

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS

BILETENS

NR.15 / 2017 NOVEMBRIS

TIESĪBDOMAS:
PRIEKŠLASĪJUMI,
PUBLIKĀCIJAS

AUGSTĀKĀS TIESAS
KĀ TIESĪBU SISTĒMU
EFEKTIVITĀTES GARANTS
EIROPAS SAVIENĪBĀ

**2017.GADA 3.NOVEMBRA
LATVIJAS TIESNEŠU
KONFERENCES MATERIĀLI
12. – 24.lpp.**

OZOLS LATVIJAS SENĀTA PIRMĀ PRIEKŠSĒDĒTĀJA KRISTAPA VALTERA PIEMIŅAI

Godinot pirmo Latvijas Senāta priekšsēdētāju – no Kuldīgas puses nākušo Kristapu Valteru, Augstākās tiesas pārstāvji 3.oktobrī Kuldīgā iestādīja piemiņas ozolu un apmeklēja senatora atdusas vietu Rumbas pagastā. Ar šo pasākumu Augstākā tiesa aizsāka Latvijas Senāta simtgades laiku.

Kuldīgas pilsētas dārzā kuplos ozols, ko kopā ar Kuldīgas novada priekšsēdētāju Ingu Bērziņu iestādīja visi trīs atjaunotās Latvijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētāji – (no kreisās) Andris Gulāns, Ivars Bičkovičs un Gvido Zemrībo

Augstākās tiesas pārstāvji un kuldīdznieki pie Kristapa Valtera ozoliņa. Tas būs simbolisks cieņas apliecinājums ne vien izcilam Kuldīgas novadniekam, bet visam Latvijas Senātam, kas līcis pamatus Latvijai kā tiesiskai valstij

STARPTAUTISKĀ KONFERENCE „AUGSTĀKĀS TIESAS KĀ TIESĪBU SISTĒMU EFEKTIVITĀTES GARANTS EIROPAS SAVIENĪBĀ” 2017.GADA 21.APRĪLĪ

Konferences plenārsēdes vadītāji un referenti: (no kreisās) Solvita Harbaceviča, Jānis Supe, Prīts Pikamē, Alains Lakabarā un Aivars Endziņš

Divu Eiropas sadarbības organizāciju pārstāvji Rīgā – Eiropas Augstāko tiesu priekšsēdētāju asociācijas vadītājs Prīts Pikamē un Eiropas Tieslietu padomju asociācijas valdes loceklis Alains Lakabarā

Projekta vadītāji
Jānis Supe un Sandra Lapiņa

Tiesību zinātņu doktors Jānis Pleps vada konferences sekciju par Augstāko tiesu komunikāciju un lomu Tieslietu padomju darbā

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs sarunā ar kolēģiem no Lietuvas Augstākās tiesas

Projekta laikā tapušo Rokasgrāmatu augstāko tiesu darba organizācijā Augstākās tiesas Administrācijas vadītāja Sandra Lapiņa pasniedz projekta dalībniekiem, arī Spānijas Augstākās tiesas Tehniskā biroja juridiskajai padomniecei Jolandai Kano Galanai

Konferences klausītāji

BILETENS **Nr.15** **2017. gada novembris**

ISSN 1691-810X

Izdevējs
LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ TIESA
Brīvības bulvāris 36, Rīgā, LV-1511

Sagatavoja
Augstākās tiesas Administrācija
Redkolēģija
Edite Vernuša, Pēteris Dzalbe,
Veronika Krūmiņa
Redaktore Rasma Zvejniece

Foto: Augstākā tiesa
(G.Ārgale u.c.),
Valsts prezidenta kanceleja,
Latvijas Vēstnesis,
B.Kolesņikovs,
L.Reimane

Iespiests
SIA "Dardedze hologrāfija"
Metiens 600 eks. Rīgā, 2017

SATURS

I	AUGSTĀKĀS TIESAS INFORMĀCIJA	2
II	TIESLIETU PADOMES INFORMĀCIJA	7
	2017.gada 3.novembra Latvijas tiesnešu konferences materiāli	12
III	PIEREDZE: KOMANDĒJUMU INFORMĀCIJA UN ATZIŅAS	25
	Informē tiesneši Dzintra AMERIKA, Zane PĒTERSONE, Aigars STRUPIŠS, Ieva VIŠĶERE, Rudite VĪDUŠA, darbinieki Līva DREIMANE, Rihards GULBIS, Nora MAGONE, Anita ZIKMANE	25
	Projektu aktivitātes – pieredzes apmaiņai	34
IV	TIESĪBDOMAS: PRIEKŠLASĪJUMI, PUBLIKĀCIJAS	38
	Ivars BIČKOVIČS. Tiesibzinātnes nozīme kvalitatīvas tiesiskās vides nodrošināšanā	38
	Ivars BIČKOVIČS. Tiesnešu profesionālās darbības novērtēšana: Latvijas pieredze	39
	Veronika KRŪMIŅA. Videi ir nepieciešama pastiprināta tiesiskā aizsardzība	41
	Veronika KRŪMIŅA. Sabiedrība un tiesa: sarunāties vai norobežoties	42
	Veronika KRŪMIŅA. Slēptā lobēšana un likumdevēja griba	44
	Anita ZIKMANE. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras loma	46
	Augstākās tiesas darbā	
	Jānis BAUMANIS. Ieskats starptautiskās sadarbības krimināltiesiskajā jomā tiesiskajā regulējumā	49
V	KONFERENCE „AUGSTĀKĀS TIESAS KĀ TIESĪBU SISTĒMU EFEKTIVITĀTES GARANTS EIROPAS SAVIENĪBĀ”	51
	Atklāšanas uzrunas	52
	Projekta rezultātu prezentācija	53
	Rokasgrāmata Augstāko tiesu darba organizācijā	57
	Konferences viesu uzstāšanās	58
	Prits Pikamē. Augstāko tiesu loma: Igaunijas Augstākās tiesas piemērs	58
	Alēns Lakabarā. Tiesiskuma kvalitātes meklējumi Eiropā	59
	Aivars Endziņš. Tieslietu padomes kompetences pilnveidošanas iespējas Latvijā	60
	DARBS SEKCIJĀS	
	I. Augstāko tiesu darba organizācija un zinātniski analītisko nodaļu loma	62
	Kristīnes Stradas-Rozenbergas ievaduzruna un kopsavilkums	62
	Ginta Sniedzīte. Judikatūra kā tiesību avots	63
	Anita Zikmane. Judikatūras un zinātniski analītisko nodaļu loma tiesu darbības efektivizācijā	67
	Aurims Brazdeikis. Augstāko tiesu un augstskolu sadarbība	69
	Hosē Marija Blanco Saralegi, Jolanda Kano Galana. Augstāko tiesu pētniecības dienests: Spānijas pieredze	72
	II. Augstāko tiesu komunikācija un loma Tieslietu padomju darbā	75
	Jāņa Plepa ievaduzruna un kopsavilkums	75
	Ivars Bičkovičs. Tieslietu padomes dialogs tiesu un valsts varas sistēmā	76
	Zdeneks Kūns. Starp racionālu lēmumu pieņēmēju un <i>Deus ex machina</i> : Augstāko tiesu loma 21.gadsimta sākumā	79
	Gregors Strojins. Svarīgākie mūsdienu izaicinājumi tiesu komunikācijā	81
	Anita Kovaļevska. Komunikācija starp Augstāko tiesu un zemākas instances tiesām: Latvijas pieredze	84
VI	TIESĪBU PRAKSE	87
	Augstākajā tiesā skatītās lietas pirmstiesas vienošanās sakarā	87
	Judikatūras maiņa: tēzes nolēmumiem, kuros mainīta kasācijas instances prakse	89
	Ar tiesību praksi saistīti Satversmes tiesas spriedumi	88
	Tiesu prakses pārmantojamība kasācijas instances tiesas civilnolēmumos	90
	Juridiskās literatūras jaunumi	99
VII	LATVIJAS SENĀTAM – 100	100

I AUGSTĀKĀS TIESAS INFORMĀCIJA

IGAUNIJAS TIESNESIS SALĪDZINA LATVIJAS UN IGAUNIJAS TIESU SISTĒMAS

Ēriks Kergandbergs ar kolēģiem tiesnešiem Pēteri Dzalbi un Artūru Freibergu un zinātniski analītiskajiem padomniekiem Noru Magoni un Jāni Baumanī Krimināllietu departamentā

Eiropas Savienības Augstāko tiesu priekšsēdētāju tikla pieredzes apmaiņas programmas ietvaros divas nedēļas oktobrī Augstākajā tiesā strādāja Igaunijas Augstākās tiesas Krimināllietu palātas tiesnesis Ēriks Kergandbergs (*Eerik Kergandberg*), kurš Latvijas tiesu sistēmu pētīja un salīdzināja ar Igaunijas praksi.

Savu interesi par Latvijas Augstākās tiesas darbu tiesnesis pamato ar to, ka pēc neatkarības atgūšanas pagājušā gadsimta 90.gados Igaunija un Latvija sāka reformēt savas tiesu sistēmas līdzīgā veidā – piemērojot Eiropas Savienības tiesību aktus. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse ir sniegusi ieguldījumu attiecīgo tiesu sistēmu attīstībā. Tomēr sazinājot ar

Latvijas kolēģiem jūtams, ka mūsu tiesu sistēmas ar laiku sākušas iet dažādus attīstības ceļus. Ēriks Kergandbergs domā, ka nav rodams labāks veids, lai izvērtētu Igaunijas tiesu sistēmas pozitīvos un negatīvos aspektus, kā salīdzinot to ar Latvijas tiesu sistēmu.

Tiesnesis pētniecības nolūkos sadarbojās ne tikai ar Augstākās tiesas kolēģiem, bet apmeklēja arī Rīgas apgabaltiesu, Satversmes tiesu un citas tiesu sistēmas institūcijas.

Savukārt Latvijas Augstākās tiesas tiesnese Marika Senkāne šīs programmas ietvaros devās pieredzes vizītē uz Īrijas Augstāko tiesu.

JAUNA BROŠŪRA PAR AUGSTĀKO TIESU

Lai sniegtu plašu un pārskatāmu informāciju par Augstāko tiesu, sagatavots un izdots brošūras „Latvijas Republikas Augstākās tiesa” jauns izdevums. Informācija ir divās valodās – latviešu un angļu – un grāmatas saturu veido četras nodaļas – par Augstāko tiesu Latvijas tiesu sistēmā, par Augstākās tiesas struktūru, par tiesas spriešanu Augstākajā tiesā un par tiesas vēsturi.

Pirmajā nodaļā skaidrotas Augstākās tiesas funkcijas – Tiesas spriešana kasācijas instancē, vienotas tiesu prakses veidošana, Disciplinārtiesā, Tieslietu padomes darba nodrošināšana un starptautiskā sadarbība.

Otrajā nodaļā skaidroti būtiski aspekti personas tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanā – lietu izskatīšanas pamatprincipi, tiesnešu neatkarība, informācijas pieejamība. Izvērstā skaidrojumā aprakstīts tiesas process kasācijas instancē.

Visbeidzot – sniegts arī plašs ieskats Augstākās tiesas vēsturē, sākot no Latvijas Senāta, kas bija kasācijas instance 1918.–1940.gadā. Stāstīts arī par Tiesu pili un Augstākās tiesas muzeju.

Brošūra tiks nosūtīta Latvijas augstskolām, bibliotēkām, tiesu sistēmas institūcijām, Latvijas vēstniecībām un ārvalstu vēstniecībām Latvijā, citām institūcijām. Tiesa to izmantos arī kā informatīvu un reprezentācijas materiālu ārzemju vizītēs un uzņemot viesus Augstākajā tiesā.

IESKATS KONFERENCĒ „KASĀCIJAS TIESVEDĪBAS EFEKTIVITĀTE: PROBLĒMAS UN RISINĀJUMI”

18.septembrī notikušās konferences „Kasācijas tiesvedības efektivitāte: problēmas un risinājumi” mērķis bija Augstākās tiesas kā kasācijas instances efektivitātes stiprināšana komercdarbības vides sekmēšanai.

Augstākās tiesas 2017.–2019.gada stratēģijā izvirzīti divi prioritārie uzdevumi: efektīva un kvalitatīva tiesas spriešana un Augstākās tiesas autoritātes stiprināšana. Šie uzdevumi ir praktiski „mūžīgi” – tā ir Augstākās tiesas būtība – stiprināt demokrātiski tiesisko sistēmu, nodrošinot taisnīgu tiesu. Taisnīga tiesa – tas ir taisnīgs spriedums un savlaicīgs process.

Augstākās tiesas efektivitāte tiek stiprināta, paaugstinot personāla kompetences un efektīvizējot procesuālo regulējumu, vienlaikus nodrošinot pamattiesību un pamatbrīvību ievērošanu.

Konferences programma bija veidota, lai aktualizētu būtiskākos aspektus Augstākās tiesas kā vispārēja tiesiskuma garanta lomā un rosinātu pārdomas par iespējamiem turpmākiem darba pilnveidošanas virzieniem.

Konferencē aicināto viesu uzstāšanās atklāja gan kopējās problēmas Eiropas Augstāko tiesu darbā, gan deva iespējamo risinājumu virzienus.

Par likuma „Par tiesu varu” radīšanas pamatojumu un kasācijas instances atjaunošanas mērķiem konferencē klātesošos uzrunāja pirmais atjaunotās Latvijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Gvido

ZEMRĪBO. Atgādinot, ka šogad 15.decembrī paliks 25 gadi, kopš pieņemts Latvijas Augstākās padomes likums „Par tiesu varu”, kurš atjaunoja Latvijā demokrātisku tiesu sistēmu, nodrošinot ikvienam tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību, Gvido Zemrībo norādīja, ka nepamatoti Tiesu iekārtas likumprojekta anotācijā kritizēta minētā likuma regulējuma konstitucionalitāte, jo šo likumu piemēro tiesas, tai skaitā arī Satversmes tiesa. Viņš uzsvēra, ka 1918.gadā tika deklarētas Latvijas valsts iedzīvotāju tiesības uz lietas izskatīšanu trīs tiesu instancēs, ka kasācijas institūts Latvijā izveidots pēc klasiskā Francijas kasācijas institūta parauga. Tāpēc arī šodien kasācijas instancei būtiski saglabāt iespēju skatīt visas lietas.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars BIČKOVIČS norādīja, ka šobrīd no tiesām visvairāk tiek gaidīta darba efektivitāte. Darba efektivitāti tiesā nevar mērit tikai lietu izskatīšanas termiņos. Būtiska nozīme ir Augstākās tiesas nolēmumu argumentācijai un motivācijai, un tam tiesnešiem ir nepieciešams laiks. Kasācijas instances darba efektīvizēšanas mērķis ir ne tikai lietu termiņu samazināšana, bet arī tiesnešu slodzes mazināšana. Augstākās tiesas nolēmumi gadu gaitā ir mainījušies gan apjoma, gan saturiskā ziņā. 90.gadu vidū atsaucis uz starptautisko tiesu nolēmumiem bija retums; tagad atsaucis kļūst plašāks. Priekšsēdētājs atzīst, ka tiesnešu attīstība notiek pašmācību ceļā, jo akadēmisku darbu

Konferences lektori (priekšējā rindā) Sigita Rudēnaite, Maķāšs Bence, Gvido Zemrībo, Kristīne Līce un Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs

par Augstākās tiesas misiju, lomu un par kasācijas instances nolēmumu nav. Novēlot būt aktīviem un gūt vērtīgas atziņas, I. Bičkovičs norādīja, ka konference dos iespēju izjaukt priekšstatu par rutīnas lietām, parunāt savstarpēji ne tikai par konkrētām izskatāmām tiesu lietām.

Konferencē ar priekšlasījumiem bija aicināti uzstāties Ungārijas Zinātņu akadēmijas Sociālo zinātņu centra tiesību zinātņu institūta pētnieks, Debrecenas (*Debrecen*) Universitātes asociētais profesors Maķāšs Bence (*Máthyás Bencze*), Lietuvas Augstākās tiesas Civillietu departamenta priekšsēdētāja Sigita Rudēnaite (*Sigita Rudēnaite*) un Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce.

Konferences pirmajā daļā „Kasācijas instances tiesas būtība” profesors Maķāšs BENCE salīdzinošā pārskatā iezīmēja būtiskos aspektus Augstākās tiesas kā tiesiskuma garanta darbībā. Būtiski, lai tiesa rūpētos par nolēmumu tiesiskumu plašākajā tā nozīmē. Tas nozīmē, ka jāvērtē gan lietas sociālais raksturs, gan jānodrošina procesuālais taisnīgums (vienota tiesu prakse, nolēmuma saprotamība, argumentācijas caurspīdīgums, pušu līdztiesība un juridiski nozīmīgu nolēmumu izziņošana sabiedrībai). Augstākās tiesas darbā būtiski ir saņemt informāciju par problēmām tiesu praksē un tiesību normu interpretācijā, operatīvi reaģēt un nodrošināt piemērotu risinājumu.

Tiesnese Sigita RUDĒNAITE isi izstāstīja par Lietuvas

Juridisko zinātņu doktors LU docētājs Jānis Pleps analizē kasācijas nolēmumu argumentāciju

Augstākās tiesas darbības modeli un aktualitātēm tiesas darba organizācijā. Lietuvas Augstākajā tiesā pēdējos gados veiktas strukturālas izmaiņas, kas būtiski uzlabojušas darba efektivitāti kopumā, piemēram, notikusi tiesnešu palīgu specializācija, atsakoties no to piesaistes vienam konkrētam tiesnesim. Nepieciešamības gadījumā lietu izlemšanā tiek piesaistīti arī padomnieki.

Kristīnes LĪCES prezentācija bija balstīta Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu atziņā par personu tiesībām uz lietas izskatīšanu kasācijas instancē. Viņa norādīja uz interesanto Beļģijas valdības pārstāvja argumentu, ka kasācijas instance „tiesā spriedumus”, kuram tieši Eiropas

Cilvēktiesību tiesa gan nepievienojās, tomēr personu tiesību ierobežošanu uz lietu izskatīšanu kasācijas instancē gan atzina. Vienlaikus tika atkārtots, ka līdz ar kasācijas instances izveidošanu nodrošināmas arī personu atbilstošas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Konferences otrajā daļā „Kasācijas instances tiesas nolēmums” bija iespēja gan iepazīties ar salīdzinošo Ungārijas un Lietuvas pieredzi, gan uzklaut juridisko zinātņu doktora Latvijas Universitātes docētāja Jāņa PLEPA veikto Latvijas Augstākās tiesas nolēmumu argumentācijas analīzi.

Argumentācijas problēmas un secinājumi bija pārsteidzoši vienoti visu apskatīto valstu piemēros. No teorijas viedokļa izšķir metodi, kurā tiesību normai seko tās interpretācija un juridiskais slēdziens (klasiskā metode), vai metodi, kurā sākas ar juridisko slēdzienu un tam seko atbilstošie argumenti, tai skaitā normu teksts. Lai arī tiesību teorijā turpinās diskusija par piemērotāko modeli tiesas nolēmumam, runātāji atzīmēja, ka metodes izvēlei noteicošie var būt arī katrā individuālā lietā esošie apstākļi. No teorijas viedokļa tika kritizēta atsaukšanās uz pastāvīgu tiesu praksi, nenorādot konkrētas lietas; norāde uz „tiesas ieskatu”; pārlieku plaša vispārējā tiesību atziņu atkārtošana; apjomīgi agrāku nolēmumu citāti.

Kā uzsvēra Jānis Pleps, argumentācijas mērķis ir principiāli ietekmēt Latvijas tiesisko sistēmu un stiprināt demokrātiskas tiesiskas valsts vērtību Latvijas sabiedrībā. Tiesnešiem jāatceras, ka argumentācijas ietekme pārsniedz konkrētas lietas ietvarus, tā uzskatāma par adresētu plašam lasītāju lokam, jo nolēmumu atziņas, iespējams, ietekmēs tiesisko sistēmu.

Otrajā konferences daļā Kristīne Līce klātesošo uzmanību vērta uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām par kasācijas instances nolēmuma argumentāciju, tiesu prakses vienveidības un tiesiskās noteiktības nodrošināšanu, tai skaitā no lietām, kas skatītas pret Latviju. Kristīne Līce norādīja arī uz iespējamiem problemātiskiem aspektiem tiesību aizsardzībā un tiesu funkcionēšanā Latvijā.

Otrās daļas prezentācijas papildināja arī tiesnešu viedokļi par argumentāciju Latvijas Senāta pagājušā gadsimta 30. gadu nolēmumos un koleģiāla departamenta nolēmumu apspriešana.

Pēdējā konferences daļā turpinājās diskusija par kasācijas instances būtību un turpmākajiem darbības pilnveidošanas un efektivitātes palielināšanas iespējamiem risinājumiem.

Krimināllietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Jānis BAUMANIS sniedza priekšlasījumu par tēmu „Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta tiesneši ne tikai spriež tiesu kriminālprocesus”. Vēlreiz atgādinot Krimināllietu

departamenta tiesnešu iesaisti ar tiesas spriešanu tieši nesaistītu jautājumu izskatīšanā, viņš uzdeva retoriskus jautājumus par iespējamām problēmām, kas varētu rasties, piemēram, par vēlāku lietu izskatīšanu tiesā. Papildus tika atzīmēts, ka zinātniski analītiskie padomnieki veiksmīgi var aizstāt tiesnešus konsultatīvajās padomēs un darba grupās, kurās likums vai izveidojusies prakse liek nodrošināt Augstākās tiesas pārstāvi.

Civillietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Rihards GULBIS analizēja kasācijas instances turpmākas pilnveidošanas iespējas civilprocesā. Viņš vēlreiz analizēja privāttiesiskās intereses un publiskās intereses nošķiršanas nozīmīgumu kasācijas instances darbībā, norādot, ka arī likumdevējs šobrīd ir akceptējis publiskās intereses nozīmi pār privāttiesisko interesi un ka šāds virziens būtu attīstāms arī tālāk, lai mazinātu kasācijas instances tiesneša noslodzi. Asu kritiku par šo ierosinājumu pauda Satversmes tiesas tiesnesis Aldis Laviņš, aizrādot, ka izvēlētais Vācijas Augstākās tiesas modelis atbilst revīzijas kārtībā pārbaudāmām lietām un nesaskan ar kasācijas instances būtību. Rihards Gulbis arī norādīja uz 2016. gadā ieviesto veiksmīgo blakussūdzību sietu, proti, uz iespēju atteikties pieņemt blakussūdzību izskatīšanai. Kā regulējuma turpmākas pilnveidošanas virzienus viņš norādīja kasācijas filtru (saturisko un mantisko) attīstīšanu; kasācijas procedūras pārskatīšanu un prasību izvērzišanu kasācijas sūdzībām.

Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika KRŪMIŅA norādīja, ka nepieciešams sekot, lai ar aizbildinājumu nodrošināt uzticamas tiesas nolēmumu, netiktu liegta pieteicēja tiesība uz pārsūdzību. Pat iespēja atteikties no noteiktu lietu izskatīšanas trīs instancēs katru reizi jāvērtē piesardzīgi. 2017. gada 1. martā stājās spēkā apjomīgi grozījumi Administratīvā procesa likumā, tai skaitā, kas attiecas uz kasācijas instances darbību, tāpēc tuvākajā laikā netiek plānots aktualizēt būtiskus grozījumus. Ilgtermiņā iespējams vērtēt iespēju paplašināt to gadījumu loku, kad lēmumu iespējams sastādīt rezolūcijas veidā. Šobrīd aktualitāte ir darba pilnveidošana – ar padomnieku specializāciju un atbalsta personāla kapacitātes stiprināšanu.

Konferences noslēgumā Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs novēlēja, lai konferencē dzirdētais un izrunātais rosinātu pārdomas, kā risināt ikdienas darba procesa problēmas.

Konference organizēta sadarbībā ar Tiesu administrāciju ESF projekta „Justīcija attīstībai” (Nr.3.4.1.0/16/I/001) ietvaros nolūkā komercdarbības vides uzlabošanas sekmēšanai stiprināt Augstākās tiesas kasācijas instances efektivitāti: paaugstinot Augstākās tiesas personāla kompetences, efektīvizējot procesuālo regulējumu.

EIROPAS SAVIENĪBAS TIESA VEIDO EIROPAS TIESU SADARBĪBAS TĪKLU

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja Anita Zikmane 11. septembrī pārstāvēja Augstāko tiesu Eiropas Savienības Tiesas rīkotajā sanāksmē Luksemburgā, kurā Eiropas Savienības valstu augstāko tiesu un konstitucionālo tiesu pārstāvjiem prezentēts Eiropas tiesu sadarbības tīkla projekts. Tas dotu iespēju šī

sadarbības tīkla tiesām tieši sazināties un apmainīties ar dokumentiem kopīgā portālā.

Plānots, ka kopējā interneta portālā tiks publicēti visi Eiropas Savienības Tiesā saņemtie prejudiciālo nolēmumu lūgumi, kā arī tīkla dalībnieki varēs dalīties ar izstrādātajiem pētniecības dokumentiem.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRĀ LATVIJU PĀRSTĀVĒS AUGSTĀKĀS TIESAS TIESNEŠE DACE MITA

Ministru kabinets 29.augustā apstiprināja Mārtiņu Paparinski un Daci Mitu par Latvijas ekspertiem Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras valdē. Starptautisko tiesību eksperts, zvērināts advokāts Mārtiņš Paparinskis apstiprināts par valdes locekli, bet Augstākās tiesas tiesnese Dace Mita par valdes locekļa aizstājēju.

Valdes locekļi tiek iecelti uz pieciem gadiem. Mārtiņš Paparinskis aizstās Aneti Erdmani, bet Dace Mita – Solvitu Olsenu.

Pamattiesību aģentūra (*The European Union Agency for Fundamental Rights – FRA*) konsultē un sniedz atbalstu Eiropas Savienības iestādēm un dalībvalstu valdībām un institūcijām pamattiesību jautājumos par diskrimināciju, tiesu iestāžu pieejamību, rasismu un ksenofobiju, datu aizsardzību, cietušo tiesībām un bērnu tiesībām un citiem jautājumiem.

AUGSTĀKĀ TIESA IEBILST PRET ATTEIKUMA PIELAIDEI VALSTS NOSLĒPUMAM PĀRSŪDZĪBU ADMINISTRATĪVO LIETU DEPARTAMENTĀ

Augstākā tiesa iebilda pret jūnijā Valsts sekretāru sanāksmē izsludinātajiem grozījumiem likumā „Par valsts noslēpumu”, kas paredzēja ģenerālprokurora lēmuma pārsūdzību Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentā kā pirmajā un vienīgajā tiesu instancē. Augstākā tiesa norādīja, ka šāds risinājums nav atbalstāms, pirmkārt, no sistēmiskā viedokļa, jo ir pretrunā ar kasācijas būtību. Kasācijas instances galvenais uzdevums ir raudzīties, lai konkrēto konfliktu risināšanā zemākas instances tiesas vienveidīgi un pareizi piemērotu tiesību normas. Tiesiskajos strīdos, kas saistīti ar atteikumu izdot pielaidi darbam ar valsts noslēpumu, pamatā ir strīdi par faktiskajiem apstākļiem, ko vērtē zemākas instances tiesas, nevis Augstākā tiesa.

Otrkārt, paredzētais izņēmums radītu sabiedrībai nepareizu priekšstatu, ka Saeimas apstiprināti zemākas instances tiesas tiesneši nav uzticami, lai izskatītu lietas,

kas saistītas ar valsts noslēpuma jautājumiem, tādējādi vēl vairāk graujot uzticību tiesām un valstij kopumā.

Treškārt, Administratīvo lietu departamentam jau pašlaik trūkst resursu, lai nodrošinātu kasācijas kārtībā saņemto lietu izskatīšanu saprātīgā termiņā. Šobrīd departamentā neizskatītas ir vairāk nekā 900 lietas (uz 10 tiesnešiem) un no tām apmēram 100 lietas ir saņemtas vēl 2015.gadā. Salīdzinoši Administratīvajā apgabaltiesā neizskatītas ir 837 lietas uz 23 tiesnešiem. Ņemot vērā, ka lietas, kas saistītas ar atteikumu izdot pielaidi darbam ar valsts noslēpumu, būs jāizskata 2 mēnešu laikā, vēl vairāk palielinātos citu lietu izskatīšanas termiņi.

Augstākās tiesas iebildumi ņemti vērā, un Ministru kabineta 16.augusta sēdē atbalstīts likumprojekts, kurā paredzēta ģenerālprokurora lēmuma pārsūdzība Administratīvajā apgabaltiesā. Likumprojekts iesniegts Saeimā un nodots Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijai.

BALTIJAS, CENTRĀLĀS UN AUSTRUMEIROPAS AUGSTĀKĀS TIESAS DALĀS PIEREDZĒ

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs un visu departamentu vadītāji Edite Vernuša, Pēteris Dzalbe un Veronika Krūmiņa 15. un 16.jūnijā piedalījās ikgadējā Baltijas valstu augstāko tiesu sanāksmē. Šogad tā notika Pērnavā, Igaunijā, un tās darba kārtībā – tiesu sistēmu reforma, tiesu darba organizācija un administrēšana.

Savukārt 4.–7.jūnijā Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs piedalījās Centrālās un Austrumeiropas augstāko tiesu priekšsēdētāju konferencē Budapeštā Ungārijā. Šīgada konferencē diskusijas bija par tiesu un tiesnešu neatkarību, tiesu priekšsēdētāju lomu, sabiedrības uzticēšanos tiesām, tiesu efektivitāti un elektronisko modernizāciju, juridisko profesiju kvalifikāciju.

Centrālās un Austrumeiropas Augstāko tiesu priekšsēdētāju konferences tiek organizētas kopš 2011. gada ar Centrālās un Austrumeiropas Tiesību institūta – CEELI (*Central Eastern Europe Law Initiative*) – atbalstu.

Centrālās un Austrumeiropas augstāko tiesu priekšsēdētāju tikšanās Ungārijas Augstākajā tiesā

II

TIESLIETU PADOMES INFORMĀCIJA

TIESLIETU PADOME

TIESLIETU PADOME AR VALSTS KONTROLI PĀRRUNĀ REVĪZIJAS ZIŅOJUMU PAR TIESU SISTĒMAS EFEKTIVITĀTI

Tieslietu padome 11.septembra sēdē tikās ar Valsts kontrolieri Elitu Krūmiņu un Valsts kontroles Otrā revīzijas departamenta direktori Ilzi Grīnhofu un sektora vadītāju Aelitu Jaunrozi. Valsts kontrole Tieslietu padomei prezentēja savu revīzijas ziņojumu par laikā no 2009.gada līdz 2015.gadam veikto tiesu sistēmas attīstības pasākumu efektivitāti.

Tieslietu padome norāda, ka daļa no Valsts kontroles ieteikumiem un rekomendācijām, kas bija aktuālas 2015.gadā, šobrīd ir jau ieviestas vai ieviešanas procesā. Piemēram, tiesu reforma, samazinot pirmās instances tiesu skaitu, Tieslietu padomes kapacitātes stiprināšana, izveidojot sekretariātu, plašāka elektronisko dokumentu izmantošana saziņā ar tiesu u.c. Valsts kontroles

norādītie virzieni sakrīt ar Tieslietu padomes stratēģijā izvirzītajām prioritātēm, Eiropas Sociālā fonda projekta „Justīcija attīstībai” plānotajiem pasākumiem un Tieslietu ministrijas darba grupas darbības virzieniem tiesu sistēmas efektivitātes uzlabošanai.

Tieslietu padome izsaka gatavību kopā ar Tieslietu ministriju izvērtēt nepieciešamo rīcību, lai palielinātu Tieslietu padomes lomu tiesu varas attīstības plānošanā, institucionālajās un funkcionālajās reformās un stiprinātu Tieslietu padomes kapacitāti, tajā skaitā resursu nodrošinājumā, neatkarīga budžeta veidošanā un funkciju paplašināšanā, ņemot vērā Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes rekomendācijas un arī Valsts kontroles rekomendācijas.

LATVIJAS TIESU SISTĒMU IZVĒRTĒ TRĪS STARPTAUTISKOS PĒTĪJUMOS

Eiropas Sociālā fonda finansētā projekta „Justīcija attīstībai” ietvaros Latvijas tieslietu sistēma saņēms trīs starptautiskus vērtējumus.

Eiropas Padomes Komisija Tiesu efektivitātei (CEPEJ) veic Latvijas tiesu sistēmas darbības efektivitātes un kvalitātes vērtējumu. Izpētes virzieni: efektīva resursu izmantošana (tiesu budžeta plānošana, tiesu nodevu pārskatīšana); kapacitātes stiprināšana (tiesnešu amata kandidāti); pieeja tiesiskumam, samazinot procesa ilgumu; tiesu spriedumu kvalitātes uzlabošana; neatkarība un atvērtība sabiedrībai. Tiesu administrācija

jau iesniegusi komisijai statistiku un izplatījusi trīs aptaujas anketas. Jūlijā notika pirmā CEPEJ ekspertu novērtēšanas vizīte Latvijā.

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD) veic komerciesību regulējuma un pakalpojumu pieejamības vērtējumu. Arī šai organizācijai iesniegta statistika un izplatīta anketa uzņēmējiem. Jūlijā notika ekspertu pirmā novērtēšanas vizīte.

Starptautiskais Valūtas fonds izvērtē reformas maksātnespējas nozarē. Ekspertu novērtēšanas vizīte notiks oktobrī.

IZMAIŅAS TIESLIETU PADOMES SASTĀVĀ

Līdz ar priekšsēdētāju maiņu Satversmes tiesā un Zvērinātu advokātu kolēģijā mainījies arī Tieslietu padomes sastāvs.

Kopš 8.maija Tieslietu padomes sastāvā ir Satversmes tiesas priekšsēdētāja Ineta Ziemele.

Par Zvērinātu advokātu padomes priekšsēdētāju

7.aprīļa kopsapulcē ievēlēts Jānis Rozenbergs, līdz ar to viņš ir arī Tieslietu padomes loceklis.

Novembri Latvijas tiesneši pārvēlēs vienu rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi Tieslietu padomes sastāvā, jo Aigars Sniedzītis iecelts Zemgales apgabaltiesas tiesneša amatā.

ATBALSTA TIESLIETU PADOMES UN AUGSTĀKĀS TIESAS LOMAS PALIELINĀŠANU

Tieslietu padome atbalsta vairumu Saeimā virzīto grozījumu likumā „Par tiesu varu”. Paredzēts paplašināt Tieslietu padomes kompetenci tiesu varas jautājumos un lemt par tiesnešu karjeras jautājumiem. Lai mazinātu izpildvaras un likumdevējvaras ietekmi, paredzēts paplašināt Tieslietu padomes pilnvaras tiesnešu izvirzīšanas, iecelšanas, apstiprināšanas un pārcelšanas amatā jautājumos, arī rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja un apgabaltiesas priekšsēdētāja iecelšanā, izraudzīšanas kārtībā un atbrīvošanā no amata, tiesneša pārcelšanā uz vakanto tiesneša amatu augstākā vai zemāka līmeņa tiesā, tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības noteikšanā.

Likumprojekts atceļ ierobežojumu vienai un tai pašai personai ieņemt rajona (pilsētas) tiesas vai apgabaltiesas priekšsēdētāja amatu ne vairāk kā divus termiņus pēc kārtas. Rajona (pilsētas) tiesā, kurā ir vairāk nekā desmit tiesneši, tiesas priekšsēdētājam varēs būt vietnieki. Tāpat likumprojekts precizē apgabaltiesas tiesu kolēģijas apstiprināšanas kārtību, paredzot, ka tās apstiprina apgabaltiesas priekšsēdētājs, nevis tieslietu ministrs.

Tieslietu padome atbalsta arī Augstākās tiesas priekšlikumu palielināt Augstākās tiesas departamentu tiesnešu kopsapulces kompetenci Augstākās tiesas tiesnešu kandidātu atlasē.

MEDIJU APTAUJA: TIESU KOMUNIKĀCIJĀ JŪTAMAS POZITĪVAS PĀRMAIŅAS

Lai noskaidrotu, kā redakcijas un žurnālisti izjūt un vērtē Tieslietu padomes pirms diviem gadiem apstiprinātās tiesu komunikācijas stratēģijas ieviešanu tiesu darbā, Augstākā tiesa Tieslietu padomes uzdevumā aprīlī veica mediju aptauju. Aicinājumam atbildēt uz aptaujas jautājumiem atsaucās vairāk nekā 20 redakcijas vai žurnālisti, kas lielākoties arī raksta par tēmām, kas saistītas ar tieslietām.

Mediji tiesu komunikāciju kopumā vērtē kā sekmīgu, liekot vidējo atzīmi 6,1 desmit ballu sistēmā un atzīstot, ka pēdējo divu gadu laikā ir jūtama tiesu komunikācijas uzlabošanās. 68% aptaujas dalībnieku atzinuši, ka pozitīvas pārmaiņas ir jūtamas, no kurām kā veiksmīgākās mediji vērtē tiesu komunikatorus visās tiesās un tiesu informācijas plašo pieejamību elektroniskajā vidē. Vienlaikus par joprojām problemātisku mediji sauc tiesnešu nevēlēšanos skaidrot sabiedrībai savus nolēmumus, tiesu proaktīvas

komunikācijas trūkumu un pārlikto tiesu nolēmumu anonimizāciju, kas mazina tiesas spriestā saprotamību.

Aicināti minēt veiksmīgus tiesnešu vai tiesu komunikācijas piemērus, mediji visbiežāk nosaukuši Augstākās tiesas proaktīvās komunikāciju aktivitātes – preses relīzes, mājaslapu, tiesiski izglītojošos pasākumus, kā arī veiksmīgu komunikāciju par atsevišķām tiesu lietām. Tāpat mediji atzinīgi vērtējuši Rīgas apgabaltiesas mērķtiecīgo komunikācijas stratēģijas ieviešanu, sociālo tīklu izmantošanu un tiesneša Jura Stukāna veiksmīgo komunikāciju. Tāpat kā saprotoši sadarbībā ar medijiem minēta virkne rajona (pilsētu) tiesu tiesnešu: Gunta Gulbinka, Gunta Širaka, Pēteris Novičenoks, Juris Andersons, Gunārs Strucinskis, Dace Blūma un citi.

Aptauja parāda tiesu un tiesnešu atšķirīgu attieksmi pret komunikāciju un sadarbību ar medijiem, uzrādot arī biežākos problēmjautājumus.

GROZĪJUMI LIKUMOS

TIESNEŠU DISCIPLINĀRĀS ATBILDĪBAS LIKUMS

Grozījumi Tiesnešu disciplinārās atbildības likumā, kas spēkā kopš 19.jūlija, paredz izmaiņas disciplinārlietu ierosināšanā un materiālu pieejamībā, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāja ievēlēšanas kārtībā un citas izmaiņas.

Disciplinārlietas ierosināšana un soda uzlikšana.

Tieslietu ministram vairs nav tiesību rosināt disciplinārlietas par Augstākās tiesas tiesnešiem. Šādas izmaiņas rosināja Tieslietu padome, to pamatojot ar tiesu varas neatkarības nodrošināšanu. Tieslietu padome arī skaidro, ka Augstākā tiesa kopš 2017.gada 1.janvāra ir tikai kasācijas instance un tieslietu ministram attiecībā uz Augstāko tiesu nav administrēšanas, organizatoriskās vadības un pārbaudes funkcijas. Disciplinārlietu par Augstākās tiesas tiesnešiem var rosināt tikai Augstākās tiesas priekšsēdētājs.

Paplašinātas apgabaltiesu priekšsēdētāju tiesības ierosināt disciplinārlietas, neaprobežojot šīs tiesības tikai ar lietas ierosināšanu par tišu likuma pārkāpumu tiesas lietas izskatīšanā. Gan par apgabaltiesu, gan rajonu (pilsētu) un zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem apgabaltiesu priekšsēdētāji, tāpat kā Augstākās tiesas priekšsēdētājs, var ierosināt disciplinārlietas visos likumā noteiktajos gadījumos.

Precizēts noilguma termiņš, nostiprinot praksi iedibināto kārtību, ka soda uzlikšanas triju mēnešu termiņš skaitāms no disciplinārlietas ierosināšanas vai administratīvā pārkāpuma atklāšanas dienas. Šajā termiņā neskaita tiesneša pagaidu prombūtnes laiku, proti – laiku, kurā tiesnesis ir atradies atvaļinājumā, pārejošas darbnespējas laiku vai laiku, kad tiesnesis

nepilda amata pienākumus citu attaisnojošu iemeslu dēļ. Par pagaidu prombūtni nav uzskatāms laiks, kurā tiesnesis ir atstādināts no amata.

Disciplinārlietas lēmuma pieejamība. Likumā noteikts, ka disciplinārlietā pieņemto lēmumu vienas dienas laikā publicē tīmekļvietnē internetā, aizsedzot tikai to informācijas daļu, kas atklāj personas datus, izņemot pie atbildības sauktās personas vārdu un uzvārdu. Izņēmums ir lēmums par disciplinārlietas nosūtišanu Ģenerālprokuratūrai lemsšanai par kriminālprocesa uzsākšanu. Lai ievērotu nevainīguma prezumpcijas principu, kā arī nekaitētu izmeklēšanas interesēm, šo lēmumu tīmekļvietnē npublicē.

Tāpat likums papildināts ar kārtību, kādā publicētos lēmumus dzēš no tīmekļvietnes. Lēmumu dzēš vienas dienas laikā pēc gada no tā spēkā stāšanās dienas. Ja disciplinārsods noņemts pirms termiņa, publicēto lēmumu dzēš vienas darba dienas laikā no lēmuma par disciplinārsoda noņemšanu pieņemšanas. Ja disciplinārkolēģija nolemj ierosināt tiesnesi atcelt no amata, bet Saeima nobalso pret tiesneša atcelšanu no amata, disciplinārlietu nodod atpakaļ Tiesnešu disciplinārkolēģijai tās atkārtotai izskatīšanai un iepriekš publicēto lēmumu ierosināt tiesnesi atcelt no amata no tīmekļvietnes dzēš vienas dienas laikā pēc lietas materiālu saņemšanas atpakaļ disciplinārkolēģijā.

Disciplinārtiesas kompetence un sēžu vadība.

Atbilstoši Prokuratūras likumam prokurors tam piemēroto lēmumu un disciplinārsodu var pārsūdzēt Disciplinārtiesā un tā sūdzību izskata Tiesnešu disciplinārās atbildības likumā noteiktajā kārtībā. Nolikuma saskaņot abus likumus Tiesnešu disciplinārās atbildības likumā precizētas normas, kas noteic iesniegtās sūdzības izskatīšanas kārtību un reglamentē Disciplinārtiesas lēmuma sastādīšanas kārtību, iekļaujot likumā Disciplinārtiesas kompetenci attiecībā uz prokuroru sūdzībām.

Lai racionāli izmantotu cilvēkresursus un padarītu Disciplinārtiesas darbību vajadzības gadījumā ātrāku, paredzēta iespēja Disciplinārtiesai darboties un skatīt lietas arī Disciplinārtiesas priekšsēdētāja prombūtnē. Sēdi vada Disciplinārtiesas priekšsēdētājs vai viņa norīkots Disciplinārtiesas loceklis.

Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāja ievēlēšana un darba nodrošināšana. Turpmāk Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs, tāpat kā citu tiesu varas pašpārvaldes organizāciju vadītāji, tiks ievēlēts no kolēģijas locekļu vidus. Iepriekš bija paredzēts, ka Tiesnešu disciplinārkolēģijas darbu vada Augstākās tiesas departamenta priekšsēdētājs.

Likumā noteikts, ka Tiesnešu disciplinārkolēģijas darbu administratīvi nodrošina Tiesu administrācija. Līdz šim kolēģijas darbu finansiāli nodrošināja Augstākā tiesa.

MAKSĀTNESPĒJAS LIKUMS

Ar grozījumiem Maksātnespējas likumā, kas spēkā kopš 2017.gada 6.janvāra, noteikta jauna maksātnespējas administratora eksaminācijas kārtība. Likuma 16.¹ pantā noteikts, ka personas, kuras vēlas ieņemt administratora amatu, pārbauda eksaminācijas komisija, kuru ieceļ tieslietu ministrs.

Eksaminācijas komisijā iekļauj arī Tieslietu padomes noteiktu rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi.

Tieslietu padome 24.aprīļa sēdē darbam maksātnespējas administratoru eksaminācijas komisijā izvirzīja Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas tiesnesi Inesi Rubinu.

TIESLIETU PADOMES LĒMUMI TIESU SISTĒMAI KONCEPTUĀLOS JAUTĀJUMOS

12.06.2017. LĒMUMS NR.46

PAR TIESNEŠA AMATA VIETU PĀRCELŠANU UN TIESNEŠU SKAITA NOTEIKŠANU

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 32.panta trešo daļu,

Tieslietu padome nolēma:

- no 2017.gada 1.jūlija pārcelt vienu tiesneša amata vietu no:
Aizkraukles rajona tiesas uz Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesu;
Alūksnes rajona tiesas uz Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesu;
Daugavpils tiesas uz Rīgas rajona tiesu;
Madonas rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas uz Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas zemesgrāmatu nodaļu;
- no 2017.gada 1.oktobra pārcelt vienu tiesneša amata vietu no Rēzeknes tiesas uz Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesu;

- noteikt tiesnešu skaitu katrā rajona (pilsētas) tiesā un to sastāvā ietilpstošajās zemesgrāmatu nodaļās no 2017.gada 1.jūlija (1.pielikums) un 2017.gada 1.oktobra (2.pielikums) atbilstoši Tieslietu ministrijas iesniegtajiem priekšlikumiem.

11.09.2017. LĒMUMS NR.53

PAR TIESNEŠA AMATA VIETAS PĀRCELŠANU UN TIESNEŠU SKAITA NOTEIKŠANU

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 32.panta trešo daļu,

Tieslietu padome nolēma:

- no 2017.gada 1.oktobra pārcelt vienu tiesneša amata vietu no Tukuma rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas uz Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas zemesgrāmatu nodaļu;
- grozīt Tieslietu padomes 2017.gada 12.jūnija

II TIESLIETU PADOMES INFORMĀCIJA

lēmumu Nr.46 „Par tiesneša amata vietas pārcelšanu un tiesnešu skaita noteikšanu” (2.pielikums) un noteikt, ka no 2017.gada 1.oktobra Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas zemesgrāmatu nodaļā ir 20 (divdesmit) tiesneša amata vietas un Tukuma rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļā ir 1 (viens) tiesneša amata vieta.

Pielikums Nr.2.

Par tiesnešu skaita noteikšanu katrā rajona (pilsētas) tiesā un to sastāvā ietilpstošajās zemesgrāmatu nodaļās no 2017.gada 1.oktobra

Tiesa/ Zemesgrāmatu nodaļa	Tiesnešu skaits
Administratīvā rajona tiesa	43
Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa	30
Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesa	28
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa	30
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas zemesgrāmatu nodaļa	20
Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa	13
Daugavpils tiesa	20
Daugavpils tiesas zemesgrāmatu nodaļa	6
Jelgavas tiesa	15
Jelgavas tiesas zemesgrāmatu nodaļa	3
Liepājas tiesa	16
Liepājas tiesas zemesgrāmatu nodaļa	3
Rēzeknes tiesa	16
Rēzeknes tiesas zemesgrāmatu nodaļa	4
Ventspils tiesa	8
Ventspils tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Aizkraukles rajona tiesa	5
Aizkraukles rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Alūksnes rajona tiesa	3
Alūksnes rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	1

Bauskas rajona tiesa	6
Bauskas rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Cēsu rajona tiesa	6
Cēsu rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Dobeles rajona tiesa	5
Dobeles rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	1
Gulbenes rajona tiesa	4
Gulbenes rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	1
Jēkabpils rajona tiesa	6
Jēkabpils rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Kuldīgas rajona tiesa	4
Kuldīgas rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Limbažu rajona tiesa	4
Limbažu rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Madonas rajona tiesa	5
Madonas rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	1
Ogres rajona tiesa	7
Ogres rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Rīgas rajona tiesa	30
Rīgas rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	13
Saldus rajona tiesa	4
Saldus rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Talsu rajona tiesa	4
Talsu rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Tukuma rajona tiesa	6
Tukuma rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	1
Valkas rajona tiesa	3
Valkas rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	1
Valmieras rajona tiesa	7
Valmieras rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa	2
Kopā rajona (pilsētas) tiesās un to sastāvā ietilpstošajās zemesgrāmatu nodaļās, t.sk.	405
rajonu (pilsētu) tiesās	328
Zemesgrāmatu nodaļās	77

TIESLIETU PADOME ATBALSTA TIESU TERITORIĀLO REFORMU

Tieslietu padome 12.jūnija sēdē atbalstīja Tieslietu ministrijas sagatavotos rajona (pilsētu) tiesu reorganizācijas plānus Rīgas, Kurzemes, Vidzemes un Zemgales tiesu apgabalā, saskaņā ar kuriem 2018.gadā tiks pabeigta tiesu teritoriālā reforma Latvijā.

No 2018.gada 15.janvāra tiks reorganizēta Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa, pievienojot to Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesai (*Tieslietu padomes 2016.gada 12.jūnija lēmums Nr.40. Par Rīgas tiesu apgabalā esošo rajonu (pilsētu) tiesu reorganizāciju*).

No 2018.gada 1.februāra reorganizēs Talsu rajona tiesu, Kuldīgas rajona tiesu, Saldus rajona tiesu un Ventspils tiesu un to sastāvā ietilpstošās zemesgrāmatu nodaļas, pievienojot tās Liepājas tiesai un attiecīgi tās sastāvā esošajai zemesgrāmatu nodaļai un mainot tiesas nosaukumu – Kurzemes rajona tiesa un attiecīgi – Kurzemes rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa (*Tieslietu padomes 2016.gada 12.jūnija lēmums Nr.41. Par Kurzemes tiesu apgabalā esošo rajonu (pilsētu) tiesu reorganizāciju*).

No 2018.gada 15.februāra reorganizēs Alūksnes rajona tiesu, Gulbenes rajona tiesu, Madonas rajona tiesu, Cēsu rajona tiesu, Limbažu rajona tiesu un Valkas rajona tiesu un to zemesgrāmatu nodaļas, pievienojot tās Valmieras rajona tiesai un tās sastāvā esošajai zemesgrāmatu nodaļai un mainot tiesas nosaukumu – Vidzemes rajona tiesa un attiecīgi – Vidzemes rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa (*Tieslietu padomes 2016.gada 12.jūnija lēmums Nr.42. Par Vidzemes tiesu apgabalā esošo rajonu (pilsētu) tiesu reorganizāciju*).

No 2018.gada 1.marta reorganizēs Tukuma rajona tiesu, Dobeles rajona tiesu, Bauskas rajona tiesu, Aizkraukles rajona tiesu, Jēkabpils rajona tiesu un Ogres rajona tiesu un to zemesgrāmatu nodaļas, pievienojot tās Jelgavas tiesai un tās sastāvā esošajai zemesgrāmatu nodaļai un mainot tiesas nosaukumu uz Zemgales rajona tiesa un attiecīgi – Zemgales rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļa (*Tieslietu padomes 2016.gada 12.jūnija lēmums Nr.43. Par Zemgales tiesu apgabalā esošo rajonu (pilsētu) tiesu reorganizāciju*).

Katrā tiesu apgabalā, izņemot Rīgu, paredzēts izveidot vienu „mātes” tiesu, nodrošinot šīs tiesas darbību visās līdzšinējo tiesu atrašanās vietās. Zemesgrāmatu nodaļām paredzēts līdzīgs risinājums – viena zemesgrāmatu nodaļa, nodrošinot tās darbību visās līdzšinējo zemesgrāmatu nodaļu atrašanās vietās. Rīgas tiesu apgabalā būs četras rajona tiesas – Pārdaugavas tiesa, Vidzemes priekšpilsētas tiesa, Latgales priekšpilsētas tiesa un Rīgas rajona tiesa.

Plašākas debates Tieslietu padomes sēdē raisījās par Ogres rajona tiesas iekļaušanu Zemgales tiesu apgabalā, pret ko iebilda Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētāja. Tieslietu padome ņēma vērā Zemgales apgabaltiesas priekšsēdētājas, Tiesnešu biedrības priekšsēdētāja paustos argumentus un pašas Ogres rajona tiesas tiesnešu vēlmi mainīt tiesu apgabalu. Reorganizācija saskaņota ar prokuratūru un policiju. Lēmums ietekmēs arī atsevišķu notāru amata vietu un tiesu izpildītāju iecirkņu piederību konkrētajam tiesu apgabalam, tādēļ reorganizācijas plānā ietverti vairāki uzdevumi saistībā ar šiem jautājumiem.

Tiesu teritoriālo reformu Tieslietu ministrija virza ar mērķi risināt tādus ar tiesu efektivitātes paaugstināšanu saistītus problēmjautājumus kā nevienmērīga tiesu

noslodze un atšķirīgs tiesvedības ilgums viena veida lietās, mazā tiesnešu skaita dēļ apgrūtinātā vai neiespējamā tiesnešu specializācija un lietu sadales nejausības nodrošināšana.

Tieslietu padomes sēdē klātesošie Kurzemes, Vidzemes un Zemgales apgabaltiesu priekšsēdētāji pauda tiesu gatavību izpildīt reformas prasības, kaut gan vairums tiesu reformu uzņem ne ar atbalstu, bet ar samierināšanos. Lielākās bažas ir par tiesu pieejamību lietu dalībniekiem, tiesnešu specializācijas nodrošināšanu, organizatoriskiem jautājumiem, tehnisko nodrošinājumu un tiesu darbinieku darba perspektīvām.

Sākotnēji tiesu reforma tika ieviesta Rīgas tiesu apgabalā, apvienojot Vidzemes priekšpilsētas un Centra rajona tiesu, kā arī pievienojot Siguldas un Jūrmalas tiesas Rīgas rajona tiesai. No 2016.gada 1.februāra reforma notika Latgales tiesu apgabalā, izveidojot divas rajona (pilsētas) tiesas – Rēzeknes un Daugavpils, kurām attiecīgi pievienotas Balvu un Ludzas un Preiļu un Krāslavas tiesas.

Kopš reformas sākuma no 34 vispārējās jurisdikcijas rajona (pilsētas) tiesām šobrīd Latvijā ir 26 rajona (pilsētas) tiesas. Reformu noslēdzot, Latvijā būs deviņas vispārējās jurisdikcijas pirmās instances tiesas.

TIESNEŠU KONFERENCES LĒMUMI

PAR TIESNEŠU DISCIPLINĀRKOLĒGIJAS LOCEKĻA IEVĒLĒŠANU

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no Augstākās tiesas tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2017.gada 29.septembrī ievēlēja Līvija SLICA, Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta tiesnese.

PAR TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KOLĒGIJAS LOCEKĻA IEVĒLĒŠANU

Par Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekli no Administratīvās apgabaltiesas tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2017.gada 29.septembrī ievēlēts Māris VĪGANTS, Administratīvās apgabaltiesas priekšsēdētājs.

2017.gada 3.novembra LATVIJAS TIESNEŠU KONFERENCES MATERIĀLI

TIESNEŠU NEATKARĪBA EIROPAS TIESLIETU PADOMJU ASOCIĀCIJAS PĒTĪJUMOS

Dr.iur. Dace ŠULMANE

Tieslietu padomes sekretariāta padomniece*

**Rakstā paustie secinājumi ir autore zinatniskās pētniecības rezultāts, kas nav saistoši nevienai institūcijai, kurā viņa darbojas.*

IEVADS

Eiropas Tieslietu padomju asociācija (ENCJ) kopš 2013.gada, kad ir uzsākts pirmais tiesnešu neatkarības un atbildīguma projekts, ir pievērsusi lielu uzmanību vienota redzējuma par tiesu varas neatkarību veidošanai un attīstīšanai Eiropā.

Kopumā vairāku gadu garumā īstenotie projekti ENCJ ļāvuši nonākt pie secinājuma, ka tiesnešu neatkarība un atbildīgums ir neatraujami saistīti un daudzdimensionāli koncepti. 2017.gadā Parīzes Ģenerālajā Asamblejā ENCJ prezentēja savu jaunāko pētījumu „Tiesnešu neatkarība, atbildīgums un kvalitāte – novērtēšanas indikatori”. To 2016.–2017.gadā izstrādāja pētījuma darba grupa, kuras sastāvā bija daudzu Eiropas valstu pārstāvji. Pētījumā tiek piedāvāta tiesu neatkarības novērtēšanas indikatoru anketa (*performance indicators*), kā arī otro reizi veiktās Eiropas līmeņa tiesnešu neatkarības aptaujas, ko visā Eiropā tiesneši aizpildīja elektroniski, rezultāti. Šā raksta mērķis ir sniegt ieskatu pētījuma secinājumos, kā arī apskatīt Eiropas tiesnešu neatkarības aptaujas rezultātus salīdzinošā aspektā.

Pētījuma metodoloģiskais ietvars veidots, balstoties uz piecām pamatnostādņēm, ko jaunākajā pētījumā vēlreiz uzsvērusi ENCJ¹:

1. Neatkarība un atbildīgums ir jāskata kopā: atbildīgums ir neatkarības priekšnosacījums. Neatkarību piešķir sabiedrība. Tiesu vara, kas nevēlas būt atbildīga sabiedrības priekšā un kas neņem vērā sabiedrības vajadzības, nevar gūt sabiedrības uzticību. Savukārt atbildīgums bez neatkarības var draudēt tiesu varu padarīt par valdības institūciju.

2. Formālo, juridisko neatkarības aizsardzības formu pastāvēšana (objektīvā neatkarība) nav pietiekama, lai tiesnesis būtu neatkarīgs. Faktiskā neatkarība ir atkarīga no tiesneša uzvedības un parādās tā pieņemtajos lēmumos. Tas attiecīgi atspoguļojas sabiedrības un tās veidojošo grupu viedoklī, kā arī pašu tiesnešu pašnovērtējumā (subjektīvā neatkarība). Ir jāatzīmē, ka dažādu sabiedrības grupu vērtējumi bieži atšķiras.

3. Lai tiesu vara būtu neatkarīga, tiesnešiem jābūt neatkarīgiem gan kopumā, gan arī katram individuāli.

Ir jānošķir kopējā tiesnešu neatkarība no individuālās neatkarības. Lai gan kopējā tiesnešu neatkarība ir nepieciešams nosacījums tiesneša neatkarībai, ar to nav pietiekami. Individuālo neatkarību var ietekmēt ārējie avoti, piemēram valsts un citas institūcijas, kā arī iekšēji – tiesu varas ietvaros.

4. Tiesu varas atbildīgumam nepieciešams, lai tiktu ievēroti ne tikai formālie atbildīguma kritēriji. Arī sabiedrībai jāgūst pārliecība par atbildīgiem tiesnešiem. Piemēram, tiesneši un tieslietu sistēma var tikt uzskatīta par „slēgtu sabiedrību”, kas operē vairāk sava labuma nekā sabiedrības interesēs.

5. Gan atbildīgums, gan neatkarība attiecas ne tikai uz tiesu varu kopumā, bet arī uz katru individuālu tiesnesi. Atbildīguma pamatā gan kopējā sistēmā, gan individuāli noteicošais rādītājs ir darbības caurspīdīgums.

1. OBJEKTĪVĀS NEATKARĪBAS UN SUBJEKTĪVĀS NEATKARĪBAS JĒDZIENI

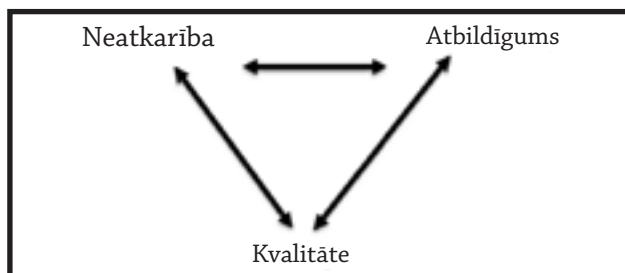
Jaunākajā ENCJ pētījumā uzsvērts, ka ir nozīmīgi, lai tiktu atsevišķi skatīta un pētīta tiesu varas objektīvā neatkarība (formālā), kā arī tās jaunāks atvasinājums un mūsdienu aktualitāte – subjektīvā neatkarība (neformālā).

Objektīvā neatkarība attiecināma uz veidu, kā tikusi uzbūvēta un funkcionē tieslietu sistēma. Subjektīvā neatkarība sniedz ieskatu tiesnešu un tiesu darba novērtējumā un attieksmē pret tās darbu kopumā. Tas ietver gan sabiedrības novērtējumu, gan tiesu klientu un pašu tiesnešu viedokli.

Būtiski, ka tiesu varas neatkarība, atbildīgums un darba kvalitāte ir savstarpēji saistīti koncepti. Piemēram, neatkarība ir neitrālu spriedumu priekšnoteikums, vienlaikus atbildīgums pieprasa, lai pusēm būtu izprotamas tiesas procedūras. 2017.gada pētījumā atzīmēts, ka dažkārt starp neatkarību un darba kvalitāti var pastāvēt spriedze. Piemēram, ja sistēmā strādā tiesneši, kas neatbalsta vienotas tiesu prakses veidošanas nepieciešamību. Līdzīga spriedze var veidoties starp atbildīgumu un kvalitāti. Piemēram, ja lietu sadale notiek vienlīdzīgi, tomēr netiek ievērota lietu sadales specializācija. ENCJ pētījumā uzsvērts, ka pārsvarā visi trīs koncepti (neatkarība, atbildīgums un kvalitāte) darbojas savstarpēji papildinoši, lai stiprinātu tiesu varu, tomēr starp tiem katrā sistēmā ir jāatrod pareizais balanss.²

² Ibid, p. 13.

¹ Independence, Accountability and Quality of the Judiciary Performance Indicators 2017 ENCJ Report 2016-2017, pp.11-12. Pieejams: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/independence/encj_report_ia_ga_adapted_ga_13_6.pdf

Attēls Nr.1. Neatkarības, atbildīguma un kvalitātes savstarpējā mijiedarbība

2. TIESU VARAS NEATKARĪBAS UN ATBILDĪGUMA INDIKATORI

Neatkarības iedalījumam objektīvajā un subjektīvajā pakārtoti ir arī ENCJ pētījumā piedāvātie objektīvie un subjektīvie indikatori, lai novērtētu un salīdzinātu datus par tiesu varas neatkarību dažādās ES dalībvalstīs. Tie pārklāj faktiski visas pētāmās jomas un sniedz vispārēju ieskatu par tiesu varas stāvokli konkrētā valstī.

	neatkarība		atbildīgums	
objektīvi	Tiesu vara kopumā	Individuāli tiesneši	Tiesu vara kopumā	Individuāli tiesneši
subjektīvi	Sabiedrības viedoklis		-	

Attēls Nr.2. Indikatoru jomu pārklājums (izstrādājusi ENCJ)

2017.gadā ENCJ projekta darba grupa strādāja pie tādu indikatoru izstrādes un precizēšanas, kas sniegtu iespēju gan pašai dalībvalstij, gan ārvalstu organizācijām un pētniekiem gūt patiesu un detalizētu priekšstatu par to, kādā situācijā strādā attiecīgās tiesu varas pārstāvji, kā darbojas tiesu varas īstenošanas mehānisms. Šāds indikatoru kopums kalpos kā aktuāla esošās situācijas mēraukla un ļaus veikt salīdzinājumus starp valstīm, analizējot sistēmas stiprās un vājās puses, nepieciešamās izmaiņas un reformu virzienus. Tādējādi katrā Attēlā Nr.2. definētajā jomā tikuši izvirzīti vairāki to raksturojoši indikatori (rādītāji), lai izmēritu faktiskio situāciju konkrētās valsts ietvaros.

2017.gadā definētie indikatori:

Tiesu varas kopumā OBJEKTĪVĀS NEATKARĪBAS indikatori
- Neatkarības tiesiskais pamatojums - Formālās tiesu varas neatkarības garantijas - Formālais nodrošinājums, ka tiesneši ir pakļauti tikai likumam - Formālās metodes tiesnešu algas noteikšanai - Formālie mehānismi tiesnešu algas pielāgošanai - Formālās garantijas tiesnešu iesaistei tiesību un tieslietu reformu attīstībā - Organizatoriskā autonomija - Formālais Tieslietu padomes ietvars - Atbilstība ENCJ vadlinijām - Tieslietu padomes pilnvaras - Tiesu varas finansējums - Budžeta formēšana - Finansēšanas sistēma - Konfliktu par budžetu risināšana - Faktisko finanšu līdzekļu pietiekamība - Tiesu sistēmas pārvaldība - Tiesu pilnvaras administrēšanas jomā

Individuālu tiesnešu **OBJEKTĪVĀS NEATKARĪBAS** indikatori

- Cilvēkresursu lēmumi par tiesnešiem
 - Tiesnešu un tiesu priekšsēdētāju atlase, iecelšana un atcelšana
 - Augstākās tiesas tiesnešu un tiesas priekšsēdētāja atlase, iecelšana un atcelšana
 - Atbilstība ENCJ vadlinijām par tiesnešu iecelšanu
 - Tiesnešu novērtēšana, karjeras virzība, disciplināratbildība un mācības
 - Atbilstība ENCJ vadlinijām par tiesnešu karjeras virzību
- Disciplināratbildība
 - Atbilstība ENCJ vadlinijām par disciplināratbildību
 - Kompetentā iestāde, kas pieņem lēmumus tiesnešu disciplinārlietās
- Tiesnešu nepārcelšana
 - Formālās garantijas tiesnešu nepārcelšanai
 - Kārtība, kādā tiesnesis tiek pārcelts bez viņa piekrišanas
- Iekšējā neatkarība
 - Augstāka līmeņa tiesnešu ietekme
 - Vadliniju izmantošanas nozīme
 - Tiesu vadības ietekmes nozīme

Tiesu varas un individuālo tiesnešu

SUBJEKTĪVĀ NEATKARĪBA

- Sabiedrības viedoklis par tiesnešu neatkarību
 - Eurobarometer rādītāji
 - Global competitiveness report 2016-2017
 - World Justice Rule of Law Index 2016
- Sabiedrības uzticība tiesām, salīdzinot ar uzticību citām valsts varām
 - Nacionālās aptaujas
- Korupcijas uztveres indekss sabiedrībā kopumā
 - EU Anti-Corruption Report 2014
- Tiesu klientu viedoklis par tiesu varas neatkarību
 - Nacionālās aptaujas
- Tiesnešu neatkarības pašnovērtējums
 - ENCJ veiktā tiesnešu aptauja, 13.jautājums

OBJEKTĪVĀ ATBILDĪGUMA indikatori tiesu varā kopumā

- Lietu sadale
 - Caurspidīga lietu sadales mehānisma pastāvēšana
 - Lietu sadales plāna mehānisma saturs
- Sūdzību procedūra
 - Sūdzību procedūras pieejamība
 - Ārējā dalība sūdzību procedūru izskatīšanā
 - Sūdzību procedūras apjoms
 - Lēmuma pārsūdzēšanas kārtība
 - Sūdzību skaits
- Tiesu varas ziņojumi par darbību
 - Ilgadējo pārskatu pieejamība
 - Ilgadējo pārskatu publicēšana
 - Gada pārskatu saturs
 - Periodiska un sabiedriska tiesu salīdzinošā novērtēšana
- Attiecības ar presi
 - Tiesu nolēmumu izskaidrošana medijiem
 - Preses reližu pieejamība
 - Tiesas sēžu pārraidīšana
- Ārējais novērtējums
 - Ārējo novērtējumu izmantošana
 - Atbildība par ārējo novērtējumu veikšanu

Individuālu tiesnešu **OBJEKTĪVĀ ATBILDĪGUMA** indikatori

6. Tiesnešu ētikas kodekss
 - Tiesnešu ētikas kodeksa pieejamība
 - Mācību par tiesneša ētikas kodeksu pieejamība
 - Atbildīgā iestāde par vadlīniju izstrādi un skaidrojumiem par ētikas jautājumiem
7. Atstatišanās un atsaukšana
 - Atstatišanās no lietas izskatīšanas pēc paša iniciatīvas
 - Pienākuma atstatišanās no lietas izskatīšanas pārkāpums
 - Prasība par tiesneša atstatišanos
 - Lēmuma pieņemējs
 - Lēmuma par atstatišanos no lietas izskatīšanas pārsūdzēšana
8. Tiesneša ārpusstiesas amatu savienošanas pieļaujamība un ienākumu gūšanas atklātība
 - Amatu savienošanas politika
 - Atļauja savienot amatus
 - Publiska reģistra pieejamība, kurā var apskatīt tiesnešu amatu savienošanu
 - Publiska reģistra pieejamība, kurā var apskatīt tiesnešu finanšu ienākumus, saistības
9. Saprotamas procedūras
 - Tiesneša pienākums izskaidrot pusēm tiesas procedūru
 - Tiesneša pienākums izskaidrot tiesas procedūru ipašām kategorijām – bērniem, jauniešiem, invalīdiem, upuriem; personām, kurām valsts valoda nav dzimtā valoda; pusēm, kas pašas sevi pārstāv
 - Tiesnešu mācības

Nākamo projektu ietvaros visas dalībvalstis aizpildīs anketu, kurā tās varēs veikt pašnovērtējumu par atbilstību definētajiem indikatoriem. Tas ļaus dalībvalstīm vispusīgi novērtēt, kā faktiski tiek nodrošināta tiesu varas neatkarība.

3. EIROPAS TIESNEŠU APTAUJA

ENCJ 2016.gada nogalē otro reizi veica apjomīgu elektronisku anonīmu tiesnešu aptauju, kurā tika uzdoti jautājumi par tiesneša neatkarības aspektiem. Aptaujā savas atbildes sniedza kopumā 11712 profesionālie tiesneši no 26 Eiropas valstīm. No Latvijas aptaujā piedalījās 224 tiesneši. Tas ir procentuāli trešais augstākais rādītājs Eiropā (aiz Norvēģijas un Dānijas), kas apliecina Latvijas tiesnešu aktivitāti un gatavību iesaistīties diskusijā par tiesneša lomu demokrātiskā sabiedrībā.

Tiesnešu subjektīvās neatkarības novērtējums tiek veidots, pamatā ņemot viedokli, kas radies pieredzē vai dzīvē balstītos novērojumos. Subjektīvās neatkarības līmenis tādējādi var atšķirties no formālā, balstoties uz statistikas datiem vai likumiem, konstatējamā formālās neatkarības līmeņa. ENCJ pētījumā tika ietverts plašs tiesnešu subjektīvās neatkarības pašnovērtējums. Tas sniedz plašu un ticamu ieskatu gan tiesnešu individuālā, gan savu kolēģu pašnovērtējumā. Subjektīvās neatkarības pilnīgākam novērtējumam parasti tiek iekļautas arī sabiedrības uzticēšanās tiesu varai aptaujas, kā arī tiesu klientu vērtējums.

Aptaujas jautājumi tika sadalīti vairākos blokos. Latvijas tiesnešu atbildes tiks apskatītas citu valstu kontekstā.

3.1. Vispārējā uztvere par neatkarību

Tiesnešu neatkarības pašnovērtējums ticis vērtēts 10 ballu skalā. Eiropas tiesnešiem tika uzdots gautājums gan par tiesnešu neatkarību savā valstī kopumā, gan par savu individuālo neatkarību.

Tiesnešu neatkarība kopumā

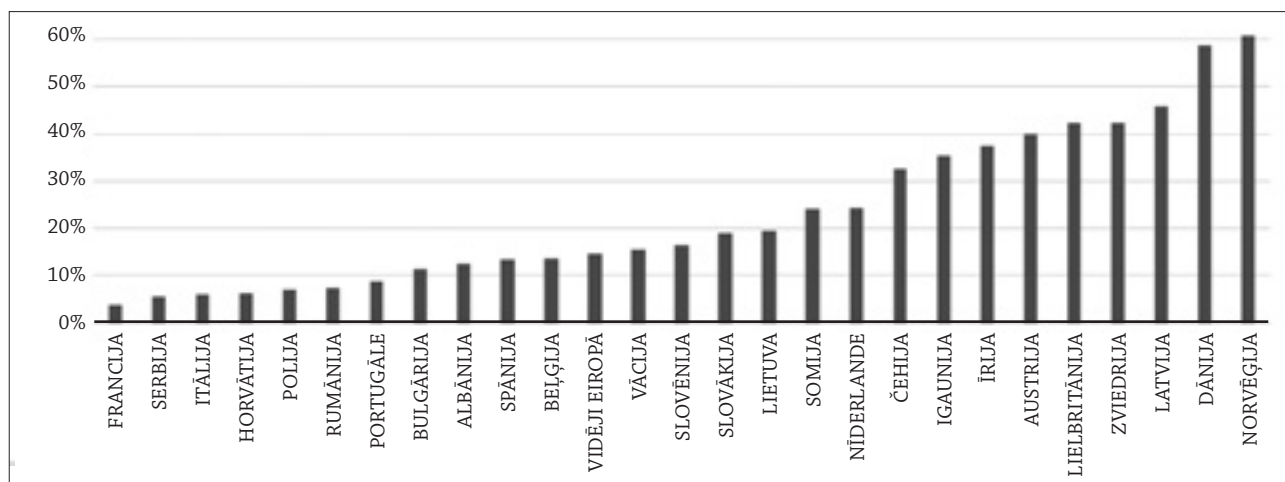
Kā atzīmējuši ENCJ pētījuma autori, piecās Austrumeiropas valstīs pašnovērtējums bijis no 6.5 līdz 7 (Albānija, Bulgārija, Horvātija, Latvija, Serbija).

Savukārt sešās valstīs (Apvienotā Karaliste, Īrija, Nīderlande, Skandināvijas valstis (izņemot Zviedriju)) pašnovērtējums bijis 9–10.

Vērts atzīmēt, ka kopēji Eiropā tiesneši ar ļoti lielu darba pieredzi savu neatkarību vērtē augstāk nekā salīdzinoši mazāk pieredzējušie kolēģi.

Individuālā tiesneša neatkarība

Jautājums, kurā tika lūgts novērtēt savu individuālo tiesneša neatkarību, sniedz līdzīgu ainu. Austrumeiropas valstīs tiesnešu neatkarības pašnovērtējums kopumā ir viszemākais, turklāt Latvija šajā rādītājā ierindojas pēdējā vietā ar vidējo pašnovērtējumu 7,4 (arī iepriekšējā Eiropas tiesnešu aptaujā Latvija ieņēma pēdējo vietu). Salīdzinājumam, Lietuvā tiesneši savu individuālo neatkarību novērtējuši ar 8,2, Igaunijā – 9,0, Polijā – 8,5, Horvātijā – 8,3, Albānijā – 8,1. Interesanti, ka kopumā Eiropā tiesneši savu individuālo neatkarību vērtē augstāk nekā savu kolēģu neatkarību.

Attēls Nr.3. Aptaujā piedalījušos tiesnešu skaits procentuāli no kopējā tiesnešu skaita valstī

Vērtējums par savu individuālo neatkarību skatāms kontekstā ar jautājumiem par neatbilstošas ārējās ietekmes (neadekvāta spiediena) esamību. Tāpēc tiesnešu aptauja padziļināti apskatīja šos jautājumus.

Neatbilstošu ārējo ietekmi izjutuši vidēji 7% tiesnešu Eiropā (Latvijā – 11%, Spānijā – 10%, Lietuvā 12%, Dānijā – 2%).

Norādot uz ietekmes (spiediena) avotiem, Latvijā visbiežāk atzīmēti šādi:

1. Mediji (pirmajā vietā mediju neadekvātā ietekme ir tikai divās valstīs – Latvijā un Īrijā);
2. Puses un to pārstāvji (daudzās valstīs šis ietekmes avots ir pirmajā vietā);
3. Tiesu administrācija (iekļaujot tiesu priekšsēdētājus), izpildvara.

3.2. Korupcijas uztvere

Viens no apdraudējumiem tiesnešu neatkarībai ir korupcija tiesu varā. Tās faktiskā esamība vai pat šķietamība, ka tāda pastāv, rada riskus visai tiesu varai kopumā. Ja salīdzina tiesnešu aptaujas rezultātus, secināms, ka Latvijā ir visvairāk tiesnešu, kas uz jautājumu par to, vai tiesneši ir pieņēmuši kukuļus, atbildējuši, ka tiem nav pārlicības par atbildi/nav attiecināms (54%). Latvijā izteikti maz tiesnešu – tikai 16% – ir viennozīmīgi noraidījuši korupcijas esamību. Lietuvā kukuļu pieņemšanu tiesnešu vidū izslēguši 44% tiesnešu, Igaunijā – 78%, Čehijā – 42%, Rumānijā – 28%. Secināms, ka Latvijas tiesnešu vidū, līdzīgi kā citās atsevišķās postpadomju valstīs, vēl nav nostiprinājies skaidrs, viennozīmīgs redzējums par korupcijas pastāvēšanu/nepastāvēšanu sistēmas ietvaros. Tiesas, pārbaudāmas vai konkrētas informācijas neesamības gadījumā tiesneši drīzāk atturas sniegt atbildi uz jautājumu, tādējādi atturoties no viedokļa paušanas par hipotētiskām situācijām.

3.3. Iekšējie aspekti

Šajā jautājumu blokā tika uzdoti jautājumi par lietu sadales sistēmu un disciplināro sankciju piemērošanas kārtību. Septiņās Eiropas valstīs vismaz 10% tiesnešu uzskata, ka lietu sadale tiek izmantota, lai ietekmētu lietas iznākumu (Albānijā (13%), Bulgārijā (16%), Francijā (17%), Latvijā (17%), Portugālē (14%), Spānijā (18%)).

Arī jautājumā par to, vai pēdējo gadu laikā tiesnesis izjutis jebkādas draudus vai reālu ietekmi (disciplinārlietas ierosināšana vai kāda cita darbība) dēļ kādā lietā pieņemta lēmuma (lietas izspriešana ir bijusi par pamatu šādām darbībām), Latvija ierindojas starp valstīm, kurās bijis augstākais apstiprinošo atbilžu skaits (Lietuvā (19%), Latvijā (18%), Polijā (14%), Rumānijā (14%), Itālijā (11%), Spānijā (10%)). Salīdzinoši – Igaunijā tikai 5% piekrituši šādam apgalvojumam, Austrijā – 4%, Čehijā – 2%.³

Vairākās Eiropas valstīs pastāv diskusija par tiesnešu civiltiesiskās atbildības problemātiku. Tas atspoguļojies arī jautājumā par to, vai tiesneši izjutuši tiešu prasību vai draudus pieprasīt no tiesneša personisko civiltiesisko atbildību par savā darbībā pieņemtajiem lēmumiem. Salīdzinoši bieži apstiprinoši uz šo jautājumu ir atbildējuši vairāku valstu tiesneši: Horvātijā – 18%, Itālijā – 15%, Francijā – 12%, Polijā – 16%, Spānijā – 15%. Latvijā, kur tiesnešu civiltiesiskā atbildība nepastāv, 7% atbildējuši apstiprinoši.

³ Ibid, p.138.

Salīdzinoši daudz brīvāk savā darbībā jūtas Lietuvas un Zviedrijas tiesneši – 2%; Dānijas un Anglijas tiesneši – 1%; Nīderlandes un Norvēģijas tiesneši – 0%.

3.4. Vadības un kolēģu ietekme

ENCJ pētījumā norādīts, ka, lai gan no neatkarības viedokļa vadības un kolēģu ietekme ir sliktā parādība, no citas perspektīvas raugoties, tā ir vēlama, piemēram, jautājumos par termiņu ievērošanu un vienveidīgas tiesu prakses attīstīšanu.

Uz jautājumu, vai tiesnesim bijis jāpieņem lēmumus, pamatojoties uz (ievērojot, atbilstoši) sava līmeņa tiesas tiesnešu izstrādātām vadlinijām, valstu atbildes svārstījušās no 2% Slovākijā un 4% Vācijā līdz pat 37% Nīderlandē un 39% Itālijā. Baltijas valstīs vadlīniju ievērošana izplatītāka ir Latvijā un Lietuvā (30% un 31%), savukārt Igaunijā tikai 10% tiesnešu atbildējuši apstiprinoši. Tādējādi secināms, ka Eiropā nav viennozīmīgi vienādi attīstījusies tiesnešu vadlīniju izstrāde spriedumu vienveidībai.

Tiesas vadības spiedienu izlemēt lietu konkrētā veidā Eiropas tiesneši kopumā nav izjutuši: vidējais rādītājs ir 3% tiesnešu. Latvijā, Itālijā, Francijā – 6%, Lietuvā, Spānijā, Polijā, Horvātijā, Beļģijā – 5%. Vairākās valstīs šī parādība faktiski neeksistē (0–1%): Igaunijā, Dānijā, Somijā, Vācijā, Nīderlandē, Norvēģijā, Slovākijā un Slovēnijā.

Attiecībā uz laika termiņu ievērošanu vairākās valstīs tiesneši salīdzinoši bieži atzīmējuši šādu spiedienu kā neatbilstošu. Piemēram, Polijā šim apgalvojumam piekrita 30% tiesnešu, Lietuvā 11%, Latvijā – 22%, Igaunijā – 20%, Vācijā – 11%, Anglijā – 21%.

3.5. Tiesnešu iecelšana un karjeras virzība

Faktiski lielākajā daļā Eiropas valstu samērā nozīmīgai tiesnešu daļai radies priekšstats, ka tiesnešu iecelšanas un karjeras jautājumos noteicošie ir citi faktori, nevis profesionalitāte un pieredze. Piemēram, Spānijā šādu viedokli pauduši 64% tiesnešu, Francijā – 51%, Polijā – 35%, Lietuvā – 30%. Latvijas tiesnešu atbildes ietilpst pie vidēji labiem rādītājiem Eiropā. Latvijā 17% tiesnešu uz šo jautājumu atbildējuši apstiprinoši, savukārt Igaunijā un Somijā – 12%, Anglijā un Zviedrijā – 18%.

Atsevišķs jautājums tika veltīts vērtējumam par caurspīdīgiem kritērijiem tiesnešu karjeras, paaugstināšanas gadījumos. Šajā jautājumā faktiski visās valstīs, tostarp Latvijā, tiesnešu viedoklis neliecina par skaidru procedūru. Latvijā 36% tiesnešu piekrit apgalvojumam, ka tiesnešu karjerā noteicoši bijuši citi kritēriji nevis spējas un pieredze. Igaunijā šādam apgalvojumam piekrit 16% tiesnešu, Lietuvā – 38%, Polijā – 44%, Francijā – 64%, Vācijā – 48%, Spānijā pat 78%.

Jāsecina, ka kopumā Eiropā, izņemot Dāniju un Norvēģiju, tiesnešiem nav drošības par savas profesijas pārstāvju karjeras virzības atbilstību skaidriem un pamatotiem kvalitātes kritērijiem.

3.6. Mediju ietekme

ENCJ projekta darba grupa secinājusi, ka kopumā Eiropā tiesneši izteikti izjūt mediju un sociālo platformu (Facebook, Twitter u.c.) neatbilstošo ietekmi. Tikai Skandināvijā, Nīderlandē un Anglijā mazāk par 10% tiesnešu atzīst jūtamu mediju ietekmi. Pārējās valstīs

minētie rezultāti ir sliktāki. Līdere šajā jomā ir Itālija, kurā 64% tiesnešu piekrituši, ka mediji nepamatoti ietekmē tiesnešu darbību. Latvijā 39% piekrīt šim apgalvojumam, Lietuvā – 35%, Igaunijā – 17%, Polijā – 37%, Vācijā – 19%, Zviedrijā – 8%.

Sociālo mediju ietekme ir ievērojami mazāka, tomēr tiesnešu atbildes liecina par to pieaugošo nozīmi. Piemēram, ja Igaunijā un Norvēģijā tikai 6%, Lietuvā 7% tiesnešu ir atzīmējuši sociālo mediju ietekmi uz darbu, tad virknē valstu šis skaitlis jau svārstās 12–19% robežās (Francijā, Latvijā, Polijā, Portugālē, Slovākijā, Slovēnijā, Spānijā). Visaugstākā sociālo mediju ietekme uz tiesnešiem izjūtama Itālijā – 45% un Horvātijā – 38%.

3.7. Darba apstākļi un neatkarība

Tiesneši tika aptaujāti arī par tām pārmaiņām, kas negatīvi ietekmē to neatkarību. Tāpat kā pirmajā Eiropas tiesnešu aptaujā nozīmīgākie faktori ir atalgojums, noslodze un tiesu resursu nodrošinājums.

Kā atzīmēts ENCJ projekta apkopojumā, tiesnešu atalgojums ir īpaši liela problēma Latvijā,⁴ kurā 37% tiesnešu piekrituši apgalvojumam, ka pēdējo divu gadu laikā ir notikušas izmaiņas darba samaksā, kas ietekmējušas tiesneša neatkarību. Salīdzinoši Lietuvā šim apgalvojumam piekrituši 19% tiesnešu, Igaunijā – 10%, Čehijā – 4%, Vācijā – 10%, Polijā – 7%, Portugālē – 28%.

Daudzās valstīs izskatāmo lietu apjoms (noslodze) ir būtisks faktors tiesneša neatkarības pašnovērtējumā. Vairākās valstīs ir vidēji augsts to tiesnešu īpatsvars, kas noslodzes apjomu atzīmējuši kā svarīgu tiesneša neatkarību ietekmējošo faktoru: Latvijā – 27%, Lietuvā un Polijā – 28%, Francijā – 31%, Vācijā – 25%, Itālijā – 23%, savukārt Spānijā pat 39%.

Tiesas resursi vēl joprojām tiek salīdzinoši bieži atzīmēti kā faktors, kas ietekmē tiesneša neatkarību, līdz ar to atzīmējams, ka virknē valstu resursu pietiekamība un efektivitāte vēl joprojām ir neatrisināta problēma. Spānijā un Francijā resursu jautājums ir salīdzinoši visakūtākais (40% un 37%). Latvijā un Lietuvā tiesneši līdzīgi novērtējuši resursu nepietiekamību (21% un 22%). Igaunija un Slovākija ar 12% ierindojas starp valstīm, kurās resursu jautājums ir kopumā labāk atrisināts.

3.8. Tiesu varas autoritāte

Eiropas tiesnešiem aptaujā bija iespēja novērtēt, kāda, viņuprāt, ir tiesu varas autoritāte un cieņa no citu institūciju puses. Eiropā vidēji 22% tiesnešu uzskata, ka parlaments un izpildvara tiesu varu nerespektē, tomēr jāņem vērā krasās valstu atšķirības šajā jautājumā. Ja, piemēram, Polijā 74% tiesnešu uzskata, ka valdība tos nerespektē (augsti rādītāji ir arī Bulgārijā – 54%, Anglijā – 43%). Latvijā 34% norādījuši uz to, ka izpildvara nerespektē tiesu varu (Lietuvā – 29%, Igaunijā – 27%). Vienlaikus ir valstis, kurās tiesneši faktiski neizjūt necieņu no valdības puses (Dānijā, Austrijā, Somijā, Vācijā, Nīderlandē, Norvēģijā, Zviedrijā – zem 10%).

To, ka parlaments nerespektē tiesu varu, atzīmējuši 35% tiesnešu Latvijā, 40% Lietuvā, 20% Igaunijā, 74% Polijā. Vācijā un Austrijā šis rādītājs ir tikai 6%.

Tādējādi var secināt, ka respekts pret tiesu varas autoritāti tiesnešu skatījumā tieši korelē ar valsts vēsturisko attīstību, politisko kultūru kopumā.

Interesantu ieskatu sniedz atbildes uz jautājumiem par tādu institūtu respektu pret tiesnešu neatkarību, kas parasti tiek uztverti kā viens veselums, kā sadarbības partneri.

Piemēram, uz jautājumu, vai tiesas vadība, tai skaitā tiesas priekšsēdētājs, respektē tiesnešu neatkarību, apstiprinoši atbild 76% Latvijas tiesnešu, 81% Lietuvas tiesnešu, 78% Igaunijas tiesnešu, kā arī 91% Polijas tiesnešu. Par Tieslietu padomju respektu pret tiesnešu neatkarību viedoklis ir atšķirīgs. Pozitīvi to novērtē vien 62% Spānijā un 62% Bulgārijā, tomēr daudzās valstīs, tostarp Latvijā (74%) un Lietuvā (84%), tas ir augstāks. Īpaši augstu Tieslietu padomes darbs novērtēts Polijā un Norvēģijā (92%), kā arī Francijā (93%) un Dānijā (98%).

Latvijas tiesneši salīdzinoši pieticīgi novērtējuši konstitucionālās tiesas respektu pret tiesnešu neatkarību (tikai 69% salīdzinājumā ar 93% Lietuvā, 90% Vācijā, 84% Polijā u.c.). Tas daļēji izskaidrojams ar to, ka procentuāli liela daļa respondentu Latvijā atturējušies no atbildes sniegšanas, acīmredzot nepauzot viedokli gadījumā, ja nav bijusi tieša pieredze dialogā ar Satversmes tiesu.

Jautājumā par to, vai tiesnešu biedrības respektējušas tiesnešu neatkarību, Latvijā ir salīdzinoši vidēji rādītāji. 69% Latvijas tiesnešu piekrituši apgalvojumam, ka tiesnešu biedrības respektē tiesnešu neatkarību. Igaunijā šis skaitlis ir līdzīgs – 71%, kas atpauk uz Lietuvā – 84%, Vācijas – 93%, Austrijas – 97%, Čehijas – 78% un Rumānijas – 84%. Iespējams, tiesneši šajā novērtējumā ņēmuši vērā biedrību aktivitāti un rīcību tiesu varai izšķirošos brīžos, kā arī spēju ietekmēt procesus, pārstāvēt tiesu varu.

3.9. Tieslietu padomes rīcībā esošie mehānismi, lai aizsargātu tiesnešu neatkarību

Atsevišķs jautājums tika uzdots par to, vai attiecīgās Tieslietu padomes rīcībā ir adekvāti mehānismi un procedūras, lai efektīvi aizsargātu tiesnešu neatkarību.

Latvijas tiesneši uz šo jautājumu apstiprinoši atbildēja 27% gadījumā, savukārt lielākā daļa (40%) atbildi sniegt nevarēja vai atbildēja noraidoši (33%). Tas liek izdarīt secinājumu, ka aptuveni ceturtdaļa Latvijas tiesnešu Tieslietu padomes pašreizējo pilnvaru un darba mehānismu uzskata par pietiekamu. Līdzīgi pieticīgi savu Tieslietu padomju efektivitāti vērtē Rumānija (27%), Polija (19%), Slovēnija (29%) un Spānija (26%).

Salīdzinājumam – Dānijā, Lietuvā, Itālijā un Nīderlandē, kur Tieslietu padomes pārvalda daudzus jautājumus, tiesnešu pozitīvs vērtējums ir no 50% līdz pat aptuveni 70%.

Nozīmīgi, ka salīdzinoši liela Latvijas tiesnešu daļa par šo jautājumu neizteicās (40% atzīmēja atbildi „Neesmu pārliecināts/nav attiecināms”), līdz ar to liekot secināt, ka Tieslietu padomes darbs tos līdzšinējā darbā nav skāris vai būtiski ietekmējis.

3.10. Attīstības iespējas

Eiropas tiesnešu aptaujā tika noskaidrots, kas būtu tās trīs nozīmīgākās jomas, kas dotu vislielāko ieguldījumu tiesnešu neatkarības nodrošināšanā un sekmēšanā.

⁴ Data ENCJ Survey on the Independence of Judges 2016-2017, p. 13. Pieejams: https://www.ency.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=178:ind-and-acc-&catid=34&Itemid=252

Visās valstīs atbildes bijušas samērā līdzīgas. Visbiežāk Eiropā tika minēti labāki darba apstākļi izskatāmo lietu ziņā (6,575 Eiropas tiesnešu atbilžu skaits), otrajā vietā norādot uz atalgojumu un pensijām un pensionēšanās vecumu (5,737). Trešajā vietā izvirzīta tiesnešu iecelšanas un karjeras virzība, pamatojoties uz skaidriem kritērijiem (darba spējas un pieredze) (5,241). Labāki darba apstākļi tiesu resursu nodrošināšanā tika minēti 4,748 reizes, mazāks spiediens no medijiem – 3,917 reizes.

Konstatējams, ka tiesnešu prasības pēc neatkarības balstās uz pašsaprotamām vērtībām un pamatvajadzībām: samērīgu darba apjomu, samērīgu atalgojumu ar sociālajām garantijām, kā arī godīgu un caurspīdīgu personālpolitiku.

ENCJ pētījumu un aptauju rezultātus dalībvalstīm ieteikusi analizēt, lai tās spētu izvirzīt konkrētas nepieciešamo reformu prioritātes.⁵

SECINĀJUMI

Tiesnešu neatkarība ir komplekss jēdziens, kas ietver tiesnešu ārējo un iekšējo neatkarību. Faktiski visās Eiropas valstīs (izņemot Skandināvijas valstis, un jo īpaši Dāniju) pastāv problēmas, kas negatīvi ietekmē tiesnešu neatkarību.

Neskatoties uz to, ka publiski par tiesu varas problēmām Eiropas masu medijos visbiežāk minētas tikai Polija un Horvātija, ir virkne jautājumu, kuros šo valstu tiesnešu atbildes liecina par atbilstību vidējiem rādītājiem Eiropā (piemēram, par tiesas vadības respektu pret tiesnešu neatkarību u.c.).

Vairākās Dienvidēiropas valstīs tiesnešu atlases un karjeras virzības kārtība vēsturiski veidojusies atšķirīgi no mūsdienu Eiropas standartiem. Šajās valstīs (Francijā, Itālijā, Spānijā) salīdzinoši mazāka daļa tiesnešu piekrit, ka galvenie kritēriji karjeras attīstībā ir darba spējas un pieredze. Latvija ierindojas starp valstīm, kurās

salīdzinoši plaši tiek atzīta profesionalitātes nozīme tiesneša karjeras virzībā.

Salīdzinot dažādu valstu datus vairāku aptaujas jautājumu kontekstā, secināms, ka daudzās Rietumeiropas valstīs tiesnešu neatkarības pašnovērtējums nav tik daudz atkarīgs no tā, vai citi valsts varas atzari, institūcijas vai mediji tos respektē. Tiesneši, neskatoties uz ārējiem spiedieniem, savu neatkarību vērtē augstu. Latvijā, cik secināms no aptaujas rezultātiem, tiesnešu pašnovērtējums ir zemākais Eiropā. Tas ir zemāks nekā Polijā, Horvātijā, Rumānijā un vairākās citās valstīs, kurās vērotājam no malas liktos, ka tiesnešu neatkarība ir daudz būtiskāk apdraudēta.

Salīdzinot Latvijas un ārvalstu faktisko situāciju, pieļaujams, ka tiesnešiem dažādās valstīs ir atšķirīga izpratne par to, ko nozīmē „neadekvāts spiediens/ietekme” un kā to uztvert. Itālijā, piemēram, regulāri tiek rādīti TV vakara šovi, kuros sabiedrība un eksperti aktīvi diskutē par tiesā aktuālām izskatāmajām lietām, kurās vēl nav sprieduma (64% tiesnešu Itālijā norādījuši uz neadekvātu mediju ietekmi, bet Latvijā – 39%). Tomēr Itālijas tiesneši kopumā salīdzinoši mazāk konstatējuši, ka uz tiem būtu izdarīts spiediens (7% salīdzinājumā ar 11% Latvijā), turklāt pirmajā vietā (atzīmējot biežākos avotus) ir norādīts spiediens/ietekme no pusēm un to pārstāvjiem, nevis no medijiem. Sekojot līdz mediju ziņām/ informācijai par Latvijas tiesu varu, nav rodams priekšstats, ka mediji sistemātiski izmantotu tādus varas/ietekmes instrumentus, lai spētu ietekmēt tiesu varas neatkarību. Masu mediju kritikai un atsevišķām negatīvā tonī pasniegtām ziņām vai pētījumiem nevajadzētu ietekmēt tiesnešu pašnovērtējumu ikdienā.

Apskatot Latvijas tiesnešu atbildes dažādu jautājumu kontekstā, secināms, ka tiesnešu individuālajā pašnovērtējumā, savas profesijas prestiža uzturēšanā, savstarpējā komunikācijā un uzticamības vairošanā ir liels izaugsmes potenciāls. Latvijas tiesneši, ierindojoties augstajā trešajā vietā (aiz Skandināvijas pārstāvjiem) pēc aptaujas dalībnieku procentuālās pārstāvniecības valstī, apliecinājuši aktīvu gatavību un ieinteresētību diskutēt par tiesnešu neatkarību un tās veidojošajiem faktoriem.

⁵ "Use of the outcomes: 1. It is recommended that all councils and other governing bodies study the outcomes for their judiciaries and set concrete priorities for change, where needed, and to inform the ENCJ about their plans in the end of 2017 or the beginning of 2018". Independence, Accountability and Quality of the Judiciary Performance Indicators 2017 ENCJ Report 2016-2017, pp.11-12. Pieejams: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/independence/encj_report_ia_ga_adopted_ga_13_6.pdf

TIESNEŠU PAŠPĀRVALDES INSTITŪCIJU PĀRSKATA ZIŅOJUMI

TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KOLĒGIJA

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas darbības tiesiskais pamats, funkcijas un sastāvs, kā arī kolēģijas ievēlēšanas kārtība noteikta likumā „Par tiesu varu”.

Pārskatā norādītās ziņas attiecas uz Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas darbu par laika periodu no 2016.gada maija līdz 2017.gada oktobrim.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā Latvijas tiesnešu konferencē, aizklāti balsojot, ir ievēlēti un sekmīgi pilda savus pienākumus:

- Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta tiesnese, departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa;
- Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesnesis Aivars Keišs;
- Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta tiesnesis Artūrs Freibergs;
- Administratīvās apgabaltiesas tiesnesis, tiesas priekšsēdētājs Māris Vīgants;
- Kurzemes apgabaltiesas tiesnese, tiesas priekšsēdētāja Silva Reinholde;
- Zemgales apgabaltiesas tiesnese, Civillietu tiesas kolēģijas priekšsēdētāja Marianna Terjuhana;
- Saldus rajona tiesas tiesnese, tiesas priekšsēdētāja Gunita Galiņa;
- Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesnese Kristīne Zdanovska;
- Rīgas rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas priekšniece Ināra Zariņa.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas priekšsēdētājs ir Administratīvās apgabaltiesas priekšsēdētājs Māris

Vīgants, bet kolēģijas priekšsēdētāja vietniece ir Kurzemes apgabaltiesas priekšsēdētāja Silva Reinholde.

Pārskata periodā Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija ir sniegusi atzinumus par šādiem kolēģijas kompetencē nodotajiem jautājumiem.

Kolēģija ir sniegusi 20 atzinumus par tiesneša profesionālās darbības kārtējo novērtēšanu un apstiprināšanu tiesneša amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma.

Kolēģija ir veikusi viena tiesneša profesionālās darbības kārtējo novērtēšanu, kā arī sniegusi 25 atzinumus par tiesnešu pārcelšanu uz citu tiesu, tajā skaitā pārskata periodā ir sniegti desmit atzinumi par tiesnešu pārcelšanu augstāka līmeņa tiesā. Kolēģija ir sniegusi astoņus atzinumus par pienākuma uzdošanu tiesnesim pildīt tiesneša pienākumus citā tiesā uz laiku līdz diviem gadiem.

Atbilstoši likumā „Par tiesu varu” noteiktajai kompetencei Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija ir pieņēmusi desmit tiesnešu amata kandidātu kvalifikācijas eksāmenu, kā arī kolēģija ir izvērtējusi un sniegusi 14 atzinumus par stažēšanās laika noteikšanu tiesneša amata kandidātiem.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas darbs ar Tiesu administrācijas atbalstu tiek organizēts tā, lai iespējami ātrāk tiktu izlemti kolēģijas kompetencē esošie jautājumi, vienlaikus kolēģijā tiek nodrošināta katra izlemjamā jautājuma rūpīga un vispusīga izvērtēšana.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas priekšsēdētājs
Māris VĪGANTS

TIESNEŠU DISCIPLINĀRKOLĒGIJA

Pārskats par Tiesnešu disciplinārkolēģijas darbu 2016. un 2017.gadā.

Tiesneši kā amatpersonas un viņu rīcība bija un būs sabiedrības uzmanības redzeslokā.

Gan starptautiskie tiesību akti, gan Latvijas Republikas Satversme un likumi noteic, ka tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti. Turklāt tiesas nolēmuma atcelšana vai grozīšana pati par sevi nav iemesls tam, lai sauktu pie atbildības tiesnesi, kas piedalījies tā pieņemšanā, ja viņš nav pieļāvis tišu likuma pārkāpumu vai nolaidību lietas izskatīšanā.

Kā norādīts Latvijas Republikas Satversmes komentāros, tiesnešu neatkarības princips nav pašmērķis un nevar stāvēt pāri šā principa pamatmērķim – Satversmē nostiprinātajām cilvēka tiesībām uz taisnīgu tiesu. Tādēļ tiesneša neatkarība nevar tikt uzskatīta par absolūtu un neierobežotu principu. Neatkarību organiski ierobežo tautas suverenitātes princips, tiesību uz taisnīgu tiesu princips, vienlīdzības princips u.c. cilvēktiesību principi, bet jo īpaši padotība likumam (*sk. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa Tiesa. VII nodaļa Valsts kontrole. Sagatavojis autoru kolektīvs. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 52.lpp.*)

Pamati tiesneša saukšanai pie disciplinārās atbildības noteikti Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma 1.pantā. Tos nosacīti var iedalīt divās grupās:

- Tiesneša rīcība, kas saistīta ar lietas izskatīšanu un darba pienākumu pildīšanu;
- Tiesneša rīcība ārpus tiešo darba pienākumu pildīšanas.

Līdz ar to tiesneša rīcībai jāatbilst likumu un ētikas prasībām ne tikai tiesas telpās, bet arī ārpus tām.

2016.gadā Tiesnešu disciplinārkolēģija izskatīja 11 disciplinārlietas, 8 no tām bija ierosinātas pret rajona (pilsētas) tiesas tiesnešiem, bet 3 disciplinārlietas – pret apgabaltiesas tiesnešiem. Disciplinārlietas bija ierosinājuši Augstākās tiesas priekšsēdētājs, tieslietu ministrs, apgabaltiesas priekšsēdētāja un pilsētas tiesas priekšsēdētāja. Kā pamatojums disciplinārlietu ierosināšanai bija norādīts tišs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā (3 lietas), lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība (5 lietas), tišs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā un darba pienākumu nepildīšana (1 lieta), darba pienākumu nepildīšana un necienīga rīcība (1 lieta), tišs likuma pārkāpums tiesas lietas

izskatīšanā, darba pienākumu nepildīšana, lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība (1 lieta).

Savukārt 2017.gadā Tiesnešu disciplinārkolēģija ir izskatījusi 10 disciplinārlietas, kuras bija ierosinājuši Augstākās tiesas priekšsēdētājs, tieslietu ministrs, apgabaltiesas priekšsēdētājs, rajona tiesas priekšsēdētāja. Viena lieta bija ierosināta pret Augstākās tiesas tiesnesi, viena lieta – pret apgabaltiesas tiesnesi, pārējās lietas – pret rajona tiesas tiesnešiem. Kā pamats disciplinārlietu ierosināšanai divās lietās bija norādīts tišs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā, četrās lietās – lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība, četrās lietās – administratīvais pārkāpums.

Atbilstoši Tiesnešu disciplinārās atbildības likumam, izskatot disciplinārlietu, Tiesnešu disciplinārkolēģija var pieņemt lēmumu uzlikt disciplinārsodu, nosūtīt disciplinārlietas materiālus Ģenerālprokuratūrai jautājuma izlemšanai par kriminālprocesa uzsākšanu, ierosināt tiesnesi atcelt no amata un izbeigt disciplinārlietu. Izņēmuma gadījumā Tiesnešu disciplinārkolēģija var aprobežoties ar disciplinārlietas izskatīšanu sēdē, neuzliekot disciplinārsodu. Tiesnešu disciplinārkolēģija disciplinārlietu izbeidz, ja disciplinārlieta ierosināta nepamatoti, ja notecējuši termiņi tiesneša saukšanai pie disciplinārās atbildības.

Savukārt disciplinārsodi, kurus Tiesnešu disciplinārkolēģija var uzlikt tiesnesim, ir šādi:

- piezīme;
- rājiens;
- amatalgas samazināšana uz laiku līdz vienam gadam, ieturot līdz 20 procentiem no amatalgas.

Turklāt Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma 3.panta sestā daļa noteic, ka līdz lietas izskatīšanai Tiesnešu disciplinārkolēģijā lēmumu vai rīkojumu par disciplinārlietas ierosināšanu persona, kas to ierosinājusi, var atsaukt ar motivētu lēmumu vai rīkojumu.

Apskatāmajā periodā Tiesnešu disciplinārkolēģija pieņēma šādus lēmumus: deviņās lietās tiesnešiem uzlika disciplinārsodu (piezīmi, rājienu, amatalgas samazināšanu uz 1 gadu, ieturot 20 procentus no amatalgas); piecās lietās aprobežojās ar disciplinārlietas izskatīšanu sēdē, neuzliekot disciplinārsodu; septiņās disciplinārlietas tika izbeigtas, turklāt vienā no tām tika atsaukts lēmums par disciplinārlietas ierosināšanu.

Disciplinārsodi tika uzlikti 7 rajona tiesas tiesnešiem un 2 apgabaltiesas tiesnešiem. Savukārt disciplinārlietas tika izbeigtas pret 5 rajona tiesas tiesnešiem un 2 apgabaltiesas tiesnešiem.

Galvenās tēzes, kas izteiktas lēmumos par disciplinārlietas izbeigšanu, saistītas ar izpratni par tišu likuma pārkāpumu tiesas lietas izskatīšanā, darba pienākumu nepildīšanu un rupju nolaidību lietas izskatīšanā:

- nepietiekama tiesas lēmuma motivācija neveido tišu likuma pārkāpumu tiesas lietas izskatīšanā;
- piemērojot un interpretējot tiesību normas, neskatoties uz to, ka šī interpretācija izrādījusies neatbilstoša likuma mērķim un uzdevumam, nevar tikt uzskatīta par rupju nolaidību;
- lēmumā par disciplinārlietas ierosināšanu nav norādīts normatīvais akts, ko tiesnesis pārkāpis.

Disciplinārlietā pieņemtie lēmumi pēc to spēkā stāšanās tiek nosūtīti visiem tiesu priekšsēdētājiem un jādoma,

ka tie tiek apspriesti katrā tiesā. Turklāt tie tiek publicēti timeklvietnē.

Atbilstoši Tiesnešu disciplinārās atbildības likumam tiesnesis viņam nelabvēlīgu Tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumu var pārsūdzēt Disciplinārtiesā. Apskatāmajā periodā Disciplinārtiesā Tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumu par disciplinārsoda uzlikšanu pārsūdzēja divi tiesneši. Vienā lietā Disciplinārtiesā atstāja negrozītu Tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumu un noraidīja sūdzību, bet vienā lietā Disciplinārtiesā atcēla Tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumu daļā, ar kuru atzīts, ka tiesnese pieļāvusi tišu likuma pārkāpumu divu civillietu izskatīšanā, un uzlikto disciplinārsodu, izbeidzot disciplinārlietu šajā daļā. Vienlaikus Disciplinārtiesā grozīja disciplinārsodu, uzliekot disciplinārsodu – piezīmi – par pārejiem tiesneses pieļautajiem pārkāpumiem. Galvenais Disciplinārtiesas atzinums šajā lietā – tiesnese nav pieļāvusi tišu likuma pārkāpumu minēto divu civillietu izskatīšanā. Jāatzīmē, ka Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma 1.panta pirmās daļas 1.punktā paredzētais pamats tiesneša saukšanai pie disciplinārās atbildības – tišs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā – izraisa problēmas tā izpratnē, interpretēšanā un norobežošanā no minētā panta daļas 2.punktā paredzētā pamata – darba pienākumu nepildīšana vai lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība.

Līdzās disciplinārlietu izskatīšanai Tiesnešu disciplinārkolēģijā tiek saņemtas un izskatītas personu sūdzības un iesniegumi, un disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs sniedz atbildes. Lielākoties šo iesniegumu, sūdzību saturs būtība ir saukt kādu no tiesnešiem pie atbildības sakarā ar izskatāmo vai izskatīto lietu. Šie iesniegumi, sūdzības tiek nosūtīti pēc piekritības personām, kurām ir tiesības ierosināt disciplinārlietu, bet, ja starp adresātiem ir arī šīs personas, tad tiek izskaidrota Tiesnešu disciplinārkolēģijas kompetence.

2017.gada 22.jūnijā Saeima pieņēma likumu „Grozījumi Tiesnešu disciplinārās atbildības likumā”, kas stājas spēkā 2017.gada 19.jūlijā. Likumprojekta izstrādes gaitā aktīvi piedalījās arī Tiesnešu disciplinārkolēģija, sēdēs apspriežot jautājumus, kas attiecas uz disciplinārkolēģiju, izsakot rakstisku viedokli un paužot mutiski ieskatu par apskatāmajiem jautājumiem likumprojekta izstrādes darba grupā, Saeimas komisiju sēdēs. Minētā likuma galvenie grozījumi, kas attiecas uz Tiesnešu disciplinārkolēģiju, ir disciplinārkolēģijas kā tiesnešu pašpārvaldes institūcijas finansiālā nodrošināšana, disciplinārkolēģijas priekšsēdētāja ievēlēšanas kārtība, tieslietu ministra kompetences sašaurināšana disciplinārlietu ierosināšanā, disciplinārsoda uzlikšanas un disciplinārlietas izskatīšanas termiņi, lēmuma un disciplinārlietas materiālu pieejamība.

Jāuzsver, ka, publicējot disciplinārlietā pieņemto lēmumu timeklvietnē, lēmumā pie atbildības sauktās personas vārds un uzvārds netiek aizsegts. Publicēto lēmumu no timeklvietnes dzēš vienas dienas laikā pēc viena gada no tā spēkā stāšanās dienas. Ja disciplinārsods noņemts pirms termiņa, publicēto lēmumu no timeklvietnes dzēš vienas darba dienas laikā no lēmuma par disciplinārsoda noņemšanu pieņemšanas.

Tiekoties ar citu valstu koleģiem un pārrunājot jautājumus par tiesnešu disciplināratbildību, var izdarīt secinājumus, ka tiesnešu disciplinārās atbildības process Latvijā ir ļoti vienkāršs, turklāt ierosināt disciplinārlietu

pret tiesnesi var arī izpildvaras pārstāvis. Tāpēc pašiem tiesnešiem arī vajadzētu rūpīgi izdiskutēt, izvērtēt, iniciēt šā procesa pilnveidošanu.

Nobeigumā vēlos atzīmēt, ka Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekļi apzinīgi ar augstu atbildību pilda savus pienākumus tiesnešu pašpārvaldes institūcijā. Akurāti, precīzi, rūpīgi kārtro disciplinārkolēģijas lietvedību, veic sežu sagatavošanas darbus, sagatavo nepieciešamo informāciju, atbilst uz iesniegumiem, sūdzībām projektus disciplinārkolēģijas sekretāre

Sanita Jefimova. Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekļi un sekretāre vienlaikus veic arī savus tiešos darba pienākumus, kas saistīti ar tiesas spriešanu. Paldies visiem par ieguldīto darbu. Ceru, ka Tiesnešu disciplinārkolēģijas kā tiesnešu pašpārvaldes institūcijas darba apjoms pakāpeniski samazināsies un sabiedrības izpratne par tiesnešu darbu pilnveidosies.

Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs
Pēteris DZALBE

TIESNEŠU ĒTIKAS KOMISIJA

Atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 91.⁴ panta ceturtajai daļai Tiesnešu ētikas komisija reizi gadā sniedz pārskatu par savu darbu Tiesnešu konferencei. Šajā pārskatā ir ietverta informācija par Tiesnešu ētikas komisijas darbu laikā no 2016.gada 23.maija līdz 2017.gada 22.septembrim.

Komisijas sastāvs

Sakarā ar to, ka deviņiem no desmit Tiesnešu ētikas komisijas locekļiem bija beidzies pilnvaru termiņš, 2016.gada 23.maijā notika Tiesnešu ētikas komisijas locekļu vēlēšanas. Atkārtoti par Tiesnešu ētikas komisijas locekli tika ievēlēta Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas zemesgrāmatu nodaļas tiesnese Agnese Skulme (šobrīd – Bauskas rajona tiesas tiesnese) un Latgales apgabaltiesas tiesnese Alla Šilova. Pirmo reizi par Tiesnešu ētikas komisijas locekļiem kļuva Augstākās tiesas tiesnese Dzintra Amerika, Rīgas rajona tiesas tiesnese, Rīgas apgabaltiesas tiesneša pienākumu izpildītāja Madara Ābele (šobrīd – Rīgas apgabaltiesas tiesnese), Rīgas rajona tiesas Jūrmalas tiesu nama tiesnese Ināra Jaunzeme, Cēsu rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas tiesnese Baiba Lielpētere, Administratīvās rajona tiesas Valmieras tiesu nama tiesnesis Guntars Ploriņš, Augstākās tiesas tiesnesis Normunds Salenieks un Zemgales apgabaltiesas tiesnese Dace Skrauple. Darbu komisijā turpina arī Administratīvās apgabaltiesas tiesnese, Augstākās tiesas tiesneša pienākumu izpildītāja Anita Kovaļevska (atkārtoti par Tiesnešu ētikas komisijas locekli ievēlēta 2014.gada 12.septembrī).

Augstākās tiesas priekšsēdētājs jaunievēlētās Tiesnešu ētikas komisijas pirmo sēdi sasauca 2016.gada 17.jūnijā, kad par Tiesnešu ētikas komisijas priekšsēdētāju tika ievēlēta Anita Kovaļevska, bet par priekšsēdētājas vietnieci – Alla Šilova.

Atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 91.⁴ panta ceturtajai daļai Tiesnešu ētikas komisijas darbu nodrošina Tiesu administrācija. Jau ilgstoši Tiesnešu ētikas komisijas sekretāres pienākumus augstā kvalitātē pilda Tiesu administrācijas vecākā referente Indra Kārklīņa.

Skaidrojumi un atzinumi

Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 91.¹ pantu Tiesnešu ētikas komisijas pamatmērķis ir sniegt atzinumus par ētikas normu interpretāciju un pārkāpumiem, kā arī skaidrot tiesnešu ētikas normas. Pildot šo uzdevumu, Tiesnešu ētikas komisija pārskata periodā ir sagatavojusi divus skaidrojumus un sniegusi piecus atzinumus.

2016.gadā pēc tiesneša lūguma tika sniegts skaidrojums par tiesnešu darba laiku un tiesas

priekšsēdētāja kompetenci darba laika ievērošanas uzraudzībā. Šajā skaidrojumā tika risināts jautājums par to, vai tiesnesim ir saistošs tiesas kā iestādes darba laiks, vai tiesnesim ir jāinformē tiesas priekšsēdētājs par savu prombūtni tiesas darba laikā, kā arī jautājums par tiesas priekšsēdētāja pilnvarām kontrolēt darba laika ievērošanu no tiesneša puses. Tiesnešu ētikas komisija secināja, ka tiesas kā iestādes darba laiks nav tiesneša darba laiks un tiesnesis savu darba laiku var plānot elastīgi. Tomēr tiesnesis ir saistīts ar noteikumiem par darba laiku tiesas iestādē, jo tiesnesim ir arī tādi pienākumi, kuru izpilde ārpus darba laika un darba vietas pamatā nebūtu iespējama, un tiesneša pienākumu izpilde nereti ir atkarīga no sadarbības ar tiesas darbiniekiem, kolēģiem un tiesas priekšsēdētāju vai vietnieku, kas tādējādi prasa savstarpēji vienotu uzskatu par saskaņotu darba laiku. Skaidrojumā arī secināts, ka tiesas priekšsēdētājam gan likumā noteiktie amata pienākumi, gan arī ētikas normas atļauj prasīt no tiesneša, lai tas saskaņo ar viņu savu atrašanos ārpus darba telpām tiesas iestādes darba laikā, kā arī noteiktos apstākļos ir tiesības fiksēt tiesneša prombūtnes faktu, tostarp lūdzot šo faktu apstiprināt tiesas darbiniekiem.¹

2017.gadā pēc tiesneša lūguma tika sniegts skaidrojums par tiesneša objektivitāti. Proti, tiesnesis lūdza skaidrot, vai ir saskatāms tiesneša ētikas normu pārkāpums, ja tiesnesis piedalījies jautājuma izlemšanā par kasācijas tiesvedības ierosināšanu lietā, kuras pusei pirms pieciem gadiem, nebūdam tiesneša amatā, sniedzis neatkarīga eksperta atzinumu ar izskatāmo lietu nesaistītos tiesību jautājumos. Tiesnešu ētikas komisija secināja, ka šādā situācijā nav saskatāms tiesneša ētikas normu pārkāpums, jo pie minētajiem apstākļiem saprātīgam vērotājam nevajadzētu rasties šaubām par tiesneša objektivitāti. Skaidrojumā norādīts, ka darījumu attiecību pastāvēšana kaut kad pagātnē nevar uz mūžu „diskvalificēt” amatpersonu no konkrētu pienākumu pildīšanas attiecībā pret noteiktiem subjektiem. Šajā skaidrojumā pirmo reizi ir minēts arī tā saucamais „atdzišanas” periods. Proti, parasti tiek atzīst, ka tiesnesim nevajadzētu noteiktu laika periodu spriest tiesu lietās, kurās ir iesaistīti viņa bijušie kolēģi vai klienti. Savukārt pēc šī „atdzišanas” perioda, kas var būt arī tikai divus gadus ilgs, saprātīgam vērotājam no malas vairs nebūtu jārodas šaubām par tiesneša objektivitāti.²

¹ Tiesnešu ētikas komisijas 2016.gada 14.oktobra skaidrojums. Visu Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojumu, atzinumu un lēmumu teksti ir pieejami portālā www.tiesas.lv (<https://www.tiesas.lv/tiesnesu-etikas-komisijas-sedes>).

² Tiesnešu ētikas komisijas 2017.gada 17.marta skaidrojums.

Tiesnešu ētikas komisija pārskata periodā ir sagatavojusi piecus atzinumus. Divos atzinumos ir konstatēts, ka tiesnesis ir pārkāpis tiesnešu ētikas normas. Taču šie pārkāpumi netika atzīti par rupjiem un disciplinārlieta netika ierosināta. Pārējos trīs gadījumos tiesnešu ētikas normu pārkāpumi netika konstatēti. Taču vienā gadījumā trīs Tiesnešu ētikas komisijas locekļi pirmo reizi izmantoja Tiesnešu ētikas komisijas reglamenta 43.punktā paredzētās tiesības pievienot atzinumam savas atsevišķās domas.

Tiesnešu ētikas kodeksa 3.kanona 8.punkta pārkāpums tika konstatēts situācijā, kad tiesnese, cenšoties veicināt izlīgumu lietā, ļoti kategoriskā formā puda viedokli par lietas iznākumu, lai arī pati atzina, ka par lietā risināmiem jautājumiem tiesu prakse ir atšķirīga. Ņemot vērā konkrēto izteikumu saturu un formu, Tiesnešu ētikas komisija atzina, ka tiesneses izteikumi atbildētājam varēja radīt iespaidu, ka lieta faktiski ir izlemta un nekādi argumenti vairs nevar mainīt tiesneses viedokli par to. Turklāt tiesneses izteikumi varēja radīt arī šaubas par tiesneses objektivitāti. Tomēr, ņemot vērā to, ka izlīguma veicināšana tiesas procesā ir vēlama un konkrētā gadījumā ētikas normu pārkāpums tika konstatēts tieši tiesneses neveiksmīgi izvēlētas izteikumu formas dēļ, kā arī to, ka tiesnese atstatīja sevi no lietas izskatīšanas, Tiesnešu ētikas komisija secināja, ka konstatētais tiesneses ētikas normas pārkāpums pēc būtības nav rupjš un līdz ar to disciplinārlieta ierosināšanai nav pamata.³

Savukārt Tiesnešu ētikas kodeksa 2.kanona 8.punkta pārkāpums tika konstatēts situācijā, kad, risinot sadzīvīsku strīdu, kas nebija saistīts ar tiesneša pienākumu pildīšanu, tiesnese iesniegumā Valsts policijas iecirknim atsaukusies uz ieņemamo amatu un darbavietu, Tiesnešu ētikas komisija secināja, ka tiesnesim nav jāslēpj savs amats, taču tiesnesis nedrīkst atsaukties uz savu amatu apstākļos, kuros jebkura persona ir tiesīga lūgt tiesībsargājošo iestāžu aizsardzību vai palīdzību, jo tādā veidā var radīt nepareizu priekšstatu, ka tiesneša amats tiek izmantots nolūkā iegūt sev vai ģimenes locekļiem kādas citām personām nepieejamas priekšrocības. Arī šajā gadījumā pārkāpums netika atzīts par rupju un disciplinārlieta netika ierosināta.⁴

Tiesnešu ētikas normu pārkāpums netika konstatēts situācijā, kad divu lietu materiālos bija ievietoti tiesneses iesniegumi tiesas priekšsēdētājam, kuros tiesnese lūdza nodot attiecīgās lietas izskatīšanai atpakaļ citai tiesnesei, norādot arī to, ka šajās lietās iepriekš ir pieņemti nepamatoti lēmumi. Tiesnešu ētikas komisija atzina, ka šādu lūgumu ieviešana lietas materiālos principā var radīt Tiesnešu ētikas kodeksa 2.kanona 3.punktā noteikto prasību veicināt sabiedrības uzticību tiesas godīgumam un objektivitātei pārkāpumu, jo minētie lūgumi neattiecas uz konkrētās lietas apstākļiem, bet norāda uz tiesnešu savstarpējām attiecībām tiesā, padarot lietas dalībniekiem pieejamu informāciju par viena tiesneša šaubām par cita tiesneša rīcības pareizību, savukārt tas neveicina lietas dalībnieku uzticību tiesai un tiesu varai kopumā. Tomēr konkrētajā gadījumā lūgumi lietas materiālos ir palikuši tiesneses neuzmanības dēļ, nevis pievienoti ar nodomu. Līdz ar to Tiesnešu ētikas komisija secināja, ka tiesnese ir pieļāvusi kļūdu

aiz neuzmanības, tomēr šai kļūdai nav ētisks, bet gan organizatorisks raksturs.⁵

Tāpat pārkāpums netika konstatēts lietā, kur Saeimas deputāts iesniegumā bija norādījis, ka tiesneses dzīvesbiedram piederošo un tiesneses lietošanā nodoto automašīnu reizēm lietojot cits advokāts, bet tiesnese „neskaitāmas reizes”, ignorējot Tiesnešu ētikas komisijas 2015.gada 16.oktobra skaidrojumu, joprojām turpina pārvietoties ar citu – advokātu birojam piederošu – automašīnu gan kā autovadītāja, gan kā pasažiere. Tiesnešu ētikas komisija konstatēja, ka tiesnese, ikdienas lietošanā nomainot uz advokātu biroja vārda reģistrēto automašīnu pret viņas dzīvesbiedram piederošo automašīnu, ir ņēmusi vērā minēto Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojumu. Savukārt tiesneses rīcība, atsevišķos gadījumos lietojot arī advokātu birojam, kura vienīgais dibinātājs ir tiesneses dzīvesbiedrs, piederošo automašīnu, nav uzskatāma par minētā Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojuma neievērošanu un Tiesnešu ētikas kodeksa normu pārkāpumu, jo šīm darbībām ir gadījuma raksturs, tā nav advokātu biroja automašīnas regulāra un pastāvīga lietošana. Tiesnešu ētikas komisija atzinumā uzsvēra, ka šajā gadījumā ir skaidrs, ka pamats tam, ka tiesnese lieto automašīnas, ir tiesneses un advokāta ģimenes attiecības, nevis kādi citi nezināmi un apšaubāmi iemesli. Turklāt tiesnese neskata lietas, kurā dalībnieks vai tā pārstāvis būtu kāda persona no viņas dzīvesbiedra dibinātā zvērinātu advokātu biroja. Līdz ar to saprātīgam un informētam sabiedrības loceklim nav pamats šaubīties ne par tiesneses godīgumu, ne par objektivitāti.⁶

Tiesnešu ētikas normu pārkāpums netika konstatēts, arī izskatot Augstākās tiesas priekšsēdētāja pieprasījumu sniegt atzinumu par tiesneša rīcības ētiskumu saistībā ar TV3 raidījumā „Nekā personīga” izskanējušo informāciju, ka tiesnesis ir piedalījies tādu lietu izskatīšanā, kas ir saistītas ar advokātu, ar kuru tiesnesim ir personiski draudzīgas attiecības. Tiesnešu ētikas komisija secināja, ka tās rīcībā esošā informācija un pierādījumi neļauj izdarīt skaidrus secinājumus par to, kādas tieši bija attiecības starp advokātu un tiesnesi, proti, vai tās bija īpaši tuvas un personiskas draudzības attiecības vai arī tiesnesis un advokāts bija tikai paziņas, kas vienu reizi ir tikušies privātā pasākumā un dažas reizes runājuši pa telefonu. Tiesnešu ētikas komisija arī norādīja, ka tai normatīvajos aktos nav piešķirtas tādas pilnvaras, kas ļautu iegūt papildu pierādījumus par šīm attiecībām. Tādējādi Tiesnešu ētikas komisija atzina, ka tā nevar konstatēt, ka attiecības starp tiesnesi un advokātu bija tādas, kas varētu radīt šaubas par tiesneša objektivitāti, izskatot lietas, kurās tiešā vai pastarpinātā veidā piedalījies advokāts.⁷

Kā jau tika norādīts, šajā gadījumā trīs Tiesnešu ētikas komisijas locekļi pirmo reizi izmantoja tiesības pievienot atzinumam savas atsevišķās domas. Atsevišķajās domās, pirmkārt, tika norādīts, ka šo komisijas locekļu ieskatā iegūto informāciju bija iespējams vērtēt citādi un bija pamats konstatēt, ka starp tiesnesi un advokātu bija draudzīgas attiecības, kas varēja radīt šaubas par tiesneša objektivitāti, izskatot lietas, kur advokāts vai viņa sieva ir lietas dalībnieki. Otrkārt, šie komisijas locekļi uzskatīja, ka Tiesnešu ētikas komisijai bija jāpiešķir nozīme arī

⁵ Tiesnešu ētikas komisijas 2017.gada 27.janvāra atzinums.

⁶ Tiesnešu ētikas komisijas 2017.gada 9.jūnija atzinums.

⁷ Tiesnešu ētikas komisijas 2017.gada 7.aprīļa atzinums.

³ Tiesnešu ētikas komisijas 2017.gada 28.februāra atzinums.

⁴ Tiesnešu ētikas komisijas 2017.gada 17.marta atzinums.

tiesneša rīcībai pieprasījuma izskatīšanas gaitā, proti, tiesneša neapmierinošajai sadarbībai ar Tiesnešu ētikas komisiju.

Tas, ka šajā gadījumā Tiesnešu ētikas komisijas locekļi pauda atsevišķas domas, norāda uz to, ka pastāv dažādi viedokļi gan par Tiesnešu ētikas komisijas pilnvarām apstākļu noskaidrošanā, gan par to, kā reaģēt uz tiesneša nesadarbošanos vai nepietiekamu sadarbīšanos ar Tiesnešu ētikas komisiju. Tas nozīmē arī to, ka diskusiju par šiem jautājumiem būs nepieciešams turpināt gan Tiesnešu ētikas komisijā, gan arī plašākā lokā, jo šie jautājumi ir būtiski gan kvalitatīva Tiesnešu ētikas komisijas darba nodrošināšanai, gan arī ikvienam tiesnesim. Ir svarīgi, lai katrs tiesnesis varētu skaidri saprast Tiesnešu ētikas komisijas pilnvaras. Tāpat ir ārkārtīgi svarīgi, lai ikvienam tiesnesim būtu skaidra atbilde uz jautājumu, ko viņš sagaida gan no sevis, gan citiem kolēģiem šādā situācijā, ņemot vērā ikviena tiesneša pienākumu rūpēties par sabiedrības uzticēšanos tiesu varai un tiesu varas prestižu.

Komisijas sēdes

Saskaņā ar Tiesnešu ētikas komisijas reglamenta 25.punktā noteikto komisijas sēdes tiek sasauktas pēc nepieciešamības, bet ne retāk kā reizi trīs mēnešos. Laikā no 2016.gada 23.maija līdz 2017.gada 22.septembrim ir notikušas 15 sēdes.

Šajās sēdēs tika sagatavoti jau minētie skaidrojumi un atzinumi. Tāpat tika izskatīti 41 dažādu personu, kas nav tiesneši, iesniegums. Lai arī tiesību normas Tiesnešu ētikas komisijai neuzliek par pienākumu izskatīt šādus iesniegumus, tomēr jau kopš tās izveidošanas brīža Tiesnešu ētikas komisija vienmēr ir rūpīgi izvērtējusi katru saņemto iesniegumu, jo ir iespējams, ka no iesniegumiem var tikt gūta ierosme skaidrojuma sagatavošanai par kādu jautājumu. Tāpat arī Tiesnešu ētikas komisijai ir tiesības apspriest iespējamu tiesneša ētikas normu pārkāpumu pēc savas iniciatīvas. Līdz ar to, ja iesniegumā ir norādīts uz iespējamu tiesneša ētikas normu pārkāpumu, tad Tiesnešu ētikas komisija šo informāciju vienmēr rūpīgi izvērtē. Ja personas sniegtā informācija nav pietiekama, tad Tiesnešu ētikas komisija parasti lūdz iesaistītās personas sniegt komisijai iesniegumā norādītās situācijas skaidrojumu, lai komisija varētu izlemt, vai ir pamats apspriest iespējamu tiesneša ētikas normu pārkāpumu pēc savas iniciatīvas. Pārsvārā iesniegumos minētajos gadījumos tiesnešu ētikas kodeksa normu pārkāpumi netiek konstatēti. Arī pārskata periodā Tiesnešu ētikas komisija ir apspriedusi un sagatavojusi atzinumus tikai par trīs iespējamām pārkāpumiem, uz kuriem bija norādīts personu iesniegumos. Pārkāpums tika konstatēts vienā no šiem gadījumiem. Turklāt ļoti bieži personas savos iesniegumos norāda nevis uz ētikas normu pārkāpumiem, bet gan iespējamām procesuāliem pārkāpumiem, kuru izvērtēšana nav Tiesnešu ētikas komisijas kompetencē. Tas, sniedzot atbildi personai, arī tiek norādīts.

Pārskata periodā viena no Tiesnešu ētikas komisijas sēdēm tika rīkota kā izbraukuma sēde Kuldīgā. Tajā bija aicināti piedalīties visi tuvākās apkaimes tiesneši. Šajā sēdē tika diskutēts gan par tiesnešu neatkarību, gan tiesnešu darba laiku, gan arī citiem tiesnešus interesējošiem jautājumiem. Tiesnešu ētikas komisija arī turpmāk

vēlās rīkot izbraukuma sēdes, jo uzskata, ka tā ir lieliska iespēja gan veicināt vienotu izpratni par tiesnešu ētikas jautājumiem, gan arī iespēja komisijai iegūt informāciju par tiesnešiem aktuālām problēmām un viedokļiem dažādos jautājumos. Nākamā izbraukuma sēde ir plānota 2017.gada 10.novembrī vienā no Rīgas tiesām.

Tāpat jāatzīmē, ka pārskata periodā tika turpināta sadarbība ar Latvijas Zvērinātu advokātu padomes Ētikas komisiju. Tiesnešu ētikas komisija bija uzaicinājusi šīs komisijas pārstāvjus uz sēdi, lai kopā ar advokātiem diskutētu par to, kādi tiesneša izteikumi par lietu ir pieļaujami, veicinot izlīgumu. Šī diskusija ir radījusi arī ideju rīkot konferenci, kurā, piedaloties arī citu valstu tiesnešiem, varētu diskutēt par to, kā tiek vadītas tiesas sēdes dažādās valstīs un kādi tiesneša izteikumi par lietas būtību ir pieļaujami, lai vienlaikus nodrošinātu efektīvu lietas izskatīšanu un neradītu priekšstatu par tiesneša neobjektivitāti. Cerams, ka šī konference notiks 2018.gadā.

Tiesnešu ētikas komisija uz vienu no sēdēm aicināja arī bijušos Tiesnešu ētikas komisijas locekļus ar mērķi kopā apspriest jautājumu par Tiesnešu ētikas komisijas lomu un pilnvarām, kā arī rupja ētikas pārkāpuma izpratni.

Dažādi jautājumi

Tiesnešu ētikas komisija 2017.gada maijā devās arī pieredzes apmaiņas vizītē uz Eiropas Cilvēktiesību tiesu, kur ieguva plašu un vērtīgu informāciju gan par to, kā tiesnešu ētikas jautājumi tiek risināti Eiropas Cilvēktiesību tiesā, gan par Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi jautājumā par tiesībām uz objektīvu tiesu. Tiesnešu ētikas komisijas ieskatā šāda pieredzes apmaiņa ir ļoti noderīga tālākā komisijas darbā, gan izskatot konkrētus gadījumus, gan arī konceptuāli domājot par Tiesnešu ētikas komisijas darbu, tāpēc ceram, ka nākotnē būs iespējams organizēt līdzīgas vizītes un iepazīties arī ar citu valstu tiesnešu pašpārvalžu institūciju darbu tiesnešu ētikas jomā.

2016.gada augustā Tiesnešu ētikas komisija nosūtīja vēstuli Tieslietu ministrijai, atkal atgādinot par nepieciešamību izdarīt grozījumus tiesību aktos saistībā ar likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteikto absolūto aizliegumu izskatīt lietu gadījumā, ja viens no lietas dalībniekiem ir tiesneša darījuma partneris, tostarp kredītiestāde vai mobilo sakaru operators. Tiesnešu ētikas komisija jau 2011.gadā norādīja, ka šāds tiesiskais regulējums nav uzskatāms par saprātīgu un pamatotu ierobežojumu, jo:

1) rada situācijas, kad tiesnesim faktiski bez pamata ir jāatstata sevi no lietas izskatīšanas, jo fakts, ka tiesnesis ir darījuma attiecībās ar kredītiestādi vai mobilo sakaru operatoru, ne vienmēr rada pamatotas šaubas par tiesneša objektivitāti;

2) šāds ierobežojums ievērojami traucē tiesu darbu, jo, izpildot likuma prasību neizskatīt lietu attiecībā uz savu darījuma partneri, tiek būtiski samazināts tiesnešu skaits, kuri citādi būtu tiesīgi piedalīties lietas izskatīšanā.

No Tieslietu ministrijas atbildes izriet, ka šis priekšlikums Saeimā joprojām nav izskatīts. Tiesnešu ētikas komisija uzskata par nepieciešamu arī turpmāk aktualizēt šo jautājumu un meģināt veicināt tā risināšanu.

Tiesnešu ētikas komisijas priekšsēdētāja
Anita KOVAĻEVSKA

TIESNEŠU ĒTIKAS KOMISIJAS 2017. GADA 17.MARTA SKAIDROJUMS „PAR TIESNEŠA OBJEKTIVITĀTI”

[1] Tiesnešu ētikas komisija ir saņēmusi tiesneša iesniegumu ar lūgumu skaidrot, vai ir saskatāms tiesneša ētikas normu pārkāpums, ja tiesnesis piedalījies jautājuma izlemšanā par kasācijas tiesvedības ierosināšanu lietā, kuras pusei pirms pieciem gadiem, nebūdam tiesneša amatā, sniedzis neatkarīga eksperta atzinumu ar izskatāmo lietu nesaistītos tiesību jautājumos, un vai attiecībā uz viņam iedalītu civillietu priekšroka dodama tiesneša neatkarības principam un tādēļ nav iemesla atstatīties, vai arī tomēr svarīgāk ir nodrošināt objektivitātes iespaidu, tāpēc no lietas izskatīšanas būtu jāatstatās.

[2] Tiesnesis norādījis, ka savā apmēram 20 gadus ilgajā privātprakses laikā kā neatkarīgs speciālists sniedzis daudzus juridiskos atzinumus, pārsvarā par komerciesību un juridiskās metodes jautājumiem.

2011.gadā, trīs gadus pirms stāšanās tiesneša amatā, tiesnesis kā neatkarīgs juridiskais eksperts sniedzis sabiedrību ar ierobežotu atbildību (turpmāk – sabiedrība) pārstāvošam zvērīnātam advokātam juridisko atzinumu par vispārējiem tiesību jautājumiem saistībā ar dalībnieka izslēgšanu no sabiedrības. Ne uzdotajos jautājumos, ne atzinumā nav minētas konkrētas firmas vai uzvārdi. Par šo atzinumu saņemta vienreizēja atbildība.

Kopš tā laika par advokāta pārstāvēto sabiedrību tiesnesis vairs neko nav dzirdējis, ar advokātu bijuši vēl divi lietišķi kontakti, nekādi sociālie kontakti tiesnesim ar advokātu nekad nav bijuši.

2014.gada 7.jūlijā tiesnesis stājies Augstākās tiesas tiesneša amatā.

2016.gada 8.decembrī Civillietu departamenta tiesnešu kolēģijas rīcības sēdē lemts par kasācijas tiesvedības ierosināšanu lietā, kurā viens no pieciem prasītājiem bijis 2011.gada atzinuma adresāts – sabiedrība, kurai par labu šajā lietā taisīti divu instanču spriedumi. Šai lietai nav bijis nekāds sakars ar tiesneša 2011.gada atzinumā aplūkotajiem tiesību jautājumiem.

Tiesnesis kā lietas referents sagatavojis ziņojumu un sniedzis to rīcības sēdē, nezinot, ka viens no pieciem prasītājiem ir viņa 2011.gada atzinuma adresāts, jo šādu sabiedrību vairs nav atcerējies. Viņam nav bijis arī zināms, ka advokātam ir interese šajā lietā, jo sabiedrību, kurai 2011.gadā sniegts atzinums, šajā lietā pārstāvēja cits advokāts.

Turklāt 2016.gada decembrī tiesnesis bijis pārliecināts, ka viņa vēsturiskajām darījumu attiecībām ar bijušajiem klientiem nav vairs nekādas nozīmes, jo kopš stāšanās tiesneša amatā bija pagājuši divarpus gadi, kas pārsniedz likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 11.panta otrajā daļā noteikto divu gadu „atdzišanas” periodu.

Rīcības sēdē tiesnešu kolēģija vienbalsīgi nonākusi pie slēdziena, ka apelācijas instances tiesas spriedums ir pareizs un atstājams spēkā, tāpēc kasācijas tiesvedības ierosināšana atteikta.

Šobrīd tiesneša tiesvedībā atrodas vēl neizskatīta civillietā ar tām pašām pusēm kā lietā, kurā 2016.gada 8.decembrī pieņemts rīcības sēdes lēmums. Lai gan

abu lietu apstākļi ir līdzīgi, tomēr pastāv arī vērtējama atšķirība faktiskajos apstākļos.

Līdz ar to tiesnesim radusies ētiska dilemma, vai konkrētajā gadījumā no tiesnešu ētikas viedokļa priekšroka dodama tiesneša neatkarības principam vai objektivitātes iespaida nodrošināšanas interesēm. Televīzijas raidījumā tikusi apšaubīta tiesneša objektivitāte.

Tiesnesis norādījis, ka pats nesaskata ārkārtas situāciju, kuras dēļ viņam būtu jāatsakās no savu tiesneša pienākumu pildīšanas.

[3] Latvijas Tiesnešu ētikas kodeksa 2.kanona 3.punkts noteic, ka tiesnesis darbojas tā, lai veicinātu sabiedrības uzticību tiesas godīgumam un objektivitātei.

Tiesnešu ētikas komisija ir atzinusi, ka tiesneša objektivitāte ir obligāts nosacījums tiesneša pienākumu pienācīgai izpildei. Tā izpaužas ne tikai pieņemtā nolēmuma saturā, bet arī visās procesualajās darbībās, kas nepieciešamas attiecīgu nolēmumu pieņemšanā. Objektivitātes princips ir uzticības tiesai svarīgs elements, proti, demokrātiskā sabiedrībā tiesai (tiesnesim) jārikojas tā, lai procesa dalībniekos radītu uzticību tiesai (tiesnesim).

Taču Tiesnešu ētikas komisija atzinusi arī, ka tiesneša objektivitāti var apšaubīt tikai tad, ja uz to norāda objektīvi pamatoti fakti, turklāt tie jāvērtē katrā konkrētā gadījumā, ņemot vērā konkrēto apstākļu raksturu, apjomu, nozīmīgumu (sk. *Tiesnešu ētikas komisijas 2008.gada 1.augusta skaidrojumu, 2012.gada 24.augusta atzinumu*).

[4] Ir atzīts, ka Latvijā ir samērā neliels juridisko profesiju pārstāvju skaits un arī ierobežota profesionālu jautājumu risināšanas vide. Šo profesiju pārstāvji var būt mācījušies vienā mācību iestādē, jau iepriekš strādājuši kopā vai nonāk profesionālajā saskarsmē pasniedzēja darbā, darba grupās un tml., kur saskarsmei nav personiska rakstura. Valsti ar nelielu iedzīvotāju skaitu ir liela iespēja būt saistītiem ar kopējiem paziņām. Tāpat juridisko profesiju pārstāvjiem, kuri ir iesaistīti vienā lietā, var gadīties nejauši un neatkarīgi vienam no otra sastapties kādā sabiedriskā vietā, profesionālā vai privātā pasākumā, arī tiesas telpās. Šādu saikņu esamībai pašai par sevi no saprātīga vērtētāja viedokļa nevajadzētu radīt šaubas par tiesneša objektivitāti (sk. *Tiesnešu ētikas komisijas, Latvijas Zvērinātu advokātu padomes Ētikas komisijas un Prokuroru atestācijas komisijas 2012.gada 20.janvāra skaidrojumu*).

Tiesnesis pirms apstiprināšanas tiesneša amatā 20 gadus profesionāli darbojies gan kā viens no valsts vadošajiem komerciesību speciālistiem, sniedzot juridiskas konsultācijas, gan arī kā pasniedzējs. Līdz ar to viņam bijusi saskarsme ar ļoti daudziem komersantiem, amatpersonām, advokātiem, juristiem un studentiem. Taču tas pats par sevi nav pietiekams, lai apšaubītu tiesneša objektivitāti lietās, kur piedalās šīs personas.

Ir jāņem vērā, ka ar konkrēto sabiedrību un advokātu tiesnesim bijusi tikai lietišķa, bet nekad ne personiska rakstura saskarsme. Tiesnešu ētikas komisijas rīcībā esošā informācija, ko tai ir sniedzis pats tiesnesis un arī

citas personas, neliecina par tiesneša ciešāku saistību ar šīm personām. Turklāt ir pagājuši vairāk nekā divi gadi no brīža, kad tiesnesis ir apstiprināts tiesneša amatā. Savukārt no brīža, kad tiesnesis, būdams jurists, ir sastādījis atzinumu, pagājuši pieci gadi.

Likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 11.panta otrajā daļā noteikts, ka valsts amatpersona nedrīkst izdot administratīvos aktus, veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas, slēgt līgumus vai veikt citas darbības attiecībā uz saviem darījumu partneriem divus gadus pēc līgumisko attiecību izbeigšanās.

Minētajā normā ir iestrādāts tā saucamais „atdzišanas” periods, pēc kura saprātīgam vērotājam no malas vairs nebūtu jārodas šaubām par amatpersonas, tostarp tiesneša, objektivitāti, pieņemot lēmumus vai veicot citas darbības attiecībā uz normā minētajiem subjektiem. No minētās normas arī izriet, ka darījumu attiecību pastāvēšana kaut kad pagātnē nevar uz mūžu „diskvalificēt” amatpersonu no konkrētu pienākumu pildīšanas attiecībā pret noteiktiem subjektiem.

Līdzīgi šis jautājums ir risināts arī, piemēram, Kanādas tiesnešu Ētikas kodeksā, kur noteikts, ka tiesnesim jāapsver trīs momenti: (1) nedrīkst piedalīties procesā, ja patiešām pastāv interešu konflikts – piemēram, tiesnesim vēl pirms ievēlēšanas amatā bija zināma kāda konfidenciāla informācija saistībā ar šo lietu; (2) jāizvairās no situācijām, kad saprātīgai, godīgi noskaņotai un informētai personai varētu būt pamatotas aizdomas par tiesneša neitralitāti; (3) nevajadzētu sevi atstatīt bez vajadzības, jo tas pagarina procesu un uzliek papildu nastu kolēģiem (sk. *Ethical Principles for Judges. Canadian Judicial Council*, 51.lpp.; pieejams: https://www.cjc-ccm.gc.ca/cmslib/general/news_pub_judicialconduct_Principles_en.pdf).

Savukārt vispārējās ētikas normu vadlīnijas Kanādā noteic: (1) ja pirms ievēlēšanas tiesnesis darbojies privātpraksē, viņam nevajadzētu spriest par lietām, kur viņš pats vai viņa firma bija iesaistīta jebkādā kapacitātē pirms iecelšanas amatā; (2) attiecībā uz bijušajiem kolēģiem un klientiem tradicionālā pieeja ir izmantot „atdzišanas” periodu, proti, izvairīties no tiesas spriešanas kādā laika posmā: piemēram, 2 vai 3, vai 5 gadus pēc aiziešanas (*turpat*, 52.lpp.).

Ievērojot minēto, nav pamata apšaubīt tiesneša objektivitāti tikai tāpēc vien, ka pirms pieciem gadiem tiesnesis ir sniedzis atzinumu sabiedrībai, kas tagad tiesneša izlemjamā lietā ir viena no prasītājām.

Tiesneša objektivitātes novērtēšanā būtiska nozīme piešķirama arī apstāklim, ka strīdus atzinums ir iesniegts citā lietā, proti, tas neatrodas tās lietas materiālos, kurā tiesnesis ir pieņēmis lēmumu, kas pretējā gadījumā būtu pamats tiesnesim atstatīties no lietas izskatīšanas arī pēc „atdzišanas” perioda iestāšanās.

Tomēr, Tiesnešu ētikas komisijas ieskatā, piesardzīgi būtu jāattiecas pret tiesneša objektivitātes apšaubīšanu konkrētā lietā tādēļ vien, ka tiesnesis kādreiz ir paudis viedokli par tādu pašu tiesību jautājumu, kāds risināms šajā konkrētajā lietā, jo pretējā gadījumā katrs spriedums vai zinātniska publikācija, kur izgaismojas tiesneša viedoklis par kādu tiesību jautājumu, būtu pamats tiesneša objektivitātes apšaubīšanai. Minētais, protams, neizslēdz pušu tiesības pieteikt noraidījumu tiesai, attiecīgi to pamatojot.

[5] Kā tas izriet no iepriekš citētā Latvijas Tiesnešu ētikas kodeksa 2.kanona 3.punkta, tiesnesim ir jārikojas tā, lai par viņa objektivitāti nerastos šaubas ne tikai tiesu lietas dalībniekiem, bet arī sabiedrībai kopumā. Tiesnesim ir jārēķinās ar to, ka viņa rīcību vērtēs arī ar lietu nesaistītas personas, tostarp mediji.

Tiesnešu ētikas komisija, neapstridot saprātīga vērtētāja no malas tiesības paust viedokli un savas šaubas par tiesneša objektivitāti, tomēr nevar noliegt tiesneša tiesības rēķināties ar to, ka saprātīga vērtētāja no malas kritika par tiesneša objektivitāti būs argumentēta un izsvērtā no dažādiem skatupunktiem. Tas nozīmē, ka būs noskaidroti visi būtiskie apstākļi un fakti, kas var ietekmēt secinājumu par tiesneša objektivitāti, tostarp ņemot vērā arī tās personas, kas sniedz informāciju, piemēram, medijiem, ieinteresētības pakāpi konkrētajā tiesu lietā. Tam vajadzētu darīt piesardzīgu informācijas saņēmēju un likt rūpīgi pārbaudīt sniegtās informācijas kvalitāti un atbilstību patiesībai. Nepārbaudītas, nepilnīgas un pat melīgas informācijas izplatīšana nodara kaitējumu ne tikai konkrētajam tiesnesim, bet arī tiesu varai kopumā, diskreditējot to sabiedrības acīs.

Ievērojot iepriekš teikto, Tiesnešu ētikas komisija izskaidro:

- pie minētajiem apstākļiem saprātīgam vērotājam nevajadzētu rasties šaubām par tiesneša objektivitāti;
- nav saskatāms tiesneša ētikas normu pārkāpums, ja tiesnesis piedalās jautājuma izlemšanā par kasācijas tiesvedības ierosināšanu lietā, kuras pusei pirms pieciem gadiem, nebūdams tiesneša amatā, sniedzis neatkarīga eksperta atzinumu ar izskatāmo lietu nesaistītos tiesību jautājumos.

Komisijas priekšsēdētāja Anita KOVALEVSKA

Komisijas locekļi Dzintra AMERIKA, Madara ĀBELE,
Ināra JAUNZEME, Baiba LIELPĒTERE,
Guntars FLORIŅŠ, Normunds SALENIEKS,
Dace SKRAUPLE, Agnese SKULME, Alla ŠILOVA

III PIEREDZE: KOMANDĒJUMU INFORMĀCIJA UN ATZIŅAS

Kriminālietu departamenta zinātniski analītiskā padomniece Nora MAGONE piedalījās Eiropas Tiesību Institūta un Briseles Universitātes sadarbībā ar Eiropas Krimināltiesību akadēmisko tīklu rīkotajā vasaras skolas kursā par Eiropas Savienības krimināltiesību jomu.

(Brisele, 2017.gada 2.–7.jūlijs)

Vasaras skolas kurss sniedza plašu ieskatu Eiropas Savienības krimināltiesību jomā, paplašinot gan teorētiskās, gan praktiskās zināšanas. Prezentāciju sniedzēji bija gan nacionālo, gan Eiropas Savienības institūciju pārstāvji, kuriem ikdienas praktiskais darbs ir saistīts ar Eiropas Savienības krimināltiesību jomu.

Apmācībās piedalījās pārstāvji no Beļģijas, Apvienotās Karalistes, Portugāles, Spānijas, Luksemburgas, Nīderlandes, Turcijas, Francijas, Vācijas, Amerikas Savienotajām Valstīm, Itālijas, Šveices, Latvijas.

Eiropas Savienībā (turpmāk – ES) krimināltiesību jomas regulējums saistāms ar līdzsvara nodrošināšanu starp cilvēktiesību ievērošanu un drošību. ES dalībvalstu sadarbības krimināltiesību jomā nepieciešamība izriet no kopējiem apdraudējumiem, piemēram, starptautiskās noziedzības un terorisma draudiem, kas noved pie jaunu institūciju radīšanas, kā arī jaunu tiesību instrumentu izveidošanas.

Vienoti ES līmeņa tiesību akti nepieciešami, lai veicinātu dalībvalstu savstarpējo uzticēšanos un sadarbību, t.sk. lēmumu atzišanā un izpildē krimināltiesību jomā. Tāpat tas veicina dažādu valstu tiesībsargājošo iestāžu darbinieku iespējas sadarbībai ar ES un citu dalībvalstu tiesībsargājošajām iestādēm, kas pamatota ar normatīvajiem aktiem, kas ir īpaši būtiski pierādījumu iegūšanas procesos, kā arī nodrošinot kriminālprocesuālo garantiju standartu.

Pēc Lisabonas līguma pieņemšanas uz ES krimināltiesību jomu attiecas līguma V sadaļa (Brīvība, drošība un tiesiskuma telpa), kas iezīmē ES vispārīgo principu piemērošanu un vienotu tiesību aktu

piemērošanu, proti, regulu un direktīvu, vispārējās likumdošanas piemērošanu (ar izņēmumiem), Eiropas Savienības Tiesas jurisdikciju.

Lisabonas līgums tostarp stiprina ES iestādes, paredzot, ka Eiropas Parlaments un Padome var pieņemt regulas un palielināt to pilnvaras, piemēram, attiecībā uz *Eiropjust* un Eiropolu, kā arī paredzot, ka Padome no *Eiropjust* var izveidot Eiropas Prokuratūru, lai apkarotu noziegumus, kas skar ES finansiālās intereses.

Lisabonas līgums noteic, ka Eiropas Parlaments un Padome, tiktāl, cik tas ir nepieciešams, lai veicinātu tiesas spriedumu un lēmumu savstarpēju atzišanu, kā arī policijas un tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās, kam ir pārrobežu aspekts, pieņemot direktīvas saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru, var noteikt minimālos noteikumus. Minētais attiecināms uz pierādījumu savstarpēju pieņemamību dalībvalstu starpā, personas tiesībām kriminālprocesā, nozieguma upuru tiesībām.

Pēc Lisabonas līguma spēkā stāšanās ir pieņemti šādi ES līmeņa tiesību instrumenti:

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 3.aprīļa Direktīva Nr.2014/41/ES par Eiropas izmeklēšanas rīkojumu krimināllietās;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2010.gada 20.oktobra Direktīva Nr.2010/64/ES par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu kriminālprocesā;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2012.gada 22.maija Direktīva Nr.2012/13/ES par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2011.gada 13.decembra Direktīva Nr.2011/99/EU par Eiropas aizsardzības rīkojumu;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 16.aprīļa Direktīva Nr.2014/57/EU par kriminālsodiem par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu (tirgus ļaunprātīgas izmantošanas direktīva);
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 26.oktobra Direktīva (ES) Nr.2016/1919 par juridisko palīdzību aizdomās turētajiem un apsūdzētajiem kriminālprocesā un pieprasītajām personām Eiropas apcietināšanas ordera procesā;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 9.marta Direktīva (ES) Nr.2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma

prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā;

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 11.maija Direktīva (ES) Nr.2016/800 par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā.

Šobrīd tiek izstrādāts Eiropas Prokuratūras izveides regulējums. Eiropas Prokuratūras uzdevums ir cīnīties pret noziedzīgiem nodarījumiem, kas apdraud ES finansiālās intereses, tā būs atbildīga par savas kompetences ietvaros esošo noziegumu izmeklēšanu, kriminālvajāšanu un nosūtīšanu uz tiesu, kā arī nodrošinās, ka tās darbības ievēro Eiropas Savienības Pamattiesību hartā nostiprinātās tiesības.

Mācību kursa ietvaros sniegtas prezentācijas par šādām tēmām.

Vispārējs ieskaits krimināltiesību jomas regulējuma attīstībā ES līmenī. Regulējuma pirmsākumi, sākot ar Romas līgumu par Eiropas Ekonomiskās Kopienas dibināšanu un starpvaldību sadarbību ārpus Kopienas ietvariem, Māstrihtas līgumu par Eiropas Savienību (3.pilārs – sadarbība iekšlietu un tieslietu jomā), Amsterdamas līgumu, Nicas līgumu un beidzot ar Lisabonas līgumu, kas ievērojami palielināja Eiropas Savienības lomu krimināltiesību jomā, stiprinot sadarbības un koordinācijas institūcijas, pieļaujot krimināltiesību tuvināšanu, kā rezultātā tika pieņemta virkne direktīvu un regulu. Piemēram, Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 3.aprīļa Direktīva Nr.2014/41/ES par Eiropas izmeklēšanas rīkojumu krimināllietās, Eiropas Parlamenta un Padomes 2010.gada 20.oktobra Direktīva Nr.2010/64/ES par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu kriminālprocesā, Eiropas Parlamenta un Padomes 2012.gada 22.maija Direktīva Nr.2012/13/ES par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā u.c.

Likumdošanas process Eiropas Parlamentā, Padomē un Padomes darba grupās un tiesas kontrole Eiropas krimināltiesību jomā.

Eiropas Savienības Tiesas process, tās loma, interpretējot ES tiesību aktus. Atsevišķi aplūkoti Eiropas Savienības Tiesas spriedumi lietās, kurās skatīti jautājumi par Eiropas apcietinājuma orderi, savstarpējo atzišanu un pamattiesībām: 2008.gada 17.jūlija spriedums lietā *Kozłowski* (C-66/08, ECLI:EU:C:2008:437), 2013.gada 26.februāra spriedums lietā *Melloni* (C-399/11, ECLI:EU:C:2013:107) un 2016.gada 5.aprīļa spriedums lietā *Aranyosi and Caldaru* (C-404/15 un C-659/15, ECLI:EU:C:2016:198).

E-pierādījumi: jauns izaicinājums Eiropas Savienības sadarbībai.

Policijas sadarbība Eiropas Savienībā un informācijas apmaiņas veidi likumu piemērošanā – caur Šengenas informācijas sistēmu, VISA informācijas sistēmu, Eurodac (pirkstu nospiedumu salīdzināšanas sistēma), pieeja nacionālajām datu bāzēm, *ad hoc* informācijas apmaiņa, Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 27.aprīļa Direktīva Nr.2016/681 par pasažieru datu reģistra izmantošanu teroristu nodarījumu un smagu noziegumu novēršanai, atklāšanai, izmeklēšanai un saukšanai pie atbildības par tiem. ETIAS (*Eiropas ceļošanas informācijas un atļauju sistēma*) un EES (*Eiropas iecelšanas/izceļošanas sistēma*) sistēmas. Padomes 2013.gada 6.septembra Regula (ES) Nr.1053/2013, ar

ko izveido izvērtēšanas un uzraudzības mehānismu, lai pārbaudītu Šengenas *acquis* piemērošanu.

Vēsturiskā attīstība no tiesiskās sadarbības līdz instrumentiem, kas nosaka savstarpējo atzišanu, piemēram, Eiropas apcietinājuma orderis, konfiskācijas orderu izpildīšana, finansiālo sankciju atzišana, savstarpējas atzišanas principa piemērošana tādiem spriedumiem un probācijas lēmumiem, kuri paredzēti probācijas pasākumu un alternatīvu sankciju uzraudzībai, savstarpējas atzišanas principa piemērošana attiecībā uz spriedumiem krimināllietās, ar kuriem piespriesti brīvības atņemšanas sodi vai ar brīvības atņemšanu saistīti pasākumi, lai tos izpildītu Eiropas Savienībā. Eiropas Parlamenta un Padomes 2011.gada 13.decembra Direktīva Nr.2011/99/EU par Eiropas aizsardzības rīkojumu, pierādījumu iegūšanu, Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 3.aprīļa Direktīva Nr.2014/41/ES par Eiropas izmeklēšanas rīkojumu krimināllietās.

Eiropas apcietinājuma orderis. Kārtība pirms Padomes 2002.gada 13.jūnija pamatlēmuma Nr.2002/584/JHA par Eiropas apcietināšanas orderi un par nodošanas procedūrām starp dalībvalstīm. Padomes 2002.gada 13.jūnija pamatlēmums Nr.2002/584/JHA par Eiropas apcietināšanas orderi un par nodošanas procedūrām starp dalībvalstīm.

Materiālo tiesību tuvināšana: ekonomiskie un finanšu noziegumi. No Līguma par ES darbību konsolidētās versijas 83.panta otrās daļas izriet – ja dalībvalstu krimināltiesisko normatīvo aktu tuvināšana izrādās būtiska, lai nodrošinātu Savienības politikas efektīvu īstenošanu jomā, kurai tikuši piemēroti saskaņošanas pasākumi, direktīvās var paredzēt noteikumu minimumu attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu un sankciju definēšanu attiecīgajā jomā. Saistītās regulas – Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 15.maija Regula (EU) Nr.600/2014 par finanšu instrumentu tirgiem un ar ko groza Regulu (ES) Nr.648/2012; Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 16.aprīļa Regula (EU) Nr.596/2014 par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu (tirgus ļaunprātīgas izmantošanas regula) un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2003/6/EK; Komisijas Direktīvas 2003/124/EK, 2003/125/EK un 2004/72/EK) un direktīvas (Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 15.maija Direktīva Nr.2014/65/EU par finanšu instrumentu tirgiem un ar ko groza Direktīvu 2002/92/ES un Direktīvu 2011/61/ES; Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 16.aprīļa Direktīva Nr.2014/57/EU par kriminālsodiem par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu (tirgus ļaunprātīgas izmantošanas direktīva). Analizēta arī Eiropas Savienības Tiesas sniegto atziņu loma.

Procesuālo tiesību tuvināšana. Nepieciešamības tuvināt procesuālās tiesības kriminālprocesā vēsturiskā attīstība. Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas 82.panta otrās daļas b) punkts, no kura izriet, ka tiktāl, cik tas ir nepieciešams, lai veicinātu tiesas spriedumu un lēmumu savstarpēju atzišanu, kā arī policijas un tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās, kam ir pārrobežu aspekts, Eiropas Parlaments un Padome, pieņemot direktīvas saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru, var noteikt minimālos noteikumus. Šādos noteikumos ņem vērā dalībvalstu tiesību tradīciju un

tiesību sistēmu atšķirības un tie attiecas uz personas tiesībām kriminālprocesā. Panta kopsakarība ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartu un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju. 2009.gada 30.novembra Padomes Rezolūcija par ceļvedi aizdomās turētu vai apsūdzētu personu procesuālo tiesību stiprināšanai kriminālprocesā.

Instrumenti procesuālo tiesību nodrošināšanā: juridiskā palīdzība, bērnu tiesības un nevainīguma prezumpcija. Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 26.oktobra Direktīva (ES) Nr.2016/1919 par juridisko palīdzību aizdomās turētajiem un apsūdzētajiem kriminālprocesā un pieprasītajām personām Eiropas apcietināšanas ordera procesā; Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 9.marta Direktīva (ES) Nr.2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā; Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 11.maija Direktīva (ES) Nr.2016/800 par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā, šo direktīvu pienesumi un iespējamie izaicinājumi.

Eiropols. Regulējums, kas izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 11.maija Regulas Nr.2016/794 par Eiropas Savienības Aģentūru tiesībaizsardzības sadarbībai (Eiropolu) un ar kuru aizstāj un atceļ Padomes lēmumus 2009/371/TI, 2009/934/TI, 2009/935/TI, 2009/936/TI un 2009/968/TI, datu aizsardzība un kopējas izmeklēšanas grupas.

Eiropust un Eiropas Tiesiskās sadarbības tīkls krimināllietās. Apskats par Eiropas Tiesiskās sadarbības tīkla (*The European Judicial Network – EJN*) lomu, struktūru, paraugi praktiskai darbībai, piemēram, Eiropas apcietinājuma ordera izpildē, ja persona ir apcietināta citā valstī par jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Eiropust būtība un uzdevumi, struktūra, darbības pamatakti. Eiropust mērķi ir uzlabot pārrobežu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu koordināciju, sadarbību starp dalībvalstu kompetentajām iestādēm, sniegt atbalstu dalībvalstu kompetentajām iestādēm attiecībā uz tādām izmeklēšanām un kriminālvajāšanām, kas skar divas vai vairāk dalībvalstis (un trešās valstis) attiecībā uz plašu kriminālnoziedzīgu loku. Eiropust un Eiropas Tiesiskā sadarbības tīkla savstarpējās attiecības, kompetenču nošķiršana.

Eiropas Birojs krāpšanas apkarošanai (OLAF) un Eiropas Prokuratūra (EPPO). Eiropas Parlamenta un Padomes 2013.gada 11.septembra Regula (ES, EURATOM) Nr.883/2013 par izmeklēšanu, ko veic Eiropas Birojs krāpšanas apkarošanai (OLAF), un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr.1073/1999 un Padomes Regulu (Euratom) Nr.1074/1999. Atšķirības starp OLAF un EPPO mērķiem, iespējamie izaicinājumi to līdzāspastāvēšanā, iespējamā Eiropas Prokuratūras kompetence, tostarp materiālo tiesību jomā, teritoriālajā jomā, piemērojamiem nacionālo tiesību akti, sadarbība ar trešajām valstīm, aizdomās turēto un apsūdzēto tiesības.

Datu aizsardzība. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) Nr.2016/680 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, ko veic kompetentās iestādes, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai sauktu pie atbildības par

tiem vai izpildītu kriminālsodus, un par šādu datu brīvu apriti, ar ko atceļ Padomes pamatlēmumu 2008/977/TI. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumi: 1978.gada 6.septembra spriedums lietā *Klass v. Germany* (iesnieguma Nr.5029/71), 1990.gada 30.aprīļa spriedums lietā *Huvig v. France* (iesnieguma Nr.11105/84), 2010.gada 2.septembra spriedums lietā *Uzun v. Germany* (iesnieguma Nr.35623/05), 2015.gada 4.decembra spriedums lietā *Zakharov v. Russia* (iesnieguma Nr.47143/06), 2016.gada 12.janvāra spriedums lietā *Szabo and Vissy v. Hungary* (iesnieguma Nr.37138/14). Eiropas Savienības Tiesas nolēmumi: 2014.gada 8.aprīļa spriedums lietā *Digital Rights Ireland and Seitlinger*, C-293/12 (ECLI:EU:C:2014:238), 2015.gada 6.oktobra spriedums lietā *Schrems*, C-362/14 (ECLI:EU:C:2015:650).

Starptautiskie terorisma draudi, Eiropas Savienības darbības prioritātes pretterorisma jomā: informācijas iegūšana un nodošana, Eiropola Pretterorisma Centra darbība, ārējo robežu drošība, datubāzu izmantošana, terorisma finansēšanas apkarošana, nelegālas šaujamieroču tirdzniecības apkarošana, u.c.

Judikatūras un zinātniski analitiskās nodaļas vadītāja Anita ZIKMANE piedalījās Čehijas Augstākās tiesas sadarbībā ar Eiropas Padomi rīkotajā starptautiskajā konferencē „Tiesu nolēmumu saistošais spēks” (Brno, 2017.gada 19.–21.jūnijs)

Konferences mērķis bija vērst uzmanību uz nacionālo un starptautisko tiesu svarīgo lomu, to savstarpējām attiecībām, iespējamiem problēmjautājumiem un Eiropas tiesu nolēmumu ietekmi nacionālo tiesu nolēmumos.

Nacionālajām tiesām, ņemot vērā valstu starptautisko tiesību saistības, ir jārod skaidrība un līdzsvars konstitucionālo tiesu un Eiropas tiesu nolēmumu piemērošanā.

Konferencē uzstājās Eiropas Padomes ģenerālsēkretārs Turbjērs Jaglāns (*Thorbjørn Jagland*), Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk arī, – ECT) prezidents Gvido Raimondi (*Guido Raimondi*), Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk arī – EST) prezidents Koens Lenarts (*Koen Lenaerts*), Čehijas Republikas Konstitucionālās tiesas, Augstākās tiesas un Augstākās administratīvās tiesas priekšsēdētāji, tiesneši un viesprofesori.

Eiropas Padomes ģenerālsēkretārs Turbjērs Jaglāns norādīja uz ECT spriedumu izpildes mehānismu aktualitāti un aicināja ievērot rekomendācijas, kā labās prakses piemēru minot Itāliju, kur pēc neskaitāmiem pārkāpumiem ieviesta individuāla ieslodzīto apstākļu monitoringa sistēma. Viņš uzsvēra, ka tiesiskuma nodrošināšanas pamatā ir konstitucionālās demokrātijas ierobežojumi pamattiesību ievērošanas nolūkā.

Konferences daļā par kontinentālajai tiesību sistēmai atbilstošu tiesu prakses saistošo ietekmi interpretācijas metodoloģijā runātāji sniedza savu skatījumu jautājumā,

vai tiesas spriedums ir tiesību avots un kā tas varētu iedarboties tiesību interpretācijas sistēmā.

Jans Vintrs (*Jan Wintr*), Kārļa Universitātes (Čehija) Tiesību teorijas un doktrīnas katedras asociētais profesors, norādīja, ka šajā ziņā tiesu prakse ir attīstījusies ātrāk nekā tiesību teorija, tāpēc praksē tiesu nolēmums ir tiesību avots, bet tiesību teorija vēl nav definējusi piemērošanas metodoloģiju. Ja tiesas nolēmumu atzīst par tiesību avotu, tad jābūt konfliktus risinošiem algoritmiem, proti, ja spriedums un norma nonāk konfliktā, ja konfliktē dažādu tiesu (līmeņu, vienāda līmeņa) nolēmumi. Profesora secinājums: lietas dalībniekiem nolēmums ir saistošs, savukārt tiesas spriedumi (tai skaitā kasācijas instances) nav formāls tiesību avots, bet jārespektē to saistošais spēks.

Bijušais Eiropas Savienības Padomes Juridiskā dienesta vadītājs *Jean-Paul Jaqué* atzina, ka politiķu nespeja uzņemties atbildību par lēmumu pieņemšanu jārīcina tiesnešiem, strādājot katram savā tiesību sistēmā un respektējot savu konstitucionālo kārtību, izmantojot interpretāciju, jārod situācijas risinājums. Sistēmu konflikts ir tiesībszinātnieku „maize”, bet tā ir „indivīda problēma”. Francijas Konstitucionālā tiesa atzinusi, ka vienādu nacionālo un starptautisko pamattiesību avotu gadījumā priekšroka piemērošanā jādod ārējam avotam. Starptautiskajā sistēmā nav skaidri definēta valsts tiesība, aizsargājot savu identitāti, nepiemērot starptautiskās tiesības.

Džeimss Li (*James Lee*), Karaliskās koledžas vecākais lektors, sniedza ieskatu anglo-sakšu sistēmā, kā precedents nodrošina kārtību, pie tam ņemot vērā, ka precedenta grozīšana kļuva iespējama tikai kopš 1966.gada. Līdz tam tiesas aprobežojās ar precedenta neattiecināšanu uz lietu tās faktisko apstākļu dēļ. Tā kā Lielbritānijā Augstākā tiesa izveidota tikai 2005.gadā (funkcionē no 2009.gada), tad tika risināts jautājums par agrākās Lordu palātas (*House of Lords*) nolēmumu kontinuitāti, un tika praksē izlemts, ka tāda pastāvēs, to nostiprinot arī tiesas darbības noteikumus. Zināmos apstākļos pastāv tiesības atkāpties no precedentā: mainoties apstākļiem, mainās arī tiesas viedoklis.

Čehijas Republikas Augstākās Administratīvās tiesas tiesnesis Zdeneks Kūns (*Zdeněk Kühn*) norādīja, ka kontinentālajā sistēmā, atšķirībā no anglo-sakšu sistēmas, vairums tiesnešu ir „karjeras tiesneši”, kas būtiski ietekmē viņu attieksmi pret nolēmumiem, jo viņu kvalifikācijas pārbaudē tiek vērtēta sekošana agrākai tiesu praksei, arī izpratne par „saistošo spēku” atšķiras. Kontinentālās sistēmas tiesneši uzskatīs, ka tiesu praksei vai nu jāseko, vai jāatkāpjas no tās. Arī Augstāko tiesu skaits un tiesnešu skaits tajās, kā arī pamatfunkcija būtiski atšķiras anglo-sakšu un kontinentālajās tiesību sistēmās. Ja anglo-sakšu sistēmā būs mazs tiesnešu skaits (ASV – 9, Lielbritānija – 12, Kanāda – 7) un mazs izskatīto lietu skaits, vienlaikus ar augstu vienotas prakses un „saistošā spēka” vērtību, tad kontinentālajā sistēmā būs daudz tiesnešu (Francija – 150), pat vairākas augstākās tiesas vienā valstī (Vācija – 5, Čehija – 2), kas noved pie tiesu prakses nevienādības. Šajās valstīs pastiprinās konstitucionālo tiesu nozīmi un to spriedumiem tiek piešķirts augstāks „normatīvais raksturs”.

Mihels Bobeks (*Michel Bobek*), EST ģenerāladvokāts, atzīmēja, ka tiesību teorētiķi no Austrālijas un Kanādas norāda, ka Lielbritānijas sistēma sākusi attālināties

no anglo-sakšu sistēmas, jo tajā „ienācis” pārāk daudz normatīvā regulējuma, savukārt Francijas un Vācijas tiesu darbībā tiek konstatēts, ka tās pārāk būtisku nozīmi piešķir tiesu praksei.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas prezidents Gvido Raimondi uzsvēra nepieciešamību nodrošināt ECT spriedumu izpildi. Tam vispirms jāsākas ar skaidriem pašas ECT nolēmumiem. Ja ECT sprieduma izpildē papildus naudas kompensācijām nepieciešamas sistēmiskas izmaiņas vai uzlabojumi, tad jābūt arī politiskai gribai. Nepieciešamības gadījumā Eiropas Padome var iesaistīties konstruktīvā dialogā ar valsti par sprieduma izpildei nepieciešamo rīcību. Tiek uzsvērts pilotspriedumu pienesums tiesā neizskatīto lietu uzkrājuma mazināšanai – šī procesa ietvaros, izskatot vienu lietu, tiek ļauts valstij „sakārtot sistēmu”, tādējādi pārējās līdzīgās lietas vairs nav jāskata. Līdz Eiropas Cilvēktiesību Konvencijas (turpmāk arī – Konvencijas) 16.protokola par prejudiciālo nolēmumu procedūru ECT stāšanās spēkā nacionālo tiesu un ECT sadarbība notiek dialoga formā: tiesnešiem tiekoties tieši, nacionālajiem tiesnešiem atsaucoties uz ECT nolēmumu atziņām. Raimondi atzina, ka arī ECT vajadzētu ieklausīties un vērtēt nacionālo tiesnešu darbu Konvencijas normu piemērošanā.

Jergs Polakevičs (*Jörg Polakiewicz*), Eiropas Padomes pārstāvis, norādīja, ka būtiski mainījies ECT pieņemto nolēmumu skaits (no 25 uz 1500 gadā), kas būtiski maina valstu tiesnešu spēju abstrakti izsekot ECT judikatūrai. *Res judicata* no starptautisko tiesību viedokļa attiecas ne tikai uz rezultatīvo nolēmuma daļu, bet ietver arī būtiskākos argumentus. Tomēr attiecībā uz ECT spriedumu būtu attiecināma „šaura” izpratne, jo ECT tikai izņēmuma gadījumos vērtē nacionālā regulējuma atbilstību Konvencijai, parasti tiesa aprobežojas ar pārkāpuma izvērtējumu konkrētajā situācijā. Lai gan pat Vācijas konstitucionālā tiesa ir norādījusi, ka nacionālajām tiesām ir jārespektē ECT *res judicata*, tomēr nevajadzētu aprobežoties ar pamatojumu „jo Eiropas Cilvēktiesību tiesa tā norādījusi”. ECT atkārtotie principi uzskatāmi par Konvencijas normas integrālu sastāvdaļu. Nacionālajām tiesām jārod visu iesaistīto personu interešu līdzsvars. Starptautisko tiesību sistēmā, valstīm apsverot atteikšanos un atsakoties no dalības Konvencijā, notiek Konvencijas autoritātes apšaubīšana.

Jiří Kmec, advokāts, sasaucoties ar agrāk diskusijā norādīto, ka Eiropas Savienības Tiesas atvērtais dialoga modelis ar jebkura līmeņa tiesu grauj nacionālo tiesu hierarhisko autoritāti, uzsvēra, ka, lai saglabātu konstitucionalitātes izvērtējumu nacionālā līmenī, tiesības uzdot prejudiciālos jautājumus Eiropas Cilvēktiesību tiesai Konvencijas 16.protokola ietvarā būtu jārezervē tikai augstākajām tiesām. 16.protokola piemērošanas kontekstā pagaidām nav skaidrība par valodu režīmu, prioritāti pēc jautājumu svarīguma, formulējumu problemātiku, tiesas kapacitāti apstrādāt šādus lūgumus.

Kopenhāgenas Universitātes profesors Mikāels Rasks Madsens (*Mikael Rask Madsen*) norādīja uz diviem pamatjautājumiem Dānijas pieredzē: 1) kas tieši jāievieš, ņemot vērā Konvencijas un ECT nolēmumu *erga omnes* efektu un 2) kāda precīzi ir nacionālo tiesu loma Konvencijas piemērošanā? ECT judikatūrai nevajadzētu ietekmēt varas dalījumu (likumdevējs / tiesas) nacionālā līmenī. Ja likumdevējs neuzņemas atbildību izvērtēt ECT doto rīcības brīvību, bet kā „labs skauts” ievēro tās judikatūru, tad notiek

„pārmērīga ieviešana”. Dānijas Augstākā tiesa ir veikusi ECT judikatūras piemērošanas pārvērtēšanu, bet nav skaidrs, kā tas tiks turpināts ilgtermiņā.

Lorenss Lastgartens (*Laurence Lustgarten*), Oksfordas Universitātes Sociālo zinātņu studiju centra profesors, norādīja, ka Lielbritānijas Augstākā tiesa, pamatojoties uz apsvērumu, ka procesuālu iemeslu dēļ nebija iespējams pārsūdzēt ECT nolēmumu Lielajā palātā, neievēro šo palātas nolēmumu. Lielbritānijas tiesas attiecībā uz ECT pastāvīgo judikatūru ievēro principu: „vairāk nē, bet noteikti ne mazāk”.

Čehijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Pavels Šāmatš (*Pavel Šámal*) norādīja, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ir nolēmumu paredzamība (vienota tiesu prakse), kas balstās pastāvīgā judikatūrā. Zemākas instances tiesnesim jāapzinās sava vieta tiesu sistēmā, kā arī kādas vērtības spriedumi ir „pastāvīgā tiesu prakse”, kur tā publicēta. Čehijā ir noteikta atlases kārtība publicēšanai, to apstiprina īpaša komisija, piešķirot nolēmumam būtiskāku statusu. Tādējādi dažiem tiesas nolēmumiem tiek piešķirts „kvazi normatīvs” raksturs. Piemēram, Lielā Senāta (*Grand Senat*) nolēmumi, kuri jāpieņem vienprātīgi, ir vienotas tiesu prakses nostiprināšanas institūts.

Eiropas Savienības Vispārējās tiesas tiesnesis Jans Pasers (*Jan Passer*) norādīja, ka administratīvās tiesas Čehijā ir izveidojušas tiesu nolēmumu hierarhiju. Tomēr nolēmumiem jāseko „atvērtām acīm”, skaidrojot nepieciešamību vai interesi nesekot saistošai tiesu praksei. Tiesnesim ir jābūt pašdisciplinētam, lai viņa nolēmumu atziņas veidotu judikatūru, kuru tālāk varētu piemērot viņa kolēģi.

Vojtehs Šimīčeks (*Vojtěch Šimíček*), Čehijas Konstitucionālās tiesas tiesnesis, skaidroja, lai gan Konstitucionālās tiesas spriedumu saistošais spēks ir nostiprināts konstitūcijas normā, tam vajadzētu pašsaprotami izrietēt no konstitucionālās tiesas vietas tiesu sistēmā. Tomēr jārisina jautājums, vai visi un vai viss nolēmums ir saistošs (piemēram, vai *obiter dictum* norādītais ir saistošs), kāda ir hierarhija starp pašas konstitucionālās tiesas nolēmumiem (viedokļi un spriedumi). Tiesneši nav mašīnas, viņi spēj izvēlēties piemērojamos nolēmumus un tos vērtēt.

Beļģijas Konstitucionālās tiesas priekšsēdētājs Jans Pasers (*Jean Spreutels*) norādīja, ka daudzās Eiropas valstīs konstitucionālo tiesu spriedumos paustā interpretācija nav vispārsaistoša, jo nacionālais tiesnesis ir neatkarīgs normu interpretācijā. Tiesu dialogs balstīts ne tikai zemāku instanču tiesu pienākumā sekot augstāku instanču tiesu praksei, bet arī augstāku instanču tiesu pienākumā pārraudzīt, kas notiek zemāku instanču tiesās. Augstākās tiesas nolēmumu saistošais efekts balstās ne tikai normatīvajā regulējumā, bet arī morālā aspektā, jo tos pieņēmusi īpaša tiesnešu kolēģija.

Eiropas Savienības Vispārējās tiesas tiesnese Irena Pelikānova (*Irena Pelikánová*) atzīmē, ka vienota tiesu prakse ir „lielo” tiesu problēma, tai skaitā Vispārējās tiesas ar lielo tiesnešu un palātu skaitu, jo nav instrumenta, kas varētu ietekmēt visus tiesnešus. Notiek diskusija, cik iekšēji Vispārējā tiesa saistīta pati ar saviem nolēmumiem. Vajadzētu tos respektēt, bet ja kāds nolēmums nav bijis publicēts un vēlāk, skatot citu lietu, cits sastāvs neatzīst tā argumentāciju, cik būtiski ir atzīt tāda nolēmuma eksistenci?

Mihels Bobeks, EST ģenerāladvokāts, uzskata, ka kopumā Eiropas Savienības tiesību sistēma funkcionē unikāli un eleganti, bez būtiskiem satricinājumiem. Eiropas Savienības Tiesas prejudiciālo spriedumu saistošais spēks ir skaidri definēts attiecībā uz nacionālo lietu – tāpat *inter partes*. Tomēr šādiem spriedumiem nav skaidras *erga omnes* dimensijas definīcijas, izņemot attiecībā uz Eiropas Savienības tiesību normu spēkā esības pārbaudi EST. Kontrole par EST judikatūras respektēšanu tiek nodrošināta valsts atbildības limenī, nodrošinot pareizu Eiropas Savienības tiesību piemērošanu.

Konferences secinājums: nacionālo un starptautisko tiesu nolēmumu vieta tiesību avotu sistēmā turpina attīstīties; nolēmumu *res judicata* vērtības izpratne ir pilnveidojama.

Administratīvo lietu departamenta zinātniski analītiskā padomniece Līva DREIMANE piedalījās Eiropas Konkurences tiesību tiesnešu asociācijas un Eiropas Komisijas organizētā konferencē „Ceļā uz vienotu digitālo tirgu: konkurences tiesību loma” (Vīne, 2017.gada 8.–10.jūnijs)

Konferences mērķauditorija bija Eiropas Savienības dalībvalstu tiesu tiesneši, kuru darbs saistīts ar konkurences tiesību piemērošanu. Konference veltīta tādiem konkurences tiesību aspektiem kā tirgus definīcija, tirgus vara un konkurences tiesību pārkāpumu veidi digitālā tirgus kontekstā.

Konferencē uzstājās gan dažādu valstu tiesu tiesneši, gan konkurences uzraudzības iestāžu pārstāvji, gan arī tiesību un ekonomikas pētnieki no ASV un Eiropas Savienības dalībvalstīm (viņu vidū arī starptautiski atzītais konkurences tiesību pētnieks un vairāku konkurences tiesību veltītu zinātnisku grāmatu autors profesors Ričards Višs (*Richard Whish, Professor Emeritus of King's College London*). Ekonomikas un tiesību speciālistu – praktiķu un akademiķu – iesaiste nodrošināja vispusīgu temata aplūkošanu un ļāva dziļāk izprast digitālā tirgus norises un specifiku, iespējamās konkurences apdraudējuma riskus, kā arī konkurences tiesību nozīmi vienota digitālā tirgus efektivitātes veicināšanā.

Aplūkojot konkrētas konkurences tiesību lietas (piemēram, tiešsaistes iepazīšanās platformu *Parship/Elitepartner* apvienošanās lieta), uzmanība tika pievērsta tam, vai esošie konkurences tiesību instrumenti ir derīgi un atbilstoši digitālā tirgus novērtēšanai (konkrētā tirgus un tirgus varas noteikšanas problemātika). Auditorija tika iepazīstināta ar daudzpusēju platformu (*multi-sided platforms*) jēdzienu un tīkla efektu (*network effect*), ko tās rada. Tās ir platformas, kuras piesaista atšķirīgas, taču savstarpēji atkarīgas lietotāju grupas. Šādas platformas iegūst savu vērtību, vienīgi balstoties uz vairāku lietotāju grupu mijiedarbību, un jo vairāk ir šīs platformas lietotāju, jo vairāk jaunu lietotāju tā var piesaistīt. Tādas ir, piemēram, spēļu platformas, iepazīšanās platformas, u.c.

Lai piesaistītu vienu lietotāju grupu, no kuras esības un lieluma savukārt ir atkarīga cita lietotāju grupa, uzņēmēji var nodrošināt attiecīgajiem lietotājiem bezmaksas pieeju. Paturot prātā šo lietotāju grupu saistību un visu grupu nepieciešamību platformas pastāvēšanā, nosakot tirgu, jāņem vērā arī pakalpojumi, kas tiek nodrošināti bez maksas.

Aplūkota arī tirgus varas noteikšanas specifika šādu daudzpusēju platformu gadījumā.

Vairāki referenti uzsvēra patērētāju *datu* un *uzmanības* nozīmi, kas digitālajā vidē uztverami kā patstāvīgi maiņas resursi. Bezmaksas pakalpojumu nodrošināšana apmaiņā pret šiem resursiem var radīt grūtības noteikt tirgus varu, pamatojoties uz cenu pieauguma apjomu. Konferencēs dalībnieki tika iepazīstināti ar veidiem, kā izpaužas tirgus vara tajos gadījumos, kad platformā tiek sniegti bezmaksas pakalpojumi apmaiņā pret patērētāja uzmanību (piemēram, apskatīta platformas *facebook.com* darbība no ekonomiskā viedokļa).

Tāpat konferencēs dalībnieki rosināti domāt par izaicinājumiem, ko godīgai konkurencei digitālajā pasaulē rada dažādi algoritmi un automatizētas cenu salīdzināšanas sistēmas, kas tiek izmantotas kartēļa vienošanās ieviešanas un tālākpārdošanas cenu kontrolešanai.

Atsevišķa konferences daļa bija veltīta Eiropas Savienības dalībvalstu tiesu un Eiropas Savienības Tiesas prakses aktualitātēm konkurences tiesību lietās. Kā būtiskāko var minēt Eiropas Savienības Tiesā šobrīd izskatīšanā esošo lietu C-230/2016 *Coty Germany*, kurā apskatāms jautājums par vertikālu vienošanos, konkrēti, par ražotāja noteiktu aizliegumu izplatītājam pārdot produkciju tādās digitālajās platformās kā *amazon.com* un *e-bay.com*, pamatojot ierobežojumu ar nepieciešamību saglabāt preču luksusa auru.

Atkāpjoties no galvenās tēmas par digitālo tirgu, kā interesants atzīmējams arī konferencē iztīrātais Nīderlandes Augstākās tiesas 2016.gada 8.jūlija spriedums lietā *TenneT-ABB* (ECLI:NL:HR:2016:1483). Tajā atzīts, ka Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 26.novembra direktīva 2014/104/ES par atsevišķiem noteikumiem, kuri valstu tiesībās reglamentē zaudējumu atlīdzināšanas prasības par dalībvalstu un Eiropas Savienības konkurences tiesību pārkāpumiem, noteiktos gadījumos var tikt piemērota ar atpakaļejošu spēku. Minētajā lietā tiesa noteikusi atlīdzināmos zaudējumus 23 100 *euro* apmērā, kas nodarīti kartēļa vienošanās rezultātā. Arī Latvijas tiesībās ir iedzīvināta minētā direktīva, taču Latvijas tiesu prakse šobrīd neuzrāda daudz gadījumu, kad būtu izdevies pierādīt būtisku atlīdzināmo zaudējumu apmēru. Līdz ar to minētais Nīderlandes tiesas piemērs varētu sniegt ieskatu tajā, kā konkurences pārkāpuma gadījumā iespējams pierādīt un pamatot zaudējumu atlīdzinājuma apmēru.

Konferencēs dalībnieki guva vērtīgu ieskatu tajā, kā ir konstruēts digitālais tirgus, kā tajā noris komerciālā apgrozība, kas ir tā dalībnieki un kādi resursi tajā tiek izmantoti, kādi ir potenciālie draudi konkurencei un kā tos iespējams novērst ar esošajiem konkurences tiesību instrumentiem. Lai arī Latvijā tiesās vēl nav skatīti ar digitālo tirgu saistīti jautājumi no konkurences tiesību aspekta, tas, šķiet, ir tikai laika jautājums, ņemot vērā straujo un globālo digitālā tirgus attīstību. Konferencēs dalībniekiem nodrošināta elektroniska pieeja prezentācijas

materiāliem, kas ļauj informāciju efektīvāk nodot arī kolēģiem Latvijā, veicinot izpratni par digitālo tirgu un konkurences tiesību lomu tajā.

**Civillietu departamenta tiesneši
Zane PĒTERSONE un Aigars STRUPIŅŠ
piedalījās Eiropas Savienības Intelektuālā
īpašuma biroja (EUIPO) seminārā
„Internets – tehniskais treniņš tiesniešiem
un prokuroriem”**

(Alikante, 2017.gada 20.–25.marts)

Seminārs bija veidots kā speciālas interneta mācības tiesniešiem un prokuroriem, lai sniegtu padziļinātu ieskatu interneta tehniskajos jautājumos saistībā ar praktisko jurisprudenci. Mācību laikā apgūtas gan teorētiskas zināšanas, gan praktiskas iemaņas, iepazīti tiesību pārkāpumu veidi, kas raksturīgi mūsdienu interneta videi.

Ievads bija veltīts interneta vēsturei, uzbūves un darbības pamatjautājumiem – internetu regulējošās organizācijas (ICANN, IETF, IANA), interneta vietnes, proвайderi, serveri, protokoli, IP adreses, domēni, to piešķiršanas kārtība. Aplūkota tendence izmantot legālu interneta vietņu nosaukumus viltotu preču izplatīšanai.

Semināra gaitā uzskatāmi demonstrēti, kā iespējams veikt mājaslapu un e-pastu serveru atrašanās vietu identifikāciju, kā konstatēt viltotu preču izplatīšanu ar interneta palīdzību. Sniegta informācija par kriptovalūtu *Bitcoin*, tās izmantošanas iespējām un riskiem, kā arī par tās izmantošanu nelegālajos darījumos interneta vidē. Sniegta arī informācija par tehniskajām iespējām izsekot transakcijas šajā kriptovalūtā.

Interesants bija ieskats interneta slēptajā daļā – t.s. *Darknet*, tostarp jautājumos par attiecīgo programmatūru, tā uzbūvi, nelegālajām tirdzniecības vietnēm.

Seminārs ietvēra arī individuālu treniņu.

Mācības bija aktuālas, jo skāra mūsdienu pārkāpumu un noziegumu izdarīšanas vidi un jaunus veidus, kurus noziedznieki izmanto arvien biežāk. Būtu ieteicams šādus seminārus rīkot arī Latvijā, lai pēc iespējas vairāk tiesnešu varētu ar to iepazīties.

**Civillietu departamenta tiesnese
Zane PĒTERSONE piedalījās Eurojust
(Eiropas Savienības tiesiskās sadarbības
iestāde) Apvienotās uzraudzības iestādes
dalībvalstu pārstāvju ikgadējā sanāksmē
(Hāga, 2017.gada 8.–9.jūnijs)**

Sanāksmē pārskatīts pagājušajā gadā *Eurojust* un *Eurojust* Apvienotajā uzraudzības iestādē (pārraudzības iestāde datu aizsardzības jomā) paveiktais, izskatītas jaunākās tendences datu aizsardzības un tās pārraudzības jomā Eiropas Savienībā, apspriesti nākamā gada plāni, sadarbība

ar trešajām valstīm un diskutēts par apelācijas lietām. *Eurojust* ir problēmas ar finanšu trūkumu, lai gan lietu skaits ir liels un tās kļūst sarežģītākas, tostarp koordinēšanas ziņā. *Eurojust* ir mērķis vairāk naudas un cilvēkresursu novirzīt ikdienas darbam ar lietām, mainot fokusu no stratēģiskās jeb politikas sfēras uz operatīvo darbu.

Pagājušajā gadā 300 lietas bija ar trešajām valstīm, tādēļ tiek pastāvīgi strādāts pie līgumiem ar trešajām valstīm. Tikko stājies spēkā līgums ar Melnkalni, parakstīts ar Ukrainu.

Interesanta bija prezentācija un tai sekojošā diskusija par personas tiesībām uzzināt par to, vai *Eurojust* apstrādā šīs personas datus, jo īpaši tādā aspektā, ka atsevišķos gadījumos šādas informācijas izpaušana var kaitēt izmeklēšanas interesēm. Tiesa gan, ar teorētisku risku nepietiek, lai informāciju atteiktu. *Eurojust* Apvienotās uzraudzības iestādes prakse ir tāda, ka kaitējuma riskam jābūt reālam, lai būtu ievērots proporcionālītātes tests.

Sanāksmes ietvaros notika viena no trīs t.s. „troikas” locekļiem vēlēšanas. Atkārtoti darbam „troikā” pārvēlēts Hanss Frennereds (*Hans Frennered*) no Zviedrijas.

Sanāksmē runāts arī par paredzamajām reformām. *Eurojust* vajadzībām ir uzbūvēta jauna ēka, uz kuru iestāde pārcēlās šajā gadā.

Civillietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Rihards GULBIS projekta MAPPING ietvaros piedalījās Malas Universitātes sadarbībā ar Leibnica Hannoveres Universitātes Tiesību informātikas institūtu rīkotā starptautiskā konferencē „Intelektuālā īpašuma perspektīvas Eiropā un ārpus tās” (Sofija, 2017. gada 31. maijs – 3. jūnijs)

Augstākās tiesas pārstāvis seminārā uzstājās ar referātu „Nosakot autortiesību leģitimās robežas. Autortiesību ierobežojumi un izņēmumi pārmaiņu vējos”, piedalījās paneldiskusijā „Vai Eiropa ir izskaņojusies” par Eiropas pieejas intelektuālā īpašuma tiesību jautājumu risināšanas atšķirībām salīdzinājumā ar citiem pasaules reģioniem un valstīm un papildināja zināšanas par aktuālajām tendencēm intelektuālā īpašuma radīšanas un tiesību aizsardzības jomā.

Konferences ievadā Pirātu partijas pārstāve Amēlija Andešdotere (*Amelia Andersdotter*) pauda kritisku viedokli par esošo intelektuālā īpašuma, it īpaši autortiesību, normatīvo regulējumu un tā piemērošanu. Atsaucoties uz savas mītnes valsts (Zviedrijas) praksi, bijusi Eiropas Parlamenta deputāte minēja vairākus gadījumus, kad par intelektuālā īpašuma pārkāpumiem to izdarītāji ir sodīti ar nesamērīgiem sodiem. Uz jautājumu, vai šādi stingri sodi vairāk nav saistīti ar Zviedrijas tiesību sistēmas īpatnībām, nevis Eiropas Savienības (ES) tiesisko regulējumu, referente piekrita, ka tā tas varētu būt, taču uzsvēra, ka intelektuālā īpašuma

tiesiskais regulējums kavē digitālo prasmju attīstību. Konferences pirmā sesija bija veltīta Eiropas Savienības intelektuālā īpašuma regulējuma reformām. Edinburgas Universitātes mācību spēks Nikolā Žondē (*Nicolas Jondet*) sniedza prezentāciju par ES autortiesību regulējuma reformu, it īpaši pievēršoties direktīvas priekšlikumam par autortiesībām digitālajā vienotajā tirgū un tajā paredzētajām jauna veida blakus tiesībām preses izdevējiem (11.pants) un interneta pakalpojumu sniedzēju (starpnieku) atbildību (13.pants). Lektors uzsvēra, ka Eiropas Komisija ir būtiski sašaurinājusi reformas tvērumu, salīdzinot ar tematisko tvērumu iepriekš notikušajā sabiedriskajā apspriešanā, kā arī norādīja, ka liels uzsvars ir likts uz biznesa modeļu regulēšanu.

OpenTechSummit.net pārstāvis Andre Rebentišs (*André Rebenitsch*) izteikti kritiski iestājās pret Vienotas patentu tiesas izveidi, uzskatot, ka šādi tiek veicināta noslēgtas sistēmas veidošanās, kurā netiek pietiekami nodrošināti demokrātiski tiesību politikas attīstības procesi. Lektora ieskatā, būtu jāveido vienots ES normatīvais regulējums patentu tiesību jomā.

Latvijas Augstākās tiesas Civillietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Rihards Gulbis un Kultūras ministrijas Autortiesību nodaļas vadītāja Ilona Pētersone padziļināti referēja par ES autortiesību regulējuma reformu, it īpaši attiecībā uz autortiesību ierobežojumiem. Referents uzsvēra, ka tiesām ir nepieciešami efektīvi instrumenti, kas ļautu normatīvo regulējumu piemērot elastīgi, ņemot vērā tehnoloģiju attīstības rezultātā radītās izmaiņas autortiesību objektu aprītē un lietotāju paradumos, kā arī norādīja, ka harmonizēts normatīvais regulējums nav iespējams bez harmonizētas tā piemērošanas. Līdz ar to ES normatīvajā regulējumā būtu tieši norādāms uz tehnoloģiskās neitralitātes principu, kā arī jāparedz nacionālo ekspertu un tiesnešu sadarbības mehānismi. Ilona Pētersone informēja par reformas aktuālo stāvokli un ES dalībvalstu pozīcijām. Tāpat viņa padziļināti analizēja direktīvas priekšlikumā paredzēto regulējumu attiecībā uz autortiesību ierobežojumiem, norādot, ka, ņemot vērā Latvijas praksi iztulkot regulējumu tehnoloģiski neitrālā veidā, jaunā direktīvas priekšlikuma pienesums Latvijas autortiesību regulējuma un tā piemērošanai būs salīdzinoši neliels.

Konferences otrajā sesijā sniegta prezentācija par Lielbritānijas intelektuālā īpašuma jomas nākotni pēc tās izstāšanās no ES, kā arī minētās izstāšanās ietekmi uz ES intelektuālā īpašuma nozari un tiesiskā regulējuma attīstību. Tāpat prezentēts referāts par *essential features doctrine* izpratni un piemērošanu patentu tiesībās Japānā, Dienvidkorejā un Ķīnā. Jautājums par tiesību uz izteiksmes brīvību un preču zīmju aizsardzību aktualizēja ICANN pārstāve, kura minēto tēmu attīstīja saistībā ar domēnu vārdu aizsardzību, kas, referentes ieskatā, nereti aizskar tiesības uz izteiksmes brīvību, ierobežojot iespējas reģistrēt domēnus, lai paustu ironisku un parodējošu satura vēstījumus par aizsargātām preču zīmēm un ar tām saistītajām precēm un pakalpojumiem. Prezentēts arī referāts par 3D drukāšanas attīstību un tās radītajiem izaicinājumiem autortiesību regulējuma piemērošanā. Piemēram, aktualizēts jautājums, vai atsevišķos gadījumos autortiesību aizsardzība nebūtu piešķirama arī 3D objektu skenēšanas rezultātam, proti, tajos gadījumos, kad skenēšana veikta

manuāli un ar lielu intelektuālu un fizisku piepūli. Konferences trešajā sesijā apskatīti jaunie biznesa modeļi intelektuālā īpašuma jomā. Apskatītas arī radošo personu iespējas ietekmēt tiesību politiku (pētījums par Lielbritānijas praksi). Marta Palasio (*Marta Palacio*) uzstājās ar referātu par t.s. fanu (lidzjutēju) mākslu (*fan art*), proti, par dažādiem mākslas objektiem (zīmējumiem, literāriem darbiem, audiovizuāliem darbiem u.c.), kurus, saglabājot plaši pazīstama darba motivus, rada tā piekritēji (fani). Referātā norādīts uz šīs parādības lielo izplatību un daudzveidību, kā arī aktualizēti problemātiskie jautājumi autortiesību kontekstā.

Konferences ceturtajā sesijā prezentēti referāti par intelektuālā īpašuma sistēmas alternatīviem attīstības modeļiem. Piemēram, piedāvāts atteikties no t.s. Bernes konvencijas trīssoļu testa, kā arī plašāk un tehnoloģiski neitrālā veidā harmonizēt autortiesību ierobežojumu izglītības mērķiem.

Pasākumā iegūta noderīga informācija par aktuālo situāciju un tendencēm intelektuālā īpašuma tiesību jomā. Dalība MAPPING projektā sniedz iespēju dot ieguldījumu nākotnes tiesību politikas veidošanā, kā arī veicināt tiesu aktivāku iesaisti attiecīgo problēmjautājumu risināšanā.

Administratīvo lietu departamenta tiesnese Ieva VIŠKERE piedalījās Eiropas Savienības valstu augstāko administratīvo tiesu asociācijas (ACA Europe) un Slovēnijas Augstākās tiesas kopīgi organizētajā seminārā „Administratīvās sankcijas Eiropas tiesībās”
(Ļubļana, 2017.gada 23.–24.marts)

Semināra galvenais mērķis bija identificēt un izdiskutēt jautājumus, kas saistīti ar administratīvo sankciju (proti, tāda veida sankciju vai piespiedu pasākumu, kurus piemēro iestādes) piemērošanu un kontroli, aplūkojot šos jautājumus Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas atziņu kontekstā.

Visupirms uzsvērts, ka, aplūkojot administratīvās sankcijas piemērošanas un kontroles procesu, izšķiroši ir izvērtēt, vai konkrētā sankcija ir vērtējama kā krimināltiesiska rakstura sankcija Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta un Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47.–50.panta izpratnē. Šāda veida sankciju piemērošanā un kontrolē ir jāievēro tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas, kas jānodrošina krimināllietai pielīdzināmās lietās. Vienlaikus norādīts, ka šo garantiju nodrošināšanā tomēr var ņemt vērā, ka ir atšķirības starp „tirajām” krimināllietām un krimināla rakstura lietām, kuru būtība pamatā nav vērsta uz sodīšanu, bet gan uz konkrētu interešu aizsardzību un tiesiskās situācijas atjaunošanu.

Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis dr. Marko Ilešičs (*Marko Ilešič*) norādīja, ka Eiropas Savienības Tiesa savā praksē ņem vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas sniegtās vadlinijas 1971.gada *Engel* lietā, nosakot, vai lieta atzīstams krimināllietas raksturs (Eiropas Savienības Tiesas spriedumi

Kaserei Champignon Hofmeister lietā, *Bonda* lietā, *Akerberg Fransson* lietā). Proti, tam, ka valsts nacionālajā tiesiskajā regulējumā konkrēta veida lietai nav noteikts krimināllietas statuss, bet gan, piemēram, administratīvā pārkāpuma lietas vai vienkārši administratīvās lietas statuss, nav izšķirošas nozīmes. Izšķiroša nozīme ir paša pārkāpuma raksturam (tostarp ar pārkāpumu aizskarto interešu raksturam) un piemērotās sankcijas raksturam un bardzībai. Milānas Universitātes profesore dr. Mirjama Alena (*Miriam Allena*) arī vērsa uzmanību, ka tas vien, ka piemērotās sankcijas galvenais mērķis ir nevis sodīt, bet novērst pārkāpuma radītā sabiedrības interešu aizskāruma sekas, nenozīmē, ka sankcijai nav atzīstams krimināltiesisks raksturs.

Semināra dalībnieku uzmanība vērsta ne tikai uz jau minēto un plaši zināmo Eiropas Cilvēktiesību tiesas *Engel* lietu, bet arī uz *Deweert* lietu (par krimināltiesiska rakstura sankciju atzīti par cenu noteikšanas prasību pārkāpšanu noteikts pienākums slēgt veikalu), *Malige* lietu (par krimināltiesiska rakstura sankciju atzīti pārkāpuma uzskaites punkti saistībā ar autovadītāja tiesību izmantošanu), *Vassilios Stavropoulos* lietu (par krimināltiesiska rakstura sankciju atzīti sociālā atbalsta atņemšana par nepatiesas deklarācijas iesniegšanu), *Matyjec* lietu (par krimināltiesiska rakstura sankciju atzīti aizliegums darboties konkrētās profesijās), *Hamer* lietu (par krimināltiesiska rakstura sankciju atzīti pienākums nojaukt nelikumīgi uzceltu būvi), *Balsyte-Lideikiene* lietu (par krimināltiesiska rakstura sankciju atzīti pieteicēja izdoto kalendāru konfiskācija), *Menarini* lietu (par krimināltiesiska rakstura sankciju atzīti sankcija konkurences lietā) un *Nilsson* lietu (par krimināltiesiska rakstura sankciju atzīti autovadītāja tiesību atņemšana).

Aplūkojot administratīvo sankciju piemērošanas procesa prasības, uzsvērts, ka jau iestādes stadijā būtu jānodrošina izmeklēšanas funkciju un lēmuma pieņemšanas funkciju nodalīšana un lēmuma pieņemšanas procesā jānodrošina „apsūdzētajam” vienlīdzīgas iespējas iepazīties ar lietas materiāliem, izteikties un iesniegt pierādījumus (Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi lietās *Dubus S.A.* un *Grande Stevens*). Sniegta arī informācija par to, kā Eiropas Komisija kā iestāde izskata un pieņem lēmumus par sankciju piemērošanu konkurences lietās, un kāda ir Eiropas Savienības Tiesas kompetence, pārskatot Eiropas Komisijas pieņemtos lēmumus.

Īpaša uzmanība pievērsta arī jautājumam par to, kādai no tiesību uz taisnīgu tiesu viedokļa būtu jābūt tiesas kompetencei šādās lietās (Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi *Sedlack* lietā, *Steininger* lietā, *Biagioli* lietā, *Menarini* lietā, *Jussila* lietā, *Suhadlock* lietā). Kā būtiskākais uzsvērts tas, ka tiesai būtu jābūt tiesīgai lemt ne tikai par lietā būtiskajiem tiesību jautājumiem, bet arī par lietas faktiskajiem apstākļiem, kā arī būtu jābūt pienācīgai iespējai pārbaudīt, vai iestāde pareizi izmantojusi savu rīcības brīvību. Norādīts, ka nav viennozīmīgas nostājas jautājumā par to, vai tiesai būtu jābūt tiesībām ne tikai atcelt pārsūdzēto lēmumu, bet arī pašai, atceļot iestādes lēmumu, noteikt piemērojamo sankciju. Daļā Eiropas valstu tiesai ir piešķirtas tiesības pašai noteikt sankciju, bet daļā valstu šādu tiesību tiesai nav, tiesa var tikai atcelt iestādes lēmumu. Gadījumā, ja vienmēr, kad tiesa atceļ iestādes lēmumu par administratīvās sankcijas piemērošanu, process iestādē tiek uzsākts no jauna, varētu uzskatīt, ka tiesai nav bijusi pilna kompetence lietas izlemšanā. Savukārt ja

parasti tiesas nolēmums par iestādes lēmuma atcelšanu galīgi atrisina konkrēto lietu un tikai izņēmuma gadījumos lieta tiek nodota atkārtotai izskatīšanai iestādei, tad tiesas kompetence bijusi pienācīga.

Atsevišķi aplūkots arī jautājums par *ne bis in idem* principa ievērošanu, analizētas ar šo principu saistītās Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas atziņas (Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi *Zolotukhin* lietā, *Nilsson* lietā, *Kapetanios* lietā, *Grande Stevens* lietā un *RT vs. Switzerland* lietā un Eiropas Savienības Tiesas spriedumi *Van Esbroeck* lietā, *Kraaijenbrink* lietā un *Akerberg Fransson* lietā).

Ne bis in idem piemērošanas kontekstā īpaši vērsta uzmanība uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016.gada 15. novembra spriedumu lietā *A&B v. Norway*. Šajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa zināmā mērā atkāpusies no iepriekšējos nolēmumos izteiktā striktā divu procesu aizlieguma, pieļaujot, ka valsti var būt izveidota divu procesu sistēma, kas nepārkāpj *ne bis in idem*.

Seminārā gūts vērtīgs ieskaits Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā administratīvo sankciju piemērošanas jomā, kā arī priekšstats par to, kā uz šo jautājumu lūkojas citas Eiropas valstis savā nacionālajā regulējumā.

Administratīvo lietu departamenta tiesneses Dzintra AMERIKA un Rudite VĪDUŠA piedalījās Eiropas Universitātes Institūta organizētās mācībās Eiropas Savienības dalībvalstu tiesnešiem konkurences tiesībās ENTraNCE 2017 par nacionālo tiesu lomu valsts atbalsta procedūrās
(Florence, 2017. gada 1.–4. februāris)

ENTraNCE ir ikgadēja mācību programma Eiropas konkurences tiesību tiesnešiem. Mācības ietver gan tālmācības programmu (mācību materiāli un diskusijas elektroniskajā vidē), gan klātienē programmu divās daļās, no kurām pirmā ir apmācību daļa, kurā notiek lekcijas, savukārt otrā daļa ir seminārs, kurā dalībniekiem jāprezentē sagatavotais ziņojums par kādu lietu no nacionālās tiesas prakses saistībā ar konkurences tiesībām.

Konkrētais komandējums bija mācību programmas pirmā daļa, kuras ietvaros notika virkne lekciju gan par konkurences tiesību vispārīgajiem jautājumiem (par tirgiem un tirgus varu, par neseno Eiropas Savienības Tiesas praksi saistībā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. un 102.pantu, par konkurences tiesību īstenošanu privātajā un publiskajā jomā), gan par specifiskiem jautājumiem (valsts atbalsta definīcija, nesena Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Komisijas prakse saistībā ar minēto jautājumu, Eiropas Komisijas loma valsts atbalsta procedūrās, sadarbība starp Eiropas Komisiju un nacionālajām tiesām, ar kopējo tirgu nesaderīga valsts atbalsta atgūšana, *de minimis* regulējums).

Mācības sniedza visaptverošu, tajā pašā laikā pietiekami detalizētu ieskaatu valsts atbalsta regulējumā Eiropas

Savienības tiesībās, kas kalpos par vērtīgu pamatu, izskatot konkrētas un specifiskas lietas. Piemēram, lekcijās tika sniegtas norādes par to, kā atpazīt valsts atbalstu, kā noteikt, vai atbalsts ir sniegts, pēc kādiem kritērijiem vadīties, u.c. Pozitīvi vērtējama lekciju augstā kvalitāte un pieaicināto lektoru zināšanas konkrētajās jomās. Gan lekciju prezentācijas, gan citi materiāli ir pieejami arī interneta platformā, dodot iespēju tos izmantot turpmākajā darbā.

Administratīvo lietu departamenta tiesnese Dzintra AMERIKA piedalījās Eiropas Universitātes Institūta sadarbībā ar Eiropas Komisiju organizētā seminārā Eiropas Savienības valstu tiesnešiem un regulatoru pārstāvjiem „Tiesas loma mainīgajā digitālajā vienotajā tirgū”

(Brisele, 2017. gada 19.–20.janvāris)

Semināra mērķis bija sapulcināt Eiropas un nacionālā līmeņa ekspertus – tiesnešus un sabiedrisko pakalpojumu regulatoru pārstāvjus –, lai dalītos pieredzē, kā arī diskutētu par nākotnē sagaidāmiem uzdevumiem elektronisko komunikāciju jomā.

Forumā aplūkota jaunākā Eiropas Savienības valstu tiesu prakse elektronisko komunikāciju jomā. Vairāku nacionālo tiesu tiesneši bija sagatavojuši referātus saistībā ar konkrētām viņu tiesā izskatītām lietām, kur pārskatīti nacionālo regulatoru lēmumi. Referātos un diskusijās akcenti likti uz tiesas kontroles savlaicīgumu (kontekstā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2002. gada 7. marta direktīvas Nr. 2002/21/EK par kopējiem reglamentējošiem noteikumiem attiecībā uz elektronisko komunikāciju tīkliem un pakalpojumiem (pamatdirektīva) 4.pantu, kas paredz dalībvalstīm pienākumu nodrošināt efektīvu mehānismu valsts iestāžu lēmumu pārsūdzībai neatkarīgā iestādē, kas var būt arī tiesa), un tiesas nolēmuma atpakaļejošo spēku.

Piemēram, Francijas pārstāvis norādīja uz tādu problēmu kā jauna regulējuma attiecināšanu uz jau spēkā esošiem līgumiem, piemēram, par apraidi, kas, referenta ieskatā, ir viens no veidiem, kā izpaužas regulējuma atpakaļejošais spēks. Francijas pārstāvis norādīja, ka šāda iejaukšanās jau spēkā esošos līgumos ir attaisnojama tikai ar ievērojamām vispārējām sabiedrības interesēm.

Grieķijas pārstāvis norādīja uz problēmām, kas traucē savlaicīgai regulatoru lēmumu pārskatīšanai: vispārēja tiesu pārslodze; jurisdikcijas pārklāšanās (par tiem pašiem faktiem divas dažādas iestādes pieņēmušas lēmumus attiecībā uz vienu privātpersonu – *Vodafone-Panafon*, piemērojot dažādas sankcijas). Grieķijas pārstāvis informēja, ka apelācijas instancē lietas tiek skatītas no 5 mēnešiem līdz pat 2 gadiem, savukārt augstākajā instancē lietu skatīšana var ievilkties līdz pat 6 gadiem. Grieķijas tiesnesis norādīja, ka arī regulatora iestādei pēc tiesas lēmuma savs lēmums ir jāpieņem saprātīgā laikā. Grieķijas Augstākā tiesa atzinusi, ka 12 līdz 16 mēneši regulatora lēmuma pieņemšanai pēc tiesas nolēmuma nav saprātīgs termiņš.

Seminārs akcentēja un izcēla svarīgākos un aktuālākos Eiropas Savienības Tiesas prakses piemērus, kas lielajā nolēmumu skaitā ir grūti identificējami. Bija vērtīgi uzzināt, ar kādām problēmām saskaras ārvalstu kolēģi, izskatot sabiedrisko pakalpojumu regulatoru lietas, kas var noderēt, risinot tiesību jautājumu problēmas pie mums.

PROJEKTU AKTIVITĀTES – PIEREDZES APMAIŅAI

EIROPAS SOCIĀLĀ FONDA PROJEKTS „JUSTĪCIJA ATTĪSTĪBAI”

Tiesu administrācija kopš 2016.gada isteno Eiropas Sociālā fonda projektu „Justīcija attīstībai”. Citu valstu pieredzes apgūšana tiesu darba efektīvizēšanas jautājumos ir būtiska projekta sastāvdaļa. Arī Augstākās tiesas tiesneši un darbinieki piedalījušies vairākās mācību vizītēs.

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I EGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

KANĀDA: tiesu prakses veidošana, pētniecība un nolēmumu pieejamība

Judikatūras un zinātniski analitiskās nodaļas vadītāja Anita ZIKMANE, zinātniski analitiskie padomnieki Reinis MARKVARTS un Aleksandrs POTAIČUKS un Krimināllietu un Civillietu departamentu zinātniski analitiskās padomnieces Nora MAGONE un Līva DREIMANE iepazīnās ar Kanādas tiesu sistēmu un pētniecības institūtu darbu.

Vizītes laikā apmeklētās dažādu līmeņu tiesas: Kanādas Augstākā tiesa, Kvebekas Augstākā apelācijas tiesa, Federālā apelācijas tiesa un Toronto apelācijas tiesa. Tiesās pētniekus interesēja galvenokārt tiesu analitiskais darbs un nolēmumu publicēšana.

Notika arī tikšanās ar tiesnešu tālākizglītības organizāciju pārstāvjiem, augstskolu tiesībzinātnu centriem, Kanādas Ārlietu ministrijas pārstāvjiem, kā arī apmeklēja Augškanādas Tiesību sabiedrības Lielā bibliotēka. Pētniecība un bibliotēku atbalsts tiek augstu vērtēts, jo tas nodrošina tiesu prakses kontinuitāti.

Iepazīstoties ar Kanādas tiesu sistēmu, vizītes dalībnieki uzsver mērķtiecīgu lietas virzības nodrošināšanu. Katrā pārsūdzības procesā tiek izskatīti tikai tie materiāli, kas iesniegti konkrētajai tiesai. Tiesību uz pārsūdzību piešķiršanas procesā tiek nodrošināts tūlītējs pārsūdzības pamatotības izvērtējums, tādējādi atslogojot tiesu no lieka lietu uzkrājuma. Šajā procesā tiek iesaistīts atbalsta personāls, lai nodrošinātu, ka būtiski tiesību jautājumi tiek pieņemti izskatīšanai. Visbeidzot – ir saglabātas „pēc likuma” pārsūdzamu lietu kategorijas, tādējādi nodrošinot tiesības uz taisnīgu tiesu.

Ņemot vērā Latvijā notiekošo diskusiju par iespējamu „apelācijas” vai „kasācijas” atļauju ieviešanu, uzsverams, ka nav izveidojusies pareiza šo institūtu izpratne. Atļauju piešķir tiesa, kurai piekrīt lietas izskatīšana. Latvijā pastāvošā rīcības sēžu forma pēc būtības nodrošina atbilstošu „pārsūdzības filtru”. Pārdomājams un, iespējams, uzlabojams ir tikai faktiskais lietas izskatīšanas virzības modelis.

Lai dotu iespēju pusēm sagatavoties iespējamiem komentāriem par tiesas nolēmumu, tā publicēšana, izņemot Augstāko tiesu, kas Kanādā pilda konstitucionālās tiesas funkcijas, notiek tikai pēc tam, kad ar nolēmumu ir iepazītinātas puses.

Kanādā tiek uzskatīts, ka pareizas tiesu prakses nodrošināšanā būtiski, lai tieši tiesnesis, kura nolēmums pārskatīts augstākas instances tiesā (gan gadījumos, kad nolēmums atcelts vai grozīts, gan arī kad atstāts negrozīts), saņemtu augstākas instances nolēmuma kopiju. Tas tiek īstenots elektroniski nosūtot attiecīgajam tiesnesim nolēmuma kopiju.

Zinātniskās domas attīstība nav tiesnešu pienākums, to visaptveroši un profesionāli nodrošina augstāko mācību iestāžu pasniedzēji. Tiesneši savas zināšanas profesionālajā jomā nodod saviem kolēģiem – tiesnešiem. Pārdomātas mācību programmas ļauj kvalitatīvāk un efektīvāk skatīt lietas, proti, tiek nodrošināta uz iemaņu attīstīšanu (piemēram, komunikācija, spriedumu rakstīšana) vērsta apmācība, kā arī tiek piedāvāti kursi, kas ļauj skatīt tiesību jautājumus plašāk – ņemot vērā sociālo kontekstu (kultūras tradīcijas, vēsture u.c.).

EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESA: aktuālā tiesu prakse un tiesnešu ētika

Lai iepazītos ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas darbību, aktuālo tiesu praksi, pārrunātu atsevišķus Eiropas Cilvēktiesību konvencijas un ar tiesnešu ētiku saistītus jautājumus, Latvijas delegācija, kuras sastāvā Tiesnešu ētikas komisijas locekļi, vairāku rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu priekšsēdētāji, priekšsēdētāju vietnieki un tiesneši, Tiesu administrācijas pārstāvji, devas vizītē uz Eiropas Cilvēktiesību tiesu. Pieredzes apmaiņas vizītē piedalījās arī Augstākās tiesas tiesneši, kas ir Tiesnešu ētikas komisijas locekļi – Dzintra AMERIKA, Normunds SALENIEKS un Anita KOVAĻEVSKA.

Vizītes laikā Latvijas delegācija tikās ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – Tiesa) tiesnesi no Latvijas Mārtiņu Mitu.

Tiesnesis iepazīstināja ar tiesnešu ētikas regulējumu Tiesā, analizējot 2008.gadā Tiesas tiesnešu pieņemtajā rezolūcijā par tiesnešu ētiku ietvertos principus – neatkarību un objektivitāti; integritāti; rūpīgumu un kompetenci; konfidencialas informācijas saglabāšanu; vārda brīvības izmantošanu; papildu aktivitātes; priekšrocību un pakalpojumu saņemšanu; apbalvojumu un atzinības saņemšanu. Minētie principi tiek attiecināti

arī uz Tiesas darbiniekiem, bijušajiem tiesnešiem un *ad hoc* tiesnešiem. Procedūras tiesnešu ētikas normu pārkāpuma izskatīšanai Tiesā nav, vienlaikus tiesnesis norādīja, ka viņam nav arī zināms neviens gadījums, kad Tiesas tiesnesis vai darbinieks būtu pārkāpis ētikas normas. Tiesnesis minēja piemērus situācijām, kādās viņš ir atstatījies no lietu izskatīšanas, norādot, ka tiesnesim jāvērtē ne tikai sava subjektīvā attieksme izskatīt lietu objektīvi, bet arī tas, kā situācija izskatās vērotājam no malas, vienlaikus domājot arī par tiesas efektivitāti. Tiesnešu objektivitātes kontekstā jāpiemin Tiesas spriedums *Upīte pret Latviju*, kurā ietverti svarīgi tiesnešu un advokātu attiecību principi.

Mārtiņš Miķis Latvijas delegāciju iepazīstināja ar Tiesas jaunākajiem spriedumiem, norādot, ka pēdējā laikā arvien aktuālāki kļūst migrācijas, terorisma un patvēruma meklētāju jautājumi. Tiesnesis atzīmēja spriedumus par ANO Drošības padomes sankcijām un tiesībām uz īpašumu (*Al-Dulimi un Montana Management Inc pret Šveici*), par tiesībām uz aizstāvību un tās ietekmi uz lietas iznākumu (*Ibrahim un citi pret Apvienoto Karalisti*), par pamatojumu apcietinājuma piemērošanai (*Buzadji pret Moldovu*), par migrantu izmitināšanas centriem un atgriešanu izcelsmes valstī (*Khlafia un citi pret Itāliju*), smagi slimas personas izraidīšanu (*Paposhvili pret Beļģiju*), nevalstisko organizāciju tiesībām iegūt informāciju no valsts iestādēm, kas mainīja līdzšīņejo Tiesas praksi (*Magyar Helsinki Bizottság pret Ungāriju*), tiesneša tiesībām uz pieeju tiesai un tiesības uz vārda brīvību (*Baka pret Ungāriju*), par tiesībām uz lietas taisnīgu izskatīšanu (*Vilho Eskelinen un citi pret Somiju*).

Tiesas juristes Lāsma Liede un Inese Kurme sniedza ieskatu Konvencijas 6.panta pirmās daļas piemērošanā attiecībā uz neatkarīgu un objektīvu tiesu. Tiesas neatkarības kritēriji, kas ir neatkarība no likumdevēja varas, izpildvaras un pusēm lietā, ir iezīmēti Tiesas lietās *Lavents pret Latviju*, *Volkova pret Ukrainu*. Tiesneša objektivitāte tiek vērtēta no subjektīvā un objektīvā aspekta. Tiesā ir izskatīts maz lietu, kas skar tiesneša subjektīvo aspektu, jo tas saistīts ar tiesneša pārliecību un ir grūti izvērtējams. Lietās, kurās vērtēts objektīvais aspekts (piemēram, *Moriss pret Franciju*, *Upīte pret Latviju*), ietverta atziņa, ka tiesnešiem un citiem juridisko profesiju pārstāvjiem jābūt vienotiem ētikas principiem. 2013.gadā Eiropas Tiesnešu konsultatīvā padome sniedza viedokli Nr.16 par tiesnešu un advokātu attiecībām, kas ietver arī ieteikumus, piemēram, advokātiem un tiesnešiem vienoties par korektu komunikāciju, jo nekorekta komunikācija grauj uzticību tiesu varai. Vērtējot tiesneša objektivitāti, Tiesa mēdz konstatēt arī funkcionāla rakstura problēmas, piemēram, tiesnesis izskata lietu, kurā iepriekš pieņēmis lēmumu vai sniedzis atzinumu. Juristes iepazīstināja arī ar Tiesas spriedumiem par tiesnešu atbrīvošanu no amata un tiesnešu disciplināratbildību. Iesākumā Konvencija netika attiecināta uz civildienestu, arī tiesnešiem, taču šobrīd pie noteiktiem kritērijiem tiesnešu sūdzības, kas saistītas ar tiesnešu karjeras jautājumiem un disciplinārsodišanu, tiek skatītas Konvencijas 6.panta tvērumā, dažkārt arī Konvencijas 8. un 10.panta tvērumā.

Tiesas jurists Anrijs Šimkus un Rīgas rajona tiesas tiesnese Santa Bernharde, kura uz laiku pilda jurista pienākumus Tiesā, iepazīstināja ar kārtību, kādā Tiesā

iesniegtā sūdzība nonāk līdz izskatīšanai un kādi ir raksturīgākie sūdzību nepieņemšanas iemesli. Gada laikā pret Latviju iesniedz apmēram 400–500 sūdzības, no tām izskatīšanai Palātā nonāk 10–15 sūdzības. Sūdzību nepieņem, ja nav pareizi aizpildīta sūdzības iesniegšanas veidlapa; sūdzība neatbilst lietas pieņemamības kritērijiem (Konvencijas 35.pants); iesniedzējs nav izsmēlis visus aizsardzības līdzekļus nacionālā līmenī; iesniedzējs Tiesā sūdzas par tādiem apstākļiem, uz kuriem nebija norādījis nacionālajā līmenī; sūdzībā norādītajai situācijai nav piemērojamas Konvencijas normas; sūdzība ir acīmredzami nepieņemama (piemēram, iesniedzējs nav sniedzis argumentāciju); iesniedzējs vērsas Tiesā kā ceturtajā instancē.

Tiesas tiesnesis no Lietuvas Egīdijus Kuris iepazīstināja Latvijas delegāciju ar lietu izskatīšanas kārtību Tiesas Lielajā palātā, ar procedūru, kā tiek izveidots Lielās palātas sastāvs, kādā veidā lieta nonāk izskatīšanai Lielajā palātā. Tiek apmierināts puses lūgums vai lietu Lielajai palātai nodod Palāta gadījumos, ja rodas nopietns jautājums par Konvencijas interpretāciju vai viedokļi par lietas iznākumu Palātā ir pretrunā ar Tiesas iepriekšējo judikatūru. Tiesnesis iepazīstināja ar interesantākajām Lielajā palātā izskatītajām lietām un lietām, kurās spriedumi vēl gaidāmi.

Tiesas spriedumu izpildes departamenta pārstāve Tatjana Kožokaru (*Tatiana Cojocar*) sniedza ieskatu Tiesas spriedumu izpildes kārtībā. Pārkāpuma konstatēšanas gadījumā Tiesa lietas materiālus nodod Eiropas Padomes Ministru komitejai sprieduma izpildes kontrolei. Ministru komiteja spriedumiem piemēro standarta vai pastiprinātu izpildes procedūru, ja ar spriedumu konstatētas sistēmiskas vai kompleksas problēmas valstī vai steidzīgi jāizpilda individuāli spriedumi, piemēram, par atbrīvošanu no apcietinājuma. Spriedumos valstīm tiek uzlikts pienākums labot konkrētu situāciju (piemēram, atbrīvot apcietinātu personu); tiek norādīts, kādi konkrēti pasākumi jāveic, lai labotu situāciju; tiek noteiktas robežas, kuru ietvaros jālabo situācija. Ja dalībvalsts Tiesas spriedumu nepilda, Ministru komiteja cenšas panākt sprieduma izpildi, izmantojot politiskas sviras. Galējais līdzeklis ir dalībvalsts izslēgšana no Eiropas Padomes, taču šis līdzeklis nekad nav piemērots, jo tādā gadījumā šis valsts pilsoņi paliktu bez Konvencijas aizsardzības.

Vizītes laikā Latvijas delegācija arī noklausījās daļu no Palātas tiesas sēdes lietā *Sharxhi un citi pret Albāniju*, iepazīnās ar Tiesas kancelejas un arhīva darbu, kā arī tikās ar Latvijas Republikas ārlietu ministru un pilnvaroto vēstnieku Eiropas Padomē Ivaru Punduru.

Vizītes laikā iegūta padziļināta izpratne par Tiesas darbību, iegūta informācija par Tiesas praksi ir izmantojama tiesneša ikdienas darbā. Turklāt Tiesas praksei saistībā ar Konvencijas 6.panta pirmo daļu (neatkarīga un objektīva tiesa) ir būtiska loma katra tiesneša ikdienas darbā, apsverot nepieciešamību atstatīties no lietas izskatīšanas vai izlemjot pieteikto noraidījumu. Redzētais un dzirdētais būs noderīgs arī Tiesnešu ētikas komisijas darbā.

EIROPAS TIESĪBU INSTITŪTS: tiesvedības efektivitāte, kvalitāte un alternatīvie domstarpību risināšanas veidi

Civillietu departamenta tiesnese Ļubova KUŠNIRE, Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas zinātniski analītiskais padomnieks Reinis MARKVARTS un Administratīvo lietu departamenta zinātniski analītiskā padomniece Eva VĪKSNA apmeklēja Eiropas Tiesību institūta rīkoto konferenci Vinē par tiesvedības efektivitāti un par alternatīviem domstarpību risināšanas veidiem.

Galvenie secinājumi: nepieciešama likumdevēja iesaistišanās, lai risinātu jaunos izaicinājumus, piemēram, digitālā ipašuma vai interneta platformu darbības organizēšanas jomā. Svarīga ir tiesnešu un tiesas darbinieku tālākizglītošana par aktuālajām tēmām, mācoties arī no to valstu pieredzes, kuras jau saskārušās ar šīm problēmām.

Konferences dalībniekiem tika piedāvātas lekcijas un materiāli par šādām tēmām.

Uzņēmuma glābšana maksātnespējas tiesībās. Prezentēts institūta pētījums, kurā apskatīta arī tiesas loma. Viena no rekomendācijām bija brīvāka rīcība tiesas procesā, proti, vieta, kur pusēm vienoties (tiesnesim tādā gadījumā jābūt zinošam komercdarbības jomā, lai izņemtu, vai akceptēt kādu rīcību). Svarīga ir tiesas integritāte, kvalifikācija, specializācija, apmācības, iespējams, arī obligātais minimālais termiņš tiesneša amatā (proti, lai apmācītais tiesnesis ātri nemaina specializāciju vai tml.). Komentētāji gan norādīja pētījuma autoriem, ka tiesnesim tomēr būtu jāpieņem lēmumi, kas ņem vērā tieši juridiskos, nevis uzņēmējdarbības aspektus, turklāt ipaša specializācija neatmaksājas valstīs, kurās ir mazāks iedzīvotāju skaits, līdz ar to arī mazāk lietu. Norādīts uz tendenci, ka mainās paradigma – no tikai kreditora aizsardzības arī uz biznesa glābšanu; deformalizācija uz vienošanās procesu no regulatora procesa; mainās arī subjektu lomas.

Kopējie konstitucionālie principi Eiropā. Diskusija par jautājumiem, kas saistīti ar kopējām konstitucionālajām tradīcijām kā konceptu ES tiesību kontekstā. Šis jēdziens parādās gan Līguma par Eiropas Savienību 6.pantā, gan ES Pamattiesību hartā. Bet jautājums, ko tieši tas ietver? Vai tie ir principi, idejas, vērtības? Vārda „tradīcija” lietošana ievieš arī laika dimensiju. Koncepta mērķis gan ir skaidrs – kopēju principu iezīmēšana cilvēktiesību aizsardzībai. Netiešā funkcija – kopēja pamata izveidošana kopīgai tiesiskajai kārtībai, spējai integrēties un sadarboties. Problēma gan ir tas, ka vienādiem jēdzieniem dažādās valstīs var būt atšķirīgs saturs (piemēram, *rule of law* var atšķirties). Līguma par Eiropas Savienību 4.pantā gan parādās arī nacionālās identitātes aizsardzība, sargājot dalībvalsts iekšējo struktūru. Nacionālā identitāte savā ziņā ir suverenitātes aizsargs. Bieži tā tiek prezentēta kā pretstats nacionālajai identitātei. Kurš izlemj, kas ir nacionālā identitāte – konstitucionālās tiesas, parlaments? Vai tur ir teikšana arī Eiropas Savienības Tiesai?

Patvēruma meklētāju un nelegālo migrantu aizturēšanas tiesiskums. Prezentēts pētījums, kurā apskatīts Eiropas Savienības Tiesas, Eiropas Cilvēktiesību tiesas un nacionālo valstu regulējums un prakse.

No transnacionāliem principiem līdz Eiropas Civilprocesa noteikumiem: pierādījumi, pagaidu līdzekļi un dokumentu

paziņošana. Prezentēts institūta projekts, kurā pētītas civiltiesības un komerciesības, bet neapņēmt, piemēram, ģimenes strīdus. Projekts pamatā paredzēts lielu un sarežģītu prasību izskatīšanai. Projektā ietverts gan nacionālais, gan pārrobežu situāciju regulējums, valstu kopīgie principi un labā prakse. Paredzams, ka projekts tiks pabeigts 2018.gadā.

Datu ekonomikas būvēšana. Jautājumi par digitālās „pasaules” regulējumu. Kaut arī daudzi izmanto juridisko vakuumu, uzņēmējdarbības videi vērtīgāks būtu skaidrs regulējums. Šobrīd dažādi aspekti tiek regulēti ar intelektuālā ipašuma tiesībām, saistību tiesībām utt., bet ir daudz neatbildētu jautājumu. Īpaši svarīgs ir jautājums par datu plūsmu, pieejamību un atbildības jautājumiem. Dalībvalstu uzņēmumu aptaujas norāda uz datu lokalizāciju. Iespējami risinājumi būtu atbildīgo valsts iestāžu pārrobežu jurisdikcija, datu pārnesamība. Nav skaidras atbildes jautājumiem par datu piederību – vai skatīties uz to no ipašumtiesību skatu punkta, vai intelektuālā ipašuma tiesībām. Šobrīd pārsvarā šos jautājumus uzņēmumi risina, slēdzot līgumus, līdz ar to praktiski strādā saistību tiesības.

Tiesas un strīdu alternatīvā izšķiršana. Tiesai būtu jāinformē un jāizglīto puses par iespējamajām metodēm, turklāt valstij vajadzētu šīs metodes kā komplementāras ieviest arī nacionālajā regulējumā. Vērtējot alternatīvās strīdu risināšanas metodes, tiesai būtu jāņem vērā pušu materiālais stāvoklis un iespējas iegūt juridisku palīdzību. Tāpat būtu jāņem vērā procesa izmaksas (ko varētu salīdzināt ar tiesas procesa izmaksām un pušu vajadzībām), kā arī lietas būtība – varbūt konkrēto strīdu labāk atrisināt tiesas ceļā. Tiesai būtu arī jāpamato tās rīcība.

Noteikumi un standarti tiešsaistes starpnieku platformām. Prezentēta Francijas pieredze, regulējot digitālo platformu darbību. Regulējuma pamatā ir ideja, ka platformas lietotājs ir nevienlīdzīgā situācijā, tāpēc paredzēti izlīdzinoši līdzekļi – pienākums informēt klientu, civilās sabiedrības iesaistišana situācijas uzraudzībā, labās prakses publicēšana. Institūta pētījumā uzmanība pievērsta tikai tādām platformām, kas sniedz pakalpojumus pret samaksu.

Lietu internets. Tehnoloģiju attīstība ir novedusi pie sarežģītiem jautājumiem un nepieciešamības pēc jauna regulējuma. Saskaras datu aizsardzības, atbildības, intelektuālā ipašuma, apdrošināšanas, patērētāju tiesību jautājumi. Svarīga ir arī lietotāju informēšana. Jāreformē arī atbildības regulējums, jo parādījušies jauni tirgus dalībnieki. Kā piemērs izmantota atbildība par automašīnas bez vadītāja nodarītajiem zaudējumiem.

Tiesvedības finansēšana no trešajām personām. Šādam tiesvedības finansēšanas veidam ir priekšrocības (tas vienādo pušu iespējas; parasti trešās personas izvēlas finansēt tikai pamatotas prasības; trešās personas ir motivētas uzmanīt advokātu izmaksas un var būt labāk informētas un racionālākas nekā indivīds pats) un trūkumi (tas veicina vēlmi tiesāties; trešās personas vairāk izvēlēsies vieglas lietas ar augstu vērtību; neizglītotāki cilvēki var kļūt par trešo personu „ķīlniekiem”; trešā persona, kontrolējot tiesāšanās stratēģiju, iejaucas klienta un advokāta attiecībās; trešajai personai bankrotējot, indivīda izdevumi netiek segti). Tas rosina arī ētiskas dabas jautājumus (tiesāšanās

procesa komercializācija). Valstīm šajā jautājumā ir dažāda prakse un nav nepieciešama tās harmonizācija ES līmenī.

Fiduciāra piekļuve digitālajam īpašumam. ASV jau ir regulējums šim jautājumam, savukārt ES valstis tas pietrūkst. Risinājums nepieciešams tādiem jautājumiem kā, piemēram, pieeja personas profilam internetā pēc viņas nāves. Notārs no Vācijas izklāstīja mantojuma tiesību problemātiku saistībā ar internetā noglabāto informāciju.

Pieaugušo aizsardzība starptautiskās situācijās. Nepieciešams aizsargāt pieaugušos, kuri intelektuālas invaliditātes dēļ nespēj paši sevi aizstāvēt, kad viņus izmanto (piemēram, pārvietojot uz ārvalstīm nolūkā saņemt viņu sociālos labumus). Uzmanība pievērsta Hāgas Konvencijai par pieaugušo personu starptautisku aizsardzību.

Eiropas ģimeņu aizsardzība. Plānotā projekta mērķis ir apkopot ES dalībvalstu regulējumu ģimenes tiesībās, kā arī ir izveidot liguma projektu, ko laulātie varētu noslēgt, regulējot savas mantiskās attiecības, vienlaikus ņemot vērā katras valsts īpatnības.

Izpētes un attīstības nodokļu iniciatīvas. Apspriests nodokļu tiesību regulējums, kas veicina pētniecības attīstību.

Normu kolīzijas un digitalizācija. Digitālā vide nepazīst robežas, tādēļ parādās jautājumi par jurisdikciju un piemērojamo likumu.

Digitālo tiesību interešu grupa. Grupā darbojas 9 apakšgrupas, katrā no tām apspiesti dažādu nozaru jautājumi (datu aizsardzība, patērētāju tiesības, atbildība, apdrošināšana, intelektuālais īpašums, ligumtiesības, delikti u.c.).

ZIEMEĻVALSTU MINISTRU PADOMES ATBALSTĪTS PROJEKTS „AUGSTĀKĀS TIESAS CIVILLIETU DEPARTAMENTA DARBA EFEKTIVITĀTES UN KVALITĀTES UZLABOŠANAS IESPĒJAS”

NORDIC-BALTIC MOBILITY PROGRAMME

Public administration

ZVIEDRIJA: tiesas darba efektivitāte un kvalitāte

Civillietu departamenta pārstāvji 20.–22.septembrī pieredzes apmaiņas vizītē apmeklēja Zviedrijas Augstāko tiesu Stokholmā un Sodertornas tiesu, kas ir pirmās instances tiesa. Vizītes mērķis bija gūt zināšanas par darba efektivitātes un kvalitātes uzlabošanas iespējām, un tā bija pirmā no divām departamenta pārstāvju pieredzes apmaiņas vizītēm, kas notiek Ziemeļvalstu Ministru padomes finansētās Ziemeļvalstu un Baltijas valstu mobilitātes programmas „Valsts administrācija” ietvaros realizētajā projektā.

Zviedrijas Augstākajā tiesā Civillietu departamenta delegācija iepazinās ar Zviedrijas tiesu sistēmas uzbūvi un lietu izskatīšanas kārtību. Apspriestas problēmas, ar kurām saskaras abu valstu tiesas, kā arī to iespējamie risinājumi, balstoties uz katras valsts pieredzi.

Sodertornas tiesā delegācija iepazīstināta ar darba kvalitātes un efektivitātes uzlabošanas pasākumiem, kurus ir īstenojusi šī tiesa, pamatojoties uz 2009.gadā veikto pētījumu par sabiedrības uzticēšanos tiesai un to ietekmējošiem apstākļiem. Sodertornas tiesā veikti

Civillietu departamenta pārstāvji Zviedrijas Augstākās tiesas zālē

iespaidīgi pasākumi, lai uzlabotu tiesas saziņu ar lietas dalībniekiem un sabiedrību, padarītu tiesas nolēmumus skaidrākus un saprotamākus, kā arī veiktu efektīvāku komunikāciju ar medijiem.

Pieredzes apmaiņā Zviedrijā piedalījās Civillietu departamenta tiesnesis Aigars STRUPIŠS, zinātniski analītiskais padomnieks Rihards GULBIS un tiesnešu palīgi Vadims TERENTJEVS, Liene ĀĶE, Madara ŠTORHA, Adele ZALAMANE.

IV

TIESĪBDOMAS: PRIEKŠLASĪJUMI, PUBLIKĀCIJAS

Ivars BIČKOVIČS

Augstākās tiesas priekšsēdētājs

TIESĪBZINĀTNES NOZĪME KVALITATĪVAS TIESISKAS VIDES NODROŠINĀŠANĀ

Tautsaimniecības sekmīgu attīstību nosaka vairāki faktori. Kā vienu no nozīmīgākajiem var minēt tās tiesisko ietvaru. Tiesību normas mūsdienās kļuvušas par katra cilvēka ikdienu. Tiesību normas nosaka cilvēku darbības modeļus, tās ierobežo un tās arī aizsargā. Arvien vairāk jautājumu mūsdienās tiek tiesiski reglamentēti, un situācijās, kuras kādreiz bija atstātas ārpus jurisprudences, tas notiek arvien intensīvāk. Kur kādreiz, iespējams, pietika tikai ar sabiedrības nosodījumu, ieviesta juridiskā atbildība. Visa mūsu dzīve tiek „juridiskota”. Tas savukārt uzskatāmi apliecina, ka pieaug arī profesionālu juristu loma sabiedrībā.

Ikviens indivīds, jo īpaši tautsaimniecībā iesaistītais, vēlas, lai viņa profesionālā dzīve būtu stabila, paredzama, lai varētu justies droši un neapdraudēti. Tas attiecināms arī uz profesionālās darbības tiesisko vidi. Mūsdienu Latvijā tiesisko vidi diemžēl nevar vērtēt kā stabilu. Tiesību normas tiek mainītas bieži un daudz. Visai bieži nosakot nesamērīgi īsu to spēkā stāšanās termiņu. Nereti pirms normu pieņemšanas neveicot pietiekamu to ietekmes izvērtējumu, kas rada nepieciešamību tiesību normas grozīt atkal un atkal. Šāda situācija apdraud tiesiskās drošības un tiesiskās palāvības kā tiesiskas valsts pamatprincipu ievērošanu. Tas rada neskaidrību un nestabilitāti, kas savukārt būtiski apgrūtina tiesīpamērotāju darbu, rada pamatu iedzīvotāju neapmierinātībai ar tiesisko sistēmu kopumā.

Tāpat sabiedrības uzticību valsts tiesiskumam mazina tās uzskatam netaisnīgi konkrētu situāciju risinājumi.

Sava daļa atbildības te tiešām jāuzņemas juristiem – gan tiem, kas rakstītās tiesību normas izstrādā, gan tiem, kas dažādos statusos piedalās tiesiskajos procesos valstī. Tomēr nereti sabiedrība mēdz vainot tos, kas konkrēto situāciju nemaz nav radījuši. Bieži tiesību normas izstrādā un pieņem cilvēki bez pietiekamām juridiskām zināšanām, bez spējas saskatīt „tiesisko kopainu”.

No šādām situācijām pilnībā neizbēgt, taču to negatīvo iespaidu var mazināt, ja tiesību normu izstrādes procesā pietiekami tiek uzklauti speciālisti, kuri situāciju pārzina, saprot un spēj ieteikt sistēmiski iederīgus un tiesiski korektus, ilgtspējīgus risinājumus. Šeit īpaša loma atvēlama tiesībzinātniekiem, kuru izpētes rezultātu izmantošanai būtu jākļūst par neatņemamu likumdošanas procesa iezīmi.

Tāpat tiesībzinātnieku loma ir svarīga arī tiesību piemērošanas praksē. Kļūdu novēršana un ierastās prakses attīstība nenoliedzami ir nozīmīga arī šajā darbības jomā. Kā tiesu sistēmas pārstāvis varu droši un ar pārliecību apstiprināt, ka tieši tiesībzinātnieku veiktie tiesu prakses apkopojumi ir bijuši īpaši noderīgi tiesu prakses pilnveidei. Tāpat teorētiskie pētījumi plaši izmantoti kā tiesību avots tiesu nolēmumos un rosinājuši tiesnešus teorētiski – praktiskām diskusijām.

Projektā „Ilgtspējīga tautsaimniecības transformācijas tiesiskā ietvara efektivitātes paaugstināšanas modeļa izstrāde” pētīti daudzi nozīmīgi tiesiskās vides pilnveides jautājumi. Īpašu ievēribu pelnījusi pievēršanās publiski tiesiskajiem piespiedu līdzekļiem šī jēdziena plašākā

izpratnē attiecībā uz tautsaimniecībā iesaistītajiem subjektiem. Šīs tēmas aktualizēšana ir īpaši nozīmīga šobrīd, kad bieži tiek popularizēta un ar tiesību normu pieņemšanu ieviesta pieeja, kas daudzu problēmu risinājums tiek saistīts ar juridiskās atbildības ieviešanu vai pastiprināšanu. Tomēr to nevar uzskatīt par burvju nūjiņu. Protams, atbildība ir nepieciešama. Tomēr rūpīgi izvērtējams, kad piespiedu pasākumi ir tiešām nepieciešami un kad tie kļūst par pārāk apgrūtināšiem, tautsaimniecības attīstības kontekstā skatoties, to bremzējošiem. Tāpat nedrīkst aizmirst, ka jebkurš piespiedu pasākums piemērojams taisnīgā procesā, nodrošinot skaidru, saprotamu to piemērošanas pamatu un tiesisko procedūru, kurā tiek ievērotas iesaistīto personu tiesības. Tāpat taisnīga procesa prasība nodrošināma situācijā, kad nepieciešams aizsargāt ar prettiesisku rīcību aizskarto personu, tai skaitā valsts, tiesības un likumiskās intereses. Būtiska loma ir personu konstitucionālai aizsardzībai, kam arī pievērsta uzmanība projekta gaitā.

Līdz šim tiesībzinātnieku veikums ne vienmēr ir pietiekami novērtēts. Iespējams, tas saistāms ar apstākli, ka ne vienmēr tiek izprasts, ka arī tiesībzinātnieki rada tiesību avotus, kas līdzās citiem rakstītiem un nerakstītiem tiesību avotiem ņemami vērā tiesību piemērošanas procesā.

Mūsdienu mainīgās tiesiskās vides apstākļos apsveicami ir jebkādi kvalitatīvi veikti pētījumi tiesību jomā, kas būtiski sekmē tiesu spriešanu, kā arī rada pamatu tiesiskās vides pilnveidei. Izņēmums nav arī apskatāmā projekta gaitā veiktie pētījumi, kuri jau guvuši plašu atpazīstamību profesionālajās aprindās un veicinājuši apskatīto jautājumu tiesiskās reglamentācijas un praktiskās piemērošanas kvalitatīvu uzlabojumu.

Viedoklis par EKOSOC-LV projektu

*„Ilgtspējīga tautsaimniecības transformācijas tiesiskā ietvara efektivitātes paaugstināšanas modeļa izstrāde”
2017.gada 15.jūnijā*

Ivars BIČKOVIČS

Augstākās tiesas priekšsēdētājs, Tieslietu padomes priekšsēdētājs

TIESNEŠU PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS NOVĒRTĒŠANA: LATVIJAS TIESU SISTĒMAS PIEREDZE

Līdz 2013.gadam Latvijā tiesnešu profesionālās kvalitātes rādītājs bija kvalifikācijas klases. Praksē notika nepamatota tiesnešu dalīšana „profesionālākos” un „mazāk profesionālos” atkarībā no tiesneša kvalifikācijas klases. Šāda dalījuma nevēlamās sekas varēja izpausties lietas dalībnieku attieksmē pret konkrētu tiesnesi kontekstā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu, piesakot noraidījumu tiesnesim tā zemās kvalifikācijas klases dēļ.

Lai izvairītos no noraidījuma pieteikšanas tiesnesim zemas kvalifikācijas klases dēļ un lai nostiprinātu lietas dalībniekos pārliecību par to, ka visi tiesneši ir pietiekami kvalificēti, notika atteikšanās no šīs sistēmas.

2013.gada 1.janvārī spēkā stājās grozījumi likumā „Par tiesu varu”, izveidojot jaunu tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanas sistēmu, ar mērķi veicināt tiesneša nepārtrauktu profesionālo izaugsmi visas tiesneša karjeras laikā un uzlabot tiesneša un tiesas darba kvalitāti kopumā.

Kvalifikācijas klašu sistēmas vietā jaunais regulējums paredz visu instanču Latvijas tiesu tiesnešu profesionālās darbības regulāru novērtēšanu reizi piecos gados, kā arī tiesneša profesionālās darbības ārpuskārtas novērtēšanu īpašos likumā paredzētos gadījumos, piemēram, tiesneša pārcelšanas vai citos karjeras virzības gadījumos.

Ir noteikti tiesneša profesionālās darbības novērtēšanas kritēriji. Tiek vērtēta gan tiesneša pieņemto nolēmumu

struktūra, tajos ietvertā juridiskā argumentācija, materiālo un procesuālo normu piemērošana, tiesību palīgavotu izmantošana, tiesas procesu vadība, dalība kvalifikācijas celšanas pasākumos, dalība tiesnešu pašpārvaldes institūcijās u.c. aktivitātes, gan arī tiesneša profesionālās prasmes.

Tiesnešu kvalifikācija tiek vērtēta visā viņu karjeras laikā. Šī kārtība izlaboja iepriekšējās novērtēšanas sistēmas nepilnības, kad tiesneša, kurš bija ieguvis augstāko – pirmo – kvalifikācijas klasi, darbs pēc kvalifikācijas klases piešķiršanas vairs netika izvērtēts. (Saskaņā ar klašu sistēmu tiesnesim varēja piešķirt pirmo kvalifikācijas klasi pēc divdesmit amatā nostrādātiem gadiem un turpmāk – no 50 gadu vecuma līdz aiziešanai pensijā – tiesneša darbs netika vērtēts).

Jaunā tiesneša profesionālās darbības novērtējuma mērķis ir motivēt tiesnesi pastāvīgi pašizglītoties un pilnveidot savu darbu, tādējādi uzlabojot tiesu sistēmas kvalitāti kopumā.

Tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanu veic Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, kas ir tiesnešu pašpārvaldes institūcija. Šo kolēģiju uz četriem gadiem ievēl visu Latvijas tiesnešu konference (kopsapulce).

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā pārstāvētas visas trīs tiesu instances. Tās sastāvā ir:

- trīs Augstākās tiesas tiesneši (viens Administratīvo lietu departamenta tiesnesis, viens Civillietu departamenta tiesnesis, viens Kriminālietu departamenta tiesnesis);
- trīs apelācijas instances tiesas tiesneši (viens apgabaltiesas civillietu kolēģijas tiesnesis, viens apgabaltiesas kriminālietu kolēģijas tiesnesis, viens Administratīvās apgabaltiesas tiesnesis);
- trīs pirmās instances tiesas tiesneši (divi rajonu (pilsētu) tiesu tiesneši un viens zemesgrāmatu nodaļas tiesnesis).

Par Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekli var izvirzīt un ievēlēt tiesnesi, kura zināšanas un pieredze augstu vērtē tieslietu nozares speciālisti un tiesneši.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sēdēs ar padomdevēja tiesībām var piedalīties Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs, tieslietu ministrs, ģenerālprokurors, Augstākās tiesas priekšsēdētājs vai viņu pilnvarotas personas, Latvijas Zinātņu akadēmijas deleģēts pārstāvis, kā arī tiesnešu biedrību pārstāvji.

Tiesneša profesionālās darbības kārtējā novērtēšana notiek reizi piecos gados pēc tiesneša apstiprināšanas amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma.

Jaunā novērtēšanas sistēma definē skaidrus kritērijus, pēc kuriem tā veicama. Tiesnesi raksturojošas informācijas apjoms ir palielinājies. Būtisks ir tiesneša psiholoģiskais novērtējums, tiesneša prasmes izskaidrot savu viedokli un pārliecināt par tā pareizību, analizēt savu rīcību un uzklaustīt kritiku, rast kompromisu problēmsituācijās un saglabāt emocionālo līdzsvaru stresa situācijās.

Veicot tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanu, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija izvērtē attiecīgās tiesas priekšsēdētāja un augstākās instances tiesas sagatavotās atsauksmes par tiesneša darbu, kurās ir iekļauta informācija par tiesneša pieņemto nolēmumu kvalitāti, tiesas procesa vadišanas kvalitāti, profesionālās un akadēmiskās kvalifikācijas celšanu un citām profesionālajām aktivitātēm. Tiesnesis iesniedz Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai arī savas profesionālās darbības pašnovērtējumu.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekļiem likums paredz tiesības izlases veidā iepazīties ar tiesneša pieņemtajiem nolēmumiem un vadītajiem tiesas procesiem, pieprasīt attiecīgās tiesas tiesnešu, tiesas darbinieku un procesa dalībnieku atsauksmes par tiesneša darbu.

Jaunajā novērtēšanas sistēmā tiek vērtēta arī tiesneša sabiedriskā darbība – dalība pašpārvaldes institūcijās, piedalīšanās likumdošanas procesā.

Likums paredz arī tādu situāciju, kad tiesnesis profesionālās darbības novērtēšanā saņemis negatīvu vērtējumu. Tam iestājas tiesiskas sekas – Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas noteiktajā termiņā, bet ne vēlāk kā divu gadu laikā no pirmreizējās profesionālās novērtēšanas dienas, veicama atkārtota novērtēšana. Tādējādi negatīvi novērtētajam tiesnesim, saglabājot amatu, tiek dots saprātīgs laiks līdz atkārtotai novērtēšanai, lai savu darbu uzlabotu.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas negatīvais atzinums tiesneša profesionālās darbības novērtēšanā ir pārsūdzams Disciplinārtiesā Augstākajā tiesā.

Ja tiesnesis atkārtotā tiesneša profesionālās darbības

novērtēšanā saņemis negatīvu atzinumu, viņš tiek atbrīvots no amata.

Visi tiesneša darbības novērtēšanas materiāli un Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumi ir ierobežotas pieejamības informācija.

Latvijas visu instanču tiesnešu profesionālās darbības novērtēšana pirmo reizi tika veikta no 2013.gada 1.janvāra līdz 2016.gada 1.janvārim.

Šajos trijos gados tika novērtēta 547 tiesnešu profesionālā darbība. Sešu pirmās instances tiesas tiesnešu profesionālā darbība novērtēta negatīvi.

Pēc pabeigtā pirmā tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanas posma secināms, ka kopumā tā noritēja veiksmīgi. Vērtēšana ir komplicēts un sarežģīts pasākumu kopums, kurā iesaistīta faktiski visa tieslietu sistēma: gan tiesu priekšsēdētāji, gan augstākās instances tiesu tiesneši, gan Tiesu administrācija un Tieslietu ministrija.

Jau šobrīd redzams, ka novērtēšanas pozitīvais aspekts ir tās obligātums. Paejot noteiktajam laika periodam, tiesnesim atkal jābūt novērtētam. Ja viņš nav novērtēts, profesionālās darbības turpināšana nav iespējama. Tiesnesim jābūt gatavam pilnveidoties un attīstīties.

Tiesnešiem bija jāmacās vērtēt savu darbu, sastādot profesionālās darbības pašnovērtējumu. Šie pašnovērtējumi ir vērtīgs izziņas avots, kas ļauj identificēt faktorus, kas veicina vai kavē konkrētu tiesnešu un tiesu darbu kopumā.

Turpmāk, regulāri apkopojot un analizējot novērtēšanas rezultātus, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija varētu izteikt priekšlikumus par to, kādas mācības ir nepieciešamas tiesnešiem. Varētu pilnveidot novērtēšanas normatīvo regulējumu, paredzot Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai tiesības rekomendēt, kādas prasmes un zināšanas tiesnesim būtu jāattīsta līdz nākamajai novērtēšanai pēc pieciem gadiem.

Šobrīd ir identificēta problēma ar apelācijas instances tiesnešu pieņemto tiesas nolēmumu vērtēšanu, jo apelācijas instancē lietu izspriež tiesa koleģiāli, visi trīs tiesneši ir vienlīdz atbildīgi par sprieduma atbilstību likumam, un atcelts spriedums nav vien tiesneša referenta „klūda”. Tiesas nolēmumu pieņem tiesa trīs tiesnešu sastāvā ar balsu vairākumu, bet tas, kāda bijusi katra tiesneša nostāja, ir tiesas apspriedes noslēpums, kas nav izpauzams. No trijiem tiesnešiem viens ir referents, kura darba vērtējumā šobrīd šis nolēmums tiek analizēts, kaut arī rezultāts ir kopīgs.

Arī tiesu priekšsēdētāju novērtēšana nav vienkārša, jo Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija nevērtē viņus kā tiesu priekšsēdētājus. Kolēģija viņus vērtē tikai kā tiesnešus – viņu darbu tiesu lietu izskatīšanā, bet lielāko tiesu priekšsēdētājiem izskatīto lietu skaits ir neliels, jo viņiem ir vairāk administratīvo pienākumu.

Diskutējams ir arī jautājums par atcelto tiesas nolēmumu īpatsvaru. Atcelto un grozīto nolēmumu skaits pats par sevi nevar būt kritērijs tiesneša darba vērtējumam.

Katra atceltā nolēmuma gadījumā ir jāanalizē atcelšanas vai grozīšanas iemesli, un tiesneša novērtējumu tas varētu ietekmēt tikai tad, ja tiesnesis pieļāvis paviršību vai pārkāpis materiālo vai procesuālo tiesību normas. Bet ja nolēmums ticis atcelts pēc pierādījumu atkārtotas vērtēšanas vai likuma

interpretācijas, tas ne vienmēr ir pamats pārvest tiesnesim kvalifikācijas trūkumu.

Tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanai ir vēl viens svarīgs aspekts. Proti, tikai pēc profesionālās darbības kārtējā novērtēšanā saņemtā pozitīvā atzinuma tiesnesis var saņemt izdienas piemaksas kārtējo pieaugumu pie mēnešalgas likumā noteiktajā apmērā: 1) pēc trim amatā nostrādātiem gadiem – 7 procenti no mēnešalgas; 2) pēc sešiem amatā nostrādātiem gadiem – 14 procenti no mēnešalgas; 3) pēc 10 amatā nostrādātiem

gadiem – 21 procents no mēnešalgas; 4) pēc 15 amatā nostrādātiem gadiem – 28 procenti no mēnešalgas; 5) pēc 20 amatā nostrādātiem gadiem – 35 procenti no mēnešalgas). Tā arī ir vērā ņemama papildu motivācija katram tiesnesim visā tiesneša karjeras laikā turpināt izglīties, paaugstināt savu kvalifikāciju.

*Uzstāšanās Gruzijas Tiesnešu asociācijas rīkotajā starptautiskajā konferencē „Mediācija un tieslietu attīstība”,
Tbilisi, 2017.gada 28.aprīlī*

Mg. iur. Veronika KRŪMIŅA

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja

VIDEI IR NEPIECIEŠAMA PASTIPRINĀTA TIESISKĀ AIZSARDZĪBA

Vide ir vērtība, kas ir kopēja visiem cilvēkiem. Cilvēki neatkarīgi no nacionalitātes vēlas elpot tīru gaisu, ēst ekoloģisku pārtiku un dzīvot zaļā vidē.

Taču mazāk ir cilvēku, kuri arī uzņemas rūpes par vidi. Starp viņiem ir ne tikai tie, kuri cenšas dzīvot ekoloģisku dzīvesveidu un veic dažādus vides aizsardzības pasākumus, bet arī tie, kuri rada un nodrošina atbilstošu juridisku ietvaru vides aizsardzībai. Un tie esat arī jūs!

Daudzus gadus atpakaļ biju kādā valstī, kurā devāmies ieteiktā maršrutā, lai apskatītu dabas ainavas un pavadītu laiku pie upes pludmalē. Gleznainā ainava izrādījās kukurūzas lauki. Pāri upes melnu smilšu dubļainajai pludmalei līdz upei pārgāja tikai drosmīgākie. Lai gan biju ceļojumā, man tas atklāja tieši Latvijas vienreizējo skaistumu.

Daba Latvijā jau izsenis ir bijis kas tāds, ar ko mēs lepojamies. Mums nav augstu kalnu, taču apmēram pusi no Latvijas teritorijas klāj meži. Pie mums neaug eksotiski augļi, taču mūsu mežos aug sēnes un ogas, kuras uzturvērtības ziņā reizēm pārsniedz to eksotiskos radniekus. Mums ir gan upes, gan ezeri, kuros joprojām dzīvo zivis. Mums ir baltām smiltīm klāta jūras piekraste, uz kuru mūsu viesi dodas ekskursijā.

Un mums ir administratīvās tiesas, kuras izskata vides lietas. Latvijā vides lietās administratīvajā tiesā ikviens sabiedrības loceklis var vērsties ar populārsūdzību (*actio popularis*). Tas ir viens no veidiem, kā juridiskā līmenī apliecināt, ka vides aizsardzība ir kopēja vērtība visai sabiedrībai. Paredzot šādu iespēju, Latvijas likumdevējs ir uzsvēris, ka videi ir nepieciešama pastiprināta tiesiskā aizsardzība, un izvēlēties ļoti atvērtu pieeju, ieviešot nacionālajās tiesībās Orhūsas konvencijas 9.pantu.

Tomēr, runājot par administratīvajām sankcijām vides jomā, kas ir šīs darba grupas temats, vismaz Latvijā šī sistēma ir diezgan komplicēta. Administratīvā tiesa izskata tikai tādus jautājumus, kas izriet no administratīvā

Atklājot Vides darba grupas sanāksmi Latvijas Universitātes Mazajā aulā, Veronika Krūmiņa apsveic Eiropas Administratīvo tiesnešu asociācijas pārstāvjus Rīgā

akta, faktiskās rīcības vai publisko tiesību līguma, savukārt administratīvos sodus par vides jomā izdarītiem pārkāpumiem izskata vispārējās jurisdikcijas tiesas.

Šis darba grupas temata aktualitāti vēlos ilustrēt ar nesenu piemēru no Latvijas prakses. Par šo gadījumu vēl notiek izmeklēšana, taču atbilstoši publiski paustajai informācijai pavasarī atbildīgā vides institūcija saņēma informāciju par nelegālu atkritumu uzglabāšanas vietu, kurā glabājas aptuveni 23 000 tonnas atkritumu. Komersants nebija saņēmis atbilstošas atļaujas, tādēļ vides institūcija noteica termiņu, līdz kuram teritorija no atkritumiem ir jāatbrīvo. Nedēļu pirms termiņa beigām atkritumu izgāztuvē izcēlās paaugstinātas bīstamības ugunsgrēks, kura rezultātā dega vairāk nekā 1,2 ha plastmasas krājumus. Publiski ir izskanējusi informācija, ka iedzīvotāji par nelegālo atkritumu izgāztuvi pašvaldībai bija sūdzējušies jau agrāk, kā arī aizdomas par to, ka sadegušie atkritumi, iespējams, ir ievesti no citām valstīm. Pēc ugunsgrēka komersants, kurš saimniekoja

nelegālās atkritumu izgāztuves vietā, atteicās attīrīt šo teritoriju, jo tam nav nepieciešamo finanšu. Tādēļ valdība atbalstīja līdz 700000 euro piešķiršanu ugunsgrēka teritorijas attīrīšanai. Šis piemērs rada vairākas pārdomas saistībā ar darba grupas tematu, tostarp par iestāžu sadarbību informācijas aprītē, prevencijas lomu un efektivitāti, vides piesārņojumu un sankciju efektivitāti situācijā, kurā komersantam nav līdzekļu.

Neraugoties uz šo izaicinājumiem bagāto tematu, novēlu Jums šajā darba grupā ne tikai dalīties pieredzē un meklēt kopējus risinājumus, bet arī gūt iedvesmu savam turpmākajam darbam!

*Uzruna Eiropas Administratīvo tiesnešu asociācijas
vides tiesību darba grupas sanāksmē
Rīgā 2017.gada 7.septembrī*

SABIEDRĪBA UN TIESA: SARUNĀTIES VAI NOROBEŽOTIES?

Trešais sarunu festivāls LAMPA šogad Cēsis pēc organizatoru aplēsēm pulcēja vairāk nekā 10 000 interesentu. Festivāla programmā 30.jūnijā bija arī žurnāla „Jurista Vārds” sadarbībā ar zvērinātu advokātu biroju FORT rīkotā diskusija „Sabiedrība un tiesa: sarunāties vai norobežoties?”.

Diskusiju vadīja „Jurista Vārda” galvenā redaktore Dina Gailite, sarunā piedalījās Cēsu rajona tiesas priekšsēdētāja Dace Blūma, Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa, žurnāla „Ir” galvenā redaktore Nellija Ločmele, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētājs Juris Stukāns, Latvijas Radio žurnāliste Zane Mače un advokātu biroja FORT partneris, zvērināts advokāts Sandis Bērtaitis.

Publicējam Veronikas KRŪMIŅAS diskusijā izteiktos viedokļus.

PAR PROBLĒMĀM TIESU KOMUNIKĀCIJĀ

Vēl joprojām Latvijas tiesu sistēma saskaras ar dažādām problēmām, tostarp ar salīdzinoši zemu uzticēšanos tiesām, ko nenoliedzami ietekmē arī tiesas un sabiedrības neprasme komunicēt.

Sabiedrībai ir niecīgas zināšanas gan par valsts funkcionēšanu, gan par tiesu darbu un tās uzdevumu. Skolā neiemāca, kā funkcionē valsts un kā sabiedrība pārvalda valsti. Šis izpratnes trūkums noved pie pārliecības, ka, lūk, tur tie politiķi, tiesneši kaut ko dara, lobisti kaut ko ietekmē, bet mēs, tas ir – sabiedrība, neko nevaram ietekmēt.

Ir ļoti svarīgi, lai sabiedrībai būtu izpratne par to, kas ir tiesas un kā tiesas darbojas. Kā departamenta priekšsēdētāja bieži saņemu arī juristu sūdzības, kurās tiek prasīts, lai Augstākās tiesas priekšsēdētājs kaut ko dara konkrētā lietā. Bet ne Augstākās tiesas priekšsēdētājs, ne citas tiesas priekšsēdētājs, ne kāda amatpersona nekādā veidā nevar iejaukties tiesneša darbā.

Tiesām trūkst prasmes vienkārši skaidrot savus argumentus, trūkst izpratnes par savu uzdevumu un lomu, kā arī izpratnes par mediju darbu. Tiesas nenovērtē, ka pirmo iespaidu rada tieši ar savu uzvedību un rīcību tiesas zālē. Tiesneša rīcība un attieksme rada

priekšstatu gan par konkrēto tiesnesi, gan par visu tiesu sistēmu. Tiesneša pienākums ir rīkoties tā, lai veicinātu un nostiprinātu sabiedrības uzticēšanos tiesai.

Otrs mūsu profesionālais aspekts ir tiesas nolēmumi – kādus tos rakstām. Vai cienām savus klientus un rakstām saprotami un skaidri? Tā, lai procesa dalībnieki spētu izsekot tiesneša domai un saprast, kāpēc lieta ir izlemta tieši tā, kā tā ir izlemta.

Medijiem trūkst izpratnes par tiesu darbu un nav vēlmes izprast to. Medijus parasti interesē sensācijas, nevis objektīvi fakti.

Ņemot visu minēto vērā un ne tikai to, diskusija gan par tiesu darbu, gan par tiesu spriedumiem, gan par tiesu, sabiedrības un mediju savstarpējo izpratni ir vitāli nepieciešama.

PAR TIESNEŠIEM SOCIĀLAJOS TĪKLOS UN SPRIEDUMU SKAIDROŠANU

Ņemot vērā, ka daļa sabiedrības, jo īpaši jaunieši, komunicē tikai sociālajos tīklos, tiesām vajadzētu izmantot sociālos tīklus, lai informētu sabiedrību par savu darbu.

Ja tiesā ir lietas, kas interesē sabiedrību, būtu atbalstāms, ka, pasludinot saīsināto spriedumu, tiek sagatavota ziņa sabiedrībai, kādi ir galvenie argumenti

šādam lietas rezultātam. Turklāt ziņai būtu jābūt nevis juridiski noslīpētā valodā, bet saprotamā jeb tā saucamajā vieglajā valodā. Protams, tiesnesim nav jāskaidro, kādas bijušas viņa iekšējās sajūtas, izspriežot konkrēto lietu. Ja kādam no procesa dalībniekiem ir neapgājami pierādījumi vai arī tādu nav, lai arī kādas būtu tiesneša iekšējās sajūtas, tiesnesim jāvērtē pierādījumi.

PAR TIESAS NOLĒMUMU ANONIMIZĀCIJU UN SAPROTAMĪBU

Diskusijā izskanēja jautājums par tiesas nolēmumu anonimizāciju. Piekritu, ka šobrīd anonimizācija ir pārspīlēta, dažkārt pat absurda. Diemžēl, tiesnešiem šajā jautājumā ir maza ietekme. Tas ir likumdevēja jautājums. Protams, dati par personas veselības stāvokli, dati, kas attiecas uz bērnu, ir jāanonimizē, bet, piemēram, digitālās televīzijas lietā sabiedrība zina iesaistītās personas un dažādi jautājumi saistībā ar šo lietu jau ir plaši apspriesti. Līdz ar to šāda sprieduma anonimizācija ir visai divaina.

Sprieduma īsums vai garums nav pašmērķis. Svarīgi, lai spriedums būtu saprotams gan procesa dalībniekiem, gan interesentiem. Meklējot iespēju padarīt spriedumu pēc iespējas saprotamāku, departamentā esam domājuši par iespēju sprieduma beigās rakstīt apkopojošu rindkopu, kurā ļoti īsi un pēc iespējas vienkāršā valodā ierakstītu, kāpēc lieta izlemta tieši tā.

PAR RAKSTVEIDA PROCESIEM KĀ APDRAUDĒJUMU TIESAS UZTICAMĪBAI

Mutvārdu process ir viena no ļoti svarīgām procesa dalībnieka procesuālajām garantijām. Procesā dalībniekam vismaz vienā instancē ir jābūt iespējai paust savus argumentus un viedokli mutvārdu procesā.

Ja lieta pirmajā instancē nav skatīta mutvārdu procesā un procesa dalībnieks lūdz apelācijas instances tiesai izskatīt lietu mutvārdu procesā, tad apelācijas instances tiesai būtu jārespektē šāds lūgums.

Procesa dalībniekam ir jābūt iespējai vienā instancē īstenot šo procesuālo tiesību uz mutvārdu procesu.

PAR TIESNEŠA OBJEKTIVITĀTI PĒC KRITIKAS

Tiesā ir jārisina konkrētas lietas. Tas nav patiess tiesnesis, kas ietekmējas no kritikas un pēc tam tiesas sēdē „pārmāca” kritiku izteikušo advokātu vai lemj pretēji likumam, lai atbilstu advokātam par kritiku. Augstākajā tiesā neesmu dzirdējusi pat mājienu vai pārdomas, ka, lūk, tas advokāts „Jurista Vārdā” uzrakstījis kritisku rakstu vai kritiski izteicies Twitterī, nu mēs viņu nākamajā tiesas lietā atcerēsimies.

Tas nav tikai attiecībā uz advokātiem. Ir cilvēki, kas tiesu izmanto kā izklaides objektu – viņi raksta un sūdzas par jebko. Parasti tās ir tā saucamās „tukšās lietas”, kurās nav pat īsti tiesību jautājuma, bet kuru izpētīšana un sagatavošana tomēr aizņem laiku. Ja raugās gada griezumā, tad šādas lietas nodrošina viena tiesneša gada slodzi. Turklāt šo „tukšo lietu” iniciatori mēdz apvainot tiesu, apsaukt tiesnešus dažādos vārdos. Bet tiesnešiem pat šajos gadījumos jāspēj norobežoties un jāskata konkrēts kāzuss šā pieteicēja lietā, absolūti neietekmējoties, kā šis prasītājs tiesnesi ir apvainojis.

Argumentēta kritika par tiesas rīcību un spriedumiem ir vajadzīga. Šajā ziņā advokātiem, bet īpaši tiesību zinātniekiem būtu jābūt aktīvākiem.

Diskusijas videoieraksts pieejams portālā juristavards.lv

Mg. iur. Veronika KRŪMIŅA

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja

SLĒPTĀ LOBĒŠANA UN LIKUMDEVĒJA GRIBA*

**Raksta pamatā ir autores tēzes, kas prezentētas Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa izveidotās Tiesiskās vides pilnveides komisijas seminārā „Lobēšanas regulējuma nepieciešamība Latvijā” 2017.gada 9.jūnijā*

Lobēšana ir apzināta un sistemātiska komunikācija ar publiskās varas subjektiem (valsts un pašvaldību institūcijām) nolūkā ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesu noteiktu privātpersonu interešu īstenošanai.¹

Lobēšana kā viens no lēmuma pieņemšanas procesa elementiem ir atbalstāma un veicināma. Tiesiska lobēšana veicina kvalitatīvāku lēmumu pieņemšanu un tā tiek atzīta kā demokrātiskas sistēmas sastāvdaļa. Lobēšanā ir jāievēro vairāki lobēšanas pamatprincipi, tostarp lobēšanas caurskatāmība un atklātums. Visiem lobētājiem ir jābūt vienlīdzīgām tiesībām un iespējām iesaistīties komunikācijā ar lēmuma pieņēmējiem, piemēram, tiesību normu apspriešanās atbildīgajās komisijās vai darba grupās.

Lai gan tiek atzīts, ka lobēšana ir atbalstāma un veicināma, Latvijas gadījumā ir jāpārvar zināma sabiedrības neuzticība lobismam. Latvijas sabiedrībai, plaši saskaroties ar slēpto lobēšanu, termini *lobēšana* un *lobists* ir ieguvuši negatīvu nokrāsu. Līdz ar to Latvijā būtu jāpieliek zināmas pūles, lai pārliecinātu sabiedrību, ka tiesiska un atklāta lobēšana ir viens no kvalitatīva lēmuma pieņemšanas elementiem.

LOBĒŠANAS TIESISKAIS REGULĒJUMS

Lobēšanas regulējuma galvenais mērķis ir palielināt lobēšanas atklātību un veicināt sabiedrības pārliecību, ka lēmumu pieņemšanas process ir brīvs no pretprettiesiskas ietekmes. Informācijas apmaiņai un lobētāju komunikācijai ar lēmuma pieņēmējiem ir jānotiek atklāti, lai arī citas interešu grupas var izteikt savu viedokli un būtu informētas par saņemtajiem priekšlikumiem.² Jauns, plašāks lobēšanas regulējums ar laiku varētu mazināt aizdomu ēnu, ka lēmumi tiek pieņemti, neievērojot sabiedrības intereses.

Esošais tiesiskais regulējums iezīmē robežliniju starp lobēšanu un neatļautu valsts amatpersonu ietekmēšanu, kā arī paredz pienākumu sniegt noteiktu informāciju, piemēram, normatīvo aktu anotācijā norādīt, ar ko notikušas konsultācijas. Tomēr tas drīzāk vērtējams kā lobēšanas reglamentācijas minimālais ietvars, kas acīmredzami ir nepietiekams, lai veidotu sabiedrībā labvēlīgu izpratni par lobēšanas būtību. Diemžēl Latvijas sabiedrība šobrīd vēl nav nobriedusi līdz tādām līmenim, lai lobēšana notiktu saskaņā ar godaprātu, respektīvi, lai netiktu lobētas tādas privātpersonu intereses, kuras kopumā neatbilst sabiedrības interesēm. Šobrīd esošais minimālais regulējums nenodrošina sabiedrības interešu ievērošanu. Tāpēc būtu nepieciešams pieņemt detalizētu lobēšanas regulējumu.

Jau 2004.gadā Ministru kabineta apstiprinātajā „Korupcijas novēršanas un apkarošanas programmā 2004.–2008.gadam” tika apzināta nepieciešamība izstrādāt koncepciju par lobēšanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu.³ Līdz šim ir tikušas izstrādātas trīs koncepcijas attiecībā uz lobēšanas regulējuma nepieciešamību. Pirmā tika apstiprināta ar Ministru kabineta 2008.gada 28.jūlija rīkojumu Nr.435 „Par koncepciju „Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā””, taču minētā rīkojuma izpildes gaitā tika konstatēts, ka to nav iespējams izpildīt bez papildu finansējuma, tāpēc Ministru kabinets uzdeva Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam izstrādāt citu koncepciju. Otrā koncepcija neizturēja ieinteresēto institūciju kritiku un netika virzīta uz Ministru kabinetu, bet tās vietā tika izstrādāta vēl viena koncepcija. Tā tika apstiprināta ar Ministru kabineta 2011.gada 12.decembra rīkojumu Nr.647 „Par koncepciju „Publiskās pieejamības nodrošināšana informācijai par lobētājiem””. Apstiprinot minēto koncepciju, Ministru kabinets atbalstīja Lobēšanas likuma izstrādi, kurā tiktu definēta lobēšana un noteikta lobētāju atklātība.⁴

Lobēšanas atklātības likums tika izstrādāts un 2014.gadā virzīts izskatīšanai Ministru kabineta komitejā. Taču Ministru kabineta komiteja neatbalstīja likumprojekta tālāku virzību izskatīšanai Ministru kabinetā. Šāds lēmums tika pamatots ar to, ka likumprojekta normas dublē vairākas citas spēkā esošu likumu normas (piemēram, likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”, Iesniegumu likuma, Informācijas atklātības likuma), rada papildu administratīvo slogu, kā arī neparedz likuma normu ievērošanas kontroles mehānismu. Vienlaikus Ministru kabineta komiteja atzina, ka spēkā esošajos normatīvajos aktos nav noteikta lobēšanas definīcija un vienotas prasības lobēšanai, tāpēc izvērtējama iespēja likumprojektā ietvertu regulējumu iestrādāt spēkā esošajos normatīvajos aktos.⁵

Izstrādātais likumprojekts tika prezentēts arī Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas Korupcijas novēršanas apakškomisijā. Likuma izstrādātāji skaidroja komisijai, kādi mērķi tiks sasniegti, pieņemot minēto likumu. Tomēr Saeimas deputāti neuzņēmās iniciatīvu virzīt sagatavoto likumprojektu pieņemšanai Saeimā.⁶

³ Ministru kabinets 2004.gada 4.augustā ar rīkojumu Nr.547 apstiprināja „Korupcijas novēršanas un apkarošanas programmu 2004.–2008.gadam”. Programmā tika paredzēta nepieciešamība izstrādāt koncepciju par lobēšanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu.

⁴ Likumprojekta „Lobēšanas atklātības likums” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). https://www.knab.gov.lv/upload/ta_projekti/knabanot_131216_lob.pdf

⁵ Ministru kabineta komitejas 2014.gada 17.februāra protokols Nr.7 1.§ <http://tap.mk.gov.lv/mk/mkksedes/saraksts/s/protokols/?protokols=2014-02-17>

⁶ Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādnes 2015.–2020.gadam. 2.2.nodaļa. <https://likumi.lv/ta/id/275394?search=on>

¹ Koncepcija „Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā (informatīvā daļa)” 7.lpp.

² Likumprojekta „Lobēšanas atklātības likums” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). https://www.knab.gov.lv/upload/ta_projekti/knabanot_131216_lob.pdf

SLĒPTĀS LOBĒŠANAS NEGATĪVĀ IETEKME

Kā jau iepriekš minēts, tiesiska lobēšana veicina kvalitatīvāku lēmumu pieņemšanu. Vairums lobētāju nešaubīgi uzskata, ka viņu intereses un vēlmes ir vislabākās un pareizākās, taču lobētāju mērķis ne vienmēr sakrīt ar plašākas sabiedrības interesēm.⁷

Tiesas ikdiena ir, risinot tiesiskos strīdus, piemērot tiesību normas. Lai saprastu, vai attiecīgā tiesību norma ir piemērojama konkrētajam gadījumam, tiesai nākas padziļināti pētīt konkrētās tiesību normas tapšanas procesu. Likumdevēja gribas noskaidrošanas procesā tiesa pēta gan Saeimas stenogrammas, gan Saeimas komisijas sēžu materiālus, gan citus likumprojektu izstrādes materiālus, piemēram, likuma izstrādes darba grupas materiālus. Šajā izpētes procesā atklājas vairākas problēmas.

Dažkārt likumprojekta apspriešanā un likumprojektā iekļautās tiesību normas teksta izstrādē aktīvi piedalās atsevišķu nevalstisko organizāciju (asociāciju, biedrību) vai komersantu pārstāvji, eksperti u.c. lobisti. Nereti šie pārstāvji jeb lobisti pauž vienas konkrētas grupas intereses, savukārt citi attiecīgās nozares pārstāvji, kuriem varētu būt atšķirīgas intereses, netiek uzklausi. Līdz ar to netiek nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas konkrētās nozares dažādu interešu grupu pārstāvjiem paust savu viedokli tiesību normas izstrādes gaitā.

Otra problēma, kas mēdz izkristalizēties, pētot konkrētas tiesību normas apspriešanas gaitu, ir lēmumu pieņēmēju pārāk nekritiska attieksme pret lobistu pausto viedokli. Lēmumu pieņēmēji paši nav iedziļinājušies konkrētajā jautājumā un līdz ar to nespēj paust argumentētu nostāju par labu vienam vai otram risinājumam. Šādā situācijā normas redakcija reizēm ir atkarīga no konkrētā lobista daiļrunības, nevis juridiskiem argumentiem, kas rezultātā var novest pie visai apšaubāmiem risinājumiem no tiesiskā viedokļa.

Trešā problēma, kuru nevar nepieminēt. Nereti no likuma teksta ir acīmredzams, ka tas nodrošina kādas plašākas vai šaurākas grupas intereses, taču nevienā likumprojekta izstrādes materiālā atklāti neparādās šo interešu paudējs.⁸ Turklāt vēl par attiecīgo normu tiek nobalsots vispār bez diskusijām. Tiesas kā tiesību normu piemērotājas, kuru uzdevums ir noskaidrot likumdevēja gribu, tādējādi atduras pret informācijas un diskusijas vakuuma attiecībā uz to, kādas intereses ir bijušas konkrētās tiesību normas izstrādes un pieņemšanas pamatā.

⁷ Atšķirība starp tiesisku lobēšanu un korupciju. Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs. 2010. 5.lp. https://www.knab.gov.lv/upload/free/vadlin_polit_lobesana_vs_korupcija.pdf

⁸ Piemēram, Latvijas Universitātes profesore Dr.iur. I.Čepāne raidījumā „Krustpunktā” asi kritizēja Būvniecības likumu. Viņa norādīja uz lielo nozares spiedienu, kura rezultātā jaunais likums tika pieņemts vēl liberālāks un neskaidrāks nekā iepriekšējais. Tāpat I.Čepāne norādīja, ka nekur netiek atklāta informācija par to, kad un kā noticis šis „nozares spiediens”, kas un ko tieši ir lobējis attiecībā uz jauno Būvniecības likumu. Raidījuma ieraksts pieejams: <http://lr1.latvijaradio.lv/lv/raksts/krustpunkta/ilma-cepane-jaunais-buvniecibas-likuma-regulejums-ir-vel-libera.a31413/>

Semināru Prezidenta pilī atklāj Valsts prezidents Raimonds Vējonis, priekšā – diskusijas dalībnieki (no kreisās) Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa, Saeimas deputāts Gunārs Kūtris, Providus pētnieks Valts Kalniņš

NOSLĒGUMĀ

Slēptā lobēšana, kas Latvijā ir izplatīta, ir nodarījusi lielu ļaunumu valstij. Lai gan neuzticēšanos valsts varai veido daudzu elementu kopums, viens no šiem elementiem ir arī slēptā lobēšana. Sabiedrībā ir diezgan izplatīts viedoklis, ka parasti likumi tiek pieņemti kādas šauras grupas interesēs, nevis sabiedrības interesēs. Tātad ir radīts priekšstats, ka lēmumu pieņēmēji – Saeima, Ministru kabinets – nedarbojas sabiedrības interesēs. Pasaules Bankas eksperti 2000. un 2003.gadā, analizējot korupciju pārejas ekonomikas valstīs, secināja, ka tolaik Latvijā vairāk nekā citās Austrumeiropas valstīs bija vērojamas tā dēvētās *valsts sagrābšanas* pazīmes, proti, darbības, ko gan valsts, gan privātajā sektorā veic atsevišķi indivīdi, grupas vai komercsabiedrības, lai ietekmētu likumu, noteikumu, rīkojumu un valdības politikas veidošanu savā labā, kā rezultātā notiek prettiesiska un slēpta privātā labuma nodrošināšana atsevišķām valsts amatpersonām.⁹

Slēptais lobisms īpaši spilgti parādās likumu izstrādes procesā nozarēs, kurās ir iespējami nozīmīgi valsts pasūtījumi privātajam sektoram. Šajos likumos mēdz parādīties neizskaidrojamas tiesību normas, kuras nepārprotami nodrošina labumu vai priekšrocību šaurai personu grupai. Tie ir gadījumi, kad nevar runāt pat par slēptu lobismu, bet drīzāk uz tiem būtu attiecināms pēdējā laikā samērā bieži lietotais termins *valsts nozagšana*.

Tādējādi jāatzīmē, ka lobēšanas atklātības trūkums ir problēma, kas būtiski ietekmē visus valsts iedzīvotājus, kam jāievēro, iespējams, slēptu lobistu ietekmē un viņu interesēs pieņemtas tiesību normas.¹⁰

⁹ Anticorruption in Transition. A Contribution to the Policy Debate, World Bank, 2000, p.15.; Anticorruption in Transition2. Corruption in Enterprise – State interactions in Europe and Central Asia, World Bank, 2002.

¹⁰ Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādnes 2015.–2020.gadam. 2.2.nodaļa. <https://likumi.lv/ta/id/275394?&search=on>

Anita ZIKMANE

Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analitiskās nodaļas vadītāja

EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS JUDIKATŪRAS LOMA AUGSTĀKĀS TIESAS DARBĀ

Augstākās tiesas darbības stratēģijas viena no prioritārās darbības jomām ir efektīva un kvalitatīva tiesas spriešana; šīs darbības mērķis ir arī pamattiesību īstenošana tiesas spriešanā. Atbilstoši izvirzītajam mērķim Augstākā tiesa arī stiprinājusi tiesnešu rīcībā nodoto analitisko un pētniecisko dienestu.

Pamattiesību īstenošanas dimensija ir plaša. Par pamattiesību ievērošanu šodien runāts daudz, un, protams, pamattiesību ievērošanu nodrošina arī tiesas. Lai ilustrētu pamattiesību piemērošanas daudzšķautņainību, iepazīstināšu jūs ar vienu no Augstākās tiesas nolēmumiem. Šis nolēmums ir īpašs, jo, iesaistoties tiesu dialogā ar Eiropas Savienības Tiesu jautājumā par Eiropas Savienības tiesību aktu piemērošanas procesā Pamattiesību hartā (turpmāk – Harta) garantēto tiesību piemērošanu, Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments savā gala lēmumā pēc prejudiciālā nolēmuma saņemšanas piemēroja Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņas. Kā tas iespējams? Administratīvajā tiesā vērsās persona, kura lidostā „Rīga” bija šķērsojusi ES ārējo robežu, uzrādot Libānas Republikas izsniegtu Palestīnas bēgļa ceļošanas dokumentu, kurā ielīmēta Zviedrijas pastāvīgās uzturēšanās atļauja. Minētā persona uzskatīja, ka robežsargi viņas personu apliecinošā dokumenta pārbaudi veica rupji, izaicinoši un cilvēka cieņu aizskarošā veidā. Ieilgušās kontroles dēļ persona nokavēja nākamo lidojumu. Persona uzskatīja, ka notikušajā ir rasistiski motīvi un amatpersonu attieksme bijusi saistīta ar viņa izcelsmi, nacionalitāti, valstisko piederību un izskatu.

Persona apstrīdēja robežsargu rīcību robežkontroles gaitā un uzskatīja, ka ar šo rīcību ir nodarīts morālais kaitējums. Persona bija izvēlējusies sākotnēji vērsties pie Robežsardzes priekšnieka un pēc tam administratīvajā tiesā. Administratīvās rajona tiesas tiesnese atteica pieņemt pieteikumu, jo tas nav izskatāms administratīvā procesa kārtībā.

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments, šaubīdamies par ES Regulas (EK) Nr.562/2006, ar kuru ievieš Kopienas Kodeksu par noteikumiem, kas reglamentē personu pārvietošanos pār robežām (Šengenas Robežu kodekss), normā noteiktā ierobežojuma apstrīdēt robežsardzes rīcību, vērsās Eiropas Savienības Tiesā ar prejudiciālajiem jautājumiem par situācijas atbilstību Eiropas Pamattiesību hartas 47.pantam (tiesības uz taisnīgu tiesu).

Eiropas Savienības Tiesa, atbildot uz šo lūgumu, 2013.gada 17.janvāra spriedumā lietā *Zakaria*, C-23/12, ECLI:EU:C:2013:24, 40.–41.punktā norādīja, ka

iesniedzējtiesai, ņemot vērā pamata tiesvedības apstākļus, ir jānosaka, vai uz prasītāja situāciju pamata tiesvedībā attiecas Savienības tiesību akti un, ja tas tā ir, vai atteikums atzīt prasītāja tiesības iesniegt savas prasības tiesā aizskar tiesības, kas atzītas Hartas 47.pantā, jo, arī piemērojot Šengenas robežu kodeksu, robežsargiem, kas veic savas funkcijas minētās regulas 6.panta nozīmē, tostarp ir pilnībā jāievēro cilvēka cieņa. Dalībvalstīm savās iekšējo tiesību sistēmās ir jāparedz atbilstošās pārsūdzības iespējas, lai nodrošinātu, ievērojot Hartas 47.pantu, personu aizsardzību, kuras atsaucas uz tiesībām, kas šīm personām izriet no Regulas Nr.562/2006 6.panta. Taču, ja šī tiesa uzskata, ka minētā situācija neietilpst Savienības tiesību aktu piemērošanas jomā, tai ir šī situācija jāizvērtē no valsts tiesību skatpunkta, ņemot vērā arī 1950. gada 4.novembrī Romā parakstīto Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (turpmāk – Konvencija), kurai pievienojušās visas dalībvalstis.

Augstākā tiesa 2013.gada 31.maija lēmumā secināja, ka Eiropas Savienības Tiesa ar spriedumu lietā *Zakaria* atzina, ka regulas 13.panta 3.punktā ir noteikts dalībvalsts pienākums paredzēt pārsūdzības iespēju vienīgi saistībā ar ieceļošanas atteikumiem to teritorijā. Savukārt konkrētajā lietā pārsūdzība notikusi par rīcību, atļaujot ieceļošanu.

Administratīvo lietu departamenta lēmumā norādīts (izvilkumi):

[11] Demokrātiskā un tiesiskā valsti cilvēka cieņas kā vispārēja tiesību principa ievērošana ir jebkuras tiesiskās attiecības pamatā. Ja personai ir iebildumi par šā tiesību principa ievērošanu kādu tiesisko attiecību ietvaros, tai jābūt efektīvi un praktiski īstenojamām tiesībām uz neatkarīgu kontroli. Tāpēc, lai arī kontrole pār robežsardzes amatpersonu rīcību, izsniedzot ieceļošanas atļauju, nav iespējama saskaņā ar Imigrācijas likuma 18.panta pirmās daļas noteikumiem, Senāta ieskatā, tiesas kontrole nav izslēgta, pamatojoties uz citiem apsvērumiem.

[12] Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 95.pants noteic, ka valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu. Šī norma arī paredz, ka spīdzināšana, citāda cietsirdīga vai cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta. Cietsirdīgas un cieņu pazemojošas attieksmes aizliegums ietverts arī Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.pantā. Kā daudzkārt atzinusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Senāts šai atzīnai konsekventi ir pievienojies, konvencijas 3.pants un Satversmes 95.pants atspoguļo vienu no demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām. Tas pilnībā aizliedz cietsirdīgu un pazemojošu izturēšanos neatkarīgi ne no kādiem apstākļiem (*sk., piemēram, Eiropas*

Cilvēktiesību tiesas 2000.gada 6.aprīļa sprieduma „Labita pret Itāliju” 119.punktu, Senāta 2010.gada 9.jūlija sprieduma lietā Nr.SKA-126/2010 14.punktu). Pēc Senāta domām, ja valsts ir aizskārusi personas godu un cieņu, šai personai ir jābūt iespējai pret to vērsties tiesiskā ceļā.

[13] Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir izveidojusi gan kvantitatīvi, gan saturiski nozīmīgu judikatūru Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.panta interpretācijai, kas saskaņā ar Senāta atzīto ir ievērojama, interpretējot arī Satversmes 95.pantu (*sk. Senāta 2011.gada 18.februāra sprieduma lietā Nr.SKA-161/2013 8.punktu*).

Lai atbilstu Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.pantam, apiešanās raksturam ir jāsasniedz minimālais bardzības līmenis. Minimālā bardzības līmeņa novērtēšana ir relatīva pēc būtības, tā ir atkarīga no konkrētās lietas apstākļiem (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001.gada 6.jūnija sprieduma lietā „Dougoz pret Grieķiju” 44.punktu*). Apiešanās var būt atzistama par pazemojošu, ja tā pati par sevi izraisa upuri bailu, ciešanu un pakļautības sajūtas, kas var pazemot viņu (*sk. 1978.gada 18.janvāra sprieduma lietā „Īrija pret Apvienoto Karalisti” 167.punktu*). Turklāt ir pietiekami, ja upuris ir pazemots viņa paša acīs (*sk. 1978.gada 25.aprīļa sprieduma lietā „Tyrer pret Apvienoto Karalisti” 32.punktu*). Apsverot, vai kāda īpaša apiešanās forma ir pazemojoša konvencijas 3.panta izpratnē, jāizvērtē, vai mērķis bija konkrēto personu pazemot vai noniecināt un vai, vērtējot pēc tās sekām, apiešanās veids aizskāra viņa personību veidā, kas ir nesavienojams ar 3.pantu (*sk. 1997.gada 16.decembra sprieduma lietā „Raninen pret Somiju” 55.punktu*). Jebkurā gadījumā šāda mērķa trūkums nevar pilnīgi izslēgt 3.panta pārkāpuma konstatāciju (*sk. 2001.gada 19.aprīļa sprieduma lietā „Peers pret Grieķiju” 74.punktu*).

[14] Administratīvā procesa likuma 184.panta otrā daļa paredz personas tiesības iesniegt pieteikumu par administratīvā akta izdošanas laikā pieļautiem procesuāliem pārkāpumiem, ja tas radījis būtisku personas tiesību vai tiesisko interešu aizskārumu un ir nepieciešams atbildzinājuma pieprasīšanai vai lai novērstu līdzīgu gadījumu atkārtotošanās.

Tātad, lai pieteikumu atzītu par pieļaujamu atbilstoši minētajai normai, nepieciešams konstatēt, ka personai ir radīts būtisks tiesību vai tiesisko interešu aizskārumš. Ņemot vērā, ka izskatāmajā gadījumā, izdodot administratīvo aktu – iecelšanas atļauju –, pieteicēja ieskatā, notikusi viņa cieņas pazemošana, pieteikuma pieņemšanai izmantojami šā sprieduma iepriekšējā punktā minētie kritēriji, jo tie tiešā veidā attiecas uz šajā lietā attiecināmo tiesību – pazemojošas attieksmes aizliegumu. Līdz ar to ir izvērtējams, vai konkrētajā gadījumā ir sasniegts minimālais bardzības līmenis, lai būtu pamats runāt par iespējamu Satversmes 95.panta un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.panta pārkāpumu.

[16] [...] Pieteikuma pieņemšanas stadijā vajadzētu būt pietiekamam pamatam domāt, ka bardzības līmenis konkrētajos apstākļos ir sasniegts. Tomēr no pieteicēja nosauktajiem apstākļiem tāds nav konstatējams. Robežsardzes amatpersonu izturēšanās raksturošana kā rupja un izaicinoša, ar aizdomām uz rasistisku attieksmi ir ļoti vispārīgs situācijas novērtējums un nerada pamatu domāt, ka pieteicējs ir izjutis bailes, trauksmi, pakļautību vai citas tikpat spēcīgas negatīvas bezpalīdzības sajūtas, lai teiktu, ka pret viņu ir bijusi pazemojoša izturēšanās

Satversmes 95.panta un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.panta izpratnē. Senāts piekrīt, ka situācija pieteicējam, iespējams, nav bijusi emocionāli patikama. Tajā pašā laikā Satversmes 95.pants un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.pants nav domāti jebkādas nepatīkamas situācijas vai attieksmes novēršanai. Apiešanās raksturam ir jāsasniedz minimālais bardzības līmenis, kas šajā gadījumā nav konstatējams.

Savulaik Mārtiņš Mits, vērtējot atsauces uz Konvenciju Augstākās tiesas Senāta 2010.–2012.gada nolēmumos, izdalīja trīs aspektus: vai Konvencija ir tiesību avots, vai Konvencija ir interpretācijas līdzeklis un kāda Konvencijas piemērošanai bijusi nozīme lietas iznākumā. Secinājums bija, ka Konvencija ir ieņēmusi stablu vietu atsauces, gan salīdzinoši retās.

Šodien Augstākās tiesas nolēmumos tas nav izņēmuma, bet gan argumentācijas sistēmiskuma un motīvu atklāšanas jautājums. Nenoliedzami ECT judikatūras atziņu izmantošana ir interesanta un piešķir tiesu nolējumam saturu.

Šajā uzrunā gribētu tikai iezīmēt pāris lietu, kurās raksturīgi atklājas Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras pienesums.

Pievēršoties jau konkrētāk Augstākās tiesas departamentu nolēmumu vispārējai analīzei, jāsecina, ka Krimināllietu departamentā ECT nolēmumu atziņas bieži tiek izmantotas kriminālprocesu izvērtējumā. Lai cik tas nebūtu paradoksāli, ņemot vērā ECT tezi, ka tā nepārvērtē pierādījumu pieļaujamību, tieši pierādījumu izvērtējumā atzīmējams lielākais ECT nolēmumu izmantošanas īpatsvars. ECT atziņas noderejušas gan vērtējot, vai notikusi uzskūdišana vai provokācija, tāpat arī vērtējot procesuālās darbības pierādījumu iegūšanai, kā arī izdošanas procesos.

Ilustrācijai izvēlējos tomēr jautājumu, kurā iezīmējas arī zināma nepieciešamība pēc vispārīguma un pēctecības.

Augstākās tiesas ieskatā, lietā Nr.SKK-6/2016 (Krimināllietu departamenta 2016.gada 14.jūnija lēmums), izskatot lietu kasācijas instances tiesā mutvārdu procesā, nepieciešams sniegt skaidrojumu par apelācijas instances tiesas tiesībām grozīt apsūdzību, kad tiesa aizgājusi apspriežu istabā taisīt spriedumu.

Ņemot vērā ECT un Augstākās tiesas izteiktās atziņas par apsūdzības grozīšanu, tiesībām uz aizstāvību un taisnīgu tiesu, Augstākā tiesa uzsver, ka apelācijas instances tiesai ar īpašu uzmanību jāvērtē, vai apsūdzības grozīšana Kriminālprocesa likuma 455.panta trešās daļas kārtībā nepārkāpj apsūdzētā tiesības uz aizstāvību un taisnīgu tiesu.

Analizējot ECT spriedumos paustās atziņas par apsūdzības grozīšanu apelācijas instances tiesā un apsūdzētā tiesības zināt, par ko viņu apsūdz, lai sagatavotos aizstāvībai kopsakarā ar Kriminālprocesa likumā noteikto regulējumu par apsūdzības grozīšanu, Augstākā tiesa nonāk pie atzinuma, ka gadījumā, ja apelācijas instances tiesa apspriedes laikā apspriežu istabā secina, ka ir jāgroza apsūdzība, tad nepieciešams izvērtēt, vai tiesas izmeklēšanā tika izskatīti apstākļi, kas ietveri grozītajā apsūdzībā, un apsūdzētajam bija nodrošinātas tiesības aizstāvēties pret tiem un attiecīgi izvēlēties savu aizstāvības pozīciju.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi lietās pret Latviju ir ne tikai būtiski kā jaunatklātie apstākļi konkrētajās lietās, bet šo nolēmumu atziņas var būtiski ietekmēt arī pamattiesību aizsardzības analīzi līdzīgos gadījumos.

Iezīmējot „informētā dialoga” plakni, izmantošu piemēru, kurā Augstākā tiesa analizē un atspēko Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumā ietverto lakonisko argumentāciju.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielā palāta spriedumā lietā X pret Latviju (2013.gada 26.novembra spriedums [Lielā palāta] lietā „X pret Latviju” (X v. Latvia), iesniegums Nr.27853/09) analizēja dalībvalstu pienākumu līdzsvarot dažādu starptautisko tiesību instrumentu regulējumu un panākt to efektīvu un lietderīgu piemērošanu lietās, kas saistītas ar prettiesiski aizvestu bērnu atgriešanos viņu mītnes valstī. Šajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa balsojumā 9 pret 8 atzina, ka Latvijas tiesu iestādes ir pieļāvušas pieteicējas tiesību uz privātās un ģimenes dzīves pārkāpumu.

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments lietā Nr.SKA-1142/2015 (2015.gada 27.novembra spriedums) par bāriņtiesas rīcību, izņemot prettiesiski uz Latviju atvestos bērnus no bērnudārza, lai tos sagatavotu nodošanai atpakaļ, norāda, ka no Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras analīzes nepārprotami izriet, ka valsts iestādēm, tostarp tiesām, jānodrošina konkurējošo interešu, proti, bērna, abu vecāku un sabiedriskās kārtības, līdzsvars. Tomēr jāņem vērā, ka bērna vislabāko interešu nodrošināšana ir primāra, proti, visos lēmumos attiecībā uz bērniem viņu intereses ir vissvarīgākās. Augstākā tiesa, atzīstot, ka konkrētajā gadījumā bāriņtiesas darbības pamatotas ar Latvijas tiesību aktiem, nevis starptautisko tiesību normām un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, kopumā nesaskata veikto darbību pretrunu starptautisko tiesību regulējumam, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām. Augstākā tiesa uzsver, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka, lai gan piespiedu pasākumi šādā sensitīvā jomā, kas saistīta ar bērniem, nav vēlami, tie nebūtu izslēdzami, ja vecāks, pie kura bērns dzīvo, izturas prettiesiski. Vēl vairāk, piespiedu pasākumu neveikšana un sankciju nepiemērošana var tikt atzīti par Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību konvencijas 8.panta pārkāpumu. Līdz ar to piespiedu pasākumu vēršana pret personu, kas prettiesiski pārvietojusi bērnu, konkrētajā gadījumā – pieteicēju – *pati par sevi* nav uzskatāma par pieteicējas un viņas bērnu cilvēktiesību pārkāpumu.

Civillietu departamentā pamattiesību sabalansēšanas dažādās dimensijās ir ikdienas aktualitāte. Šodien par

daļu no jautājumiem jau tika runāts, piemēram, vārda brīvība un tiesības uz privātās dzīves aizsardzību. Civillietu departamentam kā pēdējai instancei noteiktos gadījumos piekrist izvērtēt arī pamattiesību aizskāruma gadījumā piešķirtā atlīdzinājuma taisnīgumu, piemēram, saskaņā ar likuma „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” 5.panta trešo daļu. Augstākā tiesa norāda – lai noteiktu atbilstīgu un taisnīgu atlīdzinājumu par radušos morālo kaitējumu, izvērtējams konkrētā tiesību aizskāruma būtiskums, smagums un sekas. Turklāt attiecībā uz atlīdzinājuma noteikšanu ir jāņem vērā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas atzītais, ka, pat ja valsts ir atzinusi cilvēktiesību pārkāpumu, bet noteikusi atlīdzinājumu, kas ir ievērojami zemāks par minimumu, kādu Eiropas Cilvēktiesību tiesa parasti piešķir par attiecīgu pārkāpumu, persona saglabā upura statusu Konvencijas 34.panta izpratnē. Līdz ar to, nosakot atlīdzinājumu, tiesai jāsalīdzina Eiropas Cilvēktiesību tiesas noteiktais atlīdzinājums līdzīgās lietās un jāņem vērā ne tikai Latvijas ekonomiskās iespējas, bet arī tas, ka atlīdzinājums par morālo kaitējumu nedrīkst būt ievērojami zemāks par minimumu, kādu noteikusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa salīdzināmās lietās (Augstākās tiesas 2014.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.SKC-106/2014 un 2015.gada 30.novembra spriedums lietā Nr.SKC-238/2015).

Noslēgumā gribētu uzsvērt, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņas no eksotikas un kaut kā īpaša šodienas tiesu prakse ir kļuvušas par ikdienu. Jaatzīst, ka pat no Augstākās tiesas judikatūras katalogu viedokļa vienkārša norāde uz Konvencijas normu vai atsaukšanās uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru īpašu ievēribu vairs neizpelnās.

Šodienas izaicinājums ikkatra tiesneša darbā ir izraudzīties pareizo pamattiesību avotu: Latvijas Republikas Satversmi, Eiropas Savienības Pamattiesību hartu vai Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju. Atbilstoši izvēlētajam avotam rast tiesības papildījumu atbilstošās tiesas judikatūrā un spēt pareizi novērtēt, vai aizskārums noticis, vai tas sasniedzis pārkāpuma pakāpi un nepieciešamības gadījumā atbilstoši piemēklēt taisnīgu atlīdzinājumu.

Uzstāšanās Rīgas Juridiskās augstskolas un Ārlietu ministrijas organizētajā gadskārtējā diskusijā par aktuālajiem cilvēktiesību jautājumiem Latvijā 2017.gada 28.maijā

Jānis BAUMANIS

Augstākās tiesas Kriminālietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks

IESKATS STARPTAUTISKĀS SADARBĪBAS KRIMINĀLTIESISKAJĀ JOMĀ TIESISKAJĀ REGULĒJUMĀ

Starptautisko sadarbību krimināltiesiskajā jomā regulē Kriminālprocesa likuma C daļa. Izvērtējot šajā nodaļā ietvertās normas, var secināt, ka krimināltiesiskās starptautiskās sadarbības tiesisko regulējumu var iedalīt divos veidos:

- tiesību normas par sadarbību ar Eiropas Savienības dalībvalstīm;
- tiesību normas par sadarbību ar valstīm, kuras nav Eiropas Savienības dalībvalstis.

Šis iedalījums attiecas uz visiem Kriminālprocesa likuma 673.pantā norādītajiem starptautiskās sadarbības veidiem:

- personas izdošana kriminālvajāšanai, tiesāšanai vai sprieduma izpildei, vai medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai;
- kriminālprocesa nodošana;
- procesuālās darbības izpilde;
- ar brīvības atņemšanu nesaistīta drošības līdzekļa izpilde;
- sprieduma atzišana un izpilde;
- citos starptautiskajos līgumos paredzētie gadījumi.

Tomēr jāatzīst, ka šāds iedalījums ir maldinošs, jo dažkārt tiesību normas par sadarbību ar Eiropas Savienības dalībvalstīm nav attiecināmas uz visām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Piemēram, ar 2017. gada 30.marta likumu „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2017.gada 26.aprīlī, iekļaujot kriminālprocesuālajā regulējumā tiesību normas, kas izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 3.aprīļa direktīvas 2014/41/ES par Eiropas izmeklēšanas rīkojumu krimināllietās, likumdevējs Kriminālprocesa likuma 875.¹ pantā norādīja, ka Eiropas izmeklēšanas rīkojums ir Eiropas Savienības dalībvalsts kompetentās iestādes lūgums par procesuālās darbības veikšanu pierādījumu iegūšanai citās Eiropas Savienības dalībvalsts teritorijā vai lūgums par to pierādījumu saņemšanu, kuri jau ir Eiropas Savienības dalībvalsts kompetento iestāžu rīcībā. Ieskatoties minētajā direktīvā, tomēr redzams, ka Dānija nepiedalās šīs direktīvas pieņemšanā un Dānijai šī direktīva nav saistoša un nav jāpieņem. Tādējādi, lai gan Kriminālprocesa likuma 82.¹ nodaļā „Eiropas izmeklēšanas rīkojuma atzišana un izpilde” un 83.¹ nodaļā „Eiropas izmeklēšanas rīkojuma pieņemšana un nodošana izpildei” tiek lietots jēdziens „Eiropas

Savienība”, tomēr ar šo jēdzienu netiek apzīmētas visas Eiropas Savienības dalībvalstis.

Starptautiskās krimināltiesiskās sadarbības regulējuma iedalījumu nenoliedzami jāņem vērā kriminālprocesuālo normu piemērošanā. Augstākā tiesa, analizējot tiesu praksi lietās par ārvalsts noteikto sodu izpildīšanu Latvijā, norādījusi:

„Kriminālprocesa likuma C daļas „Starptautiskā sadarbība krimināltiesiskajā jomā” sešpadsmitā sadaļa regulē ārvalsts spriedumu atzišanas un izpildīšanas nosacījumus pēc šādas struktūras:

- vispārīgie noteikumi ārvalsti piespriesta soda izpildīšanai Latvijā (piemērojami gan ārvalstīs pieņemtajiem nolēmumiem, gan Eiropas Savienības dalībvalstīs pieņemtajiem nolēmumiem);
- ārvalsti piespriesta soda izpildīšana Latvijā (nosacījumi ir piemērojami tikai uz tādā ārvalsti pieņemtajiem nolēmumiem, kura nav Eiropas Savienības dalībvalsts);
- Eiropas Savienības dalībvalsti piespriesta soda izpildīšana Latvijā (nosacījumi ir piemērojami tikai Eiropas Savienības dalībvalstīs pieņemtajiem nolēmumiem).

Svarīgi atzīmēt, ka Eiropas Savienībā pastāvošo tiesisko regulējumu krimināltiesiskās sadarbības jomā piemēro tikai un vienīgi Eiropas Savienības dalībvalstu starpā. Tomēr autori, analizējuši viņiem pieejamo tiesu praksi, konstatēja, ka vēl joprojām vairākos gadījumos Latvijas tiesu tiesneši nav saskatījuši atšķirību starp ārvalstu starptautisko tiesisko regulējumu un Eiropas Savienības tiesisko regulējumu un joprojām turpina piemērot starptautiskos tiesību aktus attiecībā uz tiesisko sadarbību Eiropas Savienības dalībvalstu ietvaros un otrādi – piemēro Eiropas Savienības tiesību aktus, lemjot par to ārvalstu, kuras nav Eiropas Savienības dalībvalstis, kompetento iestāžu lūgumiem par kriminālspriedumos noteikto sodu atzišanu un izpildīšanu Latvijā.”¹

Tiesu prakses apkopojumā norādīto krimināltiesisko starptautisko sadarbību reglamentējošo normu iedalījuma autors vēlas vēl papildināt ar norādi uz visu

¹ Tiesu prakse lietās par ārvalsts noteikto sodu izpildīšanu Latvijā. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2015, 6.lpp. Pieejama: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/>.

starptautisko sadarbības veidu vispārīgiem noteikumiem, kas reglamentēti Kriminālprocesa likuma 64.nodaļā. Tādējādi, piemērojot kriminālprocesuālās tiesību normas starptautiskās krimināltiesiskās sadarbības jomā, jāņem vērā, ka šīs normas iedalītas:

- normas, kas reglamentē sadarbības vispārīgos noteikumus;
- normas, kas reglamentē konkrēta sadarbības veida vispārīgos noteikumus;
- normas, kas reglamentē konkrēto sadarbības veidu ar ārvalsti;
- normas, kas reglamentē konkrēto sadarbības veidu ar Eiropas Savienības dalībvalsti, kurai ir saistošs šis regulējums.

Jānorāda, ka situācija, kad attiecībā uz sadarbību ar Eiropas Savienības dalībvalsti tiek piemērots tiesiskais regulējums, kas attiecas uz valsti, kas nav Eiropas Savienības dalībvalsts, ne vienmēr būs nepareiza. Piemēram, ieviešot Eiropas izmeklēšanas rīkojuma institūtu, likumdevējs Kriminālprocesa likuma nodaļās, kas reglamentē Eiropas Savienības dalībvalsts kompetentās iestādes lūguma izpildi, nav paredzējis, kā rīkoties, ja, piemēram, Latvijā, izpildot lūgumu, tiek konstatēti priekšmeti un dokumenti, kuru apgrozība ir aizliegta ar likumu un kuru izņemšana nav atļauta lūgumā. Šī situācija ir atļauta Kriminālprocesa likuma 849.panta piektajā daļā, kurā norādīts: „Ārvalsts lūguma izpildītājs, konstatējot lūguma izpildes laikā priekšmetus un dokumentus, kuru apgrozība ir aizliegta ar likumu un kuru izņemšana nav atļauta lūgumā, tos izņem, par to rakstot atsevišķu protokolu”. Jāatzīst, lai gan Eiropas izmeklēšanas rīkojuma izpildi reglamentējošās normas neparedz šāda atsevišķa protokola rakstīšanu, minēto kārtību jāievēro, arī izpildot Eiropas izmeklēšanas rīkojumu.

Kā vēl viena problēma krimināltiesiskās starptautiskās sadarbības regulējumā ir Kriminālprocesa likuma C daļā lietoto kriminālprocesuālo institūtu raksturojošo formulējumu atšķirība no formulējumiem, kas izklāstīti Kriminālprocesa likuma A un B daļā. Atšķirības pat liek domāt, ka Kriminālprocesa likuma C daļas normu formulētāji nezināja par A un B daļas saturu.

Kā piemēru var minēt Kriminālprocesa likuma 732.panta pirmās daļas 3.punktā paredzēto, proti, šajā normā kā pagaidu apcietinājuma pirms kriminālprocesa pārņemšanas lūguma saņemšanas trešais nosacījums norādīts: „ir pamats uzskatīt, ka aizdomās turētais vai

apsūdzētais izvairīsies no līdzdalības kriminālprocesā vai slēps pierādījumus”. Savukārt Kriminālprocesa likuma 272.panta pirmajā daļā kā apcietinājuma piemērošanas pamats norādīts: „Apcietinājumu var piemērot tikai tad, ja kriminālprocesā iegūtās konkrētās ziņas par faktiem rada pamatotas aizdomas, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par kuru likums paredz brīvības atņemšanas sodu, un cita drošības līdzekļa piemērošana nevar nodrošināt, ka persona neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu, netraucēs vai neizvairīsies no pirmstiesas kriminālprocesa, tiesas vai sprieduma izpildīšanas”.

Jāatzīst, ka izvairīšanās no līdzdalības kriminālprocesā un pierādījumu slēpšana nav tas pats, kas jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšana, traucēšana un izvairīšanās no pirmstiesas kriminālprocesa, tiesas vai sprieduma izpildīšanas. Lai gan daļēji šie pamati pārklājas, tomēr Kriminālprocesa likuma 732.panta pirmās daļas 3.punktā izmantotais formulējums var tikt interpretēts plašāk par Kriminālprocesa likuma 272.panta pirmajā daļā noteikto. Piemēram, ar pierādījumu slēpšanu var saprast arī pierādījumu nesniegšanu. Šāda interpretācija nenoliedzami pārkāptu vienu no kriminālprocesa pamatprincipiem, proti, nevainīguma prezumpciju. Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 9.marta direktīvā (ES) 2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā, uzsvērts, ka „tiesības neliecināt pret sevi ir viens no būtiskiem nevainīguma prezumpcijas aspektiem. Lūdzot aizdomās turēto vai apsūdzēto izteikties vai atbildēt uz jautājumiem, viņu nedrīkstētu piespiest sniegt pierādījumus, dokumentus vai informāciju, kas varētu novest pie tā, ka persona liecina pret sevi.” Līdz ar to aizdomās turētajam un apsūdzētajam, gluži tāpat kā visām citām personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību, nav un nevar būt pienākums sniegt pierādījumus.

Jāatzīst, ja Kriminālprocesa likuma C daļā tiktu izmantoti tādi paši kriminālprocesuālo institūtu formulējumi, kādi tie ir A un B daļā, tiesību normu piemērotājiem, pētniekiem un citiem, kas vēlas izprast kriminālprocesa kārtību, nerastos jautājumi, vai starptautiskās krimināltiesiskās sadarbības ietvaros paredzētie institūti ir plašāki vai šaurāki par tiem, kas paredzēti vispārīgajā kārtībā notiekošajos kriminālprocesos.

V KONFERENCE „AUGSTĀKĀS TIESAS KĀ TIESĪBU SISTĒMU EFEKTIVITĀTES GARANTS EIROPAS SAVIENĪBĀ”

Latvijas Republikas Augstākā tiesa, sadarbojoties ar Lietuvas, Spānijas un Ungārijas Augstākajām tiesām, kā arī Ļubļanas un Antverpenes Universitātēm, 2016.–2017. gadā īstenoja Eiropas Komisijas līdzfinansētu projektu „Augstākās tiesas kā tiesību sistēmu efektivitātes garants Eiropas Savienībā”. Projekta mērķis bija apkopot un analizēt Eiropas Savienības valstu augstāko tiesu pieredzi un iniciatīvas darba organizācijā četrās jomās – augstāko tiesu administrēšanā, komunikācijā, zinātniski analītisko nodaļu darbībā un sadarbībā ar Tieslietu padomēm.

Projekta ietvaros Antverpenes un Ļubļanas Universitāšu pētnieki veica literatūras apkopojumu un analīzi par projekta tēmām. Notika Eiropas Savienības augstāko tiesu aptauja par projektā pētāmajām tēmām, saņemtas izsmeltošas un saturiski kvalitatīvas atbildes no 26 tiesām (anketā bija vairāk nekā 100 jautājumi, garākā atbilde bija 45 lappuses gara). Projektā iesaistīto augstāko tiesu darbiniekiem bija iespēja doties četrās pieredzes apmaiņas vizītēs uz citām augstākajām tiesām, kur kopā bija iesaistīti vairāk nekā 80 augstāko tiesu darbinieki.

Apkopojot visu šo informāciju – gan literatūras analīzi, gan saņemtās augstāko tiesu anketas, gan pieredzi no studiju vizītēm, tapa gala produkts – Rokasgrāmata augstāko tiesu administrēšanā. Izstrādātas arī Vadlīnijas augstāko tiesu administrēšanā un Vadlīnijas likumdevējiem jautājumos, kas skar augstākās tiesas darbu. Gan Rokasgrāmata, gan Vadlīnijas publicētas Augstākās tiesas mājaslapā.

2017.gada 21.aprīlī Rīgā notika projekta noslēguma konference. Konferencē piedalījās vairāk par 300 dalībnieku – visu instanču tiesneši un darbinieki, advokāti un citi juristi, augstskolu mācībspēki un studenti no Latvijas, kā arī augstāko tiesu kolēģi un tiesīzbzinātnieki no desmit citām Eiropas Savienības

Supreme Courts
as guarantee
for effectiveness
of judicial systems

Augstākās tiesas kā tiesību sistēmu efektivitātes garants Eiropas Savienībā

This project is co-funded by the European Union

valstīm. Konferencē prezentēti projekta rezultāti, atvērta Rokasgrāmata un sniegti plašāki priekšlasījumi par projektā ietvertajām tēmām.

Projekta „Augstākās tiesas kā tiesību sistēmu efektivitātes garants Eiropas Savienībā” vadītājs Jānis Supe konferencē, vērtējot projektu, rezumēja: „Kad projekta dalībnieki viesojās Eiropas Savienības Tiesā, tās prezidents Koens Lenarts sacīja, ka viņš lepojas ar to, ka Eiropas Savienības augstākās tiesas ir pašas uzsākušas dialogu savā starpā arī par darba organizācijas jautājumiem, ka tās apmainās ar informāciju un vēlas mācīties viena no otras. Domāju, mēs pamatoti varam lepoties ar to, ka Latvijas Republikas Augstākā tiesa ir nākusi ar savu iniciatīvu un kopā ar projekta partneriem sniegusi savu ieguldījumu tiesu darbības attīstībā ne tikai Latvijas, bet nu jau Eiropas limenī.”

Šajā Augstākās Tiesas Biļetena numurā publicējam konferences uzrunas un referātus, kā arī citus projekta materiālus.

AUGSTĀKĀS TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJA, TIESLIETU PADOMES PRIEKŠSĒDĒTĀJA IVARA BIČKOVIČA UZRUNA KONFERENCES ATKLĀŠANĀ

Godājamie kolēģi tiesneši un tiesu darbinieki no Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Spānijas, Ungārijas, Francijas, Slovēnijas, Zviedrijas, Polijas, Austrijas!

Godājamie profesori un docētāji no Latvijas, Slovēnijas, Beļģijas, Francijas!

Godājamie juristi, politiķi, studenti, žurnālisti, visi klātesošie.

Esmu gandarīts šodien uzrunāt tik plašu, daudzveidīgu un respektablu auditoriju, ko kopā pulcējis šobrīd visā Eiropā aktuāls jautājums – tiesu sistēmu efektivitāte. Parasti, par to runājot, pievēršamies lietu daudzumam un procesuālajiem jautājumiem, arī tiesnešu darba kvalitātei un neatkarībai. Šoreiz akcenti ir citi. Tie ir jautājumi par tiesu, īpaši Augstāko tiesu, darba organizāciju, tiesnešu atbalsta personālu, tiesu pētniecisko un analītisko darbu, komunikāciju un iesaisti tiesību sistēmas jautājumu risināšanā caur Tieslietu padomi.

Kopš šā gada janvāra, noslēdzot vienu no Latvijas tiesu sistēmas reformām – pāreju uz tīro trīspakāpju tiesu sistēmu, Augstākā tiesa ir kļuvusi tikai kasācijas instance. Jau reformas laikā domājām, kā pārmaiņas izmantot augstākās tiesu instances kapacitātes un nozīmīguma stiprināšanai. Augstākās tiesas darbības stratēģijā turpmākajiem trīs gadiem esam izvirzījuši divus galvenos mērķus – efektīva un kvalitatīva tiesas spriešana un Augstākās tiesas autoritātes stiprināšana. Ar to saprotot ne tikai taisnīgu un juridiski nozīmīgu augstākās tiesu instances nolēmumus, bet arī efektīvu tiesas darba organizāciju un labu pārvaldību.

Atzinību pelnījusi Augstākās tiesas Administrācijas iniciatīva pieredzi darbam jaunajā tiesas statusā smelties sadarbībā ar citu valstu tiesām, izstrādājot un vadot visai unikālu projektu. Ieguvēji no šī projekta esam mēs – Latvijas Augstākā tiesa, jo esam guvuši vērtīgu pieredzi liela mēroga projektu vadībā. Ieguvēji ir projekta dalībnieki – Latvijas, Lietuvas, Ungārijas un Spānijas Augstākās tiesas, jo savstarpējās pieredzes apmaiņas vizītēs un diskusijās gūta gan pieredze un idejas projekta tēmās, gan savstarpējas sadarbības pieredze. Ieguvēji būs arī citu valstu un citu instanču tiesas, jo projekta laikā sagatavotā Rokasgrāmata tiesu darba organizācijā, kurā apkopota 26 valstu Augstāko tiesu praktiskā darba pieredze, būs izmantojama kā praktisks ceļvedis ikvienai tiesai. Paldies projekta iniciatoriem un vadītājiem, paldies kolēģiem no partnervalstu tiesām.

Tāpat paldies projekta partneriem no Ļubļanas un Antverpenes universitātēm, kas prata tiesu idejas ietērt pareizā metodoloģijā un plašās un daudzveidīgās tiesu atbildes sistematizēt grāmatas veidolā. Tā bija likumsakarīga izvēle par tiesu projekta partneriem aicināt universitātes, jo mums – Latvijas Augstākajai tiesai – ir vislabākā pieredze sadarbībai ar Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti. Apliecinājums tam ir arī šodienas konference, kas notiek mūsu *Alma mater* ar Juridiskās fakultātes organizatorisku atbalstu un intelektuālu līdzdalību.

Esam gandarīti, ka konferences viesu vidū ir arī Eiropas tieslietu sistēmas vadošo organizāciju un institūciju pārstāvji – Eiropas Padomes Venēcijas komisijas loceklis un Latvijas valsts prezidenta izveidotās Tiesiskās vides pilnveides komisijas priekšsēdētājs profesors Aivars Endziņš, Eiropas valstu Augstāko tiesu priekšsēdētāju tikla prezidents Igaunijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Prits Pikamē un Eiropas Tieslietu padomju asociācijas valdes loceklis Francijas Augstākās tiesas palātas priekšsēdētājs Alēns Lakabarā. Tas apliecina projektā un konferencē risināto jautājumu aktualitāti visas Eiropas tieslietu sistēmas kontekstā.

Novēlu saturīgu un interesantu dienu visiem konferences dalībniekiem. Lai šeit paustās atziņas un debates sekmētu efektīvu ikdienas darbu visās tiesās.

LATVIJAS UNIVERSITĀTES JURIDISKĀS FAKULTĀTES PRODEKĀNES ANNIJAS KĀRKLIŅAS UZRUNA KONFERENCES ATKLĀŠANĀ

Labdien, augsti godātais Augstākās tiesas priekšsēdētāj, tiesnešu saime, konferences viesi un dalībnieki!

Neapšaubāmi, tiesiskas valsts stūrakmens ir stipra, kompetenta un neatkarīga tiesu vara, un īpaša loma tiesu varas atzarā ir Augstākajai tiesai.

Latvijas Universitātes Juridiskajai fakultātei ir patīams gods un prieks daudzu gadu garumā sadarboties ar Augstāko tiesu, gan rīkojot kopīgus akadēmiskus pasākumus, gan veicot pētījumus, izstrādājot tiesu

prakses apkopojumus, kā arī pēdējo gadu laikā – īstenojot tālākizglītības programmu. Sasniegt visaugstākos mērķus un veidot kvalitatīvas studiju un arī tālākizglītības programmas var sadarbojoties un iesaistoties visām pusēm. Šajā jomā vienmēr būtiska ir bijusi mūsu sadarbība ar jums – tiesnešiem.

Ikvienam mācībspēkam ir izaicinājums strādāt ar praktiķiem, bet īpašs izaicinājums ir tad, ja auditoriju veido Latvijas tiesneši, kuru veidotā tiesu prakse un judikatūra ir mūsu mācībspēku darba materiāls.

Juridiskās fakultātes sadarbība ar Augstāko tiesu un tiesu sistēmu kopumā ir arī augstākais profesionāļu novērtējums mūsu fakultātes darbam.

Augstākā izglītība kopumā un augstākā juridiskā izglītība vienmēr ir bijis diskusiju objekts, jo tiesības nav sastinguša matērija, tās nemitīgi attīstās un pilnveidojas. Šiem izaicinājumiem ir jābūt gatavai pielāgoties arī augstākajai izglītībai.

Ikvienā tiesiskā valstī ir vērojama cieša un nepārtraukta mijiedarbība starp tiesību zinātnei un tiesu praksi – kā zināms, nevar pastāvēt teorija bez prakses un prakse bez teorētiskajām zināšanām – tikai vienai otru papildinot, ir iespējams sasniegt vislabāko rezultātu. Apsveicama ir Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas izveide, jo, pieaugot ekonomiskajai aktivitātei un globalizācijai, arī izskatīšanā Latvijas tiesās nonāk arvien sarežģītāki tiesiskie strīdi, kuru sekmīgai atrisināšanai nepieciešamas aizvien komplicētākas zināšanas un juridiskās domas attīstība.

Neapšaubāmi, mūsdienās globalizācijas un internacionalizācijas procesos tiesību telpā aizvien lielāku nozīmi iegūst starptautiskās un salīdzinošās tiesības, tāpēc ir gandarījums redzēt konferences dalībnieku vidū daudzu Eiropas valstu Augstāko tiesu tiesnešus un universitāšu profesorus, kuri konferences gaitā dalīsies ar savu valstu pieredzi. Esmu pārliecināta, ka arī mūsu viesiem šīs konferences darba rezultātā būs iespēja kā ceļmaizi uz savu valstu tiesām un augstskolām aizvest vērtīgas atziņas gan par augstāko tiesu nozīmi judikatūras veidošanā, gan to nozīmi komunikācijā un tiesību zinātnē.

Vissirsnīgākos sveicienus Jums šajā dienā sūta Juridiskās fakultātes dekāne Anita Rodiņa, kura šodien nevar Jūs uzrunāt, jo piedalās Eiropas Juridisko fakultāšu asociācijas gadskārtējā konferencē, kurā tiek spriests par mūsdienu izaicinājumiem juridiskajai izglītībai mainīgajā Eiropā.

Vēlos izmantot šo iespēju pateikties tiesnešiem un tiesas darbiniekiem par laiku, kuru atvēlat, izglītojot jauno juristu paaudzi, nodrošinot ik gadus mūsu studējošajiem prakses iespējas, kā arī piedaloties valsts pārbaudījumu komisiju darbā.

Lai visiem šodienas konferences dalībniekiem radošs domas lidojums, lai izkristalizējas daudz vērtīgu atziņu un tās gūst praktisku pielietojumu praksē Eiropas tiesiskās domas attīstībā!

PROJEKTA REZULTĀTU PREZENTĀCIJA

TIESU VARAS ATKLĀTĪBA UN ZINĀTNISKI ANALĪTISKAIS DARBS AUGSTĀKAJĀS TIESĀS

Stefans RUTENS (Stefan Rutten),
Antverpenes Universitātes profesors

Tiesu pieejamība ir svarīgs tiesu sistēmas kvalitātes aspekts, un tai ir galvenā loma efektīvas tiesu sistēmas garantēšanā. Citiem vārdiem, atklātība sekmē labāku tiesu pieejamību un līdz ar to efektīvāku tiesu sistēmas darbību.

Viens no ieteikumiem, kas tapis projekta laikā, ir padarīt visus augstāko tiesu nolēmumus publiski pieejamus tiešsaistes datubāzē bez maksas, kā arī piedāvāt lietotājiem draudzīgas meklēšanas iespējas un nolēmumu kopsavilkumus. Pētījumā secināts, ka lielākā

daļa augstāko tiesu publicē visus nolēmumus. Dažas tiesas to nedara, piemēram, Somijas Augstākā tiesa publicē tikai nolēmumus ar judikatūras nozīmi, uzskatot, ka pilnīgi visu nolēmumu publicēšana var novest pie mazāk informētas sabiedrības informācijas pārpilnības dēļ. Secināts, ka augstākajām tiesām vajadzētu arī nodrošināt meklēšanas iespējas, kas ļautu lietotājiem viegli atrast interesējošos nolēmumus. Meklēšanas iespējām vajadzētu iekļaut meklēšanu pēc atslēgvārda, atsaucies uz līdzīgām lietām u.c. Lai nodrošinātu citu valstu tiesu prakses meklēšanu, vajadzētu ieviest Eiropas vienoto tiesu nolēmumu sistēmu ECLI. Šobrīd tikai 13 no aptaujāto 26 augstāko tiesu

nolēmumu datubāzēs ir pieejama detalizēta meklēšanas iespēja.

Valstīm būtu jānodrošina arī centralizētas tiesu prakses datubāzes ar lietotājiem draudzīgām meklēšanas iespējām un atbilstošu personas datu aizsardzību. Papildus visiem augstāko tiesu nolēmumiem šajās datubāzēs vajadzētu ietvert arī atsevišķus zemāku instanču tiesu nolēmumus, kā arī Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi. Vienotās datubāzes priekšrocība ir iespēja atrast visu nepieciešamo tiesu praksi vienā integrētā datubāzē, un nav jāmeklē katras tiesas datubāzē atsevišķi.

Augstākajām tiesām vajadzētu izmantot piemērotus līdzekļus datu aizsardzībai, nodrošinot iespēju pusēm pieprasīt nolēmuma anonimizēšanu. Šajā jautājumā ir svarīgi ievērot līdzsvaru starp tiesu varas atklātību un personas tiesībām uz privātumu. Projektā veiktais pētījums rāda, ka 81% no aptaujātajām augstākajām tiesām veic pilnīgu nolēmumu anonimizēšanu, savukārt Eiropas Savienības Tiesā un Eiropas Cilvēktiesību tiesā nolēmumi tiek anonimizēti, tikai saņemot pamatotu lūgumu no iesaistītajām pusēm. Augstākajām tiesām vajadzētu apsvērt iespēju pārņemt Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi.

Augstākajām tiesām vajadzētu arī tulkot svarīgākos nolēmumus, kas skar Eiropas tiesības. Piemēram, Somijas Augstākā tiesa ir noslēgusi sadarbības vienošanos ar citām Ziemeļvalstu tiesām tulkot nolēmumus, kas skar Eiropas Savienības tiesības vai cilvēktiesības un atsevišķi publicēt šos nolēmumus tiesu mājaslapās, lai tos varētu viegli atrast.

Pirmā zinātniski analītiskā nodaļa tika izveidota Amerikas Savienoto Valstu Augstākajā tiesā, lai nodrošinātu

kvalitatīvu un ātrāku lietu izskatīšanu. Eiropas valstu augstākajās tiesās zinātniskās nodaļas sāka veidot pagājušā gadsimta 90. gados. Projekta pētījumā secināts, ka būtu nepieciešams augstākajās tiesās izveidot zinātniski analītisko un dokumentācijas nodaļu, kā arī iecelt zinātniskos padomniekus. Tikai vienā no 26 aptaujātajām augstākajām tiesām nav ne zinātniski analītiskās nodaļas, ne zinātnisko padomnieku. Veidojot zinātniski analītiskās nodaļas un zinātnisko padomnieku amatus, skaidri jānodala to funkcijas, kā tas ir, piemēram, Igaunijas Augstākajā tiesā, kur ir skaidra pienākumu sadale starp zinātniski analītisko un dokumentācijas nodaļu, kas ir atbildīga par plašāku pētījumu veikšanu un juridisku jautājumu izpēti, un zinātniskajiem padomniekiem, kas atbildīgi par konkrētu lietu sagatavošanu izskatīšanai Augstākajā tiesā un asistēšanu tiesnešiem lietu izskatīšanā, veicot izpēti un sagatavojot lēmumprojektus.

Augstākajām tiesām būtu arī svarīgi īstenot iniciatīvas, lai nodrošinātu zināšanu apmaiņu starp tiesnešiem, izglītības iestādēm un citiem tiesību jomas speciālistiem. Lai garantētu tiesas lēmumu kvalitāti un līdz ar to arī tiesiskuma kvalitāti, tiesnešiem ir jāpiedalās regulārās juridiskajās apmācībās. Šādas mācības varētu organizēt sadarbībā ar citām profesionālajām organizācijām kopīgu interešu gadījumā. Lielisks sadarbības veids ir kopīgu semināru un konferenču organizēšana.

Augstākajām tiesām būtu jāpiedāvā stažēšanās iespējas praktikantiem, ņemot vērā abu pušu izdevīgumu. Praktikanti saņemtu papildu zināšanas tiesību jomā un profesionālo pieredzi, bet augstākās tiesas saņemtu papildu atbalstu saviem tiesnešiem.

AUGSTĀKO TIESU ADMINISTRĒŠANA: UZSVARS UZ LIETU SADALI UN TIESVEDĪBAS PROCESA ILGUMU

**Lauranne KLAUSA (*Lauranne Claus*),
Antverpenes Universitātes pētniece**

Tiesu administrēšana ir plašs jēdziens, kas ietver vispārēju tiesas darba vadību, finanšu vadību, infrastruktūras pārraudzību, personāla vadību, komunikāciju u.c. Šajā projektā, pētot augstāko tiesu administrēšanu, uzsvars likts uz lietu vadību, jo daudzu Eiropas Savienības valstu augstāko tiesu problēma ir gan ar lietu skaita palielināšanos, gan lietu izskatīšanas termiņu paildzināšanos. Lietu savlaicīga izskatīšana ir viens no efektīvās tiesu sistēmas rādītājiem. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.pants nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos. Tieši tādēļ projektā tika pētīta augstāko tiesu administrēšana ar uzvaru uz lietu sadales kārtību un tiesvedības procesa ilgumu.

Efektīva lietu sadales kārtība ir priekšnoteikums, lai lietas tiktu izskatītas saprātīgā termiņā. Tā ir cieši saistīta ar tiesnešu noslodzi un līdz ar to ietekmē arī tiesvedības ilgumu un efektivitāti. Eiropas Savienības valstu Valsts padomju un Augstāko administratīvo tiesu asociācija ir izstrādājusi 11 minimālos standartus lietu sadales kārtībai

tiesās. Augstāko tiesu aptaujā secināts, ka ne visas tiesas ievēro visus šos standartus. Piemēram, ne visās tiesās lietu sadales noteikumi jau ir caurskatāmi vai publiski pieejami (piemēram, augstākās tiesas mājaslapā), tāpat ne vienmēr puses tiek automātiski informētas par tiesnesi vai palātu, kam lieta iedalīta. Augstākajām tiesām vajadzētu kā paraugu izmantot Spānijas Augstākās tiesas ieviesto sistēmu – puses tiek informētas caur elektronisko paziņošanas sistēmu *Lexnet*. Ja puses vēlas tiesneša atstatīšanu, tām tā jāpieprasa *Lexnet* sistēmā.

Analizējot tiesvedības ilgumu, projektā pētīti tiesvedības termiņi, statistiskās datu izmantošana, kā arī sabiedrības informēšana par tiesvedības ilgumu, procesuālo noteikumu ļaunprātīgu izmantošanu. Analizējot šos datus, sagatavoti vairāki ieteikumi augstākajām tiesām, piemēram, tām vajadzētu ieviest sistēmu tiesvedības ilguma kontrolei, izmantojot termiņus un nepārtrauktu šo termiņu ievērošanas monitoringu. Lai tiesas spētu adekvāti reaģēt uz izmaiņām apstākļos un nodrošināt termiņu ievērošanu, tiesvedības ilgums ir jāuzrauga elektroniski, pamatojoties uz precīziem reālā laika datiem. Pastāvīgais monitorings

jāpapildina ar agrinās brīdināšanas sistēmu, kas nodrošina proaktīvu lietu vadību. Tāda agrinās brīdināšanas sistēma ir Ungārijas Augstākajā tiesā – *BIIRO* programma laikus norāda, ka drīz beigsies lietai noteiktais termiņš vai termiņš, kurā tiesas spriedums ir jāsniedz rakstveidā, vai piespiedu līdzekļa termiņš. Tāpat arī programma norāda, ja ir jāsaņem kādi tiesas dokumenti vai jārisina kādi citi tiesvedības jautājumi, kā arī atgādina, ja tiesas darbinieki nav izsnieguši statistiskā novērtējuma veidlapas vai nepieciešamos paziņojumus.

Augstākajām tiesām vajadzētu publiskot apstiprinātos lietu izskatīšanas termiņus, kā arī statistiku par tiesvedības ilgumu konkrētu veidu lietās (vismaz reizi gadā). Ungārijā ir interesanta prakse, kas ļauj labāk informēt sabiedrību. Ungārijas Nacionālā Tieslietu biroja mājaslapā atrodams

tiesvedības ilguma kalkulators. Tiesīsaistes kalkulators norāda paredzamo tiesvedības ilgumu konkrētajā tiesā noteikta veida lietai. Kalkulators domāts tam, lai palīdzētu pusēm izlemt, kurā tiesā vērsties, lai viņu prasību iztiesātu ātrāk, jo iespējams, ka ir vairākas tiesas, kuras ir kompetentas skatīt viņu lietu.

Tiesnešiem proaktīvi jāvada viņiem iedalītās lietas. Jānozīmē stingri un ticami sežu datumi un jāizmanto tiesai pieejamās iespējas procesu paātrināt, kā arī jāpiemēro sankcijas pusēm, kas novilcina lietu vai uzvedas traucējoši.

Likumdevējam jānodrošina tiesām iespēja piemērot sankcijas pusēm, kas novilcina lietas izskatīšanu vai uzvedas traucējoši. Pētījums parādīja, ka pastāv dažādas iespējas: soda nauda, ar novēlošanos iesniegtu dokumentu pasludināšana par nepieņemamiem utt.

AUGSTĀKO TIESU KOMUNIKĀCIJA

**Bernards HUBEAU (*Bernard Hubeau*),
Antverpenes Universitātes profesors**

Augstāko tiesu komunikāciju vispārīgi nosaka komunikācijas stratēģija, kas atbild uz četriem jautājumiem – kādēļ komunicēt, par ko komunicēt, kā to izdarīt un kas ir mērķauditorija. Projektā pētīti divi no šiem jautājumiem – par ko augstākajām tiesām vajadzētu komunicēt un kā to labāk darīt.

Secināts, ka augstākajām tiesām noteikti vajadzētu publicēt lietu sadales kārtību, tiesas sežu kalendāru, kā arī informāciju par disciplinārlietu izskatīšanas rezultātiem. Ikvienam lietas dalībniekam ir tiesības saņemt informāciju par tiesnesi, kas izskatīs viņa lietu. Tas nozīmē, ka lietu sadales kārtībai ir jābūt publiski pieejamai. Tomēr aptaujas rezultāti rādīja, ka ne visās valstīs lietu sadales kārtība ir automātiski sabiedrībai pieejama (Augstākās tiesas mājaslapā vai citās valsts uzturētās internetvietnēs). Arī medijiem ir svarīga loma sabiedrības informēšanā par tiesu darbu, līdz ar to, lai mediji un sabiedrība varētu piedalīties sabiedrībai nozīmīgās tiesas sēdēs, viņu rīcībā ir jābūt tiesas sežu kalendāram. Lai sabiedrība uzticētos tiesnešiem, nepietiek tikai ar to, ka viņi veic savu uzdevumu, tiesnešiem ir jāapzinās sava atbildība arī ētikas pārkāpumu gadījumā. Sabiedrības uzticēšanās ir būtiska tiesiskuma uzturēšanā. Tādēļ, kad pārbaude ir pabeigta un lieta ierosināta, disciplinārlietu izskatīšanai jābūt atklātai, lai saglabātu iedzīvotāju uzticēšanos tiesnešiem.

Projektā veikta aptauja rāda, ka augstākajām tiesām ir dažāda prakse – dažās ir komunikācijas nodaļa, dažās ir runas persona, dažās ir tiesnesis – runas persona, bet vairākām augstākajām tiesām nav ne komunikācijas nodaļas, ne speciāli ieceltas runas personas. Pētījumā secināts: lai institucionāli nodrošinātu augstāko tiesu komunikāciju, tām jāizveido komunikācijas nodaļa un jāieceļ tiesnesis – runas persona un jānodrošina viņa apmācība darbam ar medijiem. Divi labi piemēri apmācībai sabiedrisko attiecību jomā ir Anglijā un Velsā, kā arī Nīderlandē. Anglijā un Velsā tiesneši – runas personas piedalās ikgadējos kvalifikācijas celšanasursos. Mācības vada sabiedrisko attiecību konsultants. Tiesneši – runas personas dienu pavadā valsts televīzijā un radio studijā. Tiesnešiem tiek iedoti scenāriji, un atbilstoši tiem viņi tiek

intervēti. Intervija tiek atskaņota un analizēta. Savukārt Nīderlandes Tieslietu padome koordinē īpašus mācību kursus tiesnešiem, tai skaitā apmācības, kā runāt kameras priekšā. Vidēji sešpadsmit tiesneši gadā saņem apmācības sabiedrisko attiecību jomā.

Labā prakse ir arī organizēt sanāksmes, kuru laikā tiesneši – runas personas un padomnieki komunikācijas jomā apmainās pieredzē. Piemēram, Nīderlandē visi tiesneši – runas personas tiekas divreiz gadā, lai dalītos savā pieredzē pēdējo sešu mēnešu darbā ar medijiem. Sanāksmju laikā tiesneši – runas personas diskutē par savu pieredzi un precizē vadlīnijas darbam ar presi. Savukārt Ungārijas Tieslietu birojs sadarbībā ar tiesām divas reizes gadā organizē konferenci, kurā piedalās runas personas un komunikācijas nodaļu vadītāji. Konferencē tiek apspriestas aktuālākās problēmas, grūtības, kā arī dalībnieki dalās ar labākās prakses piemēriem.

Tāpat labā prakse ir augstāko tiesu komunikācijas speciālistiem konsultēt zemāko instanču tiesas, kurām nav savas komunikācijas nodaļas. Piemēram, Spānijas Augstākās tiesas komunikācijas nodaļa sadarbojas un atbalsta zemāko instanču tiesu komunikācijas nodaļu aktivitātes.

Analizējot Eiropas Savienības valstu augstāko tiesu pieredzi par to, kādā veidā komunicēt ar sabiedrību, lietas dalībniekiem un likumdevēju, sagatavoti septiņi ieteikumi (labās prakses piemēri).

Pirmkārt, augstākās tiesas komunikācijas nodaļai ir jābūt atbildīgai par preses reližu sagatavošanu. Ja preses relize ir par konkrētu lietu, komunikācijas nodaļai tā jāsaņem, cieši sadarbojoties ar lietas izskatīšanā iesaistītajiem tiesnešiem.

Otrkārt, tiesām jāizveido sava mājaslapa, kas saturētu vispārīgu informāciju par tiesu, kā arī praktiska rakstura informāciju un preses relizes. Mājaslapā jāatspoguļo ne tikai vispārīga informācija par augstākās tiesas lomu un uzdevumiem, bet jāietver arī preses relizes un praktiska informācija par tiesas apmeklēšanu, iekšējiem notikumiem, gaidāmajiem pasākumiem un cita informācija.

Treškārt, ja tiesa izmanto sociālos medijus, jāizstrādā atbilstoša stratēģija un politika, ņemot vērā mērķauditoriju un nosakot mērķus attiecībā uz katru sociālo mediju izmantošanas veidu. Stratēģijā jāprecizē persona, kas

būtu atbildīga par sociālo mediju kontu administrēšanu, jānosaka, vai un kā tiesa atbild uz negatīviem komentāriem, vai tiesa sniedz atbildes uz sociālajos medijos uzdotajiem jautājumiem, un jāprecizē citi aspekti.

Ceturtkārt, jāizstrādā skaidras vadlinijas audio un video ierakstu veikšanai tiesas sēžu laikā, ņemot vērā dažādās iesaistīto personu tiesības.

Piektkārt, ieteicams organizēt apaļā galda diskusijas ar citiem praktizējošiem juristiem, kuru viedoklis vai pieredze varētu būt būtiska attiecīgā jautājuma risināšanā; organizēt sabiedrību izglītojošas aktivitātes, kā arī preses konferences, lai skaidrotu tiesvedības procedūras un noteikumus.

Sestkārt, lai informētu likumdevēju un izpildvaru par problēmjautājumiem, kas izriet no tiesību aktiem, augstākajām tiesām šie jautājumi būtu jāietver savos spriedumos un gada pārskatos. Ja lietu izskatīšanas gaitā tiesas saskaras ar kādu problēmjautājumu, tās šo jautājumu var norādīt savā nolēmumā. Turklāt tās var akcentēt šādus problēmjautājumus savos gada pārskatos, darot to vispārīgā veidā, nevis attiecībā uz konkrētu lietu.

Septītkārt, papildus valsts mēroga aptaujām par sabiedrības viedokli par tiesu sistēmu ir jāveic arī speciālas aptaujas par augstākās tiesas darbu. Piemēram, Lietuvas Augstākā tiesa klientiem regulāri piedāvā aizpildīt apmierinātības izvērtēšanas veidlapu.

TIESLIETU PADOMJU DARBĪBA

**Grega STRBANS (*Grega Strban*),
Lubļanas Universitātes profesors**

Tieslietu padomju darbība dažādās valstīs ir diezgan atšķirīga. Daļā valstu to nav, dažās valstīs ir izveidotas pat divas. Tieslietu padomju sastāvs atspoguļo to kompetenci, dažādu valstu tradīcijas un struktūru jeb to, kā Tieslietu padomes tiek organizētas vai iekļautas tiesu sistēmas struktūrā.

Padomes locekļu skaits dažādās valstīs ir atšķirīgs. Padomes sastāvā ir vai nu tikai tiesneši, vai tiesneši un citi locekļi. Šie citi locekļi var tikt iecelti, vai arī viņi var būt padomes *ex officio* locekļi. Pastāv viedoklis, ka tiek radīts sava veida izaicinājums, ja padomē tiek pārstāvēti tikai tiesneši, jo var teikt, ka pastāv demokrātijas trūkums, ja tikai tiesneši lemj par tiesnešiem. Projekta gaitā, apkopojot informāciju par Tieslietu padomju darbību, secināts, ka jauktam padomes sastāvam var būt vairākas būtiskas priekšrocības. Padomēs varētu būt tiesneši, kas pārstāv visas tiesu instances, kā arī citi pārstāvji, kurus ievēlē vai ieceļ, pamatojoties uz viņu sasniegumiem. Padomes locekļi tiesneši varētu būt padomē vairākumā, taču viņiem obligāti nav kvalificēts vairākums. Padomes locekļi, kas nav tiesneši, var palielināt tiesu sistēmas demokrātisko leģitimitāti un caurskatāmību.

Padomei var būt svarīga loma tiesnešu ievēlēšanas vai iecelšanas procesā. Tā var izpausties gan kā kandidātu izvirzīšana, viedokļu sniegšana vai pat kā izvirzīto kandidātu apstiprināšana. Padomes sastāvs ietekmē tās kompetenci. Jo vairāk tā ir iesaistīta tiesnešu atlases procesā, jo mazāk tiesnešiem vajadzētu būt padomes sastāvā, lai izvairītos no tā, ka tiesneši paši sevi ieceļ. Šajā ziņā ir jāapsver kvalificēta vairākuma noteikšana lēmumu pieņemšanai vai atzinumu sniegšanai.

Arī tiesnešu apmācībai ir liela nozīme. Daļa padomju to nevar tieši ietekmēt, bet citām ir diezgan liela ietekme šajā ziņā. Padomes var sekmēt efektīvāku un kvalitatīvāku tiesas spriešanu, iesaistoties tiesnešu izglītībā un apmācībā. Kā minimums, padomes varētu iesaistīties tiesnešu mācību programmas apstiprināšanā.

Viens no būtiskākajiem ar tiesu sistēmas neatkarību saistītiem jautājumiem ir tās finansējums. Padomes vai ekvivalentas institūcijas iesaistīšanās visos budžeta veidošanas posmos varētu būt nepieciešama, lai nodrošinātu, ka tiesu sistēmas viedoklis par efektīvai

un lietderīgai tiesu sistēmai nepieciešamajiem finanšu resursiem tiek pienācīgi ņemts vērā. Lai Tieslietu padomes būtu neatkarīgas, tām jābūt pienācīgai darbībai nepieciešamajiem līdzekļiem, kā arī pilnvarojumam un spējai vest sarunas par savu budžetu un to efektīvi organizēt.

Tieslietu padome ietekmē Augstāko tiesu un Augstākā tiesa ietekmē Tieslietu padomi, tādējādi pastāvot divvirzienu saiknei. Bieži vien Augstākās tiesas savā veidā sniedz atbalstu padomei, piemēram, dažkārt padomes budžets tiek piešķirts Augstākajai tiesai, un Augstākā tiesa lemj, cik daudz naudas padome saņems, un finansiālā kontrole nozīmē kontroli pār padomi. Dažās valstīs, piemēram Latvijā, budžets tiek piešķirts Augstākās tiesas Administrācijai. Padomes un Augstākās tiesas ir trausla līdzsvara attiecībās. Padomes var uzskatīt par valsts varas tiesu varas atzaru daļu, bet tās vienlaikus var būt no tā neatkarīgas, ieskaitot neatkarību no Augstākajām tiesām būtisku lēmumu pieņemšanas ziņā.

Domājot par caurskatāmību, ko pieprasa no valsts institūcijām un tiesām, jāapsver arī, kā panākt Tieslietu padomju darbības caurskatāmību. Padomes darbībām ir jābūt pārredzamām – kopsavilkumi un protokoli ir jāpublicē, jāveic audioieraksti.

Būtisks ir jautājums par padomes locekļu statusu un darba laika daļu, kas tiek veltīta padomes darbam. Lai padomes locekļiem būtu pietiekami daudz laika sagatavoties sava darba kvalitatīvai veikšanai, viņiem vajadzētu paredzēt nepilna vai pilna laika darbu padomē, vienlaikus saglabājot darbu tiesā vai citu darbu (locekļiem, kas nav tiesneši).

Uz jautājumu, vai Tieslietu padomes ir svarīgas un vai tās var veicināt tiesu sistēmas efektivitāti, atbilde ir *jā*. Bet uz jautājumu – vai pastāv viena labākā prakse vai ieteikums, vai ir kāds viens piemērots risinājums, ko visām valstīm būtu jācenšas īstenot, atbilde tomēr ir *nē*. Starp sastāvu, padomes kompetenci, valsts organizāciju, vēsturiskajām robežām un leģitimitātes jautājumiem pastāv liela savstarpējā saistība. Tomēr visām iesaistītajām pusēm būtu jāsadarbojas – Tieslietu ministrijai, parlamentam, valdībai, augstākajām tiesām un Tieslietu padomēm. Ir noderīgi iegūt pārskatu par Tieslietu padomju darbību dažādās valstīs, lai varētu izvēlēties risinājumus, kas būtu piemēroti konkrētai valstij.

ROKASGRĀMATA AUGSTĀKO TIESU DARBA ORGANIZĀCIJĀ

Projekta dalībnieki no Latvijas, Lietuvas, Ungārijas un Spānijas Augstākajām tiesām, Antverpenes un Ļubļanas Universitātēm ar kopīgā darba rezultātu – Rokasgrāmatu – rokās

Prezentējot projekta „Augstākās tiesas kā tiesību sistēmu efektivitātes garants Eiropas Savienībā” rezultātus, konferencē tika atvērta „Rokasgrāmata Augstāko tiesu administrēšanā”.

Šis ir veiksmīgs piemērs starptautiskam komandas darbam, grāmatas atvēršanā sacīja projekta vadītāja Sandra LAPIŅA, Augstākās tiesas Administrācijas vadītāja. Augstākā tiesa katrā valstī ir tikai viena, tāpēc dalīties pieredzē un uzklaut padomus vai idejas tiesu darba organizācijā savā valstī nav iespējams. Projekts devis iespēju apspriest ar citu valstu Augstāko tiesu kolēģiem aktuālus jautājumus, kas saistīti ar tiesu darba organizāciju un efektivitāti. „Šodien tās vairs nav tikai idejas, sarunas vai pieredzes apmaiņas braucienos uzzinātais – šodien man rokās ir grāmata, kurā apkopota un analizēta 26 Eiropas augstāko tiesu pieredze, labā prakse, ieteikumi un idejas vēl efektīgākai augstāko tiesu darba organizācijai,” sacīja Sandra Lapiņa. Administrācijas vadītāja puda cerību, ka grāmata kļūs par avotu, kur smelties iedvesmu un jaunas idejas turpmākai augstāko tiesu sadarbībai un attīstībai.

Projekta vadītājs Jānis SUPE redz vairākus ieguvumus, ko sniedz šī rokasgrāmata. Pirmkārt, var teikt, ka pirmo reizi ir sākts runāt par ļoti praktiskām lietām tiesu administrēšanā, par ko bieži nerunā – par to, kā tīri praktiski labāk

organizēt tiesas darbu. Otrkārt, rokasgrāmata sniedz ļoti plašu informatīvo materiālu par to, kā tiek organizēts augstāko tiesu darbs visā Eiropas Savienībā. „Šī rokasgrāmata nav jāuztver kā mācību grāmata un kā absolūtā patiesība, tā vairāk ir kā diskusiju materiāls, lai veicinātu domu un pieredzes apmaiņu. Rokasgrāmatā ir 52 rekomendācijas,” sacīja Jānis Supe.

Redzot to, kā reaģē pirmie tiesu darbinieki, kam jau bijusi iespēja ieskatīties šajā grāmatā, projekta vadītājs ir pārliecināts, ka tā neapputēs ar putekļiem un nepaliks plauktā, bet tiks izmantota reālajā dzīvē: „Grāmata dos iespēju tiesu vadībai tajos brīžos, kad būs kādi jautājumi, meklēt te idejas un atbildes. Piemēram, šobrīd aktuālais jautājums, vai tiesai lietot sociālos tīklus. Tiesu vadītāji un atbildīgie darbinieki varēs ieskatīties šajā rokasgrāmatā un redzēt, kā dara citi – kura valsts lieto sociālos tīklus un kādi ir viņu argumenti par, kuri nelieto un kādi ir viņu argumenti, un tad pieņemt faktos un citu pieredzē balstītu lēmumu, ņemot vērā savas valsts situāciju.”

„Rokasgrāmata Augstāko tiesu administrēšanā” pieejama latviešu un angļu valodā elektroniski Augstākās tiesas mājaslapā sadaļā *Par Augstāko tiesu/ Starptautiskā sadarbība/ Projekts*.

KONFERENCES VIESU UZSTĀŠANĀS

AUGSTĀKO TIESU LOMA: IGAUNIJAS AUGSTĀKĀS TIESAS PIEMĒRS

Prīts PIKAMĒ (Priit Pikamäe)
Igaunijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs, Eiropas
Augstāko tiesu priekšsēdētāju tīkla prezidents

Esmu pagodināts par man doto iespēju šorīt jūs uzrunāt. Vispirms vēlos sveikt projekta dalībniekus – Latvijas Augstāko tiesu, Lietuvas Augstāko tiesu, Ungārijas Augstāko tiesu, Spānijas Augstāko tiesu, Antverpenes Universitāti un Ļubļanas Universitāti – ar gadu ilgā projekta pabeigšanu, ko noslēdz šīs dienas konference. Varu tikai iztēloties, cik liels izaicinājums bija līdztekus tiesu un universitāšu ikdienas darbam piedalīties šāda mēroga projektā.

Pēdējos gados jautājums par tiesu sistēmu efektivitāti kļūst aizvien aktuālāks. Protams, valsts līmenī kādu laiku jau tiek apkopota statistika, kas atspoguļo tiesu darbu (lai pieņemtu lēmumus par līdzekļu sadali). Tomēr salīdzinošie pētījumi, kas veikti Eiropas Padomes uzdevumā un Eiropas Savienības līmenī (piemēram, Eiropas Tiesu sistēmu efektivitātes komisijas (CEPEJ) ziņojumi un rezultātu apkopojumi tiesiskuma jomā), ir piešķirūši jaunu dimensiju – papildus tiesu salīdzinājumam valsts līmenī tagad mums ir pieejams arī valstu tiesu sistēmu salīdzinājums starptautiskā līmenī.

No vienas puses šķiet, ka izmērit tiesu sistēmas efektivitāti ir vienkārši. Tiesvedības parasti tiek ļoti labi dokumentētas, tāpēc ir iespējams izdarīt daudzus kvalitatīvus secinājumus – ir ļoti viegli aprēķināt tiesās izskatīto lietu kopējo skaitu, katras tiesas noslodzi, tiesvedību vidējo ilgumu utt. No otras puses, statistika nerada pilnīgu priekšstatu. Skaitļi nespēj radīt pilnīgu priekšstatu par tiesu sistēmas kvalitāti vai par valsts tiesiskās sistēmas vispārējo stāvokli. Minētais ir svarīgs arī tāpēc, ka – kāda gan ir jēga no tiesas nolēmumiem, kurus nevar pienācīgi izpildīt, kuru pamatā ir tiesību akti, kas neaizsargā cilvēka pamattiesības vai kuriem nav loģiska juridiskā pamatojuma? Tas nav tādēļ, lai apgalvotu, ka ir vēltīgi vai neiespējami mērit tiesu sistēmas efektivitāti, bet gan drīzāk tādēļ, lai atgādinātu, ka ikvienam, kurš vēlas to darīt, būtu vajadzīgs plašāks skatījums.

Tātad, kā augstākās tiesas nodrošina tiesu sistēmas efektivitāti? Augstāko tiesu uzdevumi parasti ir noteikti tiesību aktos. Igaunijas Augstākā tiesa nav izņēmums – tās pamatfunkcijas ir uzskaitītas Konstitūcijā un sīkāk izstrādātas Tiesu likumā un procesu kodeksos. Tātad Igaunijas Augstākā tiesa ir konstitucionālās pārskatīšanas tiesa, kā arī augstākā tiesa, kas kasācijas kārtībā pārskata citu tiesu pieņemtos nolēmumus. Augstākā tiesa ir pilnvarota izlemt, kuras lietas ir pieņemamas tiesvedībai. Tiesa *inter alia* var atzīt, ka lieta ir pieņemama tiesvedībai, lai nodrošinātu juridisko noteiktību, izstrādātu vienādu tiesu praksi un turpinātu tiesību pilnveidi. Lai gan tiesību aktos Igaunijas Augstākajai tiesai *expressis verbis* nav noteikts pienākums nodrošināt tiesu sistēmas efektivitāti, būtu grūti noliegt šādu uzdevumu, ņemot vērā, piemēram, Augstākās tiesas kompetenci attiecībā uz vienvēidīgas tiesu prakses izveidi. Mazliet citāds ir jautājums par to, cik lielā mērā Igaunijas Augstākajai tiesai ir jāiejaucas, lai izpildītu savu uzdevumu – nodrošināt tiesu sistēmas efektivitāti. Gribētu vērst uzmanību uz diviem faktoriem, kuri ir būtiski ietekmējuši efektivitāti: 1) saziņa un 2) Augstākās tiesas nolēmumu kvalitāte.

Piekritisiet, ka ne visiem Augstākās tiesas nolēmumiem ir vienāda vērtība un nozīme. Ir tādi nolēmumi, kuri priekšmeta praktiskās specifikas dēļ un tiesas izvēlētas pieejas dēļ atšķiras no citiem. Minēšu piemēru: nesen Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta pieņēma lēmumu par sniegu un lāstekām uz jumtiem. Sniegs un lāstekas uz jumtiem ir ļoti praktiska problēma valstīs, kurās ir auksts klimats, jo, kritot uz ielas, tie var nodarīt smagus miesas bojājumus un sabojāt īpašumu. Šajā konkrētajā lietā Krimināllietu tiesu palāta sīki paskaidroja (izmantojot tiesības uz *obiter dictum*), kuras personas atbild par jumtu tīrīšanu un kādas tiesības un pienākumi ir citām personām, ja atbildīgā persona laikus nav izpildījusi šo uzdevumu. Gribētu apgalvot, ka ir būtiski svarīgi, lai nolēmumus, kuriem ir šāda praktiska ietekme, Augstākā tiesa paziņotu jau laikus. Augstākās tiesas nolēmumu nozīme varētu nebūt acīmredzama pirmajā mirklī, jo īpaši tad, ja personām, kuras ziņo par judikatūru, nav juridiskas izglītības. Turklāt plašās informācijas plūsmas dēļ ir sarežģīti nošķirt svarīgo no mazāk svarīgā. Šajos apstākļos augstākās tiesas nevar pašauties tikai uz to, ka plašsaziņas līdzekļi izpratis jaunāko judikatūru, bet tām būtu jāmēģina ievirzīt plašsaziņas līdzekļus pareizajā virzienā.

Tikpat svarīga ir augstākās tiesas nolēmumu kvalitāte. Igaunijas Augstākās tiesas judikatūras ietekme ir divējāda: pirmkārt, Augstākā tiesa sniedz norādījumus attiecībā uz konkrētu lietu, ko izskata tiesā. Vienlaikus viss Augstākās tiesas darbs kopumā ir paraugs pārējām tiesu iestādēm – gan juridisko teoriju piemērošanas un interpretācijas ziņā, gan loģiska un pienācīgi strukturēta tiesas nolēmuma sagatavošanas ziņā. Tas varētu mudināt

uzdot jautājumu, bet kas tad nosaka augstākās tiesas standartu? Godīga atbilde ir tāda, ka augstākajai tiesai ir jāuzņemas atbildība, kas tai uzticēta, lai saviem nolēmumiem nodrošinātu augstu kvalitāti un būtiskumu. Es vēlētos arī apgalvot, ka augstākajai tiesai ir pienākums garantēt, lai juridiskās nepilnības nesāktu negatīvi ietekmēt ikdienas dzīves gaitu pat tad, ja tālab tiesai būtu jāiziet no savas komforta zonas. Minēšu vēl vienu piemēru. Nesen Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātai četrās dažādās lietās bija jānovērtē privāta automobiļu stāvlaukuma īpašnieka veikto pasākumu likumīgums. Proti, automobiļa īpašnieks, nemaksājot stāvvietas maksu, savu automobili bija atstājis vietā, kas bija skaidri apzīmēta kā maksas stāvvietā. Stāvlaukuma īpašnieks evakuēja šo automobili un piekrita atdot automobili pēc tam, kad automobiļa īpašnieks būs samaksājis parādu. Augstākā tiesa faktiski piekrita, ka privāta automobiļu stāvlaukuma īpašniekam bija tiesības veikt šādus

pasākumus. Tiesa secināja, ka līgums, ko noslēguši stāvlaukuma īpašnieks un automobiļa īpašnieks, būtībā bija nomas līgums, saskaņā ar kuru stāvlaukuma īpašnieks nodrošina iespēju izmantot stāvvietu, bet automobiļa īpašnieka pienākums ir maksāt par šīs vietas izmantošanu. Tomēr Augstākā tiesa sprieda – automobiļa evakuācija būtu samērīga tikai tādā gadījumā, ja automobiļa īpašnieks regulāri nebūtu maksājis stāvvietas maksu. Augstākā tiesa pieņēma lēmumu novērst radušos juridiskās skaidrības trūkumu un izskaidrot, kas ir un kas nav atļauts. Tiesas vēstījums bija skaidrs – pilsētas teritorijā neviens savu automobili nevar bez maksas atstāt jebkurā vietā un cerēt, ka netiks par to sodīts.

Tātad – augstākajām tiesām ir svarīga loma tiesu sistēmas efektivitātes nodrošināšanas procesā. Tomēr, lai augstākā tiesa šo uzdevumu varētu pildīt sekmīgi, tai pašai lielā mērā ir jāiesaistās šajā procesā – ir jāuzņemas atbildība un jānosaka pietiekami augsti sava darba standarti.

TIESISKUMA KVALITĀTES MEKLĒJUMI EIROPĀ

ALĒNS LAKABARĀ (Alain Lacabarats)
Francijas Maģistratūras augstās padomes (CSM) loceklis,
Eiropas Tieslietu padomju asociācijas valdes loceklis

Eiropas Tieslietu padomju asociācijā (ENCJ) ir apvienotas Eiropas Savienības dalībvalstu Tieslietu padomes, kuras ir neatkarīgas no izpildvaras un likumdevēja un kuras sniedz atbalstu tiesu iestādēm, lai tās varētu spriest neatkarīgu tiesu.

Tiesu darba efektivitāte nozīmē, ka visi spriedumi tiek pasludināti saprātīgā termiņā.

Taču, efektīvizējot tiesu darbu, nedrīkst aizmirst nodrošināt tiesu darba kvalitāti, kas ir būtisks nosacījums, lai sabiedrība uzticētos neatkarīgai tiesu sistēmai.

TIESU DARBA EFEKTIVITĀTE

Pasaulē, kurā valda digitālās tehnoloģijas, tiesu iestādes nedrīkst atpalikt no šīs virzības. Lai uzlabotu tiesu pieejamību, tām, protams, ir jāapgūst piemērotas digitālās tehnoloģijas. Tas ir arī līdzeklis, kas atvieglo tiesnešu darbu.

Pateicoties „virtuālajam birojam”, tiesneši var piekļūt:

- citiem lēmumiem, kas līdzīgās lietās pieņemti valsti vai ārvalstīs;

- ziņojumiem un pētījumiem, ko sagatavojuši citi tiesneši, kuri jau ir izskatījuši līdzīgus juridiskus jautājumus;
- juridisko resursu meklētājprogrammām, tostarp saitēm uz akadēmiskajiem komentāriem par nozīmīgākajiem tiesu spriedumiem;
- privātu juridiskās literatūras izdevēju tīmekļa vietnēm, kurām tiesneši var piekļūt ar paroli;
- dažādiem civillietu un krimināllietu metodoloģiskiem pētījumiem, ko sagatavojušas augstākās tiesas.

Augstāko tiesu nozīme ir būtiska, tām jābūt visu tiesnešu padomdevējām un jāatrod veidi, kā palīdzēt zemāku instanču tiesnešiem ikdienas darbā.

Protams, augstākajām tiesām ir jāatceļ spriedumi, kas pieņemti, nepareizi piemērojot tiesību normas. Tomēr augstāko tiesu tiesnešu prasmes būtu jāizmanto, lai arī palīdzētu citiem tiesnešiem darbā, piemēram, rīkojot seminārus zemākas instances tiesām, apaļā galda diskusijas, apmācību.

Tomēr nevar uzskatīt, ka tiesu sistēmas efektivitāte ir sinonīms labākai produktivitātei. Spriedumu sagatavošanas procesa paātrināšana nevar būt vienīgais mērķis.

TIESU DARBA KVALITĀTE

ENCJ ir izvēlējusies aktualizēt tiesu darba kvalitātes jautājumu, lai pierādītu, ka:

- paši tiesneši to uzskata par vissvarīgāko jautājumu;
- tiesneši cenšas nodrošināt pareizu un taisnīgu tiesu saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas 6.pantu;
- kvalitātes standarti ir jānosaka un jau izstrādātie standarti jāizvērtē pašām Tieslietu padomēm vai citām neatkarīgām struktūrām, nevis citām valsts varas iestādēm, jo Tieslietu padomju pienākums ir saskaņot kvalitātes jautājumu ar tiesnešu neatkarības principu.

Tiesu darba kvalitāte nozīmē izpildīt zināmus nosacījumus, piemēram:

- tiesnešu neatkarība kā garantija cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanai;
- tiesu sistēma, ko veido kompetenti tiesneši, kuriem jānodrošina sākotnējā apmācība un apmācība darbavietā, ko pilnībā finansē valsts, bet uzrauga Tieslietu padome;
- skaidri pamatoti spriedumi, kas pasludināti taisnīgā tiesas procesā, pienācīgi pārbaudot faktiskos apstākļus un juridiskos jautājumus, kuri ir strīda pamatā;
- spriedumi, kas pasludināti un stājušies spēkā saprātīgā termiņā.

Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome (CCJE) savā atzinumā Nr.11 par spriedumu kvalitāti papildina:

- tiesu iestādēm būtu jāizstrādā labās prakses rokasgrāmata, lai atvieglotu lēmumu sagatavošanu;
- Tieslietu padomes būtu jāiesaista tiesu sistēmas kvalitātes novērtēšanā.

Nobeigumā piebilstu, ka Eiropas Padomes standarti uzliek dalībvalstīm pienākumu nodrošināt tiesu sistēmai nepieciešamos finanšu līdzekļus.

Pašreizējā situācija daudzās dalībvalstīs rada bažas un nenodrošina tiesu sistēmām iespēju strādāt saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas 6.pantu.

Turklāt tiesu iestāžu neatkarību kā priekšnosacījumu tiesiskuma nodrošināšanai un pamattiesībās garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu nevar nodrošināt, ja, kā tas bieži gadās, tiesnešu darbību cenšas kontrolēt citas valsts varas iestādes.

Augstākajām tiesām un Tieslietu padomēm būtu jāsadarbības, lai uzlabotu tiesiskumu.

Centieni izveidot taisnīgu un demokrātisku sabiedrību nozīmē, ka varas dalīšanai jākļūst par realitāti.

Šī konference ir īpašs veids, kā paplašināt tiesu sistēmas iestāžu un tiesu sadarbību, lai nodrošinātu, ka sabiedrība uzticas tiesām.

TIESLIETU PADOMES KOMPETENCES PILNVEIDOŠANAS IESPĒJAS LATVIJĀ

Aivars ENDZIŅŠ
Eiropas Padomes Venēcijas komisijas loceklis, Valsts prezidenta izveidotās Tiesiskās vides pilnveides komisijas priekšsēdētājs

Mans uzdevums runāt par Tieslietu padomes kompetences pilnveidošanas iespējām Latvijā ir diezgan sarežģīts. Sarežģīts tādā nozīmē, ka Valsts prezidenta izveidotās Tiesiskās vides pilnveides komisijas darba kārtībā šis jautājums bija jau gadu atpakaļ un galaziņojumu par Tieslietu padomes kompetences pilnveidošanas iespējām komisija sagatavoja pagājušā gada maija sākumā. Uz to brīdi bija sagatavots arī Tieslietu ministrijas likumprojekts grozījumiem likumā „Par tiesu varu”. Bet burtiski vakar es saņēmu jaunu likumprojekta variantu, ko Tieslietu ministrija gatavoja iesniegt Saeimā, kas ir izskatīts arī Saeimas Tiesu

politikas apakškomisijas sēdē 28.martā un 18.aprīlī. Diemžēl jāsaka, ka tas ir solis atpakaļ.

Kad 2010.gadā tika izdarīti grozījumi likumā „Par tiesu varu” un paredzēta Tieslietu padomes veidošana, es biju diezgan kritisks par tiem formulējumiem un par to kompetenci, kāda bija paredzēta Tieslietu padomei. Manā uztverē tas vairāk bija likumdevēja un izpildvaras „gājiens ar zirdziņu”, lai it kā vizuāli izslēgtu izpildvaras ietekmi uz tiesu varu un tās neatkarību. Arī tad, kad Tiesiskās vides pilnveides komisija prezentēja savu viedokli Tieslietu padomē, arī kad tika organizēts seminārs, kurā piedalījās gan tiesu varas pārstāvji, gan likumdevēja pārstāvji, visi it kā pozitīvi vērtēja mūsu secinājumus. Taču teikt, ka Tiesiskās vides pilnveides komisijas priekšlikumi būtu uzskatīti un ņemti vērā, diemžēl nevaru. Jo būtībā paliek tas pats, kas bija 2010. gadā, kad izveidoja Tieslietu padomi. It kā formāli vara no izpildvaras kompetences pārgāja neatkarīgās institūcijas kompetencē, bet reāli – kam ir pakļauta Tiesu administrācija? Tieslietu ministram. Un tā ir pakļautība, tā nav pārraudzība, kā tas formulēts attiecībā uz citām institūcijām. Taču Tiesu administrācija, kurai ir liels budžets un liela kapacitāte, varētu būt ļoti noderīgs atbalsts Tieslietu padomei. Tai būtu jābūt tiešā tiesu varas pakļautībā, nevis izpildvaras – tieslietu ministra – pakļautībā esošai valsts pārvaldes iestādei.

Otrs aspekts. Tiesiskās vides pilnveides komisija piedāvāja būtībā izņemt ārā no izpildvaras kompetences visus jautājumus, kas saistīti ar tiesnešu karjeru. Taču joprojām ir palicis tāpat kā bija – pēc tieslietu ministra priekšlikuma Tieslietu padome kaut ko lemj. Tiesiskās vides pilnveides komisija piedāvāja visur to izslēgt un tiesnešu karjeras jautājumus atstāt ekskluzīvā Tieslietu

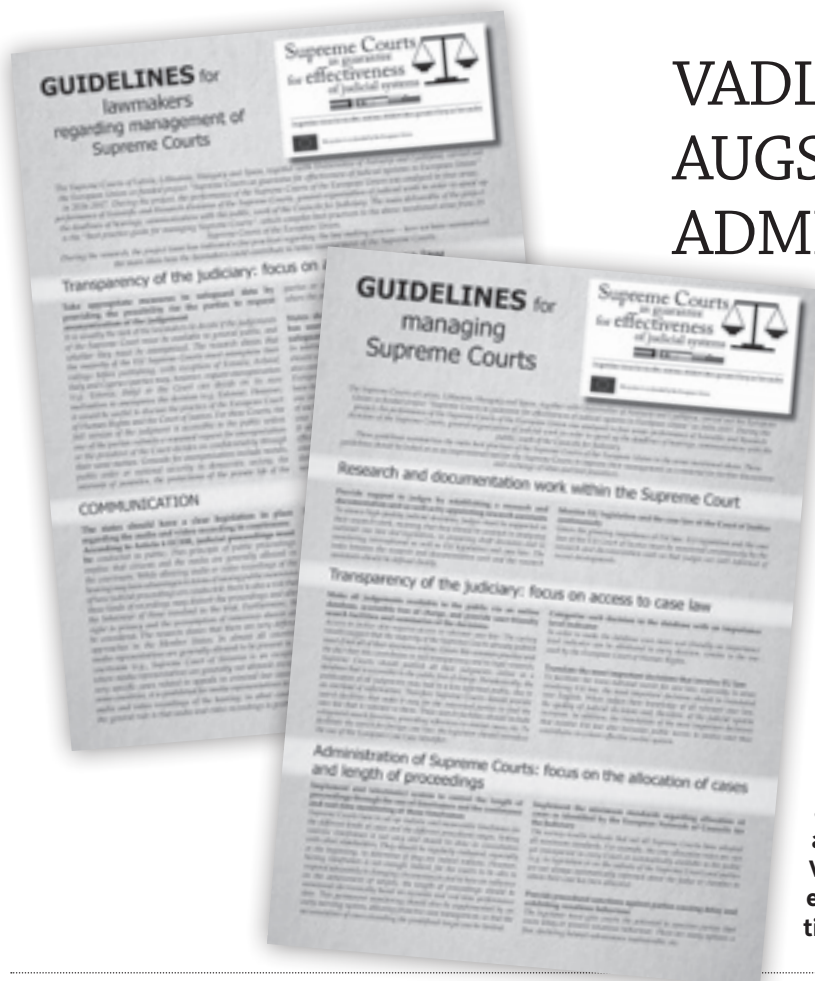
padomes kompetencē. Var rasties jautājums, vai Tieslietu padome to spēj nodrošināt? Tagad Tieslietu padomei ir izveidots sekretariāts, iepriekš Augstākajai tiesai šāda finansiāla un cilvēkresursu kapacitāte praktiski nepastāvēja. Taču tikpat labi kā Tiesu administrācija gatavo materiālus tieslietu ministram, tā tos varētu gatavot Tieslietu padomei. Komisijas priekšlikums bija, ka viss, kas ir saistīts ar tiesnešu karjeru, arī tiesnešu pāriešana no vienas instances uz citu, tiktu izslēgts no izpildvaras un likumdevējvaras kompetences. Faktiski tiktu saglabāts tikai pats pirmsākums – ka Saeima apstiprina un ieceļ amatā tiesnešus. Visiem turpmākajiem jautājumiem, kas ir saistīti ar tiesnešu karjeru, būtu jābūt ekskluzīvā Tieslietu padomes kompetencē. Diemžēl likumprojektā, ko saņēmām vakar, to tā neredzu. Būtībā tiek saglabāts viss tāpat, kā tas ir pašreiz likumā „Par tiesu varu”.

Komisija piedāvāja arī izmainīt Tieslietu padomes sastāvu – saglabājot absolūto tiesnešu kvorumu, Tieslietu padomes sastāvā varētu būt divi Valsts prezidenta nominēti locekļi no juridisko zinātņu doktoru, profesoru vidus vai arī no Goda tiesnešu vidus. Vai tiešām nav vajadzīga plašāka sabiedrības pārstāvība Tieslietu padomes darbā?

Komisijas ziņojumā bija vēl virkne citu jautājumu, saistītu ar Tieslietu padomes darbu, ziņojums ir uz 23 lapaspusēm. Ziņojums ir pieejams Valsts prezidenta kancelejas mājaslapā.

Nepašaubāmi, ir ļoti dažādas pieejas Tieslietu padomju veidošanā, to kompetencē. Nevar teikt, ka ir kaut kas unikāls, ka tikai kāds viens modelis varētu pastāvēt. Latvija ir izvēlējusies modeli, kur Tieslietu padomē absolūtais pārsvars ir pašiem tiesu varas pārstāvjiem, gan paredzot personas, kuras ir *ex officio* Tieslietu padomes locekļi, gan pašu tiesnešu un zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu vēlētus pārstāvjus. Bet Tiesiskās vides pilnveides komisija vērsa uzmanību arī uz to, vai Tieslietu padomē kā pastāvīgiem locekļiem būtu jābūt izpildvaras un likumdevēja pārstāvjiem, proti, tieslietu ministrs *ex officio* ir Tieslietu padomes loceklis un Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs arī ir Tieslietu padomes pilntiesīgs loceklis. Mūsu ieskatā viņi varētu piedalīties Tieslietu padomes darbā, bet tikai ar padomdevēja tiesībām, lai izslēgtu likumdevēja un izpildvaras iejaukšanos un ietekmi uz neatkarīgo tiesu varu.

Tieslietu padomes kompetences pilnveidošanā vēl ir daudz darāms. Diemžēl neredzu, ka šajā konferencē būtu klāt likumdevējvaras pārstāvji, tomēr ceru, ka vismaz kāds no Tiesu politikas apakškomisijas pārstāvjiem ieklausīsies šeit sacītajā. Kaut arī uz manis pieminētā likumprojekta redzams, ka tas ir saskaņots ar Augstāko tiesu, Tieslietu padomi un Jāni Plepu kā Valsts prezidenta padomnieku, tomēr domāju, ka tiks vēl pārdomāts un kaut kas darīts lietas labā, lai Tieslietu padome tik tiešām būtu tā institūcija, kura nosaka visas tiesu sistēmas attīstības stratēģiju ne tikai uz papīra, bet reāli dzīvē.

VADLĪNIJAS AUGSTĀKO TIESU ADMINISTRĒŠANĀ

Projekta ietvaros izstrādātas Vadlīnijas Augstāko tiesu administrēšanā, kā arī Vadlīnijas likumdevējam jautājumos, kas skar Augstāko tiesu darbu. Vadlīnijas ir īss „Rokasgrāmatas Augstāko tiesu administrēšanā” galveno rekomendāciju apkopojums. Vadlīnijas izstrādātas angļu valodā un elektroniskā veidā pieejamas Augstākās tiesas mājaslapā.

I

AUGSTĀKO TIESU DARBA ORGANIZĀCIJA UN ZINĀTNISKI ANALĪTISKO NODAĻU LOMA

No kreisās: diskusijas moderatore Kristīne Strada-Rozenberga un referenti Anita Zikmane, Aurims Brazdeikis, Hosē Blanco Saralegi, Ginta Sniedzīte

Dr.iur. Kristīne STRADA-ROZENBERGA,
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Juridiskās
tālākizglītības un profesionālās pilnveides centra
direktore

Šī sekcijā veltīta interesantam un nozīmīgam tematam, proti, augstāko tiesu darba organizācijai, fokusējoties uz judikatūras nozīmi un zinātniski analītisko nodaļu nozīmi augstāko tiesu darbā. Prieks, ka projekta pētījuma gaitā ir gan pētīts, gan šodien aktualizēts jautājums, cik nozīmīga augstāko tiesu darbībā ir sadarbība ar augstākās izglītības iestādēm. Latvijas piemērā, domāju, tas ir darbojies diezgan veiksmīgi, bet, protams, pilnveide

ir nepieciešama visur, tai skaitā arī šīs sadarbības jomā. Tas ir jautājums, kuru nevar nedz nenovērtēt, nedz arī varbūt dažos gadījumos – pārvērtēt.

Pārdomas raisoši ir atsevišķi Lietuvas kolēģa minētie aspekti, kā sadarbojas akadēmiskā vide ar juridisko tiesnešu vidi. Šie jautājumi arī mums Latvijā ir aktuāli un ir vērts par tiem padomāt, arī par pārāk lielu atsevišķu akadēmisko mācībspēku viedokļu ietekmi uz tiesas spriešanu.

Kā intriga šīs sekcijas darbā tika gaidīta Spānijas Augstākās tiesas kolēģa uzstāšanās, jo viņu tiesas zinātniski analītiskā darba pieredze tika vairākkārt pieminēta.

JUDIKATŪRA KĀ TIESĪBU AVOTS

Dr.iur. Ginta SNIEDZĪTE
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
pasniedzēja

Tiesiskas valsts un taisnīgas tiesas neatņemams elements ir vienveidīga tiesu prakse. To varētu atzīt par galveno mērķi un arī iemeslu gan diskusijai par judikatūras stabilitāti un judikatūras kā tiesību avota obligātumu, gan atsevišķu struktūrvienību pastāvēšanai pie tiesām, kas primāri strādā tieši ar judikatūru. Augstāko tiesu zinātniski analītisko nodaļu primārais darba objekts ir judikatūra, tādēļ kā ievadu tālākajai praktiskajai diskusijai autore piedāvā teorētiski analītisku atkāpi par atsevišķiem judikatūras jēdziena elementiem un atlases un piemērošanas aspektiem, kuri izgaismo interesantus un uzmanības vērtus jautājumus arī praksē.

JUDIKATŪRAS ELEMENTI

Viena no pirmajām normatīvi regulētajām indikācijām par judikatūru Latvijā atrodama *Vietējo Civillikumu kopojuma*¹ ievada daļas normā, kas noteica, ka, lai gan tiesu spriedumiem nav likuma spēka, tie var tikt izmantoti kā argumenti. Bet, tā kā tiesnešiem savos spriedumos vienos un tajos pašos apstākļos jābūt secīgiem, tad prāvniekiem nav liegts savu tiesību pastiprināšanai atsaukties uz agrāk taisītiem, savā starpā saskanīgiem un likumīgā spēkā nākušiem tiesu spriedumiem. Tātad jau tad nozīme ir tikusi piešķirta vienīgi spēkā esošiem nolēmumiem, kas saglabāties arī mūsdienās, taču sākotnēji tie ņemti vērā tikai tadā gadījumā, ja līdzīgi izspiesti vairāki gadījumi, kas sasaucas ar t.s. paražu tiesību teoriju judikatūras leģitimitātes pamatošanā.

Tajā pašā laikā jāatzīst, ka ar šādu norādi ir nepietiekami, lai izvērstu analīzi vai iegūtu skaidru priekšstatu par to, kas attiecīgajā laikā bija atzīstams par tiesību avotu judikatūras jomā. Kopš minētās atsaucē ir būtiski attīstīties un teorijā izvērsti gan judikatūras kā tiesību avota ar arvien pieaugošu lomu koncepts, gan paša termina „judikatūra” lietojums normatīvajos tiesību aktos un tiesu nolēmumos. Ņemot vērā judikatūras un zinātniski pētniecisko nodaļu būtisko darbu ikdienā, veicot judikatūras atlasīšanu un analīzi, kas tādējādi ir gan būtisks atbalsts tiesnešiem taisnīgas tiesas spriešanā, gan arī ļoti nozīmīgi atvieglo judikatūras izziņāšanu pārējiem jomas profesionāļiem un sabiedrībai kopumā (tātad – dod iespēju zināt savas tiesības), autore pievērsīsies atsevišķiem judikatūru konstituējošiem elementiem, kā arī vairākiem elementiem, kam nereti piešķir nozīmi, taču kas nav konstituējoši judikatūras elementus.

Judikatūra ir tiesību avots. Judikatūra ir obligāti jāņem vērā, tātad tā ir vairāk nekā tikai palīgavots. Par judikatūru uzskatāmi visi tie tiesu nolēmumi, kas ir spēkā stājušies un atzīstami par tiesiskiem un kas satur abstraktas juridiskas atziņas jeb tiesnešu tiesību normas.

Judikatūras elements Nr.1: tiesu nolēmums.

Judikatūru veido gan tiesu lēmumi, gan spriedumi, turklāt visu instanču tiesu nolēmumi, ne tikai Augstākās tiesas vai augstākās instances tiesas nolēmumi. Judikatūras datubāze ietver sevī arī lēmumus, tāpat kolēģiju lēmumus par atteikšanos ierosināt lietu publicē arī Satversmes tiesa, līdz ar to šī judikatūras daļa ir vairāk vai mazāk pieejama analīzei. Grūtāk pieejami ir zemāka līmeņa tiesu lēmumi, kas potenciāli varētu piederēt judikatūrai, taču šajā ziņā situācija ir līdzīga kā ar šo tiesu spriedumu izziņāšanas un analīzes iespējām.

Judikatūras atziņas ir meklējamas tiesas tiesīto funkciju īstenošanas – tiesas spriešanas – gaitā radītajos formālajos aktos. Saskaņā ar procesuālajiem likumiem tiesa, izskatot lietu pēc būtības, taisa spriedumu, bet visos pārējos gadījumos (izskatot blakussūdzības, pieteikumus, iesniegumus u.tml.) – pieņem lēmumu. Tiesas rīcībā esošās juridiskās tiesību normu piemērošanas metodes netiek ierobežotas atkarībā no tā, vai tiesa taisa spriedumu vai pieņem lēmumu. Nolēmuma raksturs, kas to ļauj pieskaitīt judikatūrai vai arī izslēgt no tās, nav atkarīgs no tiesas nolēmuma veida, bet gan izriet no paša nolēmuma satura un tā interpretācijas.² Jāsecina, ka judikatūras atziņu avots vienlīdz efektīvi var būt gan tiesas spriedumi, gan lēmumi, taču tikai tiktāl, cik tie pieņemti tiesas spriešanas funkcijas ietvaros. Tā piemēram, Satversmes tiesas 2011.gada 10.oktobra lēmums par piekrišanu kriminālvajāšanas uzsākšanai pret Satversmes tiesas tiesnesi nav pieņemts tiesas spriešanas ietvaros un šī iemesla dēļ nepieder pie judikatūras. Tas satur vērtīgas atziņas par tiesību normu interpretāciju, taču nav pieņemts tiesas spriešanas ietvaros.

Pie šī judikatūras elementa skaidrības labad jāatgādina, ka judikatūra kā tiesību avots var ietvert arī ārvalstu tiesu judikatūru, ja vien tā iztur judikatūras piemērojamības pārbaudi, jo īpaši attiecībā uz to, vai judikatūras atziņa izstrādāta tādos pašos tiesiskajos apstākļos. Tiesisko apstākļu līdzības pārbaude ietver sevī ne tikai vienas vai otras tiesību normas vārdisko formulējumu salīdzināšanu, bet visus apstākļus, ko tiesību piemērotājs parasti analizē tiesību normas interpretācijas gaitā. Proti, ārvalsts tiesas judikatūras atziņa ir interpretējama tieši tāpat un pat vēl izvērstāk nekā Latvijas tiesas formulēta judikatūras atziņa (un tieši tāpat, kā rakstīto tiesību norma), lai izdarītu slēdzienu par tās attiecināmības sfēru, piemērojamību Latvijas tiesību sistēmā un konkrētajā tiesību jomā.

Judikatūras elements Nr.2: stājies spēkā. Ja nolēmums nav stājies spēkā, tas neveido judikatūru. Vai uz tādiem būtu pieļaujams atsaukties? Spēkā nestājušos spriedumu atziņas būtu izmantojamas kā papildu arguments, t.i., kā palīgavots, taču šādām atziņām nav judikatūras līmeņa saistoša un pārliecināšanas spēka.

Judikatūras elements Nr.3: tiesisks. Tiesas spriedumi un lēmumi, neatkarīgi no tā, vai ir pareizi, vai nē, ir pieskaitāmi pie tiesu prakses, bet tikai pareizie

Judikatūras elements Nr.3: tiesisks. Tiesas spriedumi un lēmumi, neatkarīgi no tā, vai ir pareizi, vai nē, ir pieskaitāmi pie tiesu prakses, bet tikai pareizie

¹ *Vietējo civillikumu kopojums* (Vietējo likumu kopojuma 3.d.). Rīga: Valters un Rapa, 1928.

² Troper M., Grzegorz Ch. Precedent in France. In: McCormick N., Summers R.S. *Interpreting precedents. A comparative study*. Aldershot, Singapore, Sydney: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p.103-140.

jeb tiesiskie veido judikatūru. Pie judikatūras nepieder, piemēram, atcelti un acīmredzami kļūdaini spriedumi (taču tie pieder pie tiesu prakses).³ Var būt laba un slikta tiesu prakse. Var būt juridiski vērtīga un juridiski nenozīmīga tiesu prakse.

Proti, pie judikatūras nepieder nolēmumi, kas ir stājušies spēkā, bet apšaubāmi no to iekšējās pareizības viedokļa. Tie ir nolēmumi, kas varētu tikt atzīti par prettiesiskiem, ja tos pārskatītu augstākas instances tiesa vai ja šāda augstākas instances tiesa konkrētajā gadījumā pastāvētu. Lai cik efektīvi darbotos tiesu sistēma, nevar nepieļaut iespējamību, ka praksē varētu būt sastopami tiesu nolēmumi, kas ir stājušies likumīgā spēkā, tomēr ir iekšēji prettiesiski vai kaut kādā daļā satur tēzes vai apgalvojumus, kas neatbilst tiesību sistēmai. „Tiesisks” nozīmē atbilstību konstitūcijai un tiesību sistēmai kopumā.

Šajā kontekstā parasti rodas jautājums – kas izlemj jautājumu par nolēmuma tiesiskumu? Varbūt tā ir judikatūras nodaļa, kas izvēlas, kurus spriedumus ievietot judikatūras datubāzē un kurus nē...? To apsver jebkurš tiesību piemērotājs, bet autoritatīvi var izlemt tiesa, skatot citas lietas un tieši vai netieši dodot savu vērtējumu par piemērošanai piedāvātā nolēmuma atziņas pareizību vai nepareizību.

Judikatūras elements Nr.4: satur abstraktu juridisku atziņu (tiesnešu tiesību normu). Ņemot vērā, ka judikatūras atziņas ir jaunradīts, rakstītajās tiesībās līdz tam neeksistējošs un tās papildinošs materiāls, kas tuvu rakstītās tiesības tiesiskajā realitātē pastāvošajai tiesību sistēmai tās kopumā, pie judikatūras atziņām pieskaitāmi vienīgi tie tiesas darbību rezultātā iegūtie noteikumi, kas ir juridiski inovatīvas atziņas un var kalpot citu faktisko gadījumu izšķiršanai.

Tiesu praksē var pastāvēt arī tiesiski nolēmumi, kuri abstraktas juridiskas atziņas nesatur – tādi neveido judikatūru, tomēr pieder pie tiesu prakses. Abstraktas juridiskas atziņas parasti satur tiesu nolēmumi sarežģītās lietās, kurās tiesību normu piemērošana neaprobežojas ar vienkāršā siloģisma veikšanu. Abstraktas juridiskas atziņas var tikt formulētas ne tikai tiesību tālākveidošanas, bet tāpat arī tiesību normu interpretācijas rezultātā un piemērojot citas juridiskās metodes. Juridisko metožu piemērošanas ceļā tiesa identificē tiesību sistēmā pastāvošas tiesību normas, kas papildinoši uzlabo kopējo rakstīto tiesību sistēmas kvalitāti.

Šī elementa ietvaros interesanti ir vairāki jautājumi, tajā skaitā, piemēram, juridiskās atziņas formulēšanas maksimāla tuvināšana tiesību normu formulēšanas stilam un jautājums par judikatūras nodaļu lomu šo atziņu apstrādē, apkopošanā un izcelšanā.

Judikatūras normām, kas formulētas spriedumā abstrakta un vispārīga principa veidā, ir lielāka ietekme, piemērošanas varbūtība un tiešāka atbilstība vispārāstošas tiesību normas strukturālajām pazīmēm.

Judikatūras atziņu tiesa var atrast un formulēt gan *expressis verbis*, gan netieši, izspriežot lietu vai atrisinot kādu tiesību jautājumu konkrētajam gadījumam, bet neformulējot vispārīgu juridisku tēzi vai principu. Tādējādi var izšķirt dažādu līmeņu judikatūras atziņu

„skaidrību” tiesas nolēmumā, kas savukārt ne tikai atvieglo vai apgrūtina tā identificēšanu un tālāku piemērošanu līdzīgu lietu izšķiršanai, bet arī ietekmē to faktisko spēku. Īpaši sarežģītās lietās un augstāko tiesu praksē tiesa savu jaunradīto juridisko principu vai noteikumu formulē vispārīgi, proti, bez konteksta ar konkrētās izskatāmās lietas faktisko sastāvu, un skaidri norāda nolēmuma tekstā. Ja judikatūras norma tiek formulēta abstrakti un vispārīgi jau tās radišanas brīdī, tas atvieglo vēlāku tās piemērošanu citās lietās. Abstrakts un vispārīgs judikatūras noteikums nozīmē, ka tas ne tikai ir „neatkarīgs” no konkrētās lietas faktiem un formulēts vispārīgos juridiskos terminos, bet arī – ka tas nesatur jebkādas vērtību apsvērumus par aksioloģisko taisnīgumu vai ar spriedumu sasniegto sociālo seku lietderību.⁴ Neapšaubāmi, visos gadījumos jaunradītais noteikums tiek izstrādāts kā autonoma vienība, bet nolēmumā tas var tik atspoguļots tikai aprakstot subsumpciju un veidojot siloģisma slēdzienu konkrētajā lietā, vai arī – kā vispārīgs noteikums ar uzskatāmu mērķi būt attiecināms vispārīgi, t.i., arī uz nākotnē izskatāmajām lietām.

Judikatūras normas, kas nolēmumā formulētas abstrakta, vispārīga principa veidā, iegūst „spēcīgāku pozīciju”.⁵ Šī otrā modeļa piemērošana tomēr satur arī zināmus riskus. Pirmkārt, tiesa, kas izspriež konkrēto lietu, var nebūt spējīga paredzēt visus gadījumus, ko nākotnē regulēs tās formulētā judikatūras atziņa. Pat vispilnīgākā argumentācija un pamatojums nevar izslēgt vēlāku judikatūras atziņas neadekvātu piemērošanu lietās, kas būtu izšķiramas atšķirīgi. Ja tiesa aprobežojas ar konkrētas sprieduma normas formulēšanu, šis risks ir ievērojami mazāks. Otrkārt, vispārīga principa formulēšana prasa izvērtējumu un papildu laiku, kas tiesas rīcībā var nebūt. Risks pastāv arī vēl trešajā aspektā, proti, nolēmumi tiek ievadīti ar tiesību normu formā veidotām tēzēm, kas tomēr nav nekas cits kā nolēmuma pamatojuma destilāts, kas savukārt ir attiecināms uz konkrēto lietu, tās apstākļiem un tam augstākā mērā nepieciešama interpretācija. Ar tiesību normai līdzīgo formulējumu tiek radīts iespaids, ka šīm tēzēm, atrautām no lemjamā gadījuma faktiskā sastāva, piemīt līdzīgi noformulētas piemērojamas, jau eksistējošas normas saturs. Nereti tiek pārprasts fakts, ka tiesnesis, kurš primāri tomēr vadās no izskatāmās lietas, ir vēl mazāk spējīgs ietekmēt un pārskatīt šīs savas atrastās tēzes piemērošanas iespējas nākotnē nekā likumdevējs.⁶ Aprakstītais risks vēl jo vairāk uzsver judikatūras atziņu (tiesnešu tiesību) interpretācijas būtisko nozīmi pirms to piemērošanas, kas ir vienlīdz nepieciešama gan gadījumā, ja judikatūras atziņa jeb noteikums tiesību piemērotājam ir jāizsecina no sprieduma teksta, gan gadījumā, ja šis noteikums jau formulēts gatavā veidā.

Spriedumus, kas veidoti pēc šī otrā modeļa, var uzskatīt par tā sauktajām „vadošajām lietām”.⁷ Normāla tālāka prakse pēc šādu nolēmumu spēkā stāšanās ir to

⁴ Siltala R. *A Theory of Precedent. From Analytical Positivism to a Post-Analytical Philosophy of Law*. Canada: Hart Publishing, 2000, p.81.

⁵ Peczenik A. *On Law and Reason*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1989, p.3342.

⁶ Larenz K., Canaris C.W. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. Berlin Heidelberg: Dritte, Neu bearbeitete Auflage, Springer-Vetlag, 1995, p.156.

⁷ Steiner E. *French Legal Method*. New York: Oxford University Press, 2003, p.90.

³ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. *Latvijas Vēstnesis*, 2003, 8.maijs, nr.68.

plaša komentēšana tiesību doktrīnā, kas var radīt arī uz „vadošo lietu” radītajiem principiem balstītu doktrīnu attīstību noteiktās tiesību jomās vai pat nozarēs.

JUDIKATŪRAS ELEMENTI, KAS TRADICIONĀLI TIEK MINĒTI, TAČU NAV KONSTITUTĪVI

Judikatūras skaidrai nošķiršanai no pārējās tiesu prakses būtiski ne tikai paturēt prātā judikatūru konstituējošos elementus, bet arī apsvērumus, kas tiesību teorijā ir izskanējuši judikatūras sakarā, taču kam patiesībā nav nozīmes pie judikatūras atlases, proti, kam nav konstitutīva rakstura judikatūras identificēšanā.

Judikatūras ne-elements Nr.1: „secīgums” un „nolēmumu kopa”. Secīgums pieprasa vairāku vienveidīgu nolēmumu (atziņu) virkni vai vismaz divus nolēmumus pēc kārtas, lai uzskatītu, ka ir „stabils tiesas viedoklis”. Šī pazīme vairāk parādās senākos judikatūras (toreiz – tiesu prakses) jēdziena skaidrojumos un pēc būtības balstās teorijā par judikatūru kā paražu tiesību formulētāju.

Judikatūra ir noteiktu (pēc noteiktām pazīmēm atlasītu) tiesas nolēmumu kopums. Šādā aspektā nav pamata bažām, ka prasība pēc „nolēmumu kopuma” būtu saprotama tādējādi, ka tikai precedentu stabila virkne veidotu judikatūru. Arī viens tiesas spriedums vai lēmums var saturēt abstraktu juridisku atziņu, kas var tikt atzīta par judikatūras normu. Stabila šīs judikatūras normas tālāka piemērošana palielina tās funkcionālo nozīmi, tomēr arī vienā nolēmumā atrasta un formulēta norma var būt judikatūras atziņa un tādējādi šis nolēmums var piederēt pie judikatūras. Līdz ar to tas, ka judikatūra ir nolēmumu kopums, ir vienīgi šo institūtu aprakstošs faktors, bet nenosaka viena vai vairāku tiesas nolēmumu piederību judikatūrai.

Judikatūras ne-elements Nr.2: publiska pieejamība. Publicēšanas fakts nodrošina to, ka ieinteresētā sabiedrība ir informēta par noteiktas judikatūras pastāvēšanu, taču tas neveido judikatūras kvalificējošo pazīmi. Proti, tiesas nolēmums nezaudē savu judikatūras statusu tādēļ, ka nav publiski pieejams, taču tas noteikti būtiski ietekmē personas konstitucionāli garantētās tiesības uz pieeju tiesai un tiesības zināt savas tiesības. Tādēļ jo īpaši svarīgi uzsvērt Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas fundamentālo ieguldījumu valsts (tiesu sistēmas) tiesiskuma stiprināšanā: (a) atlasīti judikatūras nolēmumi un izceltas judikatūras atziņas dod iespēju vieglāk tās atrast, izpētīt un izmantot pusēm, advokātiem un citiem juridisko profesiju speciālistiem; (b) kas savukārt nodrošina to, ka tiesas atrastās atziņas tiek pareizāk saprastas un plašāk piemērotas; (c) proaktīvi informē pārējo sabiedrību par tiesību sistēmas attīstības gaitu, dodot gan iespēju sabiedrībai operatīvi uzzināt savas tiesības, gan pakļaujot tiesas izstrādātās atziņas vispārējam sabiedrības vērtējumam un prasībai pēc konsekvences (sabiedrības kontrole).

Prezumējot, ka tiesu spriedumi tiek publicēti, tie uzkrājas vispārējā apziņā. Ja spriedums ir netaisnīgs, tiesību zinātnieki un arī pārējā sabiedrība to pētīs un kritizēs. Šī kritika galvenokārt attiecas uz konstitucionālo tiesu, valsts augstāko tiesu un starptautisko tiesu spriedumiem, kuros ietvertie plaši saistošie atzinumi izpelnās vispārēju ievēribu. Turklāt atsevišķu, arī piekritošu, viedokļu publicēšanas rezultātā uzmanība tiek pievērsta spriedumā ietverto tiesnešu vairākuma

apsvērumu vajajām vietām.⁸

Judikatūras ne-elements Nr.3: Viens no judikatūras kritērijiem, kas minēts vairākās publikācijās piedāvātajās judikatūras jēdziena definīcijās, ir „atzišana par labu un pareizu” vai „laika pārbaudes iziešana”. Šis elements būtu aizstājams ar elementu „tiesisks”. „Tiesisks” nozīmē atbilstību konstitūcijai, vispārējiem tiesību principiem un visai tiesību sistēmai kopumā. Ja tiesas atrastā jaunā abstraktā juridiskā tēze ir tiesiska, tai nav nepieciešams atzinums par pareizību. Savukārt, ja tā ir kļūdaina, tātad – prettiesiska un tiesību sistēmai pretēja, tā nevarēs tikt piemērota, pat ja pieņemtu, ka tā var tikt atzīta par labu un pareizu.

Šis ne-elements radīja jautājumus par to, kas ir „labs un pareizs” un kam tāds atzinums būtu jādod. Minētā elementa piekritēji faktiski balstās t.s. interešu konsensa teorijā.

Autores ieskatā definīcijā ietvertā piebilde „par labiem un pareiziem atzītu” būtu interpretējama, pirmkārt, tādējādi, ka pie judikatūras nepieder ne tikai atcelti vai spēkā nestājušies tiesu nolēmumi, bet arī tādi nolēmumi, kas ir spēkā stājušies, bet apšaubāmi no to iekšējās loģikas un juridiskās pareizības viedokļa. Respektīvi, pēdējie ir tie nolēmumi, kas varētu tikt atzīti par prettiesiskiem, ja tos pārskatītu augstākas instances tiesa vai ja šāda augstākas instances tiesa konkrētajā gadījumā pastāvētu. Lai cik efektīvi darbotos tiesu sistēma, nevar nepieļaut iespējamību, ka praksē varētu būt sastopami tiesu nolēmumi, kas ir stājušies likumīgā spēkā, tomēr ir iekšēji prettiesiski vai kaut kādā daļā satur tēzes vai apgalvojumus, kas neatbilst tiesību sistēmai. Otrkārt, šī piebilde nebūtu interpretējama tā, ka starp tiesas nolēmuma, kurā ietverta iespējamā judikatūras atziņa, spēkā stāšanās un šīs judikatūras atziņas spēkā stāšanās laika ziņā būtu distance, ko noteiktu nepieciešamība šai atziņai tapt atzītai par labu un pareizu, atbalstītai no citu tiesu puses un pozitīvi novērtētai tiesību zinātnē. Taču šāda distance nepastāv. Judikatūras atziņa jeb norma „stājas spēkā”⁹ ar to pašu brīdi, kad stājas spēkā tiesas nolēmums, kurā tā ietverta. Tiesiskums ir izvērtējams un pārbaudāms, taču, ja nolēmums atzīts par tiesisku, tad tas tāds ir jau kopš spēkā stāšanās momenta, nevis kļūst tiesisks tikai ar momentu, kad tā izvērtējums ir pabeigts.

Judikatūras spēkā stāšanās laikā nav pamata noteikt atšķirības, tādēļ judikatūras norma stājas spēkā ar to pašu brīdi, kad stājas spēkā tiesas nolēmums, kurā tā ietverta. Tai nav nepieciešama vēlāka atzišana no kāda īpaša subjekta, jo šāds subjekts nepastāv. Tai nav nepieciešams arī plašs pozitīvs vērtējums tiesību doktrīnā, lai tā stātos spēkā, jo ļoti jaunām judikatūras atziņām tāds var nebūt vēl izveidojies objektīvu iemeslu dēļ. Šāds vērtējums, protams, apliecina judikatūras atziņu kvalitāti un atvieglo tiesību piemērotāja darbu judikatūras atziņu tiesiskuma pārbaudē, taču tas neveido judikatūru konstituējošu pazīmi. Tiesiskuma

⁸ Zupančič B.M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas precedentu un spriedumu interpretācija. *Likums un Tiesības*, 2004, nr.4, 98.-107.lpp.

⁹ Šajā nodaļā ērtības labad tiks lietots apzīmējums „spēkā stāšanās”, ar to saprotot tiesnešu tiesību normas identificēšanu un formulēšanu, proti, brīdi, no kura citām tiesām vai tiesību piemērotājiem tiesnešu tiesību norma ir obligāti jāņem vērā. Kā jau secināts iepriekš, tiesa nerada absolūti jaunas tiesību normas, kas līdz tam tiesību sistēmā nebūtu pastāvējušas un stājas spēkā tiesas darbības rezultātā. Tiesa vienīgi konstatē tiesību normas, kas pastāv tiesību sistēmā, tomēr nav pozitīvizētas normatīvajos tiesību aktos.

kritērijs dominē pār vēlāku pārbaudi vai atzišanu kā kritēriju, tādējādi, **ja judikatūras atziņa ir tiesiska (un tikai tādā gadījumā tā vispār var tikt uzskatīta par judikatūru), tad tā stājas spēkā ar brīdi, kad spēkā stājas tiesas nolēmums, kurā tā ietverta.** Ar brīdi, kad stājas spēkā konkrētais tiesas spriedums vai lēmums, ja tas nav pārsūdzams vai pārsūdzēts, vai par to nav iesniegta sūdzība likumā noteiktajā kārtībā, šis tiesas nolēmums formulē spēkā esošu judikatūras noteikumu.¹⁰

JUDIKATŪRAS ATZIŅAS FORMULĒŠANA: KAS IR UN KAS NAV JUDIKATŪRAS ATZIŅA?

Otrs jautājums, kam autore vēlas pievērsties, ir judikatūras atziņas strukturālā vieta nolēmumu motivu daļā. Līdzīgi kā normatīvie tiesību akti sastāv no pantiem vai punktiem, un tajos pilnīgi vai daļēji ataino tiesību normas tekstuālo izpaušmi, arī judikatūras atziņu jeb tiesnešu tiesību normu avoti – tiesu nolēmumi – ir tekstuāls materiāls, turklāt tiesas nolēmums nesastāv vienīgi no judikatūras atziņām. Tajā ir lietas faktisko apstākļu izklāsts, pušu argumenti, zemāku instanču tiesu nolemtais, tiesas motivācija, apsvērumi un argumenti, kā arī citi elementi. Respektīvi, bez tiesas formulētajām normām judikatūrā ietilpstošs tiesas nolēmums satur daudz citas tekstuālas informācijas. Tā rezultātā judikatūras abstrakto juridisko tēžu nošķiršana no pārējā tiesas nolēmuma teksta noved pie tiesnešu tiesību normas formulējuma.

Judikatūras atziņa ir priekšraksts, kas kā vispārīga un abstrakta tēze, kā novatoriska juridiska atziņa ietverta tiesas nolēmumā. Analogiski tam, kā rakstītās tiesības sastāv no tiesību normām, arī judikatūras atziņu, t.i., tiesnešu tiesību mazākā strukturālā vienība ir norma. Nolēmumos judikatūras atziņas parasti tiek formulētas detalizētāk, niansētāk un ne tik strikti lakoniskā valodas stilā, kā tas ir ar tiesību normām normatīvajos aktos atbilstoši juridiskās tehnikas prasībām.

Parasti judikatūras atziņa ir izstrādāta lietas galvenā juridiskā jautājuma atrisināšanai, tomēr tas nav obligāti. Judikatūras atziņas tiesa var radīt arī citu lietā nozīmīgu jautājumu juridiskai izšķiršanai, piemēram, lietas piekritības noteikšanai, tiesas kompetences robežu identificēšanai un citiem jautājumiem. Pirmais gadījums ir tuvs angloamerikāņu tiesību sistēmā pazīstamajam terminam *ratio decidendi* (latīņu val. – sprieduma jēga, saprāts).

Tradicionāli *ratio decidendi* ir formulēts normas veidā, premisas veidā un pēc sprieduma spēkā stāšanās kļūst par vispārsaistošu tiesību normu.¹¹ Lietas *ratio decidendi* var identificēt kā jebkādu tiesisku noteikumu (ar likumu pietiekami saistītu noteikumu¹²), ko tiesa tieši vai netieši ir atzinusi par obligāti nepieciešamu posmu sprieduma rezolutīvās daļas secinājuma sasniegšanai, ievērojot arī tiesas akceptēto apsvērumu virkni, kas novedis pie šī

noteikuma.¹³ Augstāko tiesu nolēmumu pamatojumi parasti satur vairākus argumentus un argumentu virknes. Tomēr ne viss, ko tiesa ietver spriedumā, veido *ratio decidendi*.

Otrs gadījums, kad judikatūras atziņa tiek formulēta citu lietai svarīgu jautājumu izlemšanai, kas nav juridiskā strīda pamatjautājums, pielīdzināms *stare decisis* sistēmā pazīstamajam spriedumu elementam *obiter dictum* (latīņu val. – starp citu izteikts spriedums, paziņojums), kas savukārt ir tiesas piezīme vai novērojums, kas ir ietverts sprieduma tekstā, bet kas nav tā būtiska sastāvdaļa un neveido sprieduma vadošo argumentu ķēdi vai nenoslēdz to. Tas nav daļa no *ratio decidendi* un neveido saistošu priekšrakstu, bet to var izmantot vēlākās lietās pamatojuma argumentos.¹⁴

Kontinentālās Eiropas un attiecīgi arī Latvijas tiesību sistēmā līdzīgi termini, kas apzīmētu tiesu spriedumos ietvertās tiesas atrastās juridiskās atziņas, nepastāv. Tas varētu būt skaidrojams ar tiesu prakses tradicionālo sekundāro lomu kontinentālās Eiropas valstu kā rakstīto tiesību sistēmās, kā arī judikatūras kā tiesību avota viendabību. Tajā pašā laikā praksē Latvijas tiesas ir minējušas šos terminus, lai gan ne pārāk bieži. Eiropas Savienības Tiesa un Eiropas Cilvēktiesību tiesa tos izmanto. Juridiskajās diskusijās, tiesību doktrīnā un pušu argumentos procesa gaitā minētie termini tiek izmantoti pietiekami plaši.

Kā norāda Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments, *ratio decidendi* ir sprieduma galvenais apsvērumš, kas nošķirams no *obiter dictum* jeb cita starpā izteiktiem juridiskiem apsvērumiem.¹⁵ Tādējādi Augstākā tiesa faktiski uzsver, ka Latvijā un attiecīgi kodificēto tiesību sistēmā tāpat svarīgākā sprieduma sastāvdaļa ir *ratio decidendi*, ja to formulē tāda noteikuma formā, kas aptver visus atbilstošos tiesu precedentus un atspoguļo vadošo tiesisko izpratni. Administratīvo lietu departaments arī vairākās izskatītajās lietās ir tieši minējis, ka pamatjautājumu ir jau izlēmis, taču *obiter dictum* vēl izteiksies par citu jautājumu, kas ir būtisks judikatūras veidošanai.

Piekritot, ka zināmos gadījumos arī romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstīs var ērtības labad lietot terminus *ratio decidendi* un *obiter dictum*, jānorāda tomēr, ka judikatūras atziņu konstatēšanas un izmantošanas mērķim šo abu terminu viennozīmīga nošķiršana nav būtiska. **Pie judikatūras atziņām atkarībā no satura un izstrādes metodes var piederēt gan *ratio decidendi*, gan *obiter dictum* atziņas.** Tāpēc stingra *ratio decidendi* nodalīšanas no *obiter dictum* rietumu tiesību lokā nav izšķiroša.¹⁶ Juridiskajās diskusijās joprojām nereti izskan maldīgs apgalvojums, ka nodalīšana ir būtiska, jo *obiter dictum* nav saistošs. Augstākās tiesas praksē identificētajos gadījumos šī nošķiršana nenotiek ar mērķi akcentēt *obiter dictum* ne-piederību pie judikatūras, drīzāk pat otrādi, jo tieši piederība pie judikatūras un judikatūras atziņu veidošana

¹⁰ Silance L. La règle de droit dans le temps. Dans: *La règle de droit*, Etudes publiées par Ch.Perelman. Bruxelles: Etablissements Emile Bruylant, 1971, p.50-67.

¹¹ Tammelo I. La «Ratio Decidendi» et la règle de droit. Dans: *La règle de droit*, Etudes publiées par Ch.Perelman. Bruxelles: Etablissements Emile Bruylant, 1971, p.123-130.

¹² Simpson A.W.B. The Ratio Decidendi of a Case and the Doctrine of Binding Precedent. In: Guest A.G. (ed.) *Oxford Essays in Jurisprudence*. Oxford: Oxford University Press, 1961, p.150.

¹³ Cross R., Harris J.W. *Precedent in English Law*. 4th ed. Oxford: Clarendon Press, 1991, p.72.

¹⁴ *Dictionary of Law*. Fifth edition, Martin E.A. (ed.), Oxford, Oxford University Press, 2003, p.337.

¹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005.gada 8.marta spriedums lietā Nr.SKA-141/2005, nepublicēts.

¹⁶ Langenbuhere K. *Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkšana*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 105.lpp.

ir iemesls, kāpēc tiesa bija izšķīrusies vispār izteikties *obiter dictum*.

JAUTĀJUMI DISKUSIJAI

Neizvērsot šajā referātā analīzi par judikatūras kā tiesību avota vietu tiesību avotu sistēmā, autore aprobežosies ar neapstridamu un normatīvi nostiprinātu bāzes principu, ka „judikatūra ir jāņem vērā”.¹⁷ Proti, judikatūra ir obligāti jāizmanto tiesas spriešanā. Savukārt „izmantot” primāri nozīmē izvērtēt un pēc tam attiecīgi piemērot vai pamatot nepiemērošanu. Taču pirmā stadija darbā ar judikatūras izmantošanu jebkurā gadījumā ir „zināt”, „izpētīt”. Kā paredz likums „Par tiesu varu”, tiesu informatīvās sistēmas ietvaros Augstākā tiesa veido judikatūras datubāzi. Šī uzdevuma īstenošanai, kā arī lai sasniegtu kopējo mērķi pēc vienveidīgas un

stabilas judikatūras, strādā Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa. Zinot, ka gan savas tiesas ietvaros formulētās judikatūras atziņas prasa apkopošanu un apstrādi, gan, vēl jo vairāk, citu tiesu (gan horizontāli, gan vertikāli esošo tiesu judikatūra nacionālā līmenī, gan EST un ECT judikatūra) judikatūras izpēti un sekošana līdz ir ilgstošs un sarežģīts darbs, būtu pamats apsvērt attiecīgu struktūrvienību esamību pie visām tiesām.

Judikatūras datubāzei būtu jāaptver arī pārējo vispārējās kompetences tiesu, ne tikai Augstākās tiesas judikatūra – tas būtu būtisks solis vienveidīgas tiesu prakses veidošanā.

¹⁷ Piemēram, *Civilprocesa likuma* 5.panta sestā daļa noteic, ka piemērojot tiesību normas, tiesa ņem vērā judikatūru.

JUDIKATŪRAS UN ZINĀTNISKI ANALĪTISKO NODAĻU LOMA TIESU DARBĪBAS EFEKTIVIZĀCIJĀ

Anita ZIKMANE

Latvijas Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja

Jutos pagodināta, kad šī projekta īstenotāji uzrunāja mani piedalīties noslēguma konferencē ar īsu uzrunu. Īpaši jau tādēļ, ka es ar judikatūras jautājumiem strādāju salīdzinoši nesen, savukārt projektā ir bijuši iesaistīti ļoti daudzi pieredzējuši pētnieki un analītiķi.

Man dotajā laikā vēlētos ieskatīties projekta sadaļā „Judikatūras un zinātniski analītisko nodaļu darbība”, pievērsties diviem aspektiem judikatūras nodaļu darbā: tiesas uz ārpusi vērstajai darbībai un atbalsta darbs tiesnešiem tiesas spriešanai. Ja mana uzruna būtu angļu valodā, es lietotu vārdus *front desk* un *back office* darbs.

Neveltīšu daudz laika, lai jūs pārliecinātu, ka tiesu darba efektivizācija ir tieši atkarīga no tiesnešu rīcībā esošajiem resursiem: ērti lietojamiem normu un tiesu prakses atrašanas rīkiem un cilvēkresursiem palīgu un cita atbalsta personāla veidā. Tomēr reizēm neatstāj sajūtu, ka tiesu darba analītiķi un politikas veidotāji, kas iesaistās debatēs par tiesu darba efektivizāciju, neprot saredzēt tieši šo resursu nozīmi ātrā un kvalitatīvā tiesas procesā. Šis projekts nebija par tiesnešiem, tāpēc šoreiz par tiem nerunāsim.

ATBALSTS TIESNEŠIEM TIESAS SPRIEŠANĀ STRUKTURĀLI

Kā redzams no apkopojuma materiāla, atbalsta personāla, kas tieši iesaistīts nolēmumu sagatavošanā,

darbs var tikt tiesā organizēts centralizēti, piesaistot atbalsta darbiniekus lietai, vai piesaistot konkrētam tiesnesim. Sākumā skeptiski skatījos uz to valstu pieredzi, kurās pastāv minētais centralizētais modelis, tomēr jāatzīst, ka laikam biedē nepazīstamais. Atkarībā no izvēlēta modeļa tiesas atšķirīgi skaita tiesnešu atbalsta personālu. Piemēram, mūsu tiesā katram tiesnesim ir palīgs. Tāpēc uz jautājumu, kādi ir atbalsta cilvēkresursi tiesnesim, mēs atbildētu pavisam vienkārši – viens palīgs. Vēl jo vairāk tas ir tāpēc, ka zemāku instanču tiesās tiesnesim ir ne tikai palīgs, bet ir arī sekretārs. Savukārt par atbalsta personālu, kas nav tieši pakļauts tiesnesim, bet var tikt pieaicināts pēc tiesneša lūguma, neiedomāsimies. Tas ir gan filozofiski, gan praktiski nepareizi.

Ar atbalsta personālu būtu jāsaprot visi darbinieki, kas tieši tiek iesaistīti lietas sagatavošanā iztiesāšanai, – gan kanceleju darbinieki, gan palīgi. Tikai pārdomāts personāla menedžments sniegs rezultātu. Praktiski judikatūru nodaļu speciālistu, konsultantu vai padomnieku darbs var būt ļoti līdzīgs – tos iesaistot pareizā brīdī atbilstoši to specializācijai un profesionālajai pieredzei, darbs var būt daudz efektīvāks. Šī atziņa liek domāt, ka modelis, kurā tiesnesim atbalstu nodrošina lietas sagatavošanai piesaistīts personāls, varētu tomēr būt efektīvāks nekā tiesneša „kabineta” princips. Nenoliedzami tiesā sadarbība vienam tiesnesim ar savu palīgu vai vairākiem palīgiem var būt ļoti produktīva un balstīta uz savstarpējo ilgtermiņa sadarbību, tomēr tiesas kā iestādes efektivitāte var nebūt tik produktīva. Par šo modeli stāstis spāņu kolēģis savā prezentācijā, tāpēc es pie tā vairāk nepakavēšos, bet aicinu to valstu pārstāvjus, kuri strādā ar tiesnešu „kabineta” modeli, vērīgi ieklausīties šajā pieredzē.

SATURISKI

Atgriežoties pie atbalsta tiesas nolēmumu sagatavošanā, bet jau pie saturiskā aspekta, jāatzīmē, ka labas prakses rokasgrāmatā būtiski izcelta nepieciešamība tiesnešus nodrošināt ar atbilstošu nacionālo un Eiropas Savienības, kā arī starptautisko tiesību un tiesu prakses materiāliem.

Šajā ziņā es gribētu dalīties Latvijas pieredzē, kuru vērtēju kā veiksmīgu. Mums ir fantastiski labi funkcionējoša un juridiski ticama tiesību aktu bezmaksas datubāze. Savukārt, ja pievēršamies Eiropas Savienības un starptautisko tiesību normu piemērošanai, tad tikai pavisam nesen Augstākajā tiesā tika pieņemts darbinieks, kura uzdevums bija palīdzēt Eiropas Savienības vai starptautisko tiesību jautājumos. Pirmajos mēnešos darba intensitāte noteikti nebija ļoti augsta, tomēr pamazām papildu eksperta iesaiste kļuva par ikdienu nolēmumu sagatavošanā, ja bija nepieciešams pārskats par Eiropas Savienības normatīvā regulējuma vai Eiropas Savienības Tiesas, vai Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņām.

Ilustrēšu ar 2015.gada nolēmuma piemēru, kurā Administratīvo lietu departaments lietā par prettiesiski pārvietota bērna nogādāšanu atpakaļ uz valsti, no kuras tas aizvests, tieši norāda, ka Augstākā tiesa ir veikusi Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras analīzi. Šajā nolēmumā, analizējot ne tikai kasācijas sūdzībā norādītos ECT nolēmumus, bet paplašinot vērtējumu, Augstākā tiesa argumentēti vērtē bērna labāko interešu aizsardzības nodrošināšanu pārrobežu prettiesiskas aizvešanas gadījumā.

Šis piemērs zināmā mērā sasaucas ar nereti Eiropas Cilvēktiesību tiesas un, man zināms, tikai vienā gadījumā Eiropas Savienības Tiesas nolēmumos norādīto, ka šīs tiesas detalizēti veikušas nacionālo valstu normatīvā regulējuma vai tiesu prakses analīzi.

Tālāk jau ir interesants šīs analīzes statuss tiesu lietas materiālos. Eiropas Savienības Tiesa konsekvēti norāda, ka iekšējie izpētes dokumenti ir daļa no tiesnešu apspriedes noslēpuma un tāpēc, lai arī būtu interesanti no salīdzinošo tiesību viedokļa – nav pieejams materiāls. Arī mūsu tiesā šī iekšējā materiālu izziņošana ir tiesneša argumentu formulēšanas jautājums – tā netiek atspoguļota nolēmumā, protams, ka arī lietas materiālos analīzes materiāls nenonāk.

Agrāk nereti tika norādīts uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu pieejamības problēmu valodā, kuru pārvalda tiesnesis. Tagad Augstākajā tiesā ar svešvalodas pārzinošu padomnieku un daļēji arī palīgu personālsursu ir panākts, ka tiesneša rīcībā ir ECT nolēmumu atziņas. Jāatzīmē, ka, lai arī EST nolēmumi principā tiek publicēti visās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, tomēr praktiski, lai būtu pārliecība par EST visas judikatūras pārbaudi, nolēmumu meklēšana jāveic franču valodā un arī pilnīgs pārskats par rezultātu būs pieejams tikai franču valodā.

Tomēr šī būtu atzīstama par *ad hoc* nodrošināšanu – tā neveido sistēmisku periodisku analīzi vispārējās izglītošanas nolūkos. Jautājums: vai tāda ir nepieciešama?

Jautājums tādā ir par nepieciešamību papildu vispārpieejamajai informācijai par Eiropas Savienības tiesību aktualitātēm vai Eiropas Cilvēktiesību tiesas aktuālajiem nolēmumiem atsevišķi pārpublicēt šo informāciju. Te es saskatu zināmu dilemmu resursu

izmantošanā – no vienas puses, būtiski, lai tiesneši un tiesas darbinieki tieši tiktu informēti par paplašinātā tiesību telpā notiekošo, jo tas var būt viņiem darbā nepieciešams, bet, no otras puses, varbūt labāk šo pieejamo resursu virzīt mērķtiecīgi un piesaistīt tikai tad, ja tas nepieciešams konkrētas lietas izspriešanā. Mana pieredze rāda, ka jebkurā gadījumā katrā individuālā lietā būs nepieciešams atkārtoti sagatavot pārskatu par Eiropas Savienības vai starptautisko tiesību dimensiju, tajā pašā laikā būtiski dot tiesnesim šo ieskatu, lai vispār rastos priekšstats par problēmjautājumiem. Iespējams, ka optimālais risinājums vēl meklējams, vismaz noteikti mūsu gadījumā. Pašreiz vairākos aspektos esam secinājuši, ka nepieciešami specializēti tiesu prakses apkopojumi par salīdzinoši šauru tiesību vai tiesu prakses jautājumu, lai maksimāli atvieglotu tiesību piemērotājam judikatūras atziņu atrašanu.

Mans secinājums, ka nacionālajai Augstākajai tiesai nav nepieciešams uzturēt darbinieku armiju, kas varētu specializēties vienā šaurā Eiropas Savienības vai starptautisko tiesību jautājumā. Atzīsim, ka Eiropas Savienības un starptautisko jautājumu loks ir kļuvis tik plašs, ka nav iespējams būt vienkārši par ekspertu šajās tiesībās. Tāpēc arī savas nodaļas padomniekiem man ir tikai viena prasība – prasme atrast, proti, tas sevi ietver spēju apzināt regulējuma limeni – nacionālais, starptautiskais, Eiropas Savienības – spēju meklēt dažādās datubāzēs un spēju kodolīgi apkopot Eiropas Savienības Tiesas vai starptautisko tiesu praksi. Turklāt būtisks ir izglītošanas darbs – ikreiz izmantot iespēju tiesneša palīgam izskaidrot, kur ko var atrast. Tas būs papildu piensums gan tiesneša palīga zināšanām, gan citā reizē atvieglos mūsu ikdienu, jo tiesneša palīgs pats pratis atrast nepieciešamo.

(JURISTU) SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA

Gadus desmit atpakaļ tiesu atklātības mēraukla bija publiski pieejamie spriedumi. Tas bija laiks, kad interneta resursi kļuva par ikdienu. Šodien Eiropas Savienības tiesību telpā grūti pat iedomāties ikdienā publicēto nolēmumu skaitu. Nerunājot nemaz par katras valsts tiesu nolēmumu datubāzu apjomu. Manā skatījumā nevaram runāt par efektīviem mehānismiem vienotas tiesu prakses nodrošināšanā, ja mums nav pārskatāmu un uzticamu judikatūras atziņu vai nolēmumu katalogu. Valstu piedāvātie risinājumi ir visdažādākie. Paldies mūsu projekta partneruniversitātēm, kas devušas mums iespēju pāris minūtēs izlasīt apkopojumu par dažādajām pieejām vienotas tiesu prakses veicināšanā.

Kāpēc es saskatu judikatūras nodaļu būtisku piensumu tiesu tiešajā komunikācijā ar sabiedrību, ja nenoliedzami šo komunikāciju nodrošina tiesu preses dienesti? Ne uz mirkli nemazinot preses dienestu piensumu ikdienas komunikācijā ar sabiedrību tieši vai caur sabiedriskajiem medijiem, es gribētu uzsvērt, ka ilgtermiņa analītisku komunikāciju nodrošina tieši judikatūras analītiskie dienesti. Mūsu darbības fokusā parasti nav pats notikums, bet lietā secinātā nozīme tiesību piemērotājiem turpmāk.

Tikai paaugstinot informētības limeni par atbilstošu tiesu praksi, mums izdodas veicināt procesuālo ekonomiju – nav nepieciešams pārsūdzēt nolēmumu, lai pārliecinātos par judikatūrā nostiprinātajām atziņām. Zemākas instances tiesas var norādīt atsauc

uz Augstākās tiesas judikatūras atziņām, un attiecīgi salīdzinoši vienkāršotā procesā (kāds tas katrā valstī izvēlēts) iespējams veikt nolēmumu pārskatīšanu augstākās instances tiesā. Arī lietas dalībniekiem, ja tie izvēlas pārsūdzēt nolēmumu tā neatbilstības judikatūras atziņām dēļ, ir pārskatāmi pieejami argumenti.

JUDIKATŪRAS ATZIŅAS NOLĒMUMOS

Šajā ziņā vērtīgi ir salīdzināt dažādu Augstāko tiesu izvēlēto nolēmumu sistematizācijas metodes un katalogus. Protams, nenoliedzama nozīme ir pieejamajam resursam datubāzes izstrādē, tomēr ļoti būtiska nozīme ir cilvēkam, kurš turpinās papildināt šo izveidoto datubāzi. No secinājumiem kopīgais būtu, ka tikai pieredzējis un strukturēti domājošs jurists ir spējīgs dot kvalitatīvu pienesumu. Interesants aspekts ir auditorija, proti, vai nolēmumu apstrādāts katalogs ir iekšējai tiesu (tiesnešu) vai arī sabiedrības lietošanai.

Ja esam vienprātis, ka tiesu prakse ir tiesību avots, tad attiecībā uz Latviju – mūsu konstitūcija (Satversme) garantē ikviena tiesības zināt savas tiesības, attiecīgi arī tiesu prakses atziņu pieejamība ir tiesību uz taisnīgu tiesu aspekts.

Latvijas procesuālās tiesības un, cik man zināms, arī citu valstu tiesības atpazīst tādu jēdzienu kā nostiprinājusies judikatūra vienā vai citā jautājumā, kas ir pamats kasācijas tiesvedības atteikšanai. Šajā ziņā saskatāmas divas problēmas: kā šodien atpazīt nolēmumu, kurā Augstākā tiesa izveido judikatūru? Kā būt drošiem, ka šī judikatūra ir vispārpieejama?

Sāksim ar sarežģītāko – kā, izlasot ierindas nolēmumu, atpazīt, ka tajā ne tikai tiek atrisināts kāzuss un ne tikai tiek interpretēta piemērojamā norma, bet ka šo interpretāciju nākotnē atzīs par judikatūru. Nekā! Un tomēr – ļoti iespējams, ka tieši tādēļ, ka šāds nolēmums tiks iekļauts katalogā, tajā veiktā normas interpretācija varētu gūt tālāku apstiprinājumu praksē un kļūt par judikatūru.

Ja nu gadījumā sākotnējā nolēmumu apstrādē konkrētais nolēmums nav izpelnījies ievēribu vai kā ne pārāk būtisks nav saņēmis akceptu īpašajai publicēšanai katalogos – tad mums pastāv iespēja judikatūras katalogus papildināt arī vēlāk, proti, ja kādā tiesas nolēmumā konstatējam, ka tiek izdarīta atsauce uz pastāvošu judikatūru, tad šo nolēmumu atziņas tiek ievietotas arī judikatūras katalogos.

SLĒGTO MATERIĀLU JUDIKATŪRAS ATZIŅAS

Latvijas normatīvais regulējums paredz pienākumu publicēt anonimizētus atklātās tiesas sēdēs pieņemtus nolēmumus. Parasti tiek runāts un lielākoties kritizēts anonimizācijas veids un jēga, tomēr šoreiz ne par to, bet par minētās normas otru aspektu, proti, par to, ka tikai atklātos tiesas procesos pieņemtie nolēmumi tiek publicēti. Tas rada vakuuma tiesu prakses atziņu pieejamībā noteiktu kategoriju lietās, pat it kā sadzīvīskās – kā saskarsmes tiesību jautājumi, laulību šķiršana, līdz pavisam sensitīviem – kā dzimumnoziegumu joma. Tomēr arī visos nosauktajos un virknē nenosaukto, uz kuriem arī attiecas slēgto tiesas sēžu režīms, būtiski ir, ka judikatūras atziņas arī praktiski paliek nepieejamas.

Jāspēj rast risinājumu darīt zināmas judikatūras atziņas gan sabiedrībai pieejamos nolēmumos, gan arī no slēgtām tiesas sēdēm.

NOBEIGUMS

Manuprāt, projekts ir bijis saturiski interesants. Tas nav devis kādu uzreiz novērtējamu rezultātu, bet tas mums katram iesaistītajam ļauj salīdzināt, izvērtēt un paņemt sev noderīgāko.

Ir tāda tradīcija, ka pēc kāzām tiek rīkotas arī kāzu gadskārtu svinības. Es labprāt piedalītos šī projekta rezultātu 3 vai 5 gadu jubilejas svinībās, kurās mēs savstarpēji varētu dalīties pieredzē labākās prakses pārņemšanā.

AUGSTĀKO TIESU UN AUGSTSKOLU SADARBĪBA

Aurims BRAZDEIKIS (*Aurimas Brazdeikis*)
Lietuvas Augstākās tiesas priekšsēdētāja padomnieks

Lietuvas tiesību teorijas mācību grāmatās parasti atradīsiet nodaļu par tiesību avotiem. Tur atradīsiet arī pierādījumu nenoliedzamajai saiknei starp tiesu un zinātni. Tiesas piemēro tiesību normas, tā sauktās rakstītās tiesību normas. Rakstītās tiesības ir vissvarīgākais formālais tiesību avots. Viena laiku arī tiesību doktrīna ir tiesību avots. Lai gan tiesību doktrīna nav ne primārs, ne formāls avots, tā ir būtisks tiesību avots. Tāda ir galvenā nostāja Lietuvā.

Augstskolu un tiesu mijiedarbība ir ārkārtīgi būtiska.

Vieni nevar iztikt bez otriem. Akadēmiķi un tiesneši rada tiesību normas kopīgi – notiek savstarpēja mijiedarbība. Pirmie izstrādā koncepcijas, noteikumus un tiesību normas, kam otrie piešķir varu. Tiesību zinātnieki bez tiesnešiem, kas uzklasa un pieņem viņu atzinumus, būtu bezspēcīgi. No otras puses, bez tiesību zinātnieku sniegtajām zināšanām tiesneši radītu citādas tiesības. Tālab šo abu tiesību jomas dalībnieku mijiedarbība ir ārkārtīgi būtiska tiesību attīstībai. Ir acīmredzams – lai panāktu šīs partnerības efektīvu darbību, abām pusēm jābūt gatavām uzklaut vienai otru un savstarpēji sadarboties. Šīs darbības apmēru ietekmē dažādi faktori. Tāpēc ir svarīgi izprast tiesnešu un akadēmiķu savstarpējo attiecību dinamiku. Dažkārt tā var lidzināties monologam. Dažkārt tā var attīstīties un kļūt par aizvien intensīvāku dialogu.¹

¹ Braun, Alexandra. *Professors and Judges in Italy: It Takes Two to Tango*. Oxford Journal of Legal Studies, 26.sējums, Nr.4, 2006., 665.–666.lpp.

Kāds ir pašreizējais Lietuvas akademiķu un Augstākās tiesas attiecību statuss? Tiesas atsauces uz vietējo un starptautisko tiesību profesoru darbiem tiesību jomā atradīsiet tikai dažos Augstākās tiesas spriedumos, galvenokārt Civillietu tiesu palātas spriedumos. Taču tas nenozīmē, ka viņu darbs netiek ņemts vērā. Saskaņā ar iekšējiem noteikumiem par lietu sagatavošanu izskatīšanai, kurus ir apstiprinājis Augstākās tiesas priekšsēdētājs, tiesnesis var lūgt konkrētās lietas sagatavošanai norikoto tiesneša palīgu savākt tiesību doktrīnas piemērus, kuri attiecas uz konkrēto lietu. To var darīt arī pats tiesnesis. Turklāt īpaši sarežģītās lietās tiesnesis var lūgt papildu palīdzību. Palīdzības sniegšanai iespējams norīkot īpašu juridisko konsultantu. Daudziem konsultantiem ir doktora grāds vai viņi ir doktorantūras studenti, un viņiem ir ļoti labas pētniecības prasmes. Ļoti bieži īpaši juridiskais konsultants tiek norīkots lietās, kas saistītas ar Eiropas Savienības tiesībām. Konsultantu parasti norīko jau Augstākās tiesas tiesvedības sākumā – kasācijas sūdzības pieņemšanas stadijā. Tādējādi Augstākā tiesa var efektīvi plānot un vadīt konsultanta darbu un veltīt pietiekami daudz laika rūpīgai lietas analīzei.

Rakstiskajā juridiskajā atzinumā, ko sagatavojis juridiskais konsultants, jāiekļauj akademiķu viedokļu un literatūras, ja tāda ir, pārskats. Juridisko atzinumu iesniedz tiesnešu kolēģijai, kuri nozīmēti lietas izskatīšanai. Tas nav pieejams lietā iesaistītajām pusēm, jo uzskata, ka tas ir iekšējs dokuments. Tomēr esmu dzirdējis, ka dažās jurisdikcijās līdzīgi juridiskie atzinumi tiek publicēti.

Lietuvas Augstākajā tiesā gandrīz trešajai daļai tiesnešu ir tiesību zinātņu doktora grāds, viņi strādā arī augstskolās, veic pētījumus tiesību jomā, publicē juridiskus rakstus un grāmatas. Viņi un daži citi tiesneši, lai gan viņiem nav formāla akadēmiskā amata vai zinātniskā grāda, lasa lekcijas semināros, konferencēs, mācībās. Tāpēc katras lietas būtības izvērtēšana Augstākajā tiesā nenovēršami ietver vairāk vai dažkārt, protams, mazāk intensīvu un rūpīgu akadēmisko viedokli. Analīze parasti ir visaptverošāka, ja jautājums, kas iesniegts izskatīšanai Augstākajā tiesā, attiecas uz ES tiesību interpretāciju. Akadēmisko materiālu nozīme palielinās, ja lieta ir sarežģīta vai jauna, ja nav juridiski saistoša precedenta vai tiesību akta, kas jāpiemēro.²

Nav paredzēti iekšēji noteikumi par to, vai juridiskajā atzinumā, ko sagatavojis juridiskais konsultants, vai akadēmiskās literatūras pārskatā, ko sagatavojis tiesneša palīgs, ir jāiekļauj bibliogrāfiskas atsauces uz akadēmiskajiem darbiem. Tomēr šķiet, ka tā būtu jārikojas vienmēr – neviens nevar iesniegt kāda cita idejas kā savas. Tiesu iestāžu nolēmumu kvalitātes standartos, ko Lietuvas Tieslietu padome pieņēma 2016.gadā, arī ir noteikts, ka tiesa var izmantot tiesību doktrīnu kā juridiskās argumentācijas un interpretācijas papildu avotu. Ja tiesa ņem vērā tiesību doktrīnu, tai ir jānorāda tās avots spriedumā, tas nozīmē – jānorāda bibliogrāfiskā atsauce.

Dažkārt tiesnešiem, jo īpaši augstākās tiesas tiesnešiem, varētu būt sarežģīti atzīt, ka galvenā nozīme lietas nolēmuma sagatavošanā bijusi nevis viņu pašu rūpīgajai izpratnei, bet gan tiesību doktrīnai. Varētu

domāt, ka, ņemot vērā kādas citas personas idejas vai atsaucoties uz šīm idejām, tiek ietekmēts tiesību normu statuss, mazināta tiesnešu neatkarība un vara. Šo iemeslu dēļ tiesa tiesību doktrīnas argumentus var neiekļaut sprieduma motīvu daļā. Turklāt minētajos Tiesas nolēmumu kvalitātes standartos noteikts, ka spriedumam jābūt saprotamam un vienkāršam. Tālab ir svarīgi, lai tiesnesis, jo īpaši pirmās instances tiesā, nepārblīvētu spriedumu ar sarežģītām tiesību doktrīnām, izņemot gadījumus, kad tas patiešām ir vajadzīgs. Ikvienam tiesību doktrīnas citātam vajadzētu būt tieši saistītam ar lietas priekšmetu un spriedums nebūtu pārmērīgi jā sarežģī, lai to varētu saprast tās personas, kurām tas galvenokārt adresēts – konkrētajā strīdā iesaistītajām pusēm un tiem, kas vēlāk varētu mēģināt rīkoties saskaņā ar Augstākās tiesas judikatūru. Paļaušanās uz akadēmiskajiem atzinumiem nevar pilnvērtīgi aizstāt ne tiesu izvērtēšanu, ko veic attiecīgās iestādes, ne arī tiesību aktu noteikumus. Tāpēc, domāju, par labu praksi neliecina tas, ja Augstākās tiesas spriedumā nav iespējams atrast būtiskus apsvērumus vai secinājumus, ko izdarījis pats tiesnesis, jo spriedums ir pārpildīts ar daudzām atsaucēm uz dažādiem akadēmiskajiem darbiem.

Lietuvā nav pieņemts kā, piemēram, Anglijas tiesās, ka tiesnesis spriedumā pauž pateicību un atzinību autoriem vai izklāsta ar doktrīnu saistītas debates par attiecīgu tematu, vairākus punktus pilnībā velta zinātnisko darbu analīzei, vai atbild uz akadēmisko aprindu pausto kritiku vai ierosinājumiem.³ Līdztekus tradīcijām tas varētu būt arī tāpēc, ka Lietuva ir diezgan maza valsts, kur nav tik daudz ievērojamu akadēmisko darbu. Ārvalstu literatūras pieejamība, piemēram, par ES tiesībām, ir ierobežota, pirmkārt, tiesu nepietiekamā finansējuma dēļ. Mums nav arī tiesu centrālās bibliotēkas, kāda ir, piemēram, Ungārijā.

Iespējami arī citi Augstākās tiesas un tiesību zinātnieku tiesas sadarbības veidi. Jāņem vērā arī tas, ka tiesām varētu būt vajadzīga ne vien tiesību zinātnieku palīdzība, bet arī citu zinātņu ekspertu palīdzība. Turklāt sadarbība ar akadēmiskajām aprindām var būt formāla, piemēram, procesuālo noteikumu regulēta, un neformāla sadarbība.

Saskaņā ar procesuālo tiesību normām Lietuvas tiesas gan civilīstās, gan kriminālīstās var norīkot ekspertu, lai tas sniegtu atzinumu tiesai konkrētajā jautājumā saistībā ar mākslu, kultūru vai zinātni. Saskaņā ar principu *iura novit curia* eksperts nevar konsultēt tiesu juridiskos jautājumos. Taču viņa lietpratība kādā citā speciālo zināšanu jomā faktiski var ļoti lielā mērā ietekmēt tiesneša lēmumu. Parasti tiesnesim ir speciālas juridiskas zināšanas, tāpēc viņš nespēj pilnībā novērtēt eksperta atzinuma pareizību. Piemērota eksperta izvēle kļūst ārkārtīgi svarīga. Piemēram, 2017.gada janvārī Lietuvas Augstākā tiesa sprieda – ja puses nespēj vienoties par to, kurš eksperts būtu jāpiesaista, tiesa bez pienācīga pamatojuma nevarētu norīkot vienas puses ierosināto ekspertu. Tiesai ir jāmeklē citi risinājumi, piemēram, kā ekspertu norīkot trešo personu, kuru nav ierosinājušas lietā iesaistītās puses, vai izveidot ekspertu grupu, kurā ir abu pušu ierosinātie eksperti. Efektīvs un

² Braun, Alexandra. *Professors and Judges in Italy: It Takes Two to Tango*. Oxford Journal of Legal Studies, 26.sējums, Nr.4, 2006., 668.lpp.

³ Attiecībā uz Anglijas tradīcijām: Braun, Alexandra. *Professors and Judges in Italy: It Takes Two to Tango*. Oxford Journal of Legal Studies, 26.sējums, Nr.4, 2006., 668.-669.lpp.

laika ekonomijas ziņā labs risinājums ir arī nenorīkot ekspertu, ja tiesnesim pašam ir attiecīgās zināšanas. Tomēr šādā gadījumā var rasties problēmas, tiesnesim vienā lietā pildot divus dažādus uzdevumus. Ja tiesnesis nenorīko ārēju ekspertu un spriedumā paļaujas tikai uz savām zināšanām jomā, kas nav saistīta ar tiesībām, lietā nav rakstiska eksperta atzinuma, ko puses var apspriest un noraidīt, kā arī uzticēt veikt neatkarīgu novērtējumu lietas izskatīšanā neiesaistītam tiesnesim. No otras puses, dažās jurisdikcijās iespējams, ka tiesas kolēģijā var būt ne vien juristi, bet arī citi speciālisti, piemēram, bioloģijas profesors, vai arī eksperta ziņojumu tiesā sagatavo speciāli tiesneši, kas nav profesionāli juristi. Lietuvā tā nenotiek. Vismaz šobrīd. Mūsu parlamentā intensīvi tiek diskutēts par tādu likumu pieņemšanu, ar kuriem atļautu tiesnešu – ekspertu, kas nav profesionāli juristi, piesaistišanu. Tie faktiski varētu būt kādas zinātnes vai tehnoloģijas jomas speciālisti. Taču nav iespējams prognozēt, vai šāda ekspertu piedalīšanās varētu būt jauns virziens tiesu iestāžu iespējamajā mijiedarbībā ar akadēmiskajām aprindām.

Mūsdienās tiesnešiem jāizskata aizvien sarežģītākas lietas, kuras ietver sarežģītus zinātnes un tehnoloģiju jautājumus. Tātad jāmacās strādāt un veikt ne vien juridiskus pētījumus, bet arī pētījumus sociālajā jomā, ekonomikā un tehnoloģiju jomā. Lai, piemērojot spēkā esošās tiesību normas, atrisinātu sarežģītas juridiskas problēmas, bieži vien nepietiek izdarīt loģiskus secinājumus no tiesību normām, bet ir jāizmanto arī iztēle un radošums, kā arī spēcīgas analītiskās prasmes. Tādēļ jāizvērtē, kura pieeja būs visiedarbīgāka. Dažām problēmām nemaz nav galīgā risinājuma.⁴ Tādēļ var rasties jautājums, vai juridiskā izglītība būtu jāpadara mazāk vērsta uz teorijas apguvi, bet saderīgāka ar pašreizējām un nākotnes vajadzībām saistībā ar tiesāšanu un juridisko praksi? Kas tiesnesim patiešām ir vajadzīgs – vai pārzināt tiesāšanas mākslu, vai pilnībā pārzināt vien tiesību normas? Augstskolām ir lielas iespējas veicināt tiesu sistēmas uzlabojumus. Bet vai augstskolu galvenais uzdevums ir sagatavot tiesnešus? Dažās valstīs ir speciālas tiesnešu skolas.

Attiecībā uz tiesu sadarbību ar akadēmiskajām aprindām juridiskos jautājumos ir jānorāda, ka rakstītās tiesības to formāli neregulē. Lietuvas Augstākā tiesa ir noslēgusi sadarbības līgumus ar Lietuvas vadošajām augstskolām. Saskaņā ar šiem līgumiem augstskolas un tiesa apņemas savstarpēji informēt viena otru par savām pētniecības darbībām. Augstskolām var lūgt sniegt atzinumu par judikatūras pārskatiem un citiem tiesas veiktajiem pētījumiem, šajā ziņā var veikt kopīgas darbības. Pēc pieprasījuma tiesa arī sniedz konsultācijas augstskolām par tematiem, kurus, kā tiesa uzskata, varētu analizēt maģistra darbos vai doktora disertācijās. Tā pirms dažām nedēļām mums Augstākajā tiesā bija iesniegtas divas doktora disertācijas. Sadarbojamies arī, rīkojot konferences, studentu praksi, apbalvošanu par gada labāko maģistra darbu tiesību zinātnē, tiesneša „ēnošanu”, kad students ar tiesnesi kopā pavada pilnu darba dienu Augstākajā tiesā vai citā tiesā, kā arī citus pasākumus.

Lietuvas Augstākajā tiesā vairs nav Zinātniski konsultatīvās padomes. Bet, piemēram, Ukrainā Zinātniski konsultatīvās padomes sastāvā ir daži Augstākās tiesas tiesneši un liels skaits akademiķu. Ukrainas Augstākā tiesa šai padomei prasa sniegt atzinumus juridiskos jautājumos gandrīz visās lietās. Tiesa šo darbu vispār neapmaksā. Uzskata, ka atzinuma sniegšana Augstākajai tiesai ir prestižs uzdevums. Arī daži Lietuvas akademiķi ir teikuši, ka viņi ir pagodināti, ja tiesa personiski viņiem lūdz sniegt atzinumu konkrētā juridiskā jautājumā.

Tātad Lietuvas Augstākās tiesas Juridiskās pētniecības nodaļa dažkārt lūdz akademiķiem sniegt atzinumu par juridisku jautājumu kādā lietā. Tiesa saņem atbildes, kaut arī tiesai nav līdzekļu, lai par to samaksātu. Pēc atzinuma saņemšanas tiesa to rūpīgi analizē, un tas ir patiešām noderīgs. Tajā var būt būtiska informācija un juridiski argumenti, kurus citādi nebūtu bijis iespējams iesniegt tiesai, kā arī izpratne par nolēmuma plašāku ietekmi, kas neattiecas tikai uz lietā iesaistītajām pusēm. Tas arī atspoguļo tiesas atvērtību.

Šo darbību neregulē tiesību normas vai citi noteikumi. Tādēļ, protams, rodas jautājumi. Vai tiesību zinātņu profesora rakstiskais atzinums ir jānosūta lietā iesaistītajām pusēm? Taisnīgas tiesvedības labad es teiktu – jā. Vai to var rakstīt profesors, kas zināmā mērā ir ieinteresēts attiecīgajā lietā? Daži autori saka, ka intereses nav problēma, jo tiesnesim parasti ir jāvērtē ieinteresēto pušu argumenti. Taču šķiet, ka neatkarīga konsultanta atzinums varētu būt vērtīgāks un pārliecinošāks nekā tāds, ko sniegusi ieinteresētā persona. Tāpēc uzskatu, pirms piekrist atzinuma sagatavošanai, profesoriem būtu jāizpauž savas intereses. Vēl viena problēma – šis darbs netiek uzskatīts par vērtīgu akadēmisku darbību un parasti arī augstskolas par to nemaksā, tāpēc tiesību zinātņu profesoriem nav finansiālas motivācijas.

Lietuvas Augstākā tiesa gadā sagatavo vismaz četrus judikatūras pārskatus vai apkopojumus krimināllietās un civilālietās. To tematus atlasa un apstiprina Krimināllietu tiesu palātas un Civillietu tiesu palātas tiesnešu sanāksmēs. Šis darbs zināmā mērā līdzinās akadēmiskajam darbam. Pētījumu projektus, ko pēc tam iesniedz izvērtēšanai un apstiprināšanai tiesnešiem, sagatavo tiesas Juridiskās pētniecības nodaļas speciālisti, kuriem ir akadēmiskā pieredze un labas pētniecības prasmes. Tiesa šo darbu parasti veic par saviem līdzekļiem. Ārējās akadēmiskās aprindas nav iesaistītas šajā procesā. Pārskata gala versiju publicē tiesas tīmekļa vietnē un drukātā veidā Augstākās tiesas biļetenā. Šajā ziņā, manuprāt, varam apsvērt intensīvākas sadarbības iespējas, piemēram, nosūtīt dokumentu projektu augstskolu profesoriem pētījumiem vai iekļaut viņus dokumenta projekta sagatavošanas darba grupās. Taču problēma ir – vai akademiķi būs ieinteresēti šajā darbā un vai tas sniegs būtisku pievienoto vērtību, ņemot vērā, ka tajā jāiegulda ievērojami liels akademiķu un tiesas visdārgākais resurss – laiks. Mums jāņem vērā, ka judikatūras pētījumi un apkopojumi nav juridiski saistoši ne Augstākajai tiesai, ne zemākas instances tiesām. Saskaņā ar mūsu konstitucionālajām tradīcijām mēs šajos pētījumos nevaram izvērst pārmērīgi akadēmiskas debates un sniegt tiesām plašus vispārīgus norādījumus.

⁴ Lord Reed. *Triremes and Steamships: Scholars, Judges, and the Use of the Past. The Scrymgeour Lecture*, Dandi Universitāte. 4.lpp. <<https://www.supremecourt.uk/docs/speech-151030.pdf>> [2017-04-17].

Turklāt, citu ieinteresēto personu, piemēram, tiesību profesoru iesaistišana, var izraisīt diskusijas, kurām būs jāvelta vairāk laika un līdzekļu. Tiesai svarīgas ir arī ekonomijas un savlaicīguma intereses.

Augstākajai tiesai pašai trūkst cilvēkresursu, lai rūpīgi sekotu informācijai, kas Lietuvā publicēta visos juridiskajos žurnālos vai grāmatās. Tāpēc ne vienmēr zinām, ko akadēmiķi domā par kādu no Augstākās tiesas spriedumiem. Protams, noderīgi ir dažādi mācību pasākumi, konferences, Augstākās tiesas tiesnešu un citu darbinieku iesaistišanās augstskolu darbā. Neformālā saziņa var sniegt diezgan daudz atsauksmju par tiesas un akadēmisko aprindu darbu. Faktiski redzam, ka dažus rakstus par judikatūru ir rakstījuši akadēmiķi, kuri vienlaikus ir bijuši juridiskie padomnieki, kas iesaistīti lietā kā vienas puses pārstāvji, iepriekš pat neatklājot šo svarīgo faktu. Citos juridiskajos rakstos redzam, ka to autorus izvirās no juridiskām debatēm un izvirās sniegt atzinumu par konkrētu juridisku problēmu. Tā vietā viņš tikai pārfrāzē judikatūru, dažkārt pat apstrīdot to, un saka, ka tiesām būtu šis jautājums jāatrisina. Jā, tiesas to noteikti darīs. Tomēr uzskatu, ka tiesību doktrīnai ir jāsniedz argumenti, idejas un priekšlikumi par tiesību normām, kādas tās ir, kādām vajadzētu būt vai kādas tās varētu būt, jānorāda ietvars, kurā nolēmumam jāiekļaujas, jāmodelē juridisku lēmumu sekas, parādot un apspriežot to ietekmi, jārada koncepcijas, jāizstrādā jaunas doktrīnas un jālīdzsvaro politikas apsvērumi

daudz dziļāk nekā Augstākā tiesa to var izdarīt.⁵ Lietuvā gandrīz nemaz tiesu lietās nav piezīmju, ko sagatavojuši akadēmiķi. Savukārt tiesnesim ir arī gandrīz neiespējami doties ilgākā atvaļinājumā un veltīt laiku juridiskiem pētījumiem vai izglītībai, vai strādāt par tiesnesi uz pusslodzi.

Nobeigumā vēl viens jautājums. Uzskatu, ka akadēmiskajai brīvībai un tiesu neatkarībai ir liela nozīme. Abām pusēm šķiet ļoti dabiski un bagātinoši, ka akadēmiķi var brīvi un lietišķi kritizēt judikatūru, bet tiesnesis joprojām var būt neatkarīgs sava sprieduma pieņemšanā. Veselīgas diskusijas ir ļoti iedarbīgs tiesību pilnveides līdzeklis. Taču, ja vadošo akadēmiķu un tiesu saikne kļūst pārāk cieša, var ciest akadēmiskā brīvība un tiesu neatkarība.

Lietuvas Augstākā tiesa nefinansē pētījumus, izņemot tos, kurus sagatavojusi pati tiesa. Mēs tikai maksājam parasto darba algu saviem darbiniekiem, kas piesaistīti pētījumu sagatavošanā. Lai gan Augstākā tiesa ir gatava atsaukties akadēmiķu aicinājumiem piedalīties dažādos pētnieciskajos projektos, mēs nerīkojamies īpaši proaktīvi un parasti paši neierosinām ārējus pētniecības projektus. Jā, mēs varam ieteikt (un faktiski to arī darām) tematus pētniecībai, taču parasti mēs neuzņemamies vadošo lomu šajās darbībās. Mēs ļoti lielu uzmanību veltām sava galvenā uzdevuma izpildei – efektīvi un laikus spriest tiesu.

⁵ Braun, Alexandra. *Professors and Judges in Italy: It Takes Two to Tango*. Oxford Journal of Legal Studies, 26.sējums, Nr.4, 2006., 669.lpp.

AUGSTĀKO TIESU PĒTNIECĪBAS DIENESTS: SPĀNIJAS PIEREDZE

Hosē Marija Blanco SARALEGI
(*José María Blanco Saralegui*)
Spānijas Karalistes Augstākās tiesas vecākais tiesnesis, Tehniskā biroja koordinators

Dr.iur. Jolanda Kano GALANA
(*Yolanda Cano Galán*)
Spānijas Karalistes Augstākās tiesas Tehniskā biroja juridiskā padomniece, pasniedzēja

Eiropas valstīs augstāko tiesu nozīme netiek apšaubīta. Lai pilnveidotu augstāko tiesu ikdienas darbu, ir svarīgas kopējas vadlīnijas. Izmantojot Labās prakses rokasgrāmatu, kas izveidota pēc divus gadus ilgušiem pētījumiem, mēs varam dalīties pieredzē, kā Tehniskais birojs – Spānijas Karalistes Augstākās tiesas atbalsta struktūrvienība (kā noteikts Spānijas pamatlikumā par tiesu varu 7/2015, 21.jūlijs, ar ko groza pamatlikumu 6/1985, 1.jūlijs) – palīdz sasniegt Spānijas pārsūdzību sistēmas kvalitātes mērķus.

Pirms Spānijas Karalistes Augstākās tiesas Tehniskā biroja darbības izklāsta ir jāsniedz daži paskaidrojumi par Augstākās tiesas organizatorisko struktūru.

Augstākā tiesa ir galvenā atbildīgā par tiesību normu vienādu interpretāciju Spānijā, jo tā ir pēdējā pārsūdzības

tiesa visā valstī. Augstāko tiesu vada priekšsēdētājs un viņa prombūtnes gadījumos vai gadījumos, kad viņš nespēj pildīt amata pienākumus, viņu aizstāj priekšsēdētāja vietnieks. Turklāt priekšsēdētājs, priekšsēdētāja vietnieks, Augstākās tiesas palātu priekšsēdētāji un ievēlētie palātu locekļi, kā arī valdības sekretārs veido Valdības palātu. Šī palāta atbild par valdības lietu izskatīšanu.

Lai nodrošinātu uzticēto pienākumu izpildi, Augstākajā tiesā ir izveidotas specializētās palātas atbilstoši pārsūdzības priekšmetam un tiesību nozarei:

Pirmā palāta – civiltiesības un komerciesības,

Otrā palāta – krimināltiesības,

Trešā palāta – administratīvās tiesības,

Ceturtdā palāta – nodarbinātības, darba un sociālā nodrošinājuma tiesības,

Piektā palāta – militārās procedūras.

Vēl ir arī ārkārtas palātas, kuras risina jurisdikciju strīdus un kuru sastāvā ir vienāds skaits locekļu no visām piecām palātām, kā arī valsts pārvaldes darbinieki, kuru uzdevums ir risināt strīdus par lietu pakļautību.

Katrai palātai, istenojot tiesas procesu, ir pilnīga autonomija. Palātas pārvaldība ir uzticēta katras palātas priekšsēdētājam. Ikdienas darbā katrai palātai palīdz darbinieki, kas sadarbojas ar advokātiem, paziņo nolēmumus utt.

JURIDISKAIS DIENESTS

Augstākās tiesas pētniecības un dokumentācijas nodaļa ir Tehniskais birojs. To vada direktors un tā sastāvā ir juridiskie padomnieki un tiesas administrācijas darbinieki.

Direktoru ievēl Tieslietu padome – konstitucionāla koleģija, neatkarīga institūcija, kuras sastāvā ir tiesneši un citi juristi un kas pārbauda tiesu iestādes, lai garantētu tiesnešu neatkarību, īstenojot tiesu varu attiecībā pret sabiedrību. Direktora vēlēšanas notiek pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma. Kamēr Tehniskā biroja direktors pilda amata pienākumus, viņš ir Augstākās tiesas goda tiesnesis.

Tehniskā biroja darbinieki pilda savus amata pienākumus saskaņā ar biroja direktora un palātu priekšsēdētāju rīkojumiem. Tehniskajam birojā katrā tiesu apgabalā ir nodaļa, kas sniedz pakalpojumus atbilstoši savai profesionālajai specializācijai tiesību nozarē:

Pirmā palāta – atbalsta personāls: divi apgabala koordinatori un 18 juridiskie padomnieki;
Otrā palāta – atbalsta personāls: divi apgabala koordinatori un 11 juridiskie padomnieki;
Trešā palāta – atbalsta personāls: pieci apgabala koordinatori un 18 juridiskie padomnieki;
Ceturrtā palāta – atbalsta personāls: divi apgabala koordinatori un 12 juridiskie padomnieki;
Piektajai palātai un īpašajām palātām palīdz vecākais tiesnesis.

Tieslietu ministrija nosaka Tehniskā biroja sastāvu un personālu pēc Valdības palātas atzinuma, Tieslietu padomes ziņojuma un Finanšu un valsts pārvaldes ministrijas pozitīva atzinuma saņemšanas.

PROFESIONĀLĀ PIEREDZE, ATLASE UN IECELŠANA AMATĀ

Juridiskie padomnieki ir augstas kvalifikācijas valsts ierēdņi, tiesību nozares speciālisti: tiesneši un vecākie tiesneši, vecākie tiesas darbinieki, prokurori, valsts pārvaldes pārstāvji, nodokļu inspektori, maksātspējas administratori, augstskolu pasniedzēji u.tml. Juridiskos padomniekus izraugās atlases procedūrā, ņemot vērā kritērijus, kas norādīti oficiālajā paziņojumā. Līdztekus tiesnešiem, tiesas darbiniekiem vai prokuroriem, kuri ir tiesu iestāžu darbinieki, citiem kandidātiem jābūt valsts pārvaldes iestāžu vai konstitucionālo struktūru valsts ierēdņiem ar grādu tiesību zinātnēs. Juridiskos padomniekus amatā ieceļ uz vienu gadu ar iespēju, ka trīs gadus pēc kārtas šo termiņu var pagarināt Augstākās tiesas priekšsēdētājs, ņemot vērā tās palātas priekšsēdētāja viedokli, kurā juridiskais padomnieks bijis norīkots, kā arī Tehniskā biroja direktora viedokli, ievērojot tādu pašu procedūru, kāda izmantota sākotnējai iecelšanai amatā. Tā kā juridiskie padomnieki pilda valsts ierēdņu pienākumus, stājoties amatā Tehniskajā birojā, uz viņiem attiecas īpašie dienesta nosacījumi, kas aizliedz viņiem turpināt iepriekšējo darbu, savienojot to ar juridiskā padomnieka amatu. Taču viņi saglabā savu iepriekšējo darbavietu pārvaldes iestādē.

AMATA PIENĀKUMI

Juridiskajie padomnieki strādā Tehniskā biroja direktora un palātas priekšsēdētāja pakļautībā, tāpēc

viņiem jāapgūst dažādi uzdevumi. Ikdienā viņi veic šādus darba pienākumus:

- sagatavo apskatu par tiesu praksi un tiesību aktiem, veidojot tiesu nolēmumu apskatus un kopsavilkumus vai sagatavojot monogrāfijas vai pētījumus par konkrētām lietām vai vairākām līdzīgām lietām vai konkrētu tiesību jautājumu;
- veic starptautisko tiesību aktu un starptautisko tiesu nolēmumu monitoringu un nodod nepieciešamo informāciju Spānijas tiesām. Ir izveidota Starptautiskās judikatūras analīzes grupa, kurā ir Tehniskā biroja direktors, divi palātu koordinatori un viens juridiskais padomnieks, kas pārstāv katru no piecām Augstākās tiesas palātām. Šī grupa divas reizes mēnesī apspriež, analizē un apkopo spriedumus, kurus pasludinājuši Eiropas Savienības Tiesa, Eiropas Cilvēktiesību tiesa, Amerikas Cilvēktiesību tiesa un Spānijas Konstitucionālā tiesa. Tehniskā biroja direktors katru dienu sniedz Eiropas Savienības Oficiālā Vēstneša un Spānijas Oficiālā Vēstneša (BOE) pārskatu;
- sagatavo atbilstošās Augstākās tiesas palātas tiesnešu nolēmumu projektus: pagaidu lēmumus, lēmumus par sūdzības pieņemamību vai nepieņemamību, kā arī galīgo spriedumu projektus. Juridiskie padomnieki nav piesaistīti konkrētam tiesnesim, bet tās palātas priekšsēdētājam, kurā viņi ir iecelti amatā. Viņi neizskata lūgumus tiesai, par tiem atbild tiesas darbinieki un katras palātas juridiskais birojs;
- atlasa, apkopo un kārtro lietas atbilstīgi tiesību jautājumam, par kuru iesniegta sūdzība;
- sagatavo Augstākās tiesas spriedumu kopsavilkumus. Kad Tehniskā biroja galvenais analītiķis (palātu koordinators) ir apstiprinājis kopsavilkumu, to ievieto CENDOJ datubāzē, kurai var piekļūt ne vien tiesneši, bet arī juridiskie padomnieki, juristi, tiesību zinātnu studenti un sabiedrība;
- sadarbojas ar dažādām iestādēm: augstskolām (praktiskā apmācība), advokātu apvienībām, Tieslietu padomi, valsts un starptautiskajām organizācijām (Eiropas Tieslietu padomju tīkls);
- pēc pieprasījuma palīdz Augstākās tiesas priekšsēdētājam, priekšsēdētāja vietniekam, Tehniskā biroja direktoram, palātu priekšsēdētājiem vai Augstākās tiesas tiesnešiem citos jautājumos.

ATBALSTA DIENESTS

Lai sniegtu atbalstu Juridiskās nodaļas darbam, Tehnisko biroju papildina vairākas nodaļas, kuras veido Atbalsta dienestu. To veido šādas nodaļas: Vispārējais reģistrs, Tulkošanas birojs, Iedzīvotāju pakalpojumu un informācijas birojs, Arhīva nodaļa, IT nodaļa, Kopēšanas nodaļa, Bibliotēkas un dokumentācijas nodaļa. Atbalsta dienesta darbinieki ir specializēti darbinieki, kas Augstākajā tiesā saņemtos dokumentus reģistrē un virza atbilstoši tiesību nozarei, palātām, dokumenta veidam vai sūdzībai utt. Tā kā Spānijā ir vairākas valsts valodas, tulkošanas biroja darbinieki spāņu valodā (Augstākās tiesas oficiālā valoda) tulko pārsūdzētos spriedumus un

citus dokumentus, kas nepieciešami Augstākās tiesas tiesnešu un darbinieku darbam. Tā kā tiesu iestādes izvirzījušas mērķi strādāt „bez papīra izdrukām”, IT nodaļa sniedz tehnisko atbalstu, uztur programmatūru un aparāturu, bet kopēšanas nodaļa sagatavo materiālus, kas tiesnešiem un Tehniskajam birojam vajadzīgi darba pienākumu izpildei. Augstākās tiesas bibliotēka ir plaši pazīstama. Bibliotēkas un dokumentācijas nodaļa nodrošina ne tikai grāmatas, dokumentus vai citus dokumentus, kas vajadzīgi, lai analizētu un gatavotu nolēmumu projektus, bet nodrošina arī spriedumus un citus materiālus, kas vajadzīgi Tehniskā biroja ikdienas darbam. Īpaši svarīga ir Iedzīvotāju pakalpojumu un informācijas biroja darbība. Ikviens iedzīvotājs – ne tikai profesionāli juristi – var lūgt informāciju par savu iesniegto sūdzību statusu, procesuālo situāciju u.tml. vai meklēt informāciju publiskajā tīklā.

SPRIEDUMU KOORDINĒŠANA

Pildot Augstākās tiesas galveno uzdevumu, koordinēšana ir nepieciešama, lai:

1. nesniegtu atšķirīgus vienas un tās pašas problēmas risinājumus – atziņu vienādošana. Mēs to varētu saukt par IEKŠĒJO koordinēšanu palātās;
2. ja iespējams, sniegtu vienādus risinājumus līdzīgām problēmām, par kurām dažādās palātās iesniegtas pārsūdzības. Mēs to saucam par Koordinēšanu STARP palātām;
3. sniegtu vienādus risinājumus saskaņā ar Eiropas tiesību aktiem un tiesu praksi un paātrinātu lēmumu pieņemšanu. Mēs to saucam par IEKŠĒJO koordinēšanu STARP palātām.

Koordinēšanas process šķiet sarežģīts, taču faktiski tas tāds nav. Palātu iekšējās un savstarpējās informācijas apmaiņas iespējas ir diezgan elastīgas, jo īpaši ar Tehniskā biroja koordinātoru starpniecību, kuri sniedz informāciju palātu priekšsēdētājiem un Augstākās tiesas tiesnešiem, kas atbild par nolēmumu pieņemšanu. Informēšanas un apspriešanās process var būt divējāds:

- Augšupējs – no juridiskajiem padomniekiem (kuri pārziņa iepriekšējos spriedumus sūdzībā izvirzītajā jautājumā un izpēta pārsūdzības, kas attiecas uz to pašu problēmu, par kurām vēl nav pasludināts spriedums) Augstākās tiesas tiesnešiem (kuri atbild par lēmuma pieņemšanu sūdzībā izvirzītajā jautājumā) informācija tiek nodota caur palātu koordinātoriem, kas pārrauga juridisko padomnieku darbu un iesniedz tiesnešu jautājumus;
- Lejupējs – no tiesnešiem (ja ir jāizpēta iepriekšējie risinājumi sūdzībā izvirzītajā jautājumā vai jāizskata izskatīšanā esošas sūdzības par to pašu problēmu) juridiskajiem padomniekiem informācija tiek arī nodota ar palātu koordinātoru starpniecību.

Tā kā katra Augstākās tiesas palāta ir specializējusies kādā no tiesību nozarēm, ir nepieciešama palātu prakses savstarpējā koordinēšana, lai gan risinājumam, kas pieņemts līdzīgos tiesību jautājumos vai par līdzīgām sūdzībām, nav jābūt vienādam (tiesību akti, kuri jāinterpretē, atšķiras; Augstākajā tiesā iesniegtās problēmas nav identiskas utt.).

Vislabāk palātu iekšējo un savstarpējo darba koordinēšanu var paskaidrot ar piemēru. Visās Eiropas valstīs notiek diskusijas par surogācijas praksi (kas Spānijā ir aizliegta). Augstākās tiesas Pirmā palāta (civillietu tiesu palāta) sprieda, ka saskaņā ar Spānijas civiltiesībām un pretēji Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām jaundzimušo, kuru dzemdējusi surogātmāte, nevar reģistrēt iedzīvotāju reģistrā, jo surogācijas līgums nav tiesisks. Taču Ceturtā palāta (nodarbinātības, darba un sociālā nodrošinājuma tiesības) sprieda, ka surogācijas gadījumā reģistrācijas (ko aizliedza Pirmā palāta) neesība neietekmē maternitātes pabalsta izmaksāšanu. Pirmās un Ceturtās palātas tiesnešu rīcībā bija visa nepieciešamā informācija (ES tiesību akti, Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņas, Augstākās tiesas Pirmās, Otrās, Trešās un Ceturtās palātas lēmumi jautājumos, kas attiecas uz surogāciju), lai pilnīgi neatkarīgi pasludinātu spriedumu, un risinājumi bija tikai šķietami pretrunīgi.

LIETU ATLASE PAMATOJOTIES UZ INTERESI KASĀCIJAS PROCESAM

Sūdzību iesniegšana Augstākajā tiesā ir ierobežota. Lai gan katrai tiesību nozarei ir noteiktas pārsūdzības robežas (saskaņā ar speciālajām procesuālajām normām attiecībā uz sūdzību iesniegšanu civillietās, krimināllietās, administratīvajās lietās vai sociālajās lietās), tās visas pieļauj pārsūdzības šādās situācijās:

- ja zemākās instances tiesās ir pasludināti pretrunīgi spriedumi par konkrēto tiesību jautājumu (vajadzīga atziņu vienādošana);
- ja ir jāinterpretē jauns tiesību akts (vajadzīga jauna tiesību akta interpretācija);
- ja konkrētais tiesību jautājums ietekmē plašāku sabiedrību (tiesību jautājuma vispārējā ietekme);
- ja tiesību jautājumam piemīt „interese kasācijas procesam” (vajadzīgs spriedums par tiesību jautājumu atbilstīgi lietu kategorijai, saistībā ar tiesību normu sarežģītību, vispārējo interešu labad utt., par ko saskaņā ar procesuālo tiesību normām nevar iesniegt sūdzību Augstākajā tiesā).

Līdzīgs siets (konstitucionālās intereses) tika izveidots 2007.gadā Spānijas Konstitucionālajā tiesā individuālo sūdzību izskatīšanai (Spānijā ir atvērta individuālo konstitucionālo sūdzību iesniegšanas sistēma, kas ir līdzīga sistēmai, ko izmanto Vācijas Karlsrūes Federālajā konstitucionālajā tiesā, bet sūdzību lielā skaita dēļ praksē tā ir jāierobežo).

II

AUGSTĀKO TIESU KOMUNIKĀCIJA UN LOMA
TIESLIETU PADOMJU DARBĀ

No kreisās: diskusijas moderators Jānis Pleps un referenti Anīta Kovaļevska, Ivars Bičkovičs, Zdeneks Kūns un Gregors Strojins

Dr.iur. Jānis PLEPS,
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību
teorijas un vēstures zinātņu katedras vadītājs,
Valsts prezidenta padomnieks

Jāteic, ka šī konference ir ārkārtīgi savlaicīga un ārkārtīgi nepieciešama. Mēs redzam pēdējos gados visā Eiropā būtiskus izaicinājumus demokrātijai un likuma varai. Politika mainās ātrāk, nekā mēs būtu varējuši iedomāties, jaunās tehnoloģijas ienes savas lietas. Partiju demokrātija, kas likās pamats modernajām demokrātijām, ir mainījusies. Partijas vairs nav tādas kā agrāk un pilsoņi vairs nav tādi kā agrāk. Vēlētājs ir gatavs eksperimentēt, vēlētājs ir gatavs paspēlēties ar valsti, lai pavērotu, lai būtu interesantāk. Šajā brīdī ārkārtīgi būtiski jebkurā valstī pieaug tiesu varas loma. Tiesu vara joprojām ir tas enkurs, kas notur valstiskumu. Enkurs, kas valstiskumu notur pie fundamentālām lietām kā taisnīgums, likuma vara, arī ticība savai valstij.

Ir arī jāatzīst, ka šis laiks nāk kā izaicinājumu laiks. Arī tiesu vara ir spiesta mainīties līdzī laimam. Jo „pastāvēs

tas, kas pārvērtīsies,” teicis jurists Pliekšāns – dzejnieks Rainis.

Modernās tehnoloģijas ienes savu. Tiesas mūsdienās strādā savādāk. Un Latvijas progress šajā ziņā ir novērtēts nesenoja tiesu sistēmas ziņojumā – Latvija ir 5.vietā Eiropas Savienībā – tāpat pašā augšgalā tehnoloģiju ieviešanā.

Mainās saziņa ar sabiedrību, komunikācijas rīki. Ir pilnīgi normāli, ka Augstākās tiesas tiesneša amata kandidāts Amerikas Savienotajās Valstīs izveido Twitter kontu un aģitē par sevi. Arī Latvijā ir tiesneši, kuriem ir Twitter konts, kuri aktīvi pauž savu pozīciju sabiedrībai būtiskos jautājumos ar moderniem līdzekļiem.

Uz tiesu daudzi apmulsuši raugās pēc liderības, pēc stabilitātes, pēc atsaucē uz lielajām, mūžīgajām vērtībām. Šodien mēs šīs lietas diskutēsim. Par Tieslietu padomēm, par tiesas spriešanu un par tiesu dialogu. Un es ļoti ceru, ka tie kolēģi, kas šeit ir pulcējušies, ir norūpējušies un ir gatavi kopīgi domāt. Nedomāju, ka būs uzreiz gatavas atbildes, bet ceru, ka pēc šīm divām stundām mēs paliksim ar jaunām domām bagātāki un varbūt gūsim iedvesmu turpmākajam darbam.

Augstākās tiesas priekšsēdētāja un reizē Tieslietu padomes priekšsēdētāja Ivara Bičkoviča ziņojumā dzirdējam lietas, ar kurām šī konference varētu rezultēties turpmākajā darbā. No Tieslietu padomes izskanēja gatavība diskutēt vai pārdomas par politiku darbību Tieslietu padomes sastāvā. Pieļāvu, ka šī diskusija varētu virzīties uz Saeimas Juridisko komisiju ar to jautājumu, kas ir klasiskais jautājums pie mums, jo Latvijā Tieslietu padomes locekļi ir Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs un tieslietu ministrs. Tieslietu padomes priekšsēdētāja priekšlasījumā tika parādīti šīs izvēles zināmi riski Venēcijas komisijas un arī tiesu varas atzītu rekomendāciju kontekstā.

Čehijas Augstākās Administratīvās tiesas tiesneša doktora Zdeneka Kūna tēma – starp racionālu lēmuma pieņemēju un *Deus ex Machina* – Dievu no mašīnas, kas bija klasiska lieta, kā grieķu dramaturgi atrisināja lietas. Tad, kad viņi savērpa sižetu trakāk nekā Hameleonu rotaļās, lai atrisinātu lietu, parādījās kāds Dievs, kas pateica – tam būs tas, tas būs tā, un viss bija kārtībā. Tā šis izteiciens ir ienācis ne tikai dramaturģijā, bet arī jurisprudencē.

No Zdeneka Kūna priekšlasījuma saprotams, ka nākamie tiesu uzdevumi ir diezgan skaidri – Twitter konts, sociālie mediji un sociālie tīkli ir iespēja kļūt tuvāk interesentiem, kuriem ir svarīgs tiesas lemtais. Un klātesošie kolēģi, kas ir Twitterī, arī apliecinās, ka tie tiesneši, kas lieto Twitter, tur parasti veido ļoti saturīgas un interesantas diskusijas par nolēmumiem, par aktuālām pozīcijām. Un tas ir ļoti efektīvs rīks.

Zdeneka Kūna skartā tēma sasaucās ar Slovēnijas Augstākās tiesas Sabiedrisko attiecības nodaļas vadītāja Gregora Strojina tēmu par svarīgākajiem mūsdienu izaicinājumiem tiesu komunikācijā.

Runājot par juridiskās argumentācijas tehniku – izvērstu vācu stilu vai precīzo un lakonisko franču stilu – mēs varbūt pamazām tuvojamiem Twitter stilam – 140 zīmēs izspriesta lieta. Acīmredzot tas būs liels izaicinājums – apjoms un laiks sāk runāt par sliktu pamatīgam, lēnam izpētes darbam. Tas ir jautājums pārdomām, kāda būs rītdiena.

Anita Kovaļevska, Universitātes kolēģe, Augstākās tiesas tiesnese un arī Tiesnešu ētikas komisijas priekšsēdētāja, ar tēmu – sadarbība starp Augstāko tiesu un zemākas instances tiesām Latvijas pieredzē – deva skatu no abām „ierakumu” pusēm – kā tas ir no apelācijas un kā no kasācijas instances raugoties. Divas lietas piefiksēju pārdomām – pilotspriedumi, kas tiek praktizēti Eiropas Cilvēktiesību tiesā kā instruments lietu ilguma samazināšanai, un sarunas – sarunāties, diskutēt, apmainīties viedokļiem. Un tas ir arī tas, ko darījam šajā konferencē.

Paldies projekta organizētājiem un dalībniekiem. Šajā sesijā izskanēja ļoti daudz jaunu, praktisku izaicinājumu, ar ko saskaras visi Eiropā, un izskanēja arī idejas, kā to risināt. Šī konference paliks atmiņā ar to, ka te ir izskanējis ārkārtīgi daudz mazu, praktisku lietu, kas varētu tikt darītas, lai uzlabotu, pilnveidotu, efektīvizētu procesus, lai mēs viens otru labāk saprastu.

TIESLIETU PADOMES DIALOGS TIESU UN VALSTS VARAS SISTĒMĀ

Ivars BIČKOVIČS
Tieslietu padomes priekšsēdētājs,
Augstākās tiesas priekšsēdētājs

TIESLIETU PADOMES UN VARAS ATZARU DIALOGA TIESISKĀS IETVARS

Runājot par tiesu varas organizācijas un funkcionēšanas jautājumiem, būtu jāatceras, ka šīs diskusijas centrālā tēma – tiesu neatkarība – nav izolēta pašvērtība, bet gan ir skatāma demokrātiskas valsts funkcionēšanas kontekstā.

Jau XVIII gs. franču filozofs Šarls Luijs Monteskijs līdzās funkcionāli nošķirtām likumdevēja un izpildvarām piesauca trešo neatkarīgas varas atzaru – tiesu varu: „[...] lai novērstu varas ļaunprātīgu izmantošanu, ir nepieciešams, lai vara uzraudzītu varu. [...] Brīvība nevar eksistēt, ja likumdevēja un izpildvara būs koncentrētas vienās rokās. Brīvība nevar eksistēt arī tad, ja tiesu vara nebūs atdalīta no likumdevējas un izpildvaras.”¹

¹ Prof. Dr.iur. Sanita Osipova, Aigars Strupiņš, Aija Rieba „Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves”, Jurista Vārds 09.03.2010. Nr.10 (605); citēts no Monteskijs III. Избранные произведения. (О духе законов). Москва, 1955, с. 289.

Šīs idejas koncentrētā formā atspoguļotas arī Latvijas Republikas Satversmē, kuras preambulā ietverta atsauce uz Latviju kā demokrātisku, tiesisku valsti. Satversmes 83.pantā noteikts, ka tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti. Savukārt caur tiesu neatkarību, spriežot tiesu valsts, t.i., tautas, vārdā un interesēs un saskaņā ar tautas vārdā pieņemtiem likumiem, tiek realizēta personu tiesību aizsardzība – visupirms jau Satversmes 91. un 92.pantos noteiktais, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā un ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.

Demokrātiskā tiesiskā valstī trīs varas atzari papildina cits citu, neviens no tiem nav augstāks par pārējiem un nedominē.²

Līdzīgas atziņas savā praksē vairākkārt paudusi arī Satversmes tiesa, uzsverot, ka Latvijā kā neatkarīgā, demokrātiskā un tiesiskā valstī, ievērojot valsts varas dalīšanas principu, pastāv un darbojas likumdošanas vara, izpildvara un tiesu vara, ko realizē neatkarīgas un autonomas institūcijas. Varas dalīšanas princips garantē to līdzsvaru un savstarpēju kontroli un veicina varas

² Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes viedoklis Nr.18 (2015) Par tiesu varas attiecībām ar citiem valsts varas funkcionālajiem atzariem modernā demokrātiskā valstī. Londona, 2015.gada 16.oktobris. Augstākās Tiesas Biļetens Nr.12/2016.

mērenību.³ Tomēr valsts varas dališanas principam īpaši jānodrošina tiesu varas neatkarība.⁴

Tiesas spriešana ir valsts darbība, kuras rezultātā neatkarīgā un objektīvā institūcijā notiekošā procesā tiek izšķirts pušu jeb tiesību subjektu strīds par tiesībām. Tiesu varas uzdevums ir gādāt par to, lai, spriežot tiesu, tiktu nodrošināta valsts konstitūcijas, likumu un citu tiesību aktu īstenošana, tiesiskuma principa ievērošana, kā arī tiktu aizsargātas cilvēka tiesības un brīvības.⁵

Tiesas un tiesnešu neatkarība nav pašmērķis, bet gan līdzeklis demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšanai un stiprināšanai, kā arī obligāts priekšnosacījums tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai.⁶

Tātad līdzsvars, savstarpēja sadarbība un kontrole starp valsts varas atzariem ir funkcionējošas demokrātijas priekšnoteikums.

Kā īpašu pozitīvu piemēru tam, kādu pienesumu citas valsts institūcijas var dot šo kopīgo mērķu sasniegšanā, vēlētos minēt Valsts prezidenta izveidotās Tiesiskās vides pilnveides komisijas darbu, izstrādājot ziņojumu „Par Tieslietu padomes darba pilnveidošanu”, kurā paustie priekšlikumi par Tieslietu padomes darbības pilnveidošanu un efektivitātes palielināšanu bija par pamatu šīs tēmas aktualizēšanai šobrīd Saeimā, Juridiskajā komisijā skatot grozījumus likumā „Par tiesu varu”. Lai gan konkrētie grozījumi ir tāli gan no tās vīzijas, kas bija pamatā Tieslietu padomes idejai 2000.gadu sākumā, gan no Tiesiskās vides pilnveides komisijas ziņojumā izteiktajām rekomendācijām, tomēr šobrīd Saeimā virzītais priekšlikums par tiesnešu karjeras jautājumu nodrošanu Tieslietu padomes pārziņā arī būtu būtisks solis tiesu sistēmas neatkarības stiprināšanā.

Tieslietu padomes funkcijas ir noteiktas likuma „Par tiesu varu” 89.¹ pantā, saskaņā ar kuru Tieslietu padome **piedalās** tiesu sistēmas politikas un stratēģijas izstrādē, kā arī tiesu sistēmas darba organizācijas pilnveidošanā.

Šajā tiesiskajā regulējumā ir uzsvērti divi aspekti.

Pirmkārt, formāli institucionālais. Tieslietu padomes eksistence ir paredzēta tikai likuma (lai arī neapšaubāmi ļoti būtiska likuma) līmenī, tai nav konstitucionāla statusa un līdz ar to maksimāli iespējamo institucionālas stabilitātes un ilgtspējības garantiju, kā tas pašsaprotami ir attiecībā uz likumdevēja varas personifikāciju – Saeimu un izpildvaras – Ministru kabinetu. Tieslietu sistēmas uzbūves pamatprincipi gan tiek Satversmē atrunāti, tomēr konstitucionālā līmenī šai sistēmai, atšķirībā no daudzām ES valstīm, nav dots savs pārstāvniecības, pašidentifikācijas orgāns.

Otrkārt, procesuālās kompetences aspekts. Jau citētajā likuma „Par tiesu varu” pantā ir noteikts, ka Tieslietu padome „piedalās” tiesu sistēmas politikas un stratēģijas izstrādē. Tātad tai ir loma šajā procesā, bet šī loma pie pašreizējā tiesiskā regulējuma nav vadoša un noteicoša, tā ir līdzdarbības loma, stratēģiskās attīstības virzienu noteikšanai un materiāltehnisko resursu pārvaldībai joprojām paliekot izpildvaras – Tieslietu ministrijas – rokās.

³ Satversmes tiesas 1999.gada 1.oktobra sprieduma lietā Nr.03-05 (99) secinājumu daļas 1.punkts.

⁴ Satversmes tiesas 2004.gada 5.novembra sprieduma lietā Nr.2004-04-01 10.punkts.

⁵ Satversmes tiesas 2007.gada 18.oktobra sprieduma lietā Nr.2007-03-01 26.punkts.

⁶ Satversmes tiesas 2010.gada 18.janvāra sprieduma lietā Nr.2009-11-01 7.punkts.

Dialogs varu starpā šādā „līdzdalības” kontekstā ir ļoti svarīgs. Tas ir uzsvērts arī šā gada februārī pieņemtajā **Tieslietu padomes darbības stratēģijā 2017.–2019.gadam**, kur skaidri noteikts, ka Tieslietu padomei savu uzdevumu īstenošanā nepieciešams sadarboties ar Saeimas Juridisko komisiju, Tieslietu ministriju un Tiesu administrāciju, kā arī ar juristu profesionālajām organizācijām.

Arī Satversmes tiesa savos spriedumos ir norādījusi uz Tieslietu padomes lomu demokrātijas un tiesiskas valsts darbības stiprināšanā, uzsverot, ka „likumdevēja un tiesu varu pārstāvošās institūcijas – Tieslietu padomes – mijiedarbībai jābūt vērstai uz to, lai stiprinātu demokrātiju un tiesiskas valsts darbību, kā arī iespējami efektīvi nodrošinātu tiesības uz taisnīgu tiesu.”⁷

Politisko un tiesu varas institūciju mijiedarbībā Tieslietu padomes radišanas un pastāvēšanas periodā ir bijuši gan saspringti, gan labas sadarbības periodi. Neskatoties uz to, ka šobrīd varam būt gandarīti par kopumā labu sadarbību un zināmu progresu tiesu varai būtisku jautājumu sakārtošanā, nedrīkstam aizmirst arī par minēto institucionālo jautājumu risināšanas nepieciešamību.

Tieslietu padome ir savas valsts juridiskās kultūras attīstības unikāls veidojums, tā atspoguļo „katras valsts tiesību sistēmas attīstību, kas savukārt dziļi sakņojas valsts vēsturiskajā, kultūras un sociālajā kontekstā (situācijā)”.⁸ 2010.gadā izveidotā Tieslietu padome atspoguļo ne vien mūsu valsts tiesību sistēmas tradīcijas, bet arī tā laika konkrētos politiskos apstākļus.

Tas, kā tā attīstās, ir atkarīgs ne vien no pašas institūcijas un tās locekļiem, bet arī, plašākā nozīmē, no pastāvīgas un cieņpilnas institucionālas sadarbības starp Tieslietu padomi, Tieslietu ministriju un Saeimu.

TIESLIETU PADOMES DARBĪBAS STRATĒGIJA

Iezīmējot savas darbības vīziju tuvākajiem trim gadiem, Tieslietu padome šā gada februārī pieņēma savas darbības stratēģiju, kura koncentrējas ap trijiem galvenajiem mērķiem.

Tiesu varas neatkarības nostiprināšana, ar to primāri saprotot:

- dalību tiesu politikas veidošanā un normatīvā regulējuma pilnveidošanā jautājumos, kas tieši ietekmē tiesu sistēmas funkcionēšanu;
- nepieciešamo izmaiņu un uzlabojumu tiesu sistēmas darbību regulējošajos tiesību aktos iniciēšanu un rosināšanu, līdzdarbošanos tiesību aktu izstrādes procesā (piemēram, paplašinot pilnvaras tiesnešu iecelšanā un karjeras virzībā);
- dalību neatkarīga tiesu budžeta veidošanā, aizstāvēšanā un administrēšanā.

Efektīva tiesu vara, kas ietver tādas darbības jomas kā tiesu sistēmas darba efektivitātes vērtēšana un risinājumu izstrādāšana tās paaugstināšanai, konkrētāk:

- analizējot Tiesu namu reformas gaitu un tās ietekmi uz tiesu sistēmas darbību;
- izvērtējot lietu izskatīšanas termiņus un resursu pietiekamību tiesvedības procesa nodrošināšanai.

⁷ Satversmes tiesas 2012. gada 28.marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2011-10-01 30.punkts.

⁸ Eiropas tieslietu padomju tikla (asociācijas) Budapeštas rezolūcijas (2008) Preambulas 4.p.

Sabiedrības uzticēšanās tiesu varai veidošana, ar mērķi nodrošināt sabiedrības izpratni par tiesu varu un uzticēšanos tai. Šī mērķa sasniegšanai savukārt nepieciešams strādāt, lai veicinātu tiesu sistēmas komunikācijas stratēģijas uzdevumu izpildi un vienoto komunikācijas principu ievērošanu tiesu varas institūcijās, kā arī periodiski veikt izvērtējumu par sabiedrības uzticēšanos tiesu varai un attieksmi pret tiesu sistēmu un tiesu darbu.

Šeit, manuprāt, galvenā uzmanība būtu jāpievērš preventīvām darbībām (kompetences paaugstināšanai, atvērtībai, caurskatāmībai, motivācijai utt.), lai izvairītos no negatīva vērtējuma. Tomēr Tieslietu padomei vajadzētu būt tai institūcijai, kas atspēko nepamatotus pieņemumus par tiesu varu no mediju un no citu varu puses.⁹

Šis gads ir iezīmējies ar jaunu posmu Tieslietu padomes attīstības vēsturē arī tādēļ, ka pirmo reizi kopš tās izveidošanas tās darbības nodrošināšanai ir izveidots Tieslietu padomes sekretariāts. Šī šobrīd nelielā struktūrvienība Augstākās tiesas sastāvā ļaus Tieslietu padomei pakāpeniski attīstīt savu institucionālo identitāti, ļaujot arī dziļāk analizēt Tieslietu padomes darba kārtībā esošās tēmas un aktīvāk piedalīties tieslietu politikas veidošanā un likumdošanas procesā.

Mums kā Tieslietu padomes locekļiem savukārt jāatceras, ka dalība Tieslietu padomē nav reprezentatīvs amats, tam ir stratēģiska nozīme, un pasīva tā pildīšana vājina tiesu sistēmu, neļaujot pilnībā realizēt šīs institūcijas plānošanas un ietekmes potenciālu.

TIESLIETU PADOMES KOMPETENCES ATTĪSTĪBA

Tieslietu padomes darbības principos jābūt skaidri noteiktām Tieslietu padomes attiecībām ar izpildvaru un likumdevēju, Tieslietu padomei jāizrāda iniciatīva un aktīvi jādarbojas līdzī visās ar tiesu varu saistītajās aktivitātēs.

No mūsu stratēģijas jau izriet tā nozīme, kas piešķirama **viedokļu sniegšanai un priekšlikumu sagatavošanai** normatīvo aktu pilnveides procesā. Minētais saistīts ar Tieslietu padomes iesaistīšanos gan normatīvo aktu izstrādes procesā, gan arī politikas plānošanas dokumentu izstrādē un tālāk ietver sadarbību gan ar izpildvaru, konkrēti Tieslietu ministriju, gan ar Saeimu.

Savukārt no izpildvaras un likumdevēja puses efektīvai rezultāta sasniegšanai tiesu varas viedoklis būtu jāņem vērā, jau uzsākot risināt konkrētu jautājumu. To savās rekomendācijās uzsvērusi arī Eiropas Tieslietu padomju asociācija (ENCJ).¹⁰ Iespējams, tieši likumā ietverot nosacījumus Tieslietu padomes savlaicīgai un respektētai iesaistīšanai likumdošanas procesā un vienlaikus nodrošinot tam atbilstošus resursus, varētu novērst līdz šim konstatētās problēmas.

Tiesnešu amatā apstiprināšana un karjeras virzība, kā arī tiesnešu apmācības programmu jautājumi ir divas sfēras, kas arī starptautisko rekomendāciju kontekstā uzsvērtas kā vienas no svarīgākajām Tieslietu padomes funkcijām, lai gan starptautiskās rekomendācijas neizslēdz iespēju, ka attiecīgajos procesos piedalās arī citi varas atzari.

⁹ ENCJ Ziņojums „Rekomendācijas Tieslietu Padomēm” (2011), 3.17.p.

¹⁰ ENCJ Ziņojums „Rekomendācijas Tieslietu Padomēm” (2011), 3.18.p.

Attiecībā uz tiesnešu atlasīšanu un karjeru Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācija (2010)12 tieši Tieslietu padomi (konkrēti – no izpildvaras un likumdevējas neatkarīgu iestādi) norāda kā vēlamo lēmumu pieņemšanas institūciju.¹¹

Tieslietu padomes piedalīšanās tiesu varas finansēšanas jautājumu risināšanā. Šeit ir nodalāmi divi jautājumi – tiesu varas budžets un Tieslietu padomes funkcionēšanai nepieciešamais budžets. Tieslietu padomes sastāvam un tās administratīvajam aparātam ir jāgarantē tās neatkarība, vienlaikus jānodrošina tās spēja efektīvi veikt tai noteiktos uzdevumus un pieņemt argumentētus lēmumus.

Tiesu varas budžeta izstrādes un apstiprināšanas procedūra ietver konsultācijas ar Tieslietu padomi. Konsultācijas nozīmē reālu un cieņpilnu sadarbību, nevis formālu dokumentu pārsūtīšanu. Gribētos, lai budžeta pieņemšanas laikā pienācīga izpildvaras, likumdevēja un tiesu varas sadarbība balstītos uz tradīcijām un uz varas dalīšanas principu, bet nevis uz formālu normatīvo regulējumu.

Jāatceras, ka Tieslietu padome var būt arī konstitucionālās kontroles iniciētāja. Satversmes tiesas likums piešķir Tieslietu padomei tiesības iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā tās kompetences apjomā.¹²

Kopumā vēlētos uzsvērt, ka Tieslietu padomei ir ne vien jāpiedalās dialogā ar citiem varas atzariem, bet arī **jāattīsta sadarbība** ar tiesnešiem, ar tiesnešu biedrībām, Tiesnešu disciplinārkolēģiju (Disciplinārtiesu), Tiesnešu ētikas komisiju, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju, ar tiesu sistēmai piederīgajām personām un iestādēm. Ir būtiski, lai tiesu sistēma uzskatītu Tieslietu padomi par savu ideju, profesionālo interešu virzītāju un īstenotāju, tai jābūt atvērtai un pieejamai organizācijai. Tas stiprinās pašu Tieslietu padomi un tās leģitimitāti valstiskajā dialogā.

INSTITUCIONĀLIE IZAICINĀJUMI

Ievērojot Tieslietu padomes funkcijas un izveides mērķus, būtu jāpārskata šobrīd Tieslietu padomē esošo „ne-tiesnešu” sastāvs.

Jāatceras, ka Tieslietu padomes sastāvu nosaka ar mērķi nodrošināt Tieslietu padomes neatkarību un tās spēju efektīvi darboties.¹³ Šobrīd Tieslietu padomē darbojas arī izpildvaras un likumdevēja pārstāvji, kas Eiropas valstīs nav izplatīta prakse. Padomes sastāvs būtu jāveido iespējami nepolitisks un efektīvs, vērstis uz mērķu sasniegšanu. Arī Venēcijas komisija ir norādījusi, ka politiķiem, parlamenta deputātiem, izpildvaras pārstāvjiem nevajadzētu būt Tieslietu padomes sastāvā.¹⁴ Līdz ar to būtu pārvērtējams, vai šobrīd likumā paredzētie *ex officio* locekļi no pārējo varu atzariem ir laba izvēle. Visai strikta pozīcija ir pausta gan starptautisko institūciju izstrādātajos dokumentos, gan Venēcijas komisijas atzinumos saistībā ar tieslietu ministra aktīvu

¹¹ Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities. 46. punkts. [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec\(2010\)12&Language=lanEng&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec(2010)12&Language=lanEng&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383&direct=true)

¹² Satversmes tiesas likuma 17.panta 1.daļas 12.punkts un 2.daļas 5.punkts.

¹³ Opinion no.10(2007) CCJE, para 19, 20.

¹⁴ Opinion no.10(2007) CCJE, para 23.

darbību Tieslietu padomē.¹⁵ Zināmos apstākļos tieslietu ministrs nerada nekādus riskus efektīvai Tieslietu padomes funkcionēšanai. Tomēr jāņem vērā, ka Tieslietu padomei ir ne tikai jābūt neatkarīgai, bet tādai arī jāizskatās no malas.¹⁶ Starptautiskās institūcijas pauž

¹⁵ Izvērtējot riskus pret ieguvumiem, tiek uzskatīts, ka tieslietu ministrs kā TP loceklis nebūtu uzskatāms par pareizu pieeju [ENC] Ziņojums "Rekomendācijas Tieslietu Padomēm" (2011), para 5.1.].

Venēcijas komisija šobrīd gatavo viedokli par Maķedonijas Konstitūcijas grozījumiem, kas ietver arī izmaiņas Tieslietu padomes regulējumā [CDL-REF(2014)030]. Minētās izmaiņas paredz mazināt tieslietu ministra lomu Tieslietu padomē, pamatojot to ar institūcijas depolitizāciju. Valsts, atsaucoties uz Venēcijas komisijas iepriekšējiem viedokļiem, norāda, ka efektīvāks risinājums būtu paredzēt tieslietu ministra tiesības piedalīties sēdēs bez balsstiesībām, jo īpaši jautājumos par tiesnešu karjeru.

¹⁶ Venice Commission, Comments on the Draft Opinion of the CCJE on Judicial Councils, CDL-AD(2007)032, 26.10.2007, para 11.

stingru nostāju, ka gadījumā, ja tieslietu ministrs ir Tieslietu padomes loceklis, viņa piedalīšanās Tieslietu padomes lēmumu pieņemšanā būtu ļoti ierobežojama.¹⁷

NOBEIGUMS

Zināma spriedze valsts varas atzaru starpā izriet no varas dalīšanas principa būtības – varas atzaru savstarpēja līdzsvara un kontroles nepieciešamības, nolūkā nodrošināt demokrātiskas valsts pastāvēšanu, efektīvu tās funkcionēšanu un cilvēktiesību ievērošanu. Tomēr savstarpējām attiecībām būtu jābūt vērstām uz dialogu, kopīgo mērķu sasniegšanu un tiesiskuma stiprināšanu Latvijas Republikā.

¹⁷ Venēcijas komisijas viedoklis CDL(2011)044.

STARP RACIONĀLU LĒMUMU PIENĒMĒJU UN *DEUS EX MACHINA*: AUGSTĀKO TIESU LOMA 21.GADSIMTA SĀKUMĀ

Dr. Zdeneks KŮNS (Zdeněk Kühn)
Čehijas Augstākās Administratīvās tiesas
tiesnesis, tiesību zinātnieks

Eiropā pastāv atšķirīgas tiesiskās kultūras. Mēs redzam, ka pastāv atšķirības veidos, kā tiesas uzrunā procesa dalībniekus. No otras puses, ja mēs pievēršam uzmanību tam, kā augstākās tiesas uzrunā plašāku sabiedrību, kā tiesas uzrunā tos, kas nav procesa dalībnieki, tad mēs arī redzam, ka šīs atšķirības neatbilst tradicionālajiem Eiropas tiesisko kultūru modeļiem. Vienā tradicionālo tiesu grupā būs, piemēram, tāda vispārējā tiesa kā Īrijas Augstākā tiesa, kas neizmanto sociālos tīklus saziņai ar sabiedrību. Citā grupā būs valstis, kuras sazinās ar sabiedrību caur Facebook, LinkedIn, Twitter un dažādiem citiem sociālajiem tīkliem. Tomēr pastāv kopēja attīstības tendence – tiesu darbs kļūst arvien caurspīdīgāks un vairāk pārredzams gan procesa dalībniekiem, gan sabiedrībai. Tātad notiek acīmredzama pāreja no sākotnējās pieejas, ko varētu saukt par *deus ex machina* jeb 'dievs no mašīnas', ko esmu iekļāvis arī sava ziņojuma nosaukumā.

Tradicionāli viduslaikos tiesnešiem nebija pienākuma pamatot savu viedokli, lai izskaidrotu, ko un kāpēc viņi dara. Džons Filips Dousons (*John Philip Dawson*) savā slavenajā grāmatā „Tiesību orākuls” (*The Oracles of Law*) sniedz brīnišķīgu piemēru par 14.gadsimta franču tiesnesi, kas pieņēmis lēmumu. Kad procesa dalībnieki jautājuši, kāpēc viņš ir pieņēmis šādu lēmumu, kādi bijuši šī lēmuma pasludināšanas iemesli, tiesnesis ļoti skarbā veidā atbildējis: „Tā nav jūsu darišana, jūs nesapratīsiet iemeslus, iemesli būtu saprotami tikai Viņa Majestātei, viņa vārdā mēs pieņemam šo lēmumu. Arī Dievs var

saprast mūsu lēmumus. Bet jūs, parastie mirstīgie, tos nevarēsiet saprast, jo tie ir ārpus jūsu uztveres, un pat tad, ja jūs mēģināsit izprast mūsu lēmumu iemeslus, jūs tos noteikti pārpratisiet un saņemsiet nepareizu priekšstatu par mūsu darbu.” Protams, kopš tā laika esam mērojuši garu ceļu. Pat viduslaikos tiesneši agrāk vai vēlāk sāka pamatot savus lēmumus. Viņi to darīja nevis tāpēc, ka viņiem tas bija jādara, bet gan tāpēc, ka viņi vēlējas to darīt. Tas nebija viņu pienākums, bet viņi vēlējas parādīt, ka zina, ko dara. Protams, tagad mēs dzīvojam demokrātijas un pārredzamības laikmetā. Mēs dzīvojam tādā laikmetā, kurā mēs sagaidām no mūsu tiesnešiem, ka mēs zināsim, kāpēc viņi pieņem attiecīgus lēmumus.

Esmu sagatavojis dažus piemērus tam, ko mēs sagaidām no mūsu tiesnešiem un mūsu attiecīgajām tiesiskajām kultūrām. Tātad, no vienas puses, mums ir vācu jeb ģermāņu tiesiskā kultūra. Daudzas Eiropas valstis vairāk vai mazāk pieder šai kultūrai. Šīs kultūras ietvaros mēs sagaidām, ka tiesneši savos spriedumos citēs tiesu praksi. Tas tā ir Čehijas Republikas, Polijas gadījumā un, protams, visās ģermāņu kultūras valstīs, piemēram, Vācijā un Austrijā. Domāju, ka tas attiecas arī uz Latviju – tiesneši citē tiesu praksi savos spriedumos. Raksturīgajā, tirajā ģermāņu tiesiskajā kultūrā tiek sagaidīts, ka tiesneši sadarbosies ar akadēmisko aprindu pārstāvjiem, un tiek sagaidīts, ka viņi citēs zinātniskos rakstus. Ja jūs esat akademiķis Vācijā un jūs nav citējusi Augstākā tiesa (būtībā viena no piecām Augstākajām tiesām), tad jūs esat tiešām slikts akademiķis. Nespeciālistiem tiesas lēmumus saprast ir grūti. Tā ir smaga lasāmviela, kas nav viegli izprotama, kas rada izaicinājumu tiesas komunikācijā ar sabiedrību. Jo nav viegli izskaidrot sabiedrībai, ar ko tieši tiesa nodarbojas, kā un kāpēc tiek pieņemti attiecīgie lēmumi.

Franču stils nedaudz atšķiras no ģermāņu. Es personīgi uzskatu, ka labākais franču stila skaidrojums ir

atrodams profesora Mišela Lasēra darbos, kurš to cenšas izskaidrot šādi: ja mēs formāli skatāmies uz Francijas tiesu spriedumiem, tad rodas pārpratoms, ja mēs sakām, ka tie ir īsi, ka tajos nav citēta tiesu prakse. Jā, tā gan ir patiesība, bet mēs nevaram izprast franču spriedumu izolēti. Francijas tiesu spriedumi jāizprot, sasaistot tos ar ģenerālvokātu un prokuroru viedokļiem. Tieši tāpēc šie viedokļi kļūst arvien pieejamāki sabiedrībai. Sākotnēji tie netika publiskoti; sākotnēji tie bija materiāls tiesnešiem, kas tika ņemts vērā spriedumu pieņemšanā. Bet šodien arvien pieaug prakse visu šāda veida viedokļu publicēšanā. Tādējādi, lai saprastu kādu no Francijas Augstākās tiesas spriedumiem, jāņem vērā arī ģenerālvokāta vai prokurora viedoklis. Šie spriedumi ir arī cieši saistīti ar akademiķu atzinumiem. Tādēļ ir ļoti grūti saprast sprieduma cēloņus tikai no sprieduma, un bieži vien tieši akadēmiskajos rakstos iespējams saņemt daudz papildu informācijas. Tātad skaidrojums, ko Mišels Lasērs norāda savā grāmatā, ir tāds, ka franču stils ir visu manīs minēto avotu kombinācija. Tāpēc ir svarīgi apskatīt informāciju, kas tiek publicēta papildus spriedumam, papildus katras valsts tiesas argumentācijai. Protams, ģermāņu tiesību kultūrā nav tāda jēdziena kā ģenerālvokāts.

Anglosakšu tiesību sistēma ir vēl viena galejība. Tā parasti ir ārkārtīgi detalizēta, un klasiskajā vispārējo tiesību sistēmā parasti tā nav tiesa, kas runā, bet gan atsevišķi tiesneši. Atsevišķi tiesneši sniedz savu viedokli. Tātad, ja jums ir pieci tiesas sastāva locekļi, jums ir pieci viedokļi – pieci piecu tiesnešu atzinumi. Tos ir ļoti grūti saprast, jo ir ļoti daudz lasāmvielas. Turklāt arī mūsdienās britu tiesneši bieži saka: „Es piekritu savam cienījamajam kolēģim, godāmajam Lordam Hofmanam”. Un tas arī ir viss, un jūs zināt, kāds ir šī tiesneša viedoklis, un jūs zināt, ka viņš piekrit Lorda Hofmana viedoklim. Bet tā atkal ir vēl viena galejība. Būtībā Lielbritānijas un Amerikas spriedumiem ir divējāda loma – gan tiesā, gan akadēmiskajā vidē. Tiesneši sniedz novērtējumu, viņi izmanto daudzus citātus un zina, ka viņu lēmumi tiks izmantoti kā mācību avots studentiem, tāpēc viņu lēmumi kalpos kā mācību grāmatas, kā avots jauno juristu izglītībai.

Pastāv skaidra attīstības tendence – mainās tiesas darba caurspīdīguma jēdziens, pastāv mainīga varas koncepcija. Augstākajai tiesai ir taisnība ne tikai tāpēc, ka tā ir pati augstākā tiesa, – tiesa ir taisnīga un galīga arī tāpēc, ka tā nopietni ņem vērā procesa dalībnieku viedokļus, tā dod pusēm iespēju izteikt savas domas. Nozīmīgs ir arī sacīkstes principa jēdziens, ko Eiropas Cilvēktiesību tiesa raksturo kā tiesneša pienākumu informēt procesa dalībniekus par visiem tiesā notiekošajiem svarīgajiem procesiem, kas var ietekmēt lietas izskatīšanas iznākumu. Piemēram, ja kāds tiesnesis no kādas valsts aģentūras saņem viedokli par kādu likuma/tiesību akta piemērošanu, tiesnesim vajadzētu dot abām pusēm iespēju runāt, izteikt savu viedokli par attiecīgās valsts aģentūras argumentāciju. Tātad tas ir ārpus tīras procesa dalībnieku vienlīdzības, jo, piemēram, lietā *Lobo Machado v. Portugal* tiesa apgalvoja, ka neviena puse nav zinājusi par attiecīgo viedokli, un tāpēc nav pārkāpts pušu tiesiskās vienlīdzības princips. Tomēr sacīkstes princips nozīmē, ka tiesnesim ir pienākums informēt puses par jebko, kas var ietekmēt tiesnešu spriedumus.

Vai, piemēram, pievērsoties Čehijas scenārijam, ja tiesas palāta nolemj atkāpties no pieņemtās tiesu prakses un adresēt attiecīgo jautājumu Lielajai palātai, tad, manuprāt, tiesas pienākums ir informēt procesa dalībniekus par šādām darbībām. Vairs nav iespējams piemērot praksi, ko īstenojām līdz 2008.gadam – viss notika tiesas iekšienē, kaut kādā melnā kastē, kur norisinājās novirzes un atkāpšanās no pieņemtās tiesu prakses, un procesa dalībniekiem nebija tiesību izteikt savu viedokli par notiekošo. Tā bija tikai tiesas darīšana. Tiesnešu tradicionālais arguments bija tāds, ka procesa dalībnieki tāpat nevar ietekmēt spriedumu. Protams, tas ir pretrunā ar sacīkstes principa izpratni, tāpēc mēs Augstākajā tiesā mainījām praksi. Un tagad mēs informējam puses par notiekošo un sniedzam tām iespēju izteikties, ja notiek atkāpšanās no pieņemtās tiesu prakses. Tātad, kas ir šis sacīkstes princips? Sacīkstes princips pamatā nozīmē to, ka tiesas lēmumu pieņemšana nav no augšas uz apakšu vērsts process. Tas ir process, kura laikā tiesneši uzklauša procesa dalībniekus, dod pusēm tiesības izteikt savu viedokli, un sprieduma pareizums ir pamatots ne tikai ar to, ka Augstākā tiesa ir augstākā tiesa, bet arī ar to, ka Augstākā tiesa nopietni uztver procesa dalībnieku viedokli. Mēs viņus uzklaušām, mēs viņus uzrunājam, izskaidrojam, kāpēc viņu viedoklis ir pareizs vai nepareizs. Diezgan bieži mēs saprotam, ka viņu teiktais mums ir patiešām noderīgs. Viņi sniedz mums redzējumu, ko mēs – tiesneši – nevaram iedomāties, jo mēs esam tiesneši un mēs nevaram zināt visu par vienas potenciālas likuma interpretācijas praktiskajiem aspektiem.

Daudz komplicētāka ir tiesas komunikācija ar plašāku sabiedrību. Es veicu savu personīgo pētījumu, pamatojoties uz ACA-Europe tīmekļa vietnes sniegto informāciju. Konstatēju, ka pastāv divu veidu tiesas, divu veidu augstākās tiesas. Viena grupa ir augstākās tiesas, kas ievēro tradicionālo principu tiesas saziņai ar plašāku sabiedrību jeb šim nolūkam izmanto savas mājaslapas. Tieši tiesas mājaslapa ir tā vieta, kurai sabiedrība seko, tā ir vietne, kur plašāka sabiedrība saņem informāciju, parasti par tiesas spriedumiem. Protams, interneta izmantošana 1990.gados automātiski neizraisīja tiesu mājaslapu izveidi. Piemēram, Čehijas Republikā tiesām, izņemot Augstāko tiesu un Konstitucionālo tiesu, nemaz nav savu mājaslapu. Ja mēs vēlētos atrast, piemēram, Prāgas apgabaltiesu, mēs neatrastu neko, jo tai nav savas tīmekļa vietnes. Tikai augstākajām tiesām ir mājaslapas. Turklāt šo vietņu saturs ir mainīgs, piemēram, vēl pavisam nesen augstāko tiesu mājaslapās nebija nekādas praktiskas informācijas, piemēram, tiesnešu fotogrāfiju. Līdz nesenam laikam bija tikai tiesnešu vārdu saraksts, bet nebija tiesnešu biogrāfiju, nebija tiesnešu fotogrāfiju. Tāpēc, piemēram, manā tiesā attiecībā uz šo jautājumu norisinājās lielas diskusijas, un daži kolēģi bija nesaprašanā, kāpēc būtu jāpublicē viņu fotoattēli tīmekļvietnē, jo ja šādi attēli tiek publicēti, tad pastāv iespēja, ka tiesneši tiks pamanīti un atpazīti uz ielām, un viņi to nevēlas. Tātad notika ilgas debates, un fotogrāfijas tīmekļa vietnē tika ievietotas pavisam nesen. Tas pats attiecas uz jautājumu – kāpēc publicēt tiesnešu biogrāfijas? Daudzi tiesneši pilnībā iebilda pret savu biogrāfiju publiskošanu, viņi nevēlējās sniegt nekādu informāciju par savu vēsturi, savu izcelsmi un izglītību. Arī šis aspekts tika mainīts pavisam nesen. Bija

pat debates par to, vai mums būtu jāpublicē visi augstāko tiesu lēmumi, un arī šāda lēmuma pieņemšanai bija nepieciešams zināms laiks. Piemēram, Čehijas Augstākā tiesa sāka publicēt visus savus spriedumus tikai 2000. gadā, pateicoties ļoti netradicionāli domājošajam tā laika Augstākās tiesas priekšsēdētājam. Taču Čehijas Augstākā Administratīvā tiesa npublicēja visus savus spriedumus līdz pat 2007. gadam. Tātad šāda lēmuma pieņemšanai bija nepieciešams laiks, un valdība kritisks uzskats, ka mums nevajadzētu publiskot visus spriedumus, jo to ir tik daudz, ka to publicēšana vienkārši maldinās sabiedrību, sabiedrība apjuks šajā milzīgajā spriedumu apjomā. Līdz ar to arī par šo jautājumu notika debates, kad visbeidzot tika pieņemts lēmums, ka mums jāpublicē viss. Rezultātā mēs varam redzēt, ka mājaslapu saturs ir nemitīgi mainīgs.

Otra grupa augstāko tiesu uzskata, ka papildus informācijas sniegšanai mājaslapā tiesām būtu saziņā jāizmanto arī mūsdienu tehnoloģijas. Tātad vismaz saskaņā ar manā rīcībā esošo informāciju šajā pirmajā valstu grupā esošās valstis – gan Čehijas augstākās instances tiesas, gan arī Latvijas Augstākā tiesa – saziņā ar sabiedrību izmanto tikai savas mājaslapas. Mūsu situācijas ir līdzīgas. Arī Vācijā vismaz vēl pavisam nesen bija tāda pati prakse, lai gan es zinu, ka Vācijā par to notiek diskusijas un šī prakse var mainīties. Tomēr otrajā valstu grupā mums ir augstākās tiesas, kuras izmanto sociālos medijus, kuras papildus mājaslapai izmanto arī Twitter, Facebook, dažas tiesas komunicē arī ar YouTube starpniecību. Pavisam nesen Eiropas Savienības Tiesa sāka lietot YouTube. Tātad mēs redzam patiešām lielas atšķirības šajā otrajā grupā. Daudzas konstitucionālās tiesas izmanto sociālos tīklus, piemēram, Čehijas Konstitucionālā tiesa tikai otro vai trešo gadu izmanto Twitter un Facebook, un tai ir 2200 sekotāju, kas ļoti saprātīgs skaitlis. Piemēram, Nīderlandes Augstākajai administratīvajai tiesai Twitter tīklā ir apmēram 11000 sekotāju. Runājot par Eiropas Savienības Tiesu, tai ir 25000 sekotāju, bet Francijas Augstākajai Administratīvajai tiesai ir gandrīz 100000 sekotāju. Tātad pastāv kopiena, kas seko augstākās tiesas jaunumiem, un tā ir kopiena, kuras apmēri ir mainīgi. Protams, mēs varētu domāt, jo īpaši tā sabiedrības daļa, kas neizmanto

šos jaunus tīklus, kas neizmanto Twitter un Facebook, viņi varētu domāt, kāpēc tiesai vajadzētu tos lietot, kāpēc neizmantojot tikai mājaslapu. Uz šo jautājumu precīzi atbild Nīderlandes tiesnesis Saimons Pīrss, kurš paskaidro, kāpēc Nīderlandes Valsts Padome uzskata, ka ir labāk izmantot gan mājaslapu, gan Twitter vietni. It īpaši Twitter, manuprāt, ir ļoti profesionāls sociālais tīkls un, godīgi sakot, tajā tiek publicēts daudz mazāk apvainojumu un mulķīgu komentāru nekā Facebook vietnē. Tātad Saimons Pīrss saka: „Tiesas mājaslapas izmantošana ir ļoti ierobežota, jo cilvēki to neapmeklē regulāri, lai saņemtu jaunumus”. Turklāt, ja jūs apmeklējat mājaslapu, tikai lai izlasītu jaunumus, jūsu mērķis var arī netikt īstenots, jo jaunumi netiek tik bieži atjaunināti. Bet, ja tiesai ir Twitter konts, tā nemitīgi ir spiesta aizpildīt Twitter saturu. Turklāt, pat ja cilvēki regulāri apmeklē tiesas mājaslapu, tad tie galvenokārt ir tie cilvēki, kuri ir profesionāli ieinteresēti tiesas spriedumos un konsultatīvajos atzinumos. Mēs noskaidrojām, ka, izmantojot Twitter vietni, varam sasniegt plašākas un daudzveidīgākas sabiedrības daļas, sniedzot paziņojumus presei un konsultatīvo atzinumu kopsavilkumus. Informācijas publicēšana Twitter vietnē aizņem laiku, taču šis process nav tik laikietilpīgs, kā varētu domāt. Turklāt sociālos tīklus var izmantot ne tikai informācijas sniegšanai, bet arī tās saņemšanai, tādēļ ne tikai tiesa sazinās ar sabiedrību, bet arī sabiedrība ar tiesu. Jo vismaz pāris tiesas darbinieki, kas ir atbildīgi par interneta vietnes administrēšanu – Twitter vai Facebook kontu, lasa arī to, kas šajos sociālajos tīklos tiek rakstīts par attiecīgo tiesu. Vienīgais minuss ir tāds, ka Twitter ir neierobežots, tāpēc ir jābūt gatavam saņemt daudz ziņojumu, kas jums nav vajadzīgi. Tomēr, piemēram, Nīderlandes tiesu iestādes atbalsta sociālo mediju izmantošanu, kas, manuprāt, ir labs veids, kā informēt par tiesas darbu, sniegt informāciju par to, ko mēs kā tiesneši darām 21. gadsimtā.

Kopsavilkumā – sociālie plašsaziņas līdzekļi dod mums brīnišķīgu iespēju parādīt, ka mēs neesam *deus ex machina*. Protams, mēs esam izšķirošā tiesu instance, jo mēs esam augstākā tiesa, bet tajā pašā laikā mēs sabiedrībai varam sniegt būtisko informāciju par lēmumu pieņemšanas procesu.

SVARĪGĀKIE MŪSDIENU IZAICINĀJUMI TIESU KOMUNIKĀCIJĀ

LL.M. Gregors STROJINS (Gregor Strojín)
Slovēnijas Augstākās tiesas Sabiedrisko
attiecību nodaļas vadītājs

Es centīšos pievērsties dažiem kopīgiem tiesu komunikācijas mūsdienu izaicinājumiem, kas sastopami visās tiesu sistēmās. Sākšu ar Slovēnijas piemēru. Esmu sagatavojis diagrammu, kas raksturo vidējos lietu izskatīšanas termiņus Slovēnijas tiesās laikā no 1990. līdz 2014. gadam. Var redzēt, ka deviņdesmito

gadu vidū Slovēnijā vidējais lietu izskatīšanas ilgums sasniedza gandrīz 2 gadus jeb 24 mēnešus, kas ļoti ilgi bija iemesls bažām. Tomēr, ja salīdzinām šo diagrammu ar sabiedrības uzticēšanās līmeni tiesu sistēmai, kas tika novērtēts atsevišķi, redzam, ka visaugstākais uzticēšanās līmenis tiesu varai bija aptuveni tieši tajā pašā laikā.

Ja runājam par tiesu sistēmu efektivitāti, parasti to mēra pēc lietu izskatīšanas ilguma. Visi esam dzirdējuši teicienu „Nokavēts tiesiskums ir neīstenots tiesiskums”. Tā nu ilgu laiku tika uzskatīts, ka viena no galvenajām metodēm uzticēšanās līmeņa un efektivitātes uzlabošanai ir kvantitatīvā metode, saīsinot nolēmumu pieņemšanas laiku. Laikietilpīgās lietu izskatīšanas iemesls pagājušā gadsimta 90. gados bija tiesu sistēmas reforma pēc

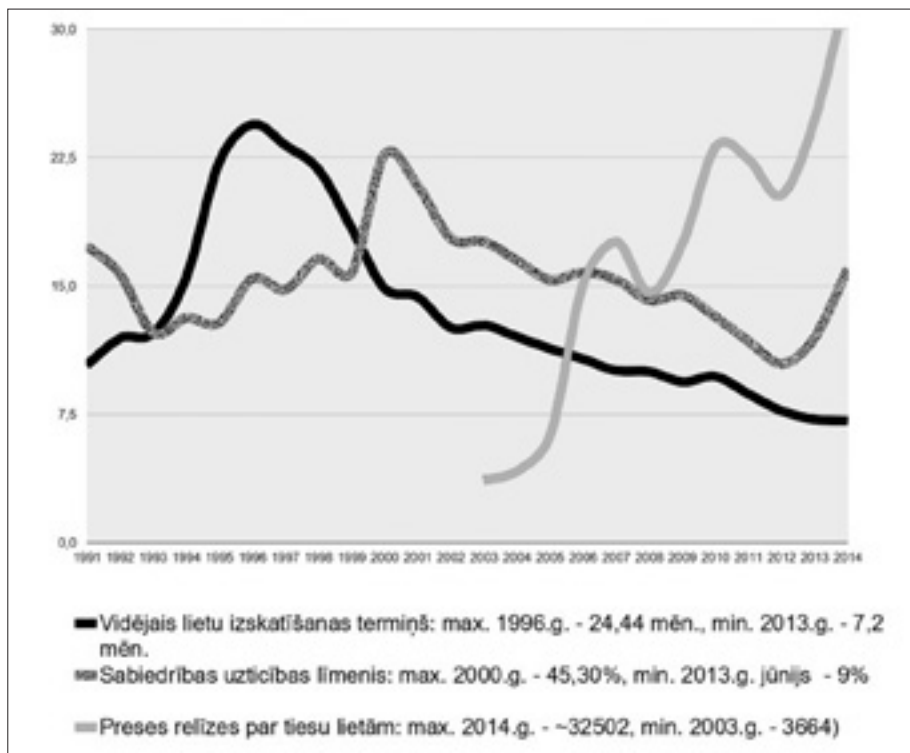
neatkarības atgūšanas. Tomēr šis jautājums šobrīd nav aktuāls. Būtiski ir tas, ka pat tad, kad lietu izskatīšanas termiņi bija ilgi, sabiedrības uzticēšanās limenis tiesu varai joprojām bija ļoti augsts.

Diagrammai pievienoju arī datus par preses reližu skaitu, kas sagatavotas par tiesu lietām. Diemžēl nevarēju iegūt informāciju par periodu līdz 2002.gadam. Bet tas aptuveni bija tāda pašā līmenī kā 2003.gadā. Tātad 2003. gadā bija aptuveni 3000 reližu (plašsaziņas līdzekļu ziņojumu par tiesu lietām) visos Slovēnijas plašsaziņas līdzekļos. Līdz 2010.gadam šis skaits sasniedza aptuveni 30 000 reližu gadā. Raksturīgi ir tas, ka 90.gados, kad tiesu sistēmai bija problēmas, par tām neviens nerunāja. Par tām sāka runāt, kad tiesu iestādes sāka izskatīt korupcijas lietas, lietas pret politiķiem. Tad tiesu sistēma kļuva

interesanta plašsaziņas līdzekļiem. Tomēr es šo tematu detalizēti neapspriedīšu. Es centīšos parādīt, kā veidojas sabiedrības vispārējā uztvere par tiesu sistēmu.

Augstākajā tiesā mēs izvērtējam sabiedrības uzticēšanos tiesu varai, ņemot vērā četras dažādas sabiedrības grupas – plašāku sabiedrību, tiesas procesa dalībniekus, profesionāļus un iekšējo sabiedrību (tiešā kontaktā ar tiesu esoši cilvēki, darbinieki). Runājot par plašāku sabiedrību un tiesas procesa dalībniekiem, saskaņā ar 2015.gada datiem varam redzēt, ka pastāv milzīga atšķirība tajā, kā tiesnešus uztver plašāka sabiedrība un kā procesa dalībnieki. Vērtējot skalā no viens līdz desmit, vai viņi piekrīt apgalvojumam, ka tiesneši ir taisnīgi, objektīvi un neatkarīgi, ir redzams, ka tikai aptuveni puse plašākas sabiedrības respondentu piekrīt paziņojumam, savukārt 80% no procesa dalībniekiem piekrīt šim pašam paziņojumam. Tātad redzam, ka cilvēkiem, kuriem patiešām ir pieredze saskarsmē ar tiesu iestādēm, ir daudz augstāks uzticēšanās limenis nekā pārējai sabiedrībai. Kāpēc tā? Ja mēs jautātu pašiem tiesnešiem, par ko plašsaziņas līdzekļiem būtu jāinformē sabiedrība, mēs uzzinātu, ka viņi vēlas dzirdēt stāstus par to, ka viņi dara lielisku darbu, ka viņi ir atbildīgi, neatkarīgi un profesionāli. Taču viņi nedzird šādus stāstus. Viņi dzird stāstus par to, ka viņi ir korumpēti un slinki, ka viņi ir vai nu komunisti, vai labējās politikas piekritēji, viņi dzird visu veidu stāstus, kas neatspoguļo viņu uztveri par sevi, taču šie stāsti ietekmē lasītāju izpratni.

Kā tiek informēta sabiedrība? Viens no veidiem ir katra indivīda personīgā pieredze, izglītība un intereses, kas veido arī lielāko daļu no procesa dalībnieku izpratnes par tiesu varu. Otrs nozīmīgs veids ir to cilvēku viedoklis, kuriem mēs uzticamies – mūsu sociālais loks. Nozīmīga

ir arī kultūra – plašsaziņas līdzekļi (jaunumi, ziņas), populārā kultūra (seriāli, filmas, slavenības). Laikā, kad augu un prātoju, ko mācīties, televīzijā rādīja seriālu „L. A. Law”. Tas bija viens no pirmajiem seriāliem par juristiem. Šis seriāls veidoja manas paaudzes studentu viedokli par to, kā darbojas tiesu sistēma. Vēl viens no sabiedrības informēšanas veidiem ir propaganda, kas ietver dažādu interešu grupu aktivitātes, kas ietekmē tiesas procesus un to, kā šie procesi tiek uztverti. Galu galā mēs nonākam līdz mītiem un stereotipiem. Plašsaziņas līdzekļi būtiski ietekmē mūsu uztveri un zināšanas par tiesām, tiesnešiem, juristiem, procesa dalībniekiem.

Un šeit mēs sastopam vienu lielu problēmu – kāpēc plašsaziņas līdzekļi nevar, pat ja tie vēlētos, attēlot tiesvedību, tiesu darbu tādā pašā veidā, kā to redz tiesas. Es to saucu par atšķirībām uzņēmējdarbības modeļos. Ja mēs tos salīdzinām, tad varam redzēt, ka tiesas darbu ierobežo procesuālie likumi. Tiesai tie ir jāievēro, tā, risinot konkrētu lietu, nedrīkst improvizēt. Tai ir jāievēro objektivitāte un bezpartejiskums. Tai ir jāievēro formalitātes; tas ir ilgstošs process. Ir svarīgi ņemt vērā, ka, pat ja tiesas process risinās gadu, tas joprojām ir viens process, tas ir vienots laiks un telpa.

No otras puses, runājot par plašsaziņas līdzekļiem, tie neievēro lielāko daļu procedūru, vismaz ne likumā noteikto. Tie ievēro programmas shēmu vai formātu, kas ir definēts viņu uzņēmējdarbības modeli. TV ziņas pulksten 19.00 vai 20.00 vakarā ir 30 minūtes garas, un katru vakaru tajās tiek pavēstīti apmēram desmit dažādi stāsti. Ja nav stāstu, ko pavēstīt, ziņu reportieri tāpat atradis kaut ko, ar ko strādāt. Tomēr, ja stāsts būs garlaicīgs, viņi par to neziņos. Tas pats attiecas uz avīzes pirmo lapu, arī ziņas papīra formātā

joprojām tiek publicētas – tās joprojām ir jāaizpilda. Bet tas, kas nonāks pirmajā lappusē un kas tiek iekļauts pašā izdevumā, ir atkarīgs no laikrakstu redaktoru subjektīvajiem lēmumiem. Un šeit mēs nonākam pie atšķirības starp objektivitāti un subjektivitāti. Pēdējās desmitgades ir parādījušas, ka plašsaziņas līdzekļi kļūst arvien subjektīvāki, jo tie konkurē savā starpā, kā arī ar jaunažiem medijiem un tehnoloģijām. Ja atgriezīamies pie salīdzinājuma ar tiesu sistēmu – pat ja tiesas process ir būtisks, vienots, katrai preses relīzei (dienu no dienas) ir jābūt savam sākumam un beigām. Tāpēc gadās, ka viens process, kura izskatīšana var ilgt gadu, var tikt prezentēts 100 dažādos ziņojumos, kuri patiesībā ir viens veselums. Tomēr pirmais ziņojums par lietu vai arī prokurora teiktais kriminālprocesa sākumā būs tas, kas ietekmēs lasītāju uztveri un izpratni par iesaistīto personu nevainīgumu, par izskatāmo lietu.

Kāpēc tiesas process ir interesants plašsaziņas līdzekļiem? Pirmkārt, jautājumi, ko tiesas izskata, bieži ir neskaidri un pretrunīgi. Tā faktiski ir „gatava drāma”. Jums nav jāmaksā par dramatizāciju, jūs varat vienkārši doties uz tiesas zāli un klausīties procesa dalībniekos, kā arī protagonistu un antagonistu stāstos, sižetos, negaidītos pavērsienos un aizdomās. Turklāt jūs varat nemitīgi prognozēt rezultātus, bet no tiesas atkarīgs, vai tiks sasniegta katarse vai antikulminācija. Šis gaidas, rezultātu prognozēšana ir kaut kas, ko radijuši plašsaziņas līdzekļi, bet jautājums ir – kā vārdā?

Vēl viens faktors, kas ietekmē vispārējās tēzes, kuras es cenšos šodien prezentēt, ir tāds, ka joprojām pastāv statistika, ka masu medijos labo un sliktu ziņu attiecība ir 1:7. Tātad – ja nekas nav noticis vai ja visi tiesneši šodien ir ieradušies darbā – par to netiks ziņots. Biežāk tiek ziņots par to, ka noticis kaut kas slikts, un tas, protams, rada uzskatu, ka jebkas, kas notiek tiesās vai sabiedrībā, ir negatīvs.

Te nu mēs nonākam pie jautājuma, ka mēs – tiesas – bieži pieļaujam kļūdu. Mēs redzam attiecības starp tiesām un plašsaziņas līdzekļiem, bet, manuprāt, aizmirstam svarīgāku aspektu – ziņu avotus. Šie avoti sniedz informāciju medijiem, tie ir ieinteresēti tiesas procesu rezultātos. Mēs zinām, ka pastāv daudz tiesisko tradīciju, mums ir pieredze gan ar franču, gan itāļu tiesiskajām tradīcijām, gan vispārējo tiesību sistēmu. Tomēr, runājot par tiesu sistēmu, tradicionālais veids – runāt caur tiesas spriedumiem – ir apdraudēts, jo politika, politiskā sistēma ir atbrīvojusies no tradicionālajām robežām. Tā aizvien mazāk izmanto faktiski objektīvu informāciju, kritiku, kas balstīta uz faktiem. Tā paļaujas uz mītiem un stereotipiem. Tiesnešiem ir ļoti grūti izteikties caur saviem spriedumiem, ja tiesneši tiek ierāmēti tādā kontekstā, ka viņi visi ir korumpēti un ka viņi mēģina ierobežot politiskus, kuri cenšas darīt kaut ko labu. Tātad, pat ja tiesa cenšas panākt pilnīgu darba pārredzamību, kas sabiedrībai nodrošinātu pārlicību par to, ko tiesneši dara, bieži vien tas izrādās problemātiski. Pat caurspīdīgus logus var notraipīt kritika, kas nav taisnīga un bieži vien nav patiesa.

Patiesībā, ja saņemam pārāk daudz netaisnīgas kritikas, pret ko tiesa nevar tieši vērsties sabiedrībā, tad

tiek ietekmēta vispārējā attieksme pret tiesas procesiem un tiesiskumu. Tiek ietekmēta izpratne par tiesu, tās funkcijām un pienākumiem. Tiek iespaidota procesa dalībnieku un plašākas sabiedrības uzvedība (sadarboties vēlas mazāk liecinieku, jo visi domā: „Taisnība ir man, tiesa pieļauj kļūdu”). Šāda komunikācija ir bīstama attiecīgu lietu izskatīšanā, jo lietu iztiesāšanas termiņi kļūst nesamērīgi ilgi.

Tātad kritika ietekmē sabiedrības uzticēšanos, ticību tiesu sistēmas iestāžu likumībai, kā arī sabiedrības konfliktu līmeni. Ja šis jautājums netiek pareizi risināts, tas var novest pie sistēmiskām izmaiņām. Gandrīz ik mēnesi parlamentā notiek debates par likumdošanu vai konstitucionālajām izmaiņām, kas pamatotas ar ziņām dažādos laikrakstos.

Tomēr ar šo stāsts nebeidzas. Tas kļūst tikai sarežģītāks. Esmu sagatavojis datus no Amerikas Savienotajām Valstīm. Šeit varat redzēt, cik daudz cilvēku paļaujas uz katra veida ziņām, un varat redzēt, ka lielākā daļa cilvēku paļaujas uz informāciju, kas sniegta televīzijā, 38% paļaujas uz informāciju, kas sniegta tiešsaistē, bet tikai 20% – drukātajos laikrakstos. Tas nozīmē, ka tiesā ir jābūt cilvēkiem, kas televīzijā spēj izteikties par tiesas lēmumiem. Problēma rodas tad, ja paskatāmies uz vecuma sadalījuma datiem. Runājot par jauniešiem iedzīvotājiem, kuri drīzumā valdīs pār pasauli – jau 50% iedzīvotāju no 18 līdz 30 gadu vecumam paļaujas uz tiešsaistē saņemto informāciju. Kā arī arvien vairāk cilvēku paļaujas uz internetu. Izmantojot mobilo ierīci, ziņu saņemšana notiek ļoti ātri. Tiesai varētu būt nepieciešamas 100 lappuses, lai izskaidrotu savus lēmumus, bet galu galā tikai 144 rakstzīmes sasniegs ļoti lielu iedzīvotāju daļu. Dati parāda, ka nepastāv liela atšķirība tajā, kā cilvēki uztver abus ziņu sniegšanas veidus (vecu veidu – TV un laikraksti – un jauno – informēšana ar sociālo mediju starpniecību). Uzticēšanās abiem ziņu veidiem ir vienlīdzīga, kas rada bažas. Atceroties jau manis minēto attiecību trijstūri (tiesas, mediji, ziņu avoti), tiesām un citām tiesu institūcijām ir jāsaprot, ka mediji zaudē savu tradicionālo nozīmi. Mums šis vārds ir jāaizstāj ar „sabiedrībām”, kas nozīmē tiešu saziņu ar sabiedrību. Es lietoju vārdu „sabiedrība(s)” daudzskaitlī, jo ir jāsaņemas ne tikai ar plašāku sabiedrību, bet arī jāatrod veids, kā uzrunāt profesionālus un iekšējo sabiedrību. Arvien biežāk institūcijām rodas problēma, kā iestādē organizēt attiecības darbinieku starpā, jo vairāk informācijas var saņemt no Twitter, nekā no saviem kolēģiem.

Šajā situācijā nepieciešams identificēt sabiedrības un vēstījumus. Šie vēstījumi ir atšķirīgi, pamatojoties uz to, kādi mīti un stereotipi valda sabiedrībā. Ja jums ir jārisina jautājums par efektivitāti, tad risiniet to, ja jums ir jārisina jautājums par korupciju, tad vispirms risiniet to. Otrkārt, ir nepieciešams iedalīt resursus, lai definētu un saglabātu savu lomu sabiedrībā. Tāpat nepieciešams pielāgot un izmantot tās pašas tehnoloģijas, kuras izmanto sabiedrība, un izveidot savas platformas, kas nozīmē ne tikai tehnoloģijas, bet arī saziņas tīklu ar savu vēstījumu.

KOMUNIKĀCIJA STARP AUGSTĀKO TIESU UN ZEMĀKAS INSTANCES TIESĀM: LATVIJAS PIEREDZE

Anita KOVALEVSKA
Administratīvās apgabaltiesas tiesnese,
Augstākās tiesas tiesneša pienākumu
izpildītāja

Kad konferences organizētāji aicināja mani uzstāties, man tika paskaidrots, ka es tieku aicināta kā tiesnese, kas strādā apgabaltiesā un kura līdz ar to varētu runāt par šo tēmu tieši no zemākas instances tiesas skatu punkta, proti, daloties pieredzē par to, ko zemākas instances tiesnesis sagaida no komunikācijas ar Augstāko tiesu.

Es strādāju administratīvajā tiesā. Līdz ar to šis referāts būs galvenokārt balstīts uz manu kā administratīvās tiesas tiesneses pieredzi, kaut gan es mēģināju izziņāt arī to kolēģu viedokļus, kas skata civillietas.

Atbilstoši Latviešu literārās valodas vārdnīcā norādītajam komunikācija ir sazināšanās, informācijas pārraide. Ja runājam par komunikāciju starp Augstāko tiesu un zemākas instances tiesām, manuprāt, var izdalīt divus lielus komunikācijas veidus. Pirmkārt, komunikācija caur nolēmumiem, kas ir galvenais veids, kā tiesas vispār komunicē. Taču komunikācija tiesu starpā notiek arī citos veidos.

1. KOMUNIKĀCIJA CAUR NOLĒMUMIEM

Vispirms es runāšu par tiesu komunikāciju caur nolēmumiem. Šeit var izdalīt divus aspektus:

- 1) komunikācija konkrētās lietās un
- 2) komunikācija vispārīgi, proti, judikatūras kontekstā.

1.1. Komunikācija caur nolēmumiem konkrētās lietās

Ja runājam par komunikāciju caur nolēmumiem konkrētās lietās, tad, manuprāt, arī par šo jautājumu var runāt no vairākiem skatu punktiem. Pirmkārt, var runāt par to, ko no Augstākās tiesas nolēmuma sagaida tas tiesnesis vai tie tiesneši, kuri ir taisījuši to nolēmumu, kurš ir pārsūdzēts Augstākajā tiesā un kuru Augstākā tiesa vērtēs. Otrkārt, var runāt par to, ko no Augstākās tiesas nolēmuma sagaida tas tiesnesis, kuram šī lieta ir jāskata atkārtoti gadījumā, ja Augstākā tiesa atceļ zemākas instances tiesas nolēmumu.

Ja runājam par tiesnesi, kas ir taisījis Augstākajā tiesā pārsūdzēto nolēmumu, tad pirmā lieta, ko šis tiesnesis sagaida vai uz ko cer, ir skaidras atbildes uz problēmjautājumiem lietā. Tiesnesis, taisot nolēmumu, ir pētījis lietu, ir konstatējis problēmas, piedāvājis savus risinājumus un viņam, protams, gribētos zināt, ko par šiem jautājumiem domā Augstākā tiesa. Taču zemākas instances tiesas tiesnesis arī apzinās, ka tas tā ne

vienmēr notiks. Tam ir objektīvi iemesli, jo tas ir atkarīgs no tā, vai visi procesa dalībnieki pārsūdzēs spriedumu, vai tikai kāds no tiem. Ja spriedumu pārsūdz tikai viens no procesa dalībniekiem, citam procesa dalībniekam aktuālie jautājumi var nemaz nenonākt Augstākās tiesas apspriešanā. Tāpat liela nozīme ir arī kasācijas sūdzības argumentiem, jo Augstākā tiesa, izskatot lietu, galvenokārt koncentrējas uz tiem. Līdz ar to var būt situācijas, kad zemākas instances tiesas tiesnesis nesaņem viņu interesējošās atbildes, bet šādos gadījumos nevar būt nekādi pārmēti Augstākajai tiesai.

Ja skatāmies uz tiem gadījumiem, kad nolēmums tiek atcelts, tad zemākas instances tiesnesim būtu svarīgi saņemt skaidru norādi par to, kas tieši ir bijis nepareizi, lai turpmāk šis tiesnesis varētu izvairīties no līdzīgām kļūdām. Parasti Augstākās tiesas nolēmumos šādu norādi var atrast. Taču reizēm tomēr ir arī tādas situācijas, kad Augstākās tiesas nolēmumā nav pilnīgi skaidri pateikts, kas tieši ir bijis nepareizi. Piemēram, tiesnesis ir pamatojis savu nolēmumu ar kādu Augstākās tiesas nolēmumu, bet Augstākā tiesa šo zemākas instances tiesas nolēmumu atceļ, norādot, ka ir izlemts nepareizi. Tomēr Augstākās tiesas nolēmumā nav skaidri pateikts, vai zemākas instances tiesas tiesnesis nepareizi saprata Augstākās tiesas nolēmumu, kuru viņš izmantoja un uz kuru balstījās, vai arī ir notikusi atkāpšanās no šajā nolēmumā paustajām atziņām. Tādas situācijas ir un tās nav patikamas, jo zemākas instances tiesas tiesnesim tad ir jādomā par to, ka nākotnē viņam var nākties izskatīt līdzīgu lietu un nav skaidrs, kā šādā situācijā lemt. Proti, nav skaidrs, vai attiecīgais Augstākās tiesas nolēmums turpmāk vispār nav izmantojams līdzīgu lietu izskatīšanā, vai arī ir jācenšas to labāk izprast, lai arī turpmāk varētu uz to atsaukties. Protams, ikvienam tiesnesim kā profesionālim pašam ir jāpieņem lēmums un jāizšķiras par to, kāds būtu juridiski pareizais risinājums konkrētā gadījumā, bet tomēr, lai varētu mazināt Augstākās tiesas atcelto nolēmumu skaitu, ir nepieciešams saprast, ko tieši Augstākā tiesa konkrētajā gadījumā domāja.

Ja skatāmies no to tiesnešu puses, kuriem pēc atcelšanas ir jāskata lieta, tad tiesnesis šādā situācijā sagaida skaidras un pārdomātas norādes par to, kas lietā ir jādara.

Runājot par šo aspektu, svarīgi ir arī minēt to kontekstu, kādā tiesnesis par šiem jautājumiem domā. Proti, Administratīvā procesa likuma 350.panta pirmajā daļā, Civilprocesa likuma 476.panta pirmajā daļā un Kriminālprocesa likuma 589.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka tiesību normas interpretācija, kas ir izteikta kasācijas instances tiesas spriedumā, ir obligāta tiesai, kura šo lietu izskata no jauna. Tiesneši parasti respektē Augstākās tiesas teikto, jo saprot nepieciešamību pēc tā, lai tiesas pozīcija vienā konkrētā lietā būtu konsekventa.

Tas neveicinātu sabiedrības uzticēšanos tiesām, ja zemākas instances tiesa izlemtu pretēji Augstākās tiesas norādītajam. Zemākas instances tiesu tiesneši to apzinās, un tādēļ, lai rīkotos pretēji tam, ko Augstākā tiesa ir teikusi, ir jābūt tiešām būtiskiem iemesliem.

Ja skatāmies precīzāk uz tiem aspektiem, kas ir svarīgi zemākas instances tiesas tiesnesim, atkārtoti skatot lietu, tad neapšaubāmi viena lieta ir skaidra tiesību normas interpretācija, lai tālākā lietas izskatīšanas gaitā nerodas problēmas ar šīs normas piemērošanu – lai nav nekas pārprotams šajā interpretācijā, lai šī interpretācija ir saskaņota un sader ar citām lietā piemērojamām normām.

Tāpat ir svarīgi, lai izteiktie secinājumi ir pārdomāti no tāda aspekta, ka, izskatot lietu no jauna, nerodas nepieciešamība lemt vai rīkoties pretēji Augstākās tiesas teiktajam. Ir situācijas, kad tā tas notiek, jo tajā brīdī, kad Augstākā tiesa šo jautājumu skata, visi lietas izlemšanai būtiskie jautājumi vēl nav noskaidroti, un tie tiek noskaidroti tikai vēlāk, otrreiz skatot lietu zemākas instances tiesā, un tie parāda lietu citā gaismā. Taču, runājot par šiem pārdomātajiem secinājumiem, zemākas instances tiesu tiesnešu gaidas ir zināmā mērā pretrunīgas, jo, no vienas puses, zemākas instances tiesas tiesneši bieži vien grib saņemt skaidrus un precīzus norādījumus, kas atceltajā nolēmumā ir bijis nepareizi un kā būtu jārikojas tālāk. No otras puses, šādi pārāk konkrēti norādījumi var novest pie tā, ka Augstākā tiesa ir izdarījusi konkrētu secinājumu par kādu lietas aspektu, bet, izskatot lietu atkārtoti un noskaidrojot vēl jaunus apstākļus, jāsecina, ka šīs secinājums isti neatbilst jau noskaidrotajiem apstākļiem. Nonākot šādā situācijā, kad ir acīmredzami skaidrs, ka, zinot visus lietas apstākļus, Augstākā tiesa būtu lēmusi citādi, tiesnesis var lemt atšķirīgi no tā, ko Augstākā tiesa norādījusi, jo tādējādi šī problēma tiek atrisināta jau zemākas instances tiesā un tiek veicināta ātrāka sprieduma stāšanās spēkā, Augstākajai tiesai vēlāk atstājot jauno nolēmumu negrozītu. Taču sabiedrības acīs tas neizskatās labi un neveicina sabiedrības uzticēšanos tiesām un tiesu kompetencei.

Ja Augstākā tiesa dod norādes par apstākļu noskaidrošanu, tad tiesnesim, kas skata lietu no jauna, ir svarīgi, lai tās būtu izpildāmas. Reizēm gadās tā, ka Augstākās tiesas nolēmumā ir vispārīga norāde, ka lietā ir vēl jānoskaidro apstākļi. Taču nav isti skaidrs, ko darīt, kādā veidā šāda veida informāciju vispār varētu iegūt. Ir bijuši arī tādi gadījumi, kad vienīgais veids, kā nepieciešamo informāciju varētu iegūt, ir saukt liecinieku. Taču, ja lieta attiecas uz desmit gadus veciem notikumiem, tad prasīt cilvēkam detalizētu liecību par desmit gadus veciem notikumiem nav sevišķi lietderīgi, jo ir maz ticams, ka cilvēks pēc tik ilga laika perioda attiecīgos notikumus tiešām var atcerēties. Arī cilvēkiem, kuri šādā situācijā tiek saukti par lieciniekiem, rodas iespaids, ka tiesas nav saprātīgas, iedomājoties, ka cilvēks varēs kaut ko detalizēti pastāstīt pēc tik ilga laika.

Tāpat ir svarīgi, lai Augstākā tiesa, izskatot lietu, konstatētu visas potenciālās problēmas, kuras konkrētajā brīdī ir iespējams konstatēt, lai nebūtu tā, ka vienā reizē spriedums tiek atcelts viena iemesla dēļ, tad lieta tiek izskatīta no jauna, un otrā reizē ir cits iemesls sprieduma atcelšanai, kaut gan tas bija pamanāms, arī izskatot lietu Augstākajā tiesā pirmajā reizē. Protams, visu problēmu

konstatēšana pirmajā reizē nav iespējama vienmēr, jo būs arī tādas lietas, kur problēma var atklāties tikai un vienīgi otrajā reizē un pirmajā reizē tādu vispār nebija iespējams konstatēt, jo tā vēl nepastāvēja.

Mana pieredze liecina, ka Latvijā nav būtisku problēmu saistībā ar Augstākās tiesas un zemākas instances tiesu komunikāciju konkrētās lietās. Tas, protams, nenozīmē, ka viss ir ideāli. Arī Augstākajā tiesā strādājošie tiesneši ir tikai cilvēki, un tas nozīmē, ka vienmēr ir kaut kas, ko var izdarīt vēl labāk. Taču kopumā, manuprāt, nav pamata runāt par būtiskām problēmām šajā aspektā, jo Augstākā tiesa parasti šīs zemākas instances tiesas tiesnešu gaidas apzinās un izprot.

1.2. Komunikācija judikatūras kontekstā

Ja runājam par Augstākās tiesas komunikāciju ar zemākas instances tiesām caur nolēmumiem vispārīgi, proti, judikatūras kontekstā, tad jāatzīmē, ka no tiesiskās vienlīdzības principa un no tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet, ka tiesām ir pienākums ņemt vērā to, kas ir spriests līdzīgās lietās iepriekš. Kā Augstākā tiesa ir norādījusi tās 2015.gada 6.novembra spriedumā lietā Nr.SKA-482/2015, „ievērojot tiesiskās vienlīdzības principu un tiesības uz taisnīgu tiesu, tiesai būtu jāpieliek pūles, lai līdzīgi gadījumi (vai, vēl jo vairāk, identiski gadījumi) tiktu izlemti līdzīgi, jo procesa dalībniekiem ir tiesības sagaidīt un paļauties, ka tie tiesā saņems vienādu taisnību visos līdzīgos gadījumos”.

Tajā pašā laikā nevar aizmirst par tiesneša neatkarību, kas dod tiesnesim tiesības lemt atšķirīgi, atbilstoši to pamatojot. Augstākā tiesa jau iepriekšminētajā spriedumā uzsvēra, ka „gadījumā, ja tiesa, kas izskata agrāk izspriestai lietai līdzīgu lietu, nonāk pie citiem secinājumiem, tiesiskās vienlīdzības princips prasa, lai tiesa katrā ziņā tiesas spriedumā ietvertu apsvērumus, kādēļ rezultāts šajā lietā ir atšķirīgs. Pat ja vienīgais iemesls ir tas, ka tiesa nevar pievienoties cita tiesas sastāva vērtējumam, tiesai ar attiecīgu argumentāciju tas ir jāatspoguļo spriedumā. Procesu dalībniekiem ir jāpato dzamam, ka tiesas spriedums, kaut arī atšķirīgs, nav patvaļīgs, un ka tiesa spēj pamatot savu atšķirīgo viedokli.”

Līdz ar to runājot par to, ko zemākas instances tiesas tiesneši sagaida no Augstākās tiesas nolēmumiem judikatūras kontekstā, kā pirmā lieta ir jāmin skaidra un pārliecinoša tiesību normu interpretācija, pēc iespējas atbildot uz visiem pretargumentiem, lai būtu pārliecība, ka nav vēl kādi papildu aspekti, ko Augstākā tiesa nav ņēmusi vērā un kas varētu būt pamats judikatūras maiņai. Tādēļ zemākas instances tiesas tiesneši ir ieinteresēti maksimāli kvalitatīvos Augstākās tiesas nolēmumos, kur ir apsvērti argumenti gan par labu konkrētam risinājumam, gan arī iespējamās iebildes pret konkrēto risinājumu.

Tāpat ir svarīga vienveidīga Augstākās tiesas prakse, jo zemākas instances tiesas tiesnesim ir ļoti grūti sagatavot kvalitatīvu nolēmumu, ja par līdzīgiem jautājumiem Augstākajai tiesai ir atšķirīgas atziņas. Tādēļ gadījumos, kad Augstākā tiesa pauž no līdzšinējās prakses atšķirīgas atziņas, ir ļoti svarīga norāde nolēmumā, vai ir notikusi pilnīga judikatūras maiņa konkrētajā jautājumā, vai arī tā ir tikai atkāpe no tās, ņemot vērā specifiskos konkrētās lietas apstākļus. Manuprāt, Augstākā tiesa šajā ziņā var

būt pozitīvs piemērs arī citu valstu tiesām, jo Augstākā tiesa parasti norāda to, ka ir notikusi judikatūras maiņa gan pašā nolēmuma tekstā, gan nolēmuma virsrakstā, to publicējot Augstākās tiesas mājaslapā. Jāatzīst, ka šādas skaidras norādes man ir ļoti noderīgas gan kā tiesnesei, gan kā docētājai Latvijas Universitātē.

Runājot par judikatūru, vēlos nedaudz izteikties arī par komunikāciju otrā virzienā, proti, par zemākas instances tiesas tiesneša signāliem un ziņām Augstākajai tiesai. Kā jau minēju, zemākas instances tiesai ir tiesības nepieņemt Augstākās tiesas sniegtajai tiesību normu interpretācijai un attiecīgi paust atšķirīgu viedokli, to pamatojot un varbūt arī mēģinot pārliecināt Augstāko tiesu mainīt judikatūru kādā jautājumā. Tas ir iespējams, un reizēm arī ir tāda komunikācija tiešā veidā, kad zemākas instances tiesa norāda savā nolēmumā, kādēļ tā nepieņir Augstākās tiesas lemtajam. Tomēr Latvijā ir arī vairāki interesanti gadījumi, kad mēģinājums panākt judikatūras maiņu nenotiek tiešā veidā, norādot to Augstākajai tiesai, bet gan caur Satversmes tiesu. Administratīvo tiesu praksē ir bijuši vismaz trīs gadījumi, kur Augstākā tiesa ir paudusi savu pozīciju par noteiktu jautājumu, apgabaltiesa tai nav piekritusi, un lai šo problēmu atrisinātu, apgabaltiesa ir vērsusies Satversmes tiesā ar pieteikumu par konkrētās normas neatbilstību Satversmei (sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4.janvāra spriedumu lietā Nr.2004-16-01, 2010. gada 11.jūnija spriedumu lietā Nr.2010-11-01 un 2011. gada 13.decembra spriedumu lietā Nr.2011-15-01). Šajos gadījumos Satversmes tiesa ir piekritusi apgabaltiesai, un tādā veidā ir panākta judikatūras maiņa.

2. CITA VEIDA KOMUNIKĀCIJA

Es minēju vairākas lietas, ko zemākas instances tiesas tiesnesis sagaida no Augstākās tiesas nolēmumiem. Protams, Augstākās tiesas tiesneši šīs gaidas izprot un cenšas tās apmierināt. Tomēr cilvēku uztvere ir dažāda un dažādi cilvēki vienu un to pašu rakstīto tekstu var saprast dažādi. Tāpēc ļoti nozīmīga ir iespēja komunicēt ne tikai caur nolēmumiem, bet komunicēt arī citā veidā – tiekoties, runājot klātienē. Zemākas instances tiesas tiesneši parasti augstu novērtē to, ka Augstākās tiesas tiesneši piedalās mācībās gan kā lektori, gan kā vienkārši mācību dalībnieki, jo tas ļauj veidoties diskusijai klātienē par dažādiem aktuāliem jautājumiem. Jāatzīst, ka Latvijā šajā ziņā ir viena problēma. Proti, problēmu rada tas, kā ir organizēta tiesu sistēma, jo mācības rajona tiesām un apgabaltiesām nodrošina Tiesu administrācija, visbiežāk Latvijas Tiesnešu mācību centrā, savukārt Augstākā tiesa administrē sevi pati un arī mācības organizē pati. Līdz ar to Augstākās tiesas tiesnešiem nav tādās pašas iespējas kā rajonu un apgabaltiesu tiesnešiem piedalīties Tiesu administrācijas nodrošinātajās mācībās, savukārt rajonu tiesu un apgabaltiesu tiesneši vispār netiek aicināti uz Augstākās tiesas organizētajām mācībām. Līdz ar to mācības ne vienmēr dod pietiekamu iespēju tikties un klātienē diskutēt par tiesnešiem nozīmīgiem tiesību jautājumiem.

Tāpēc ir svarīgi, lai tiesnešiem būtu iespēja tikties arī speciālās diskusijās. Piemēram, administratīvās tiesas ir darijušas tā, ka parasti visu trīs instanču tiesas reizi gadā vienojas par visu tiesnešu tikšanos, kurā tiek pārrunāti dažādi problemātiski jautājumi. Šādas tikšanās ir svarīgas, jo ir, piemēram, arī tādi procesuāli jautājumi,

kuri netiek risināti nolēmumos, bet tiesu prakse tajos ir atšķirīga. Tikšanās ir iespēja pārrunāt šādus procesuālus jautājumus klātienē un mēģināt vienoties par vienveidīgu pieeju. Tāpat šādās diskusijās ir iespējams uzdot precizējošus jautājumus par kādām judikatūras atziņām. Tāpat jāņem vērā, ka šādā veidā reizēm kādu problēmu var atrisināt daudz ātrāk nekā tad, ja tā tiek risināta nolēmumos un līdz ar to ir jāgaida, kad tiks pabeigta lietas izskatīšana augstākā instancē.

Pēdējā lieta par cita veida komunikāciju, ko es gribētu minēt, ir tas, ka nepietiekama savstarpējā komunikācija starp dažādu līmeņu tiesām nav mums pilnvērtīgi ļāvusi izmantot ideju par pilotspriedumiem. Ideja par pilotspriedumiem Latvijā tika aizgūta no Eiropas Cilvēktiesību tiesas. Pilotspriedumi ir vērsti uz situācijām, kad tiesā ienāk liels skaits līdzīgu vai vienveidīgu lietu. Šādā gadījumā varētu rīkoties tādejādi, ka viena vai divas no šīm vienādajām lietām tiek izskatītas ātrāk, ārpus kārtas visās instancēs. Tikai tad, kad ir sagaidīts Augstākās tiesas nolēmums šajās lietās, tiek uzsākta pārējo lietu skatīšana zemākas instances tiesās. Šāda procedūra var mazināt pārsūdzēto nolēmumu skaitu, jo, skatot pārējās lietas, procesa dalībniekiem jau ir skaidra Augstākās tiesas pozīcija attiecīgajā jautājumā un tādēļ viņi varētu neizvēlēties pārsūdzēt Augstākās tiesas pozīcijai atbilstošus rajona tiesas vai apgabaltiesas spriedumus. Šāda procedūra arī samazinātu atcelto nolēmumu skaitu. Pat tad, ja procesa dalībnieks izvēlas pārsūdzēt Augstākās tiesas pozīcijai atbilstošu nolēmumu, visticamāk, augstākās instances tiesa atstās pārsūdzēto nolēmumu negrozītu. Samazinoties atcelto nolēmumu skaitam, samazinās arī tiesas noslodze.

Kāpēc šī ir neizmantotā iespēja? Apmēram 2011.gadā radās ideja, ka šādu procedūru varētu iekļaut Administratīvā procesa likumā, nosakot, ka dažas lietas tiek virzītas izskatīšanai ātrāk un pārējās vienveidīgās lietas gaida šo lietu izskatīšanas rezultātu. Taču Saeimā šī ideja netika atbalstīta. Tiesas šīs idejas neatbalstīšanu neuzskatīja par lielu problēmu, jo secināja, ka principā šādā gadījumā var iztikt arī bez speciāla regulējuma likumā. Tiesas lietu sadales plānā var noteikt, kādēļ kāda lieta ir izskatāma ārpus kārtas, un dažas tiesas jau ir norādījušas, ka ārpus kārtas izskata ne tikai lietas, kas skar, piemēram, bērna tiesības vai darba tiesiskās attiecības, bet arī citas lietas, ja tam ir pamatoti iemesli. Ieguvumi no pilotsprieduma procedūras varētu būt šāds pamatots iemesls, kāpēc atkāpties no lietu skatīšanas ierastajā hronoloģiskajā secībā, kad noteicošais ir datums, kad lieta tiesā ir saņemta. Līdz ar to šī ideja ir īstenojama, arī negrozot likumu. Tomēr diemžēl vismaz administratīvo tiesu praksē to tā isti veiksmīgi nav izdevies realizēt. Man pašai nāk prātā vismaz divas vai trīs vienveidīgu lietu grupas pēdējo piecu gadu laikā, kur šāda procedūra būtu bijusi noderīga. Šajā jautājumā galvenajai iniciatīvai ir jānāk no zemākas instances tiesām, galvenokārt – no pirmās instances tiesas, kura pirmā var identificēt šādas lietas. Šādā gadījumā ir nepieciešama vienošanās starp visu līmeņu tiesām par to, kā dot skaidru signālu augstākās instances tiesai par šīs procedūras piemērošanas nepieciešamību. Taču tas noteikti ir atrisināms jautājums, un tas būtu viens labs piemērs, kad tiesu savstarpējās komunikācijas uzlabošana varētu palīdzēt mazināt tiesu noslodzi un sekmēt lietu ātrāku izskatīšanu.

VI TIESĪBU PRAKSE

AUGSTĀKAJĀ TIESĀ SKATĪTĀS LIETAS PIRMSTIESAS VIENOŠANĀS SAKARĀ

Apskats par 2017.gada sākumā Augstākajā tiesā skatītajām lietām, kurās iesniegtas kasācijas sūdzības un kasācijas protesti, pieteikumi vai protesti Kriminālprocesa likuma (turpmāk – KPL) 63.nodaļas kārtībā par spriedumiem, ar kuriem apstiprinātas pirmstiesas procesā starp prokuroru un apsūdzēto noslēgtās vienošanās par vainas atzīšanu un sodu.

KPL 49.nodaļa regulē tiesvedības īpatnības attiecībā uz pirmstiesas procesā slēgtu vienošanos. KPL 540.¹panta (krimināllietas iztiesāšana rakstveidā vienošanās procesā) un 542.panta (tiesas nolēmumi vienošanās procesā gadījumos, kad lieta skatīta mutvārdu procesā) kārtībā pieņemtais tiesas nolēmums ir pārsūdzams tikai kasācijas kārtībā.

KPL 539.pants paredz krimināllietas sagatavošanu iztiesāšanai tiesas sēdē vienošanās procesā. Šā panta pirmā daļa noteic, ka pēc vienošanās procesa kārtībā iesniegtas krimināllietas saņemšanas tiesā tiesnesis papildus vispārīgajām prasībām noteiktajam pārbauda, vai pirmstiesas procesā vienošanās ir noslēgta šajā likumā noteiktajā kārtībā un nav pārkāpts Krimināllikuma (turpmāk – KL) normu pārkāpums. Tiesnesis vērtē noslēgtajā vienošanā paredzēto soda veidu tikai gadījumā, ja konstatē, ka izraudzītais soda veids nav samērīgs ar izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu. Konstatējot pārkāpumu, tiesnesis pieņem lēmumu un nosūta lietu prokuroram pārkāpuma novēršanai. Prokurors 10 dienu laikā var iesniegt protestu par lēmumu augstāka līmeņa tiesai, kuras tiesnesis šo protestu izskata rakstveida procesā un viņa lēmums nav pārsūdzams.

KPL 540.¹pantā ir paredzēta krimināllietas iztiesāšana rakstveidā vienošanās procesā. Šā panta piektajā daļā ir noteikti lēmumu veidi, kādus tiesa var pieņemt:

- lēmumu par lietas izbeigšanu, ja konstatē apstākļus, kas nepieļauj kriminālprocesu;
- lēmumu par lietas nosūtīšanu prokuroram pārkāpuma novēršanai;
- notiesājošu spriedumu;
- lēmumu par lietas iztiesāšanu vispārējā kārtībā, ja apsūdzētais atsakās no vienošanās.

Savukārt šā panta sestā daļa noteic, ka tiesa notiesājošu spriedumu taīsa, ievērojot sprieduma taīšanās nosacījumus, kādi noteikti lietas iztiesāšanai mutvārdos vienošanās procesā. No minētā secināms, ka tiesas spriedumam vienošanās procesā jāatbilst KPL 511., 512. un 527., 528.panta prasībām. Papildus

atzīmējams, ka no minētajām tiesību normām izriet, ka tiesa, gan sagatavojot krimināllietu iztiesāšanai tiesas sēdē vienošanās procesā, gan iztiesājot to rakstveida procesā vai tiesas sēdē, var pieņemt lēmumu par lietas nosūtīšanu prokuroram pārkāpuma novēršanai, ja konstatē KL normu pārkāpumu.

Rakstā apskatītas četras Augstākās tiesas rakstveidā izskatītas krimināllietas, kurās tiesas bija apstiprinājušas pirmstiesas procesā starp prokuroru un apsūdzēto noslēgtās vienošanās par vainas atzīšanu un sodu (pirmās instances tiesā izskatītas rakstveida procesā). Divās lietās bija iesniegti Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurora protesti KPL 63.nodaļas kārtībā.

Ar Augstākās tiesas 2017.gada 20.janvāra lēmumu lietā Nr.SKK-J-44/2017 (Nr.15830029512) atcelts pirmās instances tiesas spriedums un lieta nosūtīta jaunai izskatīšanai. Šajā lietā pirmās instances tiesa bija apstiprinājusi prokurora un apsūdzētā noslēgto vienošanos par vainas atzīšanu un sodu un atzinusi apsūdzēto par vainīgu un sodījusi par 218.panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu ar piespiedu darbu uz 200 stundām, atņemot tiesības divus gadus veikt uzņēmējdarbību. Augstākā tiesa norādīja, ka no KL 40.panta otrās daļas izriet, ka piespiedu darbs nav piemērojams darbspējīgām personām. Tā kā apsūdzētajam bija noteikta pirmās invaliditātes grupa, viņš atzīstams par darbspējīgu personu un viņam nav piemērojams piespiedu darbs. Pirmās instances tiesas spriedums atcelts pilnībā, jo spriedumu, ar kuru apstiprināta prokurora un apsūdzētā vienošanās par vainas atzīšanu un sodu, var lūgt atcelt tikai pilnībā.

Ar Augstākās tiesas 2017.gada 10.marta lēmumu lietā Nr.SKK-J-181/2017 (Nr.11390012416) atcelts pirmās instances tiesas spriedums un lieta nosūtīta jaunai izskatīšanai. Šajā lietā pirmās instances tiesa bija apstiprinājusi prokurora un apsūdzētā noslēgto vienošanos par vainas atzīšanu un sodu un atzinusi apsūdzēto par vainīgu un sodījusi par 253.¹panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem, par KL 253.panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu ar piespiedu darbu uz 150 stundām un probācijas uzraudzību uz vienu gadu. Saskaņā ar KL 50.panta pirmo daļu kā galīgais sods noteikts brīvības atņemšana uz diviem gadiem, piespiedu darbs uz 150 stundām un probācijas uzraudzība uz vienu gadu. Saskaņā ar KL

55.pantu piespriests brīvības atņemšanas sods noteikts nosacīti ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem. Augstākā tiesa norādīja, ka no KL 55.panta piektās daļas izriet, ka, nosacīti notiesājot, var piespriest papildsodus, izņemot probācijas uzraudzību. Pirmās instances tiesas spriedums atcelts pilnībā, jo spriedumu, ar kuru apstiprināta prokurora un apsūdzētā vienošanās par vainas atzīšanu un sodu, var lūgt atcelt tikai pilnībā.

KL 40.panta otrās daļas un 55.panta piektās daļas nepareiza piemērošana nav raksturīga tikai krimināllietām, kurās tiesas apstiprina pirmstiesas procesā starp prokuroru un apsūdzēto noslēgtās vienošanās par vainas atzīšanu un sodu. Šādi pārkāpumi tiek konstatēti arī lietās, kuras tiek izskatītas sakarā ar iesniegto kasācijas sūdzību vai kasācijas protestu, kā arī visbiežāk lietās, kurās iesniegti pieteikumi vai protesti KPL 63.nodaļas kārtībā.

Augstākā tiesa jau vairākkārt ir norādījusi, ka saskaņā ar KL 55.panta piekto daļu, nosacīti notiesājot, var piespriest papildsodus, izņemot probācijas uzraudzību (piemēram, 2016.gadā: 2016.gada 21.janvāra lēmums lietā Nr.SKK-J-426/2016 (Nr.11094042915), 2016.gada 15.septembra lēmums lietā Nr.SKK-J-622/2016 (Nr.11502006413), 2016.gada 11.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-J-624/2016 (Nr.11390136611), 2016.gada 3.novembra lēmums lietā Nr.SKK-J-672/2016 (Nr.41905009115), pirmās instances tiesas spriedums atcelts pilnībā, jo bija apstiprināta noslēgtā vienošanās), 2016.gada 18.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-J-673/2016 (Nr.41905007015), pirmās instances tiesas spriedums atcelts pilnībā, jo bija apstiprināta noslēgtā vienošanās, 2016.gada 22.decembra lēmums lietā Nr.SKK-J-738/2016 (Nr.11815001515).

Augstākā tiesa arī iepriekš norādījusi, ka par darbnespējīgām personām atzīstami invalīdi, pensionāri (piemēram, 2015.gada 27.februāra lēmums lietā Nr.SKK-48/2015 (Nr.11390066312), 2014.gada 16.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-154/2014 (Nr.11360012508), Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 8.novembra lēmums lietā Nr.SKK-J-571/2007 (Nr.13330035105)).

Vēl viena krimināllietā Augstākajā tiesā izskatīta rakstveidā sakarā ar Narkotiku nelikumīgas aprites noziegumu izmeklēšanas prokuratūras virsprokurora kasācijas protestu. Ar Augstākās tiesas 2017.gada 21.marta lēmumu lietā Nr.SKK-196/2017 (Nr.11095088416) atcelts pirmās instances tiesas spriedums un lieta nosūtīta jaunai izskatīšanai. Šajā lietā pirmās instances tiesa (1.tiesa) bija apstiprinājusi pirmstiesas procesā starp prokuroru un apsūdzēto noslēgto vienošanos par vainas atzīšanu un sodu un atzinusi apsūdzēto par vainīgu un sodījusi par 253.²panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu ar brīvības atņemšanu uz vienu mēnesi. Saskaņā ar KL 50.panta piekto daļu noteiktajam sodam pieskaitīts ar citu pirmās instances tiesas spriedumu noteiktais sods (2.tiesa), un galīgais sods noteikts brīvības atņemšana uz vienu gadu astoņiem mēnešiem un policijas kontrole uz vienu gadu. Augstākā tiesa konstatēja, ka pirmās instances tiesa bija atkārtoti ņēmusi vērā sodu, kas apsūdzētajam bija noteikts ar citu pirmās instances tiesas spriedumu, kaut gan tas jau bija ņemts vērā vēl citā tiesas spriedumā (3.tiesa). Augstākā tiesa atzina, ka,

nepareizi piemērojot KL 50.panta piekto daļu, pirmās instances tiesa pieļāvusi KPL 25.pantā nostiprinātā dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa (*ne bis in idem*) pārkāpumu, kas novedis pie apsūdzētā stāvokļa nelikumīgas pasliktināšanās.

Arī šāds KPL 25.pantā nostiprinātā dubultās sodīšanas nepieļaujamības principa (*ne bis in idem*) pārkāpums, kas izriet no KL 50.panta piektās daļas vai 51.panta nepareizas piemērošanas, nav raksturīgs tikai spriedumiem, ar kuriem tiek apstiprinātas starp prokuroru un apsūdzēto noslēgtās vienošanās par vainas atzīšanu un sodu. Augstākā tiesa katru gadu, visbiežāk sakarā ar protestiem KPL 63.nodaļas kārtībā, izskata un atceļ zemāku instanču tiesu nolēmumus, kuros pieļauts šāds pārkāpums (piemēram, 2016.gadā: 2016.gada 21.janvāra lēmums lietā Nr.SKK-J-47/2016 (Nr.11089015414), 2016.gada 27.apriļa lēmums lietā Nr.SKK-J-257/2016 (Nr.11087040815), 2016.gada 7.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-J-292/2016 (Nr.12050002914), 2016.gada 31.maija lēmums lietā Nr.SKK-J-390/2016 (Nr.11088251113), 2016.gada 25.augusta lēmums lietā Nr.SKK-J-491/2016 (Nr.11370059414), 2016.gada 12.septembra lēmums lietā Nr.SKK-J-587/2016 (Nr.11520076214), 2016.gada 2.novembra lēmums lietā Nr.SKK-J-656/2016 (Nr.11140007914), 2016.gada 22.decembra lēmums lietā Nr.SKK-J-711/2016 (Nr.11092001415)).

Ceturta krimināllietā Augstākajā tiesā izskatīta rakstveida procesā sakarā ar apsūdzētā kasācijas sūdzību. Ar Augstākās tiesas 2017.gada 2.marta lēmumu lietā Nr.SKK-195/2017 (Nr.11094100716) pirmās instances tiesas spriedums atstāts negrozīts, bet apsūdzētā kasācijas sūdzība noraidīta. Šajā lietā pirmās instances tiesa bija apstiprinājusi pirmstiesas procesā starp prokuroru un apsūdzēto noslēgto vienošanos par vainas atzīšanu un sodu un atzinusi apsūdzēto par vainīgu un sodījusi par 253.¹panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem pieciem mēnešiem un probācijas uzraudzību uz diviem gadiem, par KL 15.panta ceturtajā daļā un 309.panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu ar brīvības atņemšanu uz sešiem mēnešiem un probācijas uzraudzību uz diviem gadiem. Saskaņā ar KL 50.panta trešo daļu sods noteikts brīvības atņemšana uz diviem gadiem astoņiem mēnešiem un probācijas uzraudzība uz trim gadiem. Saskaņā ar KL 51.pantu galīgais sods noteikts brīvības atņemšana uz trim gadiem un probācijas uzraudzība uz trim gadiem. Kasācijas instances tiesa atzina, ka kasācijas sūdzībā nepamatoti norādīts, ka apsūdzētais vienošanos ar prokuroru noslēdzis, būdams maldināts par brīvības atņemšanas soda apmēru, kāds par viņa izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem paredzēts likumā, jo šādi apgalvojumi neapstiprinās ar lietas materiāliem.

Nora MAGONE,

Krimināllietu departamenta zinātniski
analītiskā padomniece

*Apskats sagatavots žurnālam „Jurista Vārds”,
publicēts 2017.gada 30.maijā*

JUDIKATŪRAS MAINĀ

TĒZES NOLĒMUMIEM, KUROS MAINĪTA KASĀCIJAS INSTANCES PRAKSE (2017.GADA PIRMĀ PUSE)

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 30.maija spriedums lietā Nr.SKA-67/2017

Valdes un padomes locekļu subjektīvās tiesības iebilst pret Uzņēmumu reģistra lēmumu par komercsabiedrības amatpersonu sastāva izmaiņu reģistrēšanu

Administratīvais process iestādē, kas uzsākts sakarā ar pieteikumu par ziņu reģistrēšanu, norit sabiedrības interesēs, atzīstot arī to personu tiesības iebilst pret ziņu reģistrēšanas lēmumiem, kas ir ieinteresētas, lai par sabiedrību tiktu reģistrētas patiesībai atbilstošas ziņas, ņemot vērā šo personu saikni ar sabiedrību un to lomu sabiedrības pārstāvēšanā.

Reģistrējot patiesībai neatbilstošas ziņas par konkrētas personas statusu komercsabiedrībā (piemēram, par šīs personas atcelšanu no valdes vai padomes locekļa amata) vai patiesībai neatbilstošas ziņas par citām personām (citu personu iecelšanu valdē vai padomē), vienlīdz lielā mērā tiek skartas tās personas intereses, kura saskaņā ar akcionāru sapulces vai padomes sēdes lēmumu uzskata sevi par leģitīmu sabiedrības pārstāvi. Tādējādi personām, kuras atbilstoši akcionāru sapulces vai padomes sēdes lēmumam ir valdes vai padomes locekļi, ir tiesības iebilst pret tādu Uzņēmumu reģistra lēmumu, ar kuru reģistrētas citādas ziņas par sabiedrības amatpersonu sastāvu ierakstiem arī tad, ja šīs personas nav atbrīvotas no valdes vai padomes locekļu amatam vai ieceltas tajā.

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 20.janvāra lēmums lietā Nr.SKA-172/2017

Procesa dalībnieka tiesības uz iestādes rīcībā esošu informāciju

Administratīvā procesa dalībnieks, vēloties saņemt informāciju no lietas materiāliem, īsteno savas procesuālās tiesības, līdz ar to ir piemērojams nevis Informācijas atklātības likums, bet speciālais regulējums – Administratīvā procesa likuma normas.

Ja iestāde liedz procesa dalībniekam iespēju iepazīties ar lietas materiāliem, tas būtiski ierobežo procesa dalībnieka iespēju pilnvērtīgi līdzdarboties lietas risinājuma rašanā. Šāda iestādes rīcība var tikt atzīta par procesuālu pārkāpumu, kura ietekme uz administratīvās lietas iznākumu ir rūpīgi izvērtējama.

Ja administratīvā procesa dalībnieks vēlas iegūt informāciju, kas nav iekļauta lietas materiālos, bet ir tās iestādes rīcībā, kura ir ierosinājusi administratīvo procesu, procesa dalībnieks ir tiesīgs vērsties tiesā ar atsevišķu pieteikumu, aizstāvēt Latvijas Republikas Satversmē un Informācijas atklātības likumā paredzētās tiesības uz informāciju.

AR TIESĪBU PRAKSI SAISTĪTI SATVERSMES TIESAS SPRIEDUMI

Satversmes tiesas 2017.gada 23. maija spriedums lietā Nr.2016-13-01 „Par Kriminālprocesa likuma 629.panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam”

NORMA PAR PERSONU TIESĪBĀM IEPAZĪTIES AR PROCESA PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU LIETAS MATERIĀLIEM, CIKTĀL TIESA NEVAR PĀRVĒRTĒT PROCESA VIRZĪTĀJA LĒMUMA TIESISKUMU UN PAMATOTĪBU, NEATBILST SATVERSMEI

Apstrīdēta Kriminālprocesa likuma 629.panta piektā daļa: „Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums, un ar tiem drīkst iepazīties procesa virzītājs, prokurors un tiesa, kas izskata šo lietu. Šā likuma 628.pantā minētās personas [aizdomās turētais vai apsūdzētais, persona, pie kuras manta tika izņemta vai tai tika uzlikts arests vai arī cita persona, kurai ir tiesības uz konkrēto mantu] ar lietā esošajiem materiāliem var iepazīties ar procesa virzītāja atļauju un viņa noteiktajā apjomā.”

Lieta ierosināta pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību „Cell Finance” konstitucionālās sūdzības, kurā minēts, ka pieteikuma iesniedzējai bija uzsākts process par noziedzīgi iegūtu mantu. Pieteikuma iesniedzējas pārstāvis minētā procesa ietvaros iesniedza procesa virzītājam lūgumu iepazīties ar lietā esošajiem materiāliem, taču, pamatojoties uz apstrīdēto normu, šis lūgums tika noraidīts.

Satversmes tiesas 2017.gada 18.maija spriedums lietā Nr.2016-12-01 „Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.²¹panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam”

NORMA, KAS NOTEIC IESLODZĪJUMA VIETU PĀRVALDES LĒMUMA NEPĀRSŪDZAMĪBU, ATTIECĪBĀ UZ LĒMUMU PAR SODA IZCIEŠANAS REŽĪMA PASTIPRINĀŠANU NOTIESĀTAJAM NEATBILST SATVERSMEI

Apstrīdēta Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.²¹ panta piektā daļa, kas noteic: „Ieslodzījuma vietu pārvaldes lēmums nav pārsūdzams.”

Lieta ierosināta pēc Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta pieteikuma. Pieteikuma iesniedzēja tiesvedībā ir lieta, kas ierosināta pēc Jelgavas prokuratūras prokurora blakus sūdzības. Proti, konkrētajā lietā Jelgavas cietuma izvērtēšanas komisija ir pieņēmusi lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu notiesātajam. Minēto lēmumu Ieslodzījuma vietu pārvalde atstāja negrozītu. Par pārvaldes lēmumu tika iesniegts pieteikums Administratīvajā rajona tiesā, savukārt par tiesas

atteikumu pieņemt pieteikumu ir iesniegta blakus sūdzība Augstākajā tiesā.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka izvērtēšanas komisijas lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu būtiski skar notiesātā tiesības uz privāto dzīvi. Tā kā apstrīdētā norma liedz pieeju tiesai, lai pārsūdzētu lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu, tā ierobežo personas tiesības, kuru aizsardzība ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.

TIESU PRAKSES PĀRMANTOJAMĪBA KASĀCIJAS INSTANCES TIESAS CIVILNOLĒMUMOS

Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra lietas Nr.2010-01-01 sprieduma 15.3 punktā norādīts, ka vienveidīga tiesu prakse ir nozīmīga, raugoties no tiesību uz taisnīgu tiesu viedokļa. Tiesu pienākums līdzīgas lietas izlemt līdzīgi, bet atšķirīgas lietas – atšķirīgi pamatojas uz vienlīdzības principu. Valsts pārkāpj tiesības uz taisnīgu tiesu, ja tās augstākā tiesa nav nodrošinājusi tiesu prakses vienveidību un nav arī tādu mehānismu, ar kuru palīdzību tiesu prakses vienotību varētu nodrošināt, vai arī šie mehānismi nav piemēroti. Līdzīga atziņa izteikta arī 2014.gada 28.novembra sprieduma lietā Nr.2014-09-01 20.2.3 punktā.

Viens no tiesu prakses vienveidības nodrošināšanas mehānismiem ir tiesu praksē izteikto atziņu apzināšana, to sistematizācija un izvērtēšana no aktuālā

tiesiskā regulējuma aspekta, tostarp izvērtējot šo atziņu noturīgumu un stabilitāti.

Institucionālā limenī šis darbs Latvijas pirmajā periodā tika uzsāks ar Spriedumu biroja izveidi Latvijas Senātā 1938.gadā. Ar tā veikumu var iepazīties Latvijas Nacionālā arhīva digitālajā dokumentu kopā „Ieskats Latvijas Senāta dokumentos”.¹ Mūsdienās šo darbu turpina Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analitiskā nodaļa. Interesentiem daļa no nodaļas veikuma ir pieejama Augstākās tiesas mājaslapā.

Apzinot kasācijas instances tiesu praksi, ir vērojams, ka par vienu no stabilas tiesu prakses rādītājiem kalpo atsauces uz starpkaru perioda Senāta (1918-1940) atziņām. Rakstā sniegts ieskats šādos Civillietu departamenta nolēmumos.

¹ <http://www.archiv.org.lv/senats/>.

1919.-1940			1996.-2017.		
	Lietas Nr.	Datums		Lietas Nr.	Datums
CKD	56	16.07.1920.	SKC	38/2017	11.04.2017.
CKD	135	27.10.1921.	SKC	88/2014	30.05.2014.
CKD	266	26.10.1923.	SKC	542/2005	07.12.2005.
CKD	114	24.09.1924.	SKC	90/2014	25.04.2014.
CKD	98	30.09.1925.	SKC	292/2016	30.09.2016.
CKD	167	31.01.1927.	SKC	74/2015	21.09.2015.
CKD	172	21.09.1927.	SKC	95/2017	30.03.2017.
CKD	423	27.10.1927.	SKC	292/2016	30.09.2016.
CKD	327	22.11.1928.	SKC	318/2008	03.12.2008.
CKD	37	25.04.1929.	SKC	292/2016	30.09.2016.
CKD	1695	26.09.1929.	SKC	97/2013	01.10.2013.
CKD	1290	28.11.1930.	SKC	117/2010	21.04.2010.
			SKC	13/2014	08.12.2014.
			SKC	7/2016	07.06.2016.
CKD	692	25.03.1931.	SKC	368/2016	29.12.2016.
CKD	2033	25.11.1931.	SKC	590/2014	19.02.2014.
			SKC	249/2016	10.06.2016.
			SKC	315/2017	17.05.2017.
CKD	12	24.02.1932.	SKC	292/2016	30.09.2016.
CKD	846	26.10.1932.	SKC	179/2014	12.12.2014.
			SKC	1133/2012	01.03.2012.
CKD	1372	1932.	SKC	74/2015	21.09.2015.
CKD	37	22.11.1933.	SKC	445/2013	09.10.2013.
			SKC	52/2015	27.03.2015.
			SKC	166/2017	26.05.2017.

CKD	781	26.10.1934.	SKC	164/2008	11.06.2008.
CKD	934	21.03.1934.	SKC	74/2015	21.09.2015.
As	33	29.11.1937.	SKC	368/2016	29.12.2016.
CKD	345	28.04.1937.	SKC	74/2015	21.09.2015.
CKD	1230	15.12.1937.	SKC	276/2015	08.12.2015.
CKD	1284	16.12.1937.	SKC	590/2014	19.02.2014.
CKD Ks	43	14.12.1938.	SKC	445/2013	09.10.1913.
			SKC	52/2015	27.03.2015.
			SKC	166/2017	26.05.2017.
CKD	759	15.07.1938.	SKC	315/2017	17.05.2017.
CKD	189	24.02.1939.	SKC	85/2010	05.05.2010.
CKD	433	26.05.1939.	SKC	85/2010	05.05.2010.
CKD Ks	35	27.09.1939.	SKC	1073/2016	22.02.2016.
CKD	156	22.02.1940.	SKC	12/2014	15.01.2014.
			SKC	131/2015	22.10.2015.
			SKC	7/2016	07.06.2016.

1996.-2017.			1919.-1940.		
	Lietas Nr.	Datums		Lietas Nr.	Datums
SKC	164/2008	11.06.2008.	CKD	781	26.10.1934.
SKC	318/2008	03.12.2008.	CKD	213	28.09.1923.
SKC	117/2010	21.04.2010.	CKD	327	22.11.1928.
SKC	85/2010	05.05.2010.	CKD	1290	28.11.1930.
SKC	1133/2012	01.03.2012.	CKD	189	24.02.1939.
SKC	97/2013	01.10.2013.	CKD	433	26.05.1939.
SKC	445/2013	09.10.2013.	CKD	846	26.10.1932.
SKC	12/2014	15.01.2014.	CKD	1695	26.09.1929.
SKC	590/2014	19.02.2014.	CKD	37	22.11.1933.
SKC	90/2014	25.04.2014.	CKD Ks	43	14.12.1938.
SKC	88/2014	30.05.2014.	CKD	156	22.02.1940.
SKC	13/2014	08.12.2014.	CKD	2033	25.11.1931.
SKC	179/2014	12.12.2014.	CKD	1284	16.12.1937.
SKC	52/2015	27.03.2015.	CKD	114	24.09.1924.
SKC	74/2015	21.09.2015.	CKD	135	27.10.1921.
			CKD	1290	28.11.1930.
			CKD	846	26.10.1932.
			CKD	37	22.11.1933.
SKC	131/2015	22.10.2015.	CKD Ks	43	14.12.1938.
SKC	276/2015	08.12.2015.	CKD	167	31.01.1927.
SKC	1073/2016	22.02.2016.	CKD	1372	1932.
SKC	292/2016	30.09.2016.	CKD	934	21.03.1934.
			CKD	345	28.04.1937.
			CKD	156	22.02.1940.
			CKD	1230	15.12.1937.
			CKD Ks	35	27.09.1939.
SKC	7/2016	07.06.2016.	CKD	98 ¹	30.09.1925.
			CKD	13	31.01.1927.
			CKD	423	27.10.1927.
			CKD	37	25.04.1929.
			CKD	12	24.02.1932. ²
SKC	249/2016	10.06.2016.	CKD	1290	28.11.1930.
SKC	368/2016	29.12.2016.	CKD	156	22.02.1940.
SKC	95/2017	30.03.2017.	CKD	2033	25.11.1931.
SKC	38/2017	11.04.2017.	CKD	1284	16.12.1937.
SKC	315/2017	17.05.2017.	CKD	692	25.03.1931.
SKC	166/2017	26.05.2017.	As	33	29.11.1937.
			CKD	172	21.09.1927.
			CKD	56	16.07.1920.
			CKD	2033	25.11.1931.
			CKD	759	15.07.1938.
			CKD	37	22.11.1933.
			CKD Ks	43	14.12.1938.

¹ Bukovskis V. *Civilprocesa mācības grāmata*. Rīga: Autora izdevums, 1933, 293.lpp. atsaucies uz: 25.04.1927. Ronesu lietu Nr.37, kas tomēr izskatīta 25.04.1929, kurā ir atsaucies uz 1925.gada 30.septembra spriedumu lietā Nr.98 un 1927.gada 27.oktobra spriedumu lietā Nr.423.

² Apelācijas spriedumā kļūdaini norādīta lieta, atsaucē atbilst 1927.gada 31.janvāra spriedumam lietā Nr.13.

CITĒTI NOLĒMUMI (1996-2017), KUROS DOTAS ATSAUCES UZ LATVIJAS SENĀTA (1919-1940) ATZIŅĀM

11.06.2008. SKC-164/2008²

No Civillikuma 782.panta jēgas izriet, ka tad, ja mantojuma atstājējam ir tikai viens lejupejšais un citu nav, tad viņa atteikšanās gadījumā tuvākais pēc mantojuma atstājēja būs mantinieka lejupejšais vai lejupejie (viņi vienlaikus būs arī tuvākie atkritušajam), kuriem mantojuma pieņemšanai vai atraidīšanai doti tādi paši termiņi kā pirmajam, skaitot no dienas, kad viņi dabūjuši zināt par pirmā atraidījumu. Citāda situācija ir tad, ja ir vairāki lejupejie mantinieki un no mantojuma atsakās, piemēram, viens no viņiem. Tad mantojums pāriet uz vienā laikā ar viņu aicinātiem līdzmantiniekiem, kuriem ir tāda pati mantojuma tiesība, un mantinieka, kurš atteicies, bērni nemanto (sk. *Senāta Civilā kasācijas departamenta 1934.gada spriedumu Nr.62*. [L. Nr.781] *Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1934–1936)*, 13.sēj. – Rīga: Augstākā tiesa, *Senatora Augusta Lēbera fonds*, 1998, 5049.–5050.lpp.).³

03.12.2008. SKC-318/2008⁴

Civillikuma 2043.panta satura izpēte, tostarp, ņemot vērā Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumā Nr.105/1928 [L. Nr.327] strīdā par pirkuma liguma atcelšanu pārmērīga zaudējuma dēļ atzīto, ka jābūt pierādītam faktam, ka pircējs ir prettiesiski maldinājis pārdevēju, kurš, vadoties no viņa radītiem kļūdainiem priekšstatiem par šo jautājumu, ir piekritis noslēgt pirkuma ligumu par pazeminātu pirkuma maksu, dod pamatu secinājumam, ka ar jēdzienu „rikojies ļaunprātīgi” saprotama pircēja apzināta un prettiesiska rīcība, kas izpaužas pārdevēja maldināšanā par lietas parasto vērtību, kuras ietekmē pārdevējs noslēdzis viņam acīmredzami neizdevīgu ligumu (*Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940)*, 11.sējums. *Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1928–1929)*. Rīga: Augstākā tiesa; *Senatora Augusta Lēbera fonds*, 1998, 4207.lpp.).

Senāta Civilā kasācijas departamenta 1923. gada 28.septembra spriedumā [L. Nr.213] ietverts secinājums, kuram atbilstoši, konstatējot apstākli, ka pārdevējam bija zināma imobila⁵ faktiskā vērtība, tiesu palātai bija tiesība uz šī pamata vien noraidīt prasību par pirkuma liguma atcelšanu pārmērīga zaudējuma dēļ, neiztirzājot citus jautājumus (sk. *Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940)*, 7.sējums. *Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1923)*. Rīga: Augstākā tiesa, *Senatora Augusta Lēbera fonds*, 1997, 2763.lpp.).

21.04.2010. SKC-117/2010⁶

² Nav publicēts.

³ Vainovskis M., Poga E. Piezīmes par Latvijas Senāta prakses apkopošanu un publicēšanu. Jurista Vārds, 02.11.2010., Nr. 44(639), 12.–20.lpp. Šajā rakstā norādītā 2005.gada 7.decembra spriedumā lietā Nr.SK-542/2005 un 2008.gada 23.janvāra spriedumā lietā Nr.5/2008 atsaucies uz starpkaru spriedumiem ir dotas kasācijas sūdzībās, motīvu daļā tiesa uz tām nav atsaukusies.

⁴ Nav publicēts.

⁵ Latīņu val. – nekustams, nepārvietojams. Rāta A. Latīņu valoda juristiem. Rīga, Zvaigzne, 1991, 302.lpp.

⁶ Nav publicēts.

Senāta viedoklis par Civillikuma 1772.panta izpratni ir saskanīgs arī ar starpkaru perioda Latvijas Senāta izteiktajām atziņām par minētās tiesību normas izpratni. 1930.gada 28.novembra spriedumā [L. Nr.1290] Senāts norādījis, ka slēdzienu [vai ir nodarīti zaudējumi] nevar grozīt apstākļi, ka prasītājs prasa no atbildētāja tādu summu, kādu izmaksās nopostītās krasta daļas atjaunošana, jo caur to prasība nepārvēršas par prasību par nākotnē sagaidāmo zaudējumu atlīdzību. Šī nākotnē no prasītāja izmaksājamā naudas summa nosaka tikai tā zaudējuma apmēru, kas jau ir noticis, jo konkrētajā gadījumā caur krasta un ceļa sabojāšanu neapšaubāmi jau samazināta cietušā skaidrā manta, kādēļ prasītāja zaudējums kvalificējams kā zaudējums *damnum emergens* (sk. *Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940)*, 12.sējums, *Senāta Civilās kasācijas departamenta spriedumi*. Rīga: Augstākā tiesa, *Senatora Augusta Lēbera fonds*, 1998, 99.–100.lpp.).

05.05.2010. SKC-85/2010⁷

[12] [Pers. A] kasācijas sūdzībā apstrīdējis tiesas secinājumu, ka [pers. B] saskaņā ar apsaimniekošanas ligumu nebija tiesīga patstāvīgi izīrēt dzīvojamo fondu namīpašumā Rīgā, [..].

Šā jautājuma izšķiršana iespējama, pārbaudot apsaimniekošanas ligumu un noskaidrojot tā saturu. Ievērojot, ka liguma satura noskaidrošana attiecas uz lietas faktisko pusi, Senāts, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 450.pantu, atstāj bez tālākas pārbaudes sūdzības argumentus, kuros apstrīdēts tiesas secinājums par [pers. B] tiesībām izīrēt strīdus dzīvokli (*sal. Senāta CKD 1939.gada 24.februāra spriedums Nr.189; Senāta CKD 1939.gada 26.maija spriedums Nr.433*. ([XV] *Izvērtējumi no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem*. Tieslietu ministrijas izdevums Nr.1, 1939, 263., 452.lpp.)).

01.05.2012. SKC-1133/2012*

Arī pirmskara Senāts 1932.gada 26.oktobra spriedumā [L. Nr.846] norādījis: „Jautājumā par to, vai CPN 239.p. paredzētais laiks uzskatāms par preklusīvu termiņu, jeb par noilguma laiku, apgabaltiesa gan nepareizi atzīst to par noilguma laiku. [..] Šai jaunai prasībai ir – pēc būtības – procesuāla līdzekļa, proti sprieduma pārsūdzēšanas raksturs. Prasība, kuru likums paredz atbildētājam, un ar kuru iesākas it kā jauna procesa lieta, patiesībā ir tikai iepriekšējās lietas turpinājums un 239. p. paredzētais laiks, pēc būtības, ir nekas cits kā pārsūdzības termiņš [..]” (sk. *Latvijas Senāta spriedumi: Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi: Kārtējo sēžu spriedumi, 1930–1933 / sast. A.Šmite, A.Poriete; atb. red. L.Krūmiņa*. – Rīga: Augstākā tiesa, *Senatora Augusta Lēbera fonds*, 1998 [IV], 490.lpp. – *Faksimilizdevums*, 53.lpp.).

⁷ Nav publicēts.

01.10.2013. SKC-97/2013* (C17120506)

[13] Izskatāmajā lietā nav pamata uzskatīt, ka izpildījuma priekšmets, tas ir, nomas maksas samaksa, ir nedalāms. Katram no prasītājiem nekustamajā īpašumā pieder attiecīga domājamā daļa, līdz ar to katrs no viņiem nes dalītu atbildību par nomas maksas samaksu. Šādi apsvērumi ir saskanīgi ar jau iepriekš Senāta judikatūrā izteiktajām atziņām (*sal. Senāta 2009.gada 28.janvāra spriedumu lietā Nr.SK-32/2009*). Pie līdzīgas nostājas pieturējies arī starpkaru Latvijas Senāts 1929.gada 26.septembra spriedumā „Dinsons pr.1. pr. Neitalu Nr.1695.”, atzīstot, ka, ja nepastāv nedz solidāras attiecības nodibinošs ligums, nedz nedalāms prasījums, katrs kopīpašnieks no īrnieka var pieprasīt tikai savu ideālo daļu nama augļos (*sal. VI. Izvilkumi no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem. Sastādījuši senators F.Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A.Walter, Autoru izdevums, 1930, 14.-16.lpp.*). Tā kā izpildījuma priekšmets (nomas maksa un prasījums par tās samaksu) ir dalāms, Senāta ieskatā, minētā atziņa ir attiecināma arī uz konkrēto lietu, proti, atbildētāja par sev piederošā zemes gabala nomu var pieprasīt tikai katra atsevišķa kopīpašnieka nomas maksas daļu proporcionāli viņu īpašumā esošajai nekustamā īpašuma domājamai daļai, ko apelācijas instances tiesa pamatoti ņēmusi vērā.

09.10.2013. SKC-445/2013 (C15158909)⁸

[9] Tiesību doktrīnā skaidrots, ka atkarībā no defekta rakstura juridiskā aktā civiltiesības kādu aktu atzīst par nederīgu, tas ir, par spēkā neesošu tieši uz likuma pamata *ipso jure* vai par atceļamu, kurā ir nepieciešama ieinteresētās personas darbība – apstrīdēšana (*sk. Čakste K. Civiltiesības. Rīga, 1937, 27.-28.lpp.*).

Līdzīgu atziņu jautājumā, kad tiesa, neesot pretprasībai par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu, ir tiesīga izvērtēt lietas dalībnieka ierunās izteiktos argumentus par darījuma tiesiskumu, paudis arī Senāts. Tā, 1933.gada 22.novembra nolēmumā lietā Nr.37 Senāts norādījis, ka „pēc Tiesu palātas pareiza aizrādījuma, atbildētājam bija tiesība uz darījuma fiktīvo raksturu atsaukties arī ierunas ceļā, necelot sevišķu pretprasību atzīt darījumu par fiktīvu vai atcelt darījumu. [...] Tiesu palātas konstatējums par darījuma fiktīvo raksturu vien jau deva Tiesu palātai pietiekošu pamatu pārņemšanas darījumu atzīt par nederīgu pēc CL (Latvijas (Baltijas) privātlikuma) 2951., 2922.p.”. Analoga atziņa izteikta Senāta [kopsēdes] 1938.gada 14.decembra nolēmumā lietā Nr.43 (*sk. Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940), 12.sējums, Senāta Civilās kasācijas departamenta spriedumi. Rīga: Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998, 4906.–4907.lpp.*; [XV] *Izvilkumi no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem. Sastādījuši senators F.Konradi un Tiesu palātas loceklis A.Valters, Tieslietu Ministrijas Vēstneša pielikums, 1939, 42., 43.lpp.*).

Ievērojot doktrīnas atziņas, kā arī starpkaru Latvijas Senāta judikatūru, Senāts secina, ka pēc lietas dalībnieka ierunas tiesa var vērtēt darījuma tiesiskumu, ja ierunā lietas dalībnieks pamatojis attiecīgā darījuma spēkā neesamību (nederīgumu) uz likuma pamata (*sal. Senāta 2010.gada 27.oktobra spriedums lietā SKC-*

211/2010, 2011.gada 12.oktobra spriedums lietā SKC-293/2011). Turpreti, ja darījuma tiesiskums netiek saistīts ar likumā paredzētajiem darījuma spēkā neesamības (nederīguma) pamatiem, tad darījums ir apstrīdams, vienīgi ceļot atsevišķu prasību vai pretprasību.

15.01.2014. SKC-12/2014* (C04312508)

[7.2] Senāta Civilais kasācijas departaments savulaik ir skaidrojis Civillikuma 1772.pantā ietvertā jēdziena „peļņa” būtību, noraidot viedokli, ka tajā nav runas par „vērtības pieaugumu”. Senāts norādījis, ka šis likuma pants pēc savas būtības neatšķiras no 1864.gada Civillikuma (Baltijas Vietējo Civillikumu kopojums) 3437.panta, kas sevī satur arī peļņas atrāvuma (pazaudējuma) jēdziena definējumu, un proti, „kad viņš kavējis noteikti sagaidāmu mantas pieaugumu”. Tādējādi, konstatējot, ka ar atbildētāja rīcību prasītajam liegta iespēja iegūt sagaidāmu mantas vērtības pieaugumu, ir pareizi piemērot Civillikuma 1772. un 1779.pantu (*sk. Senāta Civilā kasācijas departamenta 1940.gada 22.februāra spriedumu lietā Nr.156: (XVI) Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumu izvilkumi. Sastādījuši Senāta Civilā kasācijas departamenta priekšsēdētājs, senators O.Ozoliņš un senators P.Leitāns. Spriedumu biroja materiāli. Tieslietu Ministrijas Vēstneša pielikums. Nr.1, 1940, 176.lpp.*).

Augstākās tiesas Civillietu departamenta ieskatā, Senāta izteiktās atziņas par Civillikuma 1772.panta tvērumu ir attiecināmas arī uz izskatāmo strīdu. Kā pareizi norādīts kasācijas sūdzībā, prasītajam bija likumīgas tiesības saņemt šo naudu no atbildētāja, taču tiesu izpildītāja prettiesiskā rīcība bija par iemeslu naudas nesaņemšanai. Tādējādi tiesu izpildītājs ir liedzis prasītāja sagaidāmās mantas vērtības pieaugumu. Līdz ar to lietā konstatētie apstākļi pēc būtības atbilst Civillikuma 1772.panta tiesiskajam sastāvam.

19.02.2014. SKC-590/2014* (C32290110)

[9.1] Arī Senāta prakse starpkaru periodā liecina par plašu šo likuma noteikumu par kreditora apmierinājumu no dāvanas tulkojumu. Piemēram, 1931.gada 25.novembra spriedumā „Edas Blūmbergs prasībā pret Jāni Blumbergu un Līzi Blūmbergs” (L. Nr.2033), Latvijas Senāts atzina par pareiziem apgabaltiesas secinājumus, ka saskaņā ar Civillikuma 4494.pantu prasītājai atzīstama tiesība apmierināt uztura prasību no atdāvinātās mantas, jo: a) bērna uzturēšanas pienākums dāvinātājam pastāvēja jau dāvināšanas liguma noslēgšanas laikā un ligums noslēgts taisni ar nolūku izvairīties no šā pienākuma pildīšanas; b) dāvinātājs patiesi arī izrādījies par faktiski nespējīgu izsniegt bērnam piespriesto uzturu. [...], prasītājam, kas iesniedz uz Civillikuma 4494.pantu pamatotu prasību, nebūt nav jāpierāda dāvinātāja formāla maksātnespēja, bet gan vienīgi faktiskā maksātnespēja. Konstatējot no tiesu izpildītāja akta, ka atbildētājs nav bijis spējīgs samaksāt bērnam piespriesto uzturu, tiesa to varēja atrast par pietiekošu pierādījumu tam, ka dāvinātājam nekādas mantas nav un šādā gadījumā Civillikuma 4494.pants uzliek apdāvinātājam par pienākumu atbildēt par dāvinātāja parādiem tajās robežās, par cik viņš iedzīvoies, un

⁸ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

izdot dāvinātajam vai viņa kreditoram tādu daļu no saņemtā dāvinājuma, kāda vajadzīga parāda segšanai (*sal. sk. Senāta Civilā kasācijas departamenta 1931.g. spriedumi, 1937, 148.–149.lpp.*). Savukārt 1937.gada 29.novembra/16.decembra spriedumā „Petrovas pr.1 pr. Grinbergs m. m. un c.⁹⁹, spr. Nr.1284, Latvijas Senāts atzina par kļūdainiem Tiesu palātas secinājumus, ka prasītājam nav prasības tiesības pret atbildētāju B., jo atbildētāja G. nav atdāvinājusi visu savu mantu. Pie šāda atzinuma Tiesu palāta nākusi uz lietā iesniegtā Valmieras apr. 1.pol[icijas]. iec[irkņa] izdotā raksta pamata, no kura izrietot, ka atbildētājam G. ir bijusi arī vēl cita manta, jo uz to esot vērsuši piedziņu pārējie kreditori. Lai pie šāda slēdziena varētu nākt, vajadzēja būt pierādījumiem, vismaz par to, ka tai mantai, uz kuru citi kreditori ir vērsuši piedziņu, ir kāda tirgus vērtība samērā ar prasītājam neapmierināto prasījumu, jo pretējā gadījumā, paturot savā rīcībā kādu mazvērtīgu mantu, dāvinātājs varētu pasargāt apdāvinātā mantu no kreditoru prasījumiem Civillikuma 4494.panta nozīmē (*sk. XIV Izvilkumi no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem. Sastādījuši: senators F.Konradi un Tiesu palātas loceklis A.Valters, 1938, 83.–85.lpp.*).

25.04.2014. SKC-90/2014 (C203344110)¹⁰

[8.3] Ņemot vērā, ka iepriekš minētie apelācijas instances tiesas konstatējumi un uz tiem pamatotie slēdzieni, sevišķi līgumu nosacījumu interpretācija un lietā esošo pierādījumu novērtēšana, attiecas uz lietas faktiskajiem apstākļiem, Civillietu departamenta ieskatā, nav likumīga pamata prasīt, lai kasācijas instances tiesa dod citu vērtējumu pierādījumiem, nekā apelācijas instances tiesa, jo kasācijas instances tiesa neizspriež lietu pēc būtības, bet pārbauda sprieduma atbilstību tiesību normām un tās kompetencē neietilpst lietas faktisko apstākļu noskaidrošana, pierādījumu pārbaude un vērtēšana (*sk. Civilprocesa likuma 450.panta trešo daļu, kā arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2000.gada Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, Senāta 2000. gada 19.janvāra spriedumu lietā SKC-9/2000, 218.lpp.; Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi: kārtējo sēžu spriedumi, 1924. Sast. A.Šmite, A.Poriete, atb. red. L.Krūmiņa. Rīga: Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1997, 8.sēj., 2298.–2299.lpp. [1924.g. L. Nr.114]*).

30.05.2014. SKC-88/2014 (C04383809)

[8.5] Tādējādi, kā to pareizi norādījuši pirmās instances tiesa, tā nevar uzspiest lietas dalībniekam izpildīt procesuālo darbību – lūgt noteikt ekspertīzi, kurai ir būtiska nozīme strīda pareizā izšķiršanā. Turklāt Civilprocesa likums neparedz tiesai griezties pie lietpratējiem bez attiecīga pušu lūguma pat tajos gadījumos, ja prasības priekšmets prasa speciālas zināšanas (*sal. Civilprocesa nolikums. 1932.gada izdevums. Ar Latvijas Senāta civilā kasācijas departamenta paskaidrojumiem. Sast. F.Konradi un A.Valters – Rīga: Jurists, 1933, 248.lpp.*). [L. Nr.135, 1921.g.]

⁹ Saisinājuma atšifrējums: Petrovas prasības lietā pret Grinbergs(a) mantojuma masu un citiem.

¹⁰ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

08.12.2014. SKC-13/2014 (C27172604)¹¹

[10] Šāds Senāta viedoklis par Civillikuma 1772. panta izpratni ir saskanīgs arī ar starpkaru perioda Latvijas Senāta izteiktajām atziņām par minētās tiesību normas izpratni. 1930.gada 28.novembra spriedumā [L. Nr.1290] Senāts norādījis, ka slēdzienu [vai ir nodarīti zaudējumi] nevar grozīt apstākļi, ka prasītājs prasa no atbildētāja tādu summu, kādu izmaksās nopostītās krasta daļas atjaunošana, jo caur to prasība nepārvēršas par prasību par nākotnē sagaidāmo zaudējumu atlīdzību. Šī nākotnē no prasītāja izmaksājamā naudas summa nosaka tikai tā zaudējuma apmēru, kas jau ir noticis, jo konkrētajā gadījumā caur krasta un ceļa sabojāšanu neapšaubāmi jau samazināta cietušā skaidrā manta, kādēļ prasītāja zaudējums kvalificējams kā zaudējums *damnum emergens* (*sk. Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940), 12.sējums, Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi. Rīga: Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998, 99.–100.lpp.*).

12.12.2014. SKC-179/2014* (C32373809)

[9.3] Arī pirmskara Senāts 1932.gada 26.oktobra spriedumā [L. Nr.846] norādījis: „Jautājumā par to, vai CPN 239.p. paredzētais laiks uzskatāms par preklusīvu termiņu, jeb par noilguma laiku, apgabaltiesa gan nepareizi atzīst to par noilguma laiku. [...] Šai jaunai prasībai ir – pēc būtības – procesuāla līdzekļa, proti, sprieduma pārsūdzēšanas raksturs. Prasība, kuru likums paredz atbildētājam, un ar kuru iesākas it kā jauna procesa lieta, patiesībā ir tikai iepriekšējās lietas turpinājums un 239. p. paredzētais laiks, pēc būtības, ir nekas cits kā pārsūdzības termiņš [...]” (*sk. Latvijas Senāta spriedumi: Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi: Kārtējo sēžu spriedumi, 1930–1933 / sast. A. Šmite, A. Poriete; atb. red. L.Krūmiņa. – Rīga: Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998 [IV], 490.lpp. – Faksimilizdevums, 53.lpp.*).

27.03.2015. SKC-52/2015 (C20231907)¹²

[7.2] Tiesību doktrīnā atzīts, ka atkarībā no defekta rakstura juridiskā aktā, civiltiesības kādu aktu atzīst par nederīgu, tas ir, par spēkā neesošu tieši uz likuma pamata *ipso jure* vai par atceļamu, kurā ir nepieciešama ieinteresētās personas darbība – apstrīdēšana. Akta nederīgums iestājas tieši – pats no sevis, piemēram, rīcībasnespējīgas personas noslēgts akts. Tiesai pašai jāatzīst aktu par spēkā neesošu, kaut arī ieinteresētās personas to neapstrīdētu. Turpreti atceļamības sankcija neiestājas pati no sevis, bet tikai uz tiesas sprieduma pamata. Atceļot aktu, jāatzīst, ka tas nemaz nav bijis. Līdz tiesas spriedumam tāds akts ir spēkā (*sk. Čakste K. Civiltiesības. Rīga: 1937, 27.–28.lpp.*).

Līdzīgi par jautājumu, kad tiesa, neesot pretprasībai par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu, ir tiesīga izvērtēt lietas dalībnieka ierunās izteiktos argumentus par darījuma tiesiskumu, paudis arī Latvijas Senāts. Tā 1933.gada 22.novembra nolēmumā lietā Nr.37 Senāts norādījis, ka „pēc Tiesu palātas pareiza aizrādījuma, atbildētājam bija tiesība uz darījuma fiktīvo raksturu atsaukties arī ierunas ceļā, neceļot sevišķu pretprasību atzīt darījumu par fiktīvu vai atcelt darījumu. [...] Tiesu

¹¹ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

¹² <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

palātas konstatējums par darijuma fiktīvo raksturu vien jau deva Tiesu palātai pietiekošu pamatu pārņemšanas darijumu atzīt par nederīgu pēc CL (Latvijas (Baltijas) privātlikumā) 2951., 2922.p.". Analoga atziņa izteikta Senāta 1938.gada 14.decembra [kopsēdes] nolēmumā lietā Nr.43 (sk. *Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940), 12.sējums, Senāta Civilās kasācijas departamenta spriedumi*. Rīga: Augstākā tiesa, *Senatora Augusta Lēbera fonds*, 1998, 4906.–4907.lpp.; [XV] *Izvilumi no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem*. Sastādījuši *senators F.Konradi un Tiesu palātas loceklis A.Valters, Tieslietu Ministrijas Vēstneša pielikums*, 1939, 42., 43.lpp.).

21.09.2015. SKC-74/2015 (C04236204)¹³

[9.2] Arī pirmskara Senāts ir norādījis, ka personai, kas vēlas nopirkt nekustamu mantu izsolē, ir tiešs pienākums informēties par visām iegūstamās nekustamās mantas juridiskām attiecībām, to starpā arī par tām, kas redzamas no zemesgrāmatai pievienotiem dokumentiem (Sen. CKD spr. 34/934). [...] Labticība ir nezināšana par šķēršļiem, kas kavē īpašuma tiesību iegūšanu (CL 839.p.). Ja mantas ieguvējs, kuram bija zināms mantas juridiskais stāvoklis, vai kas par to aiz nolaidības laikā nav informējies, tomēr ar šo mantu rīkojies, pilnīgi ignorējot viņam zināmās trešo personu iegūtas tiesības uz šo mantu, tad tāds ieguvējs nav uzskatāms par labticīgu CL 582.p. izpratnē (Sen. CKD spr. 32/1372; 27/1372) (sk.1937.g. 28.aug. spr. Nr.345, *Latvijas bankas pr.1. pr. Hāzi*; [XII] *Izvilumi no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem, sastādījuši: senators F.Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A.Valters, Tieslietu Ministrijas Vēstneša pielikums*, Nr.1, 1936/1937, *Tieslietu Ministrijas izdevums*, [534.lpp.]).

22.10.2015. SKC-131/2015 (C24083209)¹⁴

[6.3] Civillikuma 1771. un 1772.pants paredz tiesības uz atlīdzību personai sagaidāmās peļņas atrāvuma gadījumā.

Sagaidāmās peļņas atrāvuma (zudušā labuma, negūtās peļņas) apmēra noteikšana balstās galvenokārt uz ekonomiskiem aprēķiniem (sk. *Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā*. – Rīga: *Mans Īpašums*, 2000, 268.lpp.).

Senāta Civilais kasācijas departaments savulaik ir skaidrojis Civillikuma 1772.pantā ietvertā jēdziena „peļņa” būtību, noraidot viedokli, ka tajā nav runas par „vērtības pieaugumu”. Senāts norādījis, ka šis likuma pants pēc savas būtības neatšķiras no 1864.gada Civillikuma (Baltijas Vietējo Civillikumu kopojums) 3437.panta, kas sevi satur arī peļņas atrāvuma (pazaudējuma) jēdziena definējumu, un proti, „kad viņš kavējis noteikti sagaidāmu mantas pieaugumu”. Tādējādi, konstatējot, ka ar atbildētāja rīcību prasītājam liegta iespēja iegūt sagaidāmu mantas vērtības pieaugumu, ir pareizi piemērot Civillikuma 1772. un 1779.pantu (sk. *Senāta Civilā kasācijas departamenta 1940.gada 22.februāra spriedumu lietā Nr.156: (XVI) Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumu izvilumi*.

Sastādījuši Senāta Civilā kasācijas departamenta priekšsēdētājs, senators O.Ozoliņš un senators P.Leitāns. Spriedumu biroja materiāli. Tieslietu Ministrijas Vēstneša pielikums. Nr.1, 1940., 176.lpp.) (sk. Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 15.janvāra spriedumu lietā Nr.SKC-12/2014).

08.12.2015. SKC-276/2015 (C04243806)¹⁵

[10.1] Augstākās tiesas Civillietu departaments pievienojas juridiskajā literatūrā paustajam viedoklim, ka „tiesai ir pienākums pilnīgi patstāvīgi noskaidrot lietas faktiskos apstākļus un, ievērojot Senāta spriedumā izteikto tiesību normu tulkojumu, atbilstoši Civilprocesa likumā noteiktajai kārtībai taisīt jaunu spriedumu, neapspriežot agrākā apelācijas instances sprieduma pareizību vai nepareizību (sk. *Civilprocesa likums ar paskaidrojumiem – izvilumiem no Latvijas Senāta un Tiesu palātas spriedumiem un no attiecīgās zinātniskās literatūras, kā arī dažiem aizrādījumiem uz likumdošanas motīviem*. Sastādījuši *F.Konradi, T.Zvejnieks u.c. – Rīga: Valsts tipogrāfija*, 1939, 285.lpp.) [CKD 1937/1230].

22.02.2016. SKC-1073/2016* (C30687713)

[5.4] „Nevar prasīt tiesu nodevu par apelācijas sūdzību, kas apstrīd pirmās instances spriedumu tikai tiesāšanās izdevumu ziņā” (sk. *Senators Konradi F., Zvejnieks T. un citi, Civilprocesa likums (1938.g. izd., 1939.g. iespied.) ar paskaidrojumiem*, Rīga: Valsts tipogrāfijas izdevums, 1939, 294.lpp.).

„Gadījumos, kad pirmās instances spriedums ir pārsūdzēts tikai daļā par tiesāšanās izdevumiem, [...] apelācijas sūdzības pieņemamas bez tiesu nodevas (CKD kopsēdes 39/35)” (sal. *Senators Ozoliņš O. Senāta Civildepartamenta prakse 1939.gadā, Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1940, Nr.2).

07.06.2016. SKC-7/2016 (C39072411)*

[11.2.1] No Civillikuma 1772.panta vārdiskā formulējuma izriet, ka šajā normā ietverts jēdziena „jau cēlies zaudējums” vispārīgs raksturojums, turpretī jēdziena „priekšā stāvošs zaudējums” definīcija nedz minētajā, nedz citās šā likuma normās nav atrodamā.

Tādējādi, lai pareizi izprastu juridiskā jēdziena „priekšā stāvošs zaudējums” būtību, ir pamats vēsturiskās iztulkošanas metodes pielietošanai, noskaidrojot atšķirību starp iepriekš norādītajiem jēdzieniem un to rašanās priekšvēsturi.

Zaudējuma veidu institūts Civillikumā ir pārņemts no Baltijas Vietējo likumu kopojuma 3436.panta, izņemot tajā iekļauto piezīmi, ka „attiecībā uz priekšā stāvošu zaudējumu jāskatās Baltijas Vietējo likumu kopojuma 687., 982.–984.u.c. pants” (kas atbilst Civillikuma 916., 1084.pantam).

Ja Baltijas Vietējo likumu kopojuma 687.pants (Civillikuma 916.pants) paredzēja – tiesa, kuras aizsardzību valdītājs meklē, pēc sava ieskata var pieprasīt no atbildētāja nodrošinājumu tam, ka viņš turpmāk vairs valdījumu netraucēs – tad nav racionāla iemesla šaubām, ka priekšā stāvoša zaudējuma nodrošināšanas funkcija bija novērst nākotnē eventuāli iespējamu, nevis jau notikušu tiesību aizskārumu, kas radījis zaudējumu.

¹³ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

¹⁴ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

¹⁵ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

Minēto apstiprina profesora Vladimira Bukovska sniegtais skaidrojums, kuram atbilstoši par priekšā stāvošu zaudējumu ir pamats runāt tikai tajos gadījumos, kad rīcība, kas var radīt zaudējumu, vēl nemaz nav notikusi. Savukārt, ja zaudējumu izraisoša rīcība jau bijusi, tad cietušajam nevar tikt liegtas tiesības uz zaudējuma atlīdzināšanu (sk. Буковский В. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний Прибалтийскихъ (съ продолжениемъ 1912-1914 г.г. и съ разъяснениями). Т. II, Рига: г. Гемлель и Ко, 1914, с. 1399).

Līdz ar to zaudējums kā priekšā stāvošs kvalificējams, pastāvot apstākļiem, kas liecina par zaudējumu izraisoša tiesību pārkāpuma iespējamību nākotnē. Šādā gadījumā persona var prasīt nodrošinājumu.

Tas, ka likumdevējs, veidodams Civillikuma 1772.panta konstrukciju, atteicies no Baltijas Vietējo likumu kopojuma 3436.panta piezīmes, Augstākās tiesas Civillietu departamenta ieskatā, nevar būt pamats pretēja secinājuma izdarīšanai, jo, kā Senāts atzinis 1940.gada 22.februāra spriedumā lietā Nr.156, Civillikuma 1772.pants pēc savas būtības neatšķiras no 1864.gada Civillikuma 3437.panta (sk. Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumu izvilki. Sastādījuši: Senāta Civilā kasācijas departamenta priekšsēdētājs senators Ozoliņš O. un senators Leitāns P. Tieslietu Ministrijas izdevums, Nr.2, 1940, 176.lpp.).

[11.2.2] Jautājumā par tagadējas mantas samazinājuma izpratni gadījumā, kad zaudējumi radušies, piemēram, ķermeniskas lietas bojājuma dēļ, Senāts 1930.gada 28.novembra spriedumā [L. Nr. 1290] norādījis – slēdzienu (vai ir nodarīti zaudējumi) nevar grozīt apstākļi, ka prasītājs prasa no atbildētāja tādu summu, kādu izmaksās nopostītās krasta daļas atjaunošana, jo caur to prasība nepārvēršas par prasību par nākotnē sagaidāmo zaudējumu atlīdzību. Šī nākotnē no prasītāja izmaksājamā naudas summa nosaka tikai tā zaudējuma apmēru, kas jau ir noticis, jo konkrētajā gadījumā caur krasta un ceļa sabojāšanu neapšaubāmi jau samazināta cietušā skaidrā manta, kādēļ prasītāja zaudējums kvalificējams kā zaudējums *damnum emergens* (sk. Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940), 12.sējums, Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi. Rīga: Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998, 99.–100.lpp.).

10.06.2016. SKC-249/2016 (C30369010)¹⁶

Arī Senāta prakse starpkaru periodā liecina, ka noteikumi par kreditora apmierinājumu no dāvanas iztulkojami paplaši. Piemēram, 1931.gada 25.novembra spriedumā „Edas Blūmbergs prasībā pret Jāni Blūmbergu un Līzi Blūmbergus” (L. Nr.2033), Latvijas Senāts atzina par pareiziem apgabaltiesas secinājumus, ka saskaņā ar Civillikuma 4494.pantu prasītājai atzīstama tiesība apmierināt uztura prasību no atdāvinātās mantas, jo: a) bērna uzturēšanas pienākums dāvinātājam pastāvēja jau dāvināšanas līguma noslēgšanas laikā un līgums noslēgts taisni ar nolūku izvairīties no šā pienākuma pildīšanas; b) dāvinātājs patiesi arī izrādījies par faktiski nespējīgu izsniegt bērnam piespriesto uzturu. [...], prasītājam, kas iesniedz uz Civillikuma 4494.pantu pamatotu prasību,

¹⁶ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>

nebūt nav jāpierāda dāvinātāja formāla maksātnespēja, bet gan vienīgi faktiskā maksātnespēja. Konstatējot no tiesu izpildītāja akta, ka atbildētājs nav bijis spējīgs samaksāt bērnam piespriesto uzturu, tiesa to varēja atrast par pietiekošu pierādījumu tam, ka dāvinātājam nekādas mantas nav un šādā gadījumā Civillikuma 4494.pants uzliek apdāvinātam par pienākumu atbildēt par dāvinātāja parādiem tajās robežās, par cik viņš iedzīvojies, un izdot dāvinātājam vai viņa kreditoram tādu daļu no saņemtā dāvinājuma, kāda vajadzīga parāda segšanai (sal. sk. Senāta Civilā kasācijas departamenta 1931.g. spriedumi, 1937, 148.–149.lpp.). Savukārt 1937.gada 29.novembra/16.decembra spriedumā „Petrovas pr.1 pr. Grinbergs m. m. un c.”, spr. Nr.1284, Latvijas Senāts atzina par kļūdainiem Tiesu palātas secinājumus, ka prasītājai nav prasības tiesības pret atbildētāju B., jo atbildētāja G. nav atdāvinājusi visu savu mantu. Pie šāda atzinuma Tiesu palāta nākusi uz lietā iesniegtā Valmieras apr. 1.pol. iec. izdotā raksta pamata, no kura izrietot, ka atbildētājai G. ir bijusi arī vēl cita manta, jo uz to esot vērsuši piedziņu pārējie kreditori. Lai pie šāda slēdziena varētu nākt, vajadzēja būt pierādījumiem, vismaz par to, ka tai mantai, uz kuru citi kreditori ir vērsuši piedziņu, ir kāda tirgus vērtība samērā ar prasītājas neapmierināto prasījumu, jo pretējā gadījumā, paturot savā rīcībā kādu mazvērtīgu mantu, dāvinātājs varētu pasargāt apdāvinātā mantu no kreditoru prasījumiem Civillikuma 4494.panta nozīmē (sk. XIV Izvilki no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem. Sastādījuši: senators F.Konradi un Tiesu palātas loceklis A.Valters, 1938, 83.–85.lpp.).

30.09.2016. SKC-292/2016 (C04256907)¹⁷

Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas spriedumā:

[7.2.2] Lietā ir celta arī prasība par pirkuma tiesības pārkāpuma konstatēšanu, kas pēc būtības var būt strīda jautājums arī pie izpirkuma tiesības realizācijas, bet, kā norādīts sprieduma 7.2.1.punktā, tas ir tikai faktiskais apstākļi strīdā par izpirkuma tiesību.

Pirkuma tiesības ir obligātas, personiskas tiesības, kas vēšamas un realizējamās vienīgi attiecībā pret personu, kas apgrūtināta ar pirkuma tiesībām. Pirkuma tiesībām kā tādām nav lietišķa rakstura, tāpēc arī tieši uz likuma pamatotām pirkuma tiesībām lietišķs raksturs nerodas. Persona, kurai pieder pirkuma tiesības, var no pārdevēja, kas nav par pārdošanu paziņojis, prasīt savu interesi, t.i., celt tīri personīgu prasību par zaudējumu atlīdzību (Civillikuma 1394.panta otrā daļa) (sk.: Senāta CKD spried. Nr.1932/12¹⁸ (sk. Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940), 10.sējums. Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1926–1927). Rīga: Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998, 3888.lpp.).

Motīvu daļa

[15] Atzišanas prasības ir pieļaujamas, proti, prasības, kuras izskatot, tiesa nosaka, vai starp prasītāju un atbildētāju pastāv vai nepastāv kāda tiesiska attiecība. Taču šāda atzišanas prasība nav savienojama

¹⁷ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>

¹⁸ Neprecizitāte lietas numurā, norādītajā atsaucē 10.sējumā ir 1927.g. 31.janvāra spriedums lietā Nr.13.

ar izpildījuma prasību. Pirmpirkuma tiesību aizsardzību realizē ar izpildījuma prasību (izpirkuma prasību vai zaudējumu atlīdzības prasību).

Šāda interpretācija atbilst doktrīnai: profesors Vladimirs Bukovskis, atsaucoties arī uz Senāta 1927. gada spriedumu, uzsvēris, ka prejudiciālu jeb atzišanas prasību var celt tikai līdz tiesības traucējuma iestāšanās momentam; ar traucējuma momenta iestāšanos tādi prasībai vairs nav vietas (sk. Bukovskis V. *Civilprocesa mācības grāmata*. Rīga: Autora izdevums, 1933, 293.lpp.¹⁹).

29.12.2016. SKC-368/2016 (C29459809)²⁰

[14] Latvijas Senāts (Sen. CKD 31/692), piemēram, atzinis, ka civiltiesā var izlietot krimināltiesas spriedumu, ar kuru kalpotājs atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā un par to sodīts, kā pierādījumu kalpotāja nespējai izpildīt viņam uzliktos pienākumus, un uz šīs konstatētās kalpotāja nespējas pamata uzlikt saimniekam atbildību par kalpotāja nodarītiem zaudējumiem pēc Civillikuma 3447.panta (tagad – Civillikuma 1782.pants) noteikumiem par *culpa in eligendo* (sk. Senāta Civilā kasācijas departamenta 1937. gada 29.novembra spriedums, L. Nr.33, Senāta Apvienotās sapulces spriedumi 1935.–1938.g. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1939, 89.lpp.).

30.03.2017. SKC-95/2017 (C17085505)²¹

[11.4] Pēc vispārēja principa tiesai, izspriežot konkrēto strīdu, jāvadās no tiem faktiskajiem apstākļiem, kas pastāvēja prasības (pretprasības) celšanas brīdī. Vēlāk (pēc lietas ierosināšanas) notikušas izmaiņas nevar ietekmēt tos apstākļus, kas pastāvēja prasības (pretprasības) celšanas brīdī, un kas bija norādīti kā prasības pamats un bija izvērtējami, lemjot par prasības apmierināšanu vai noraidīšanu (sk. Civillikumi ar paskaidrojumiem. Otrā grāmata. Lietu tiesības. Sastādījuši F.Konrādi un A.Walter. – Rīga: Grāmatrūpnieks izdevumā, 1935, 206.–207.lpp.). [CKD 1927/172]

11.04.2017. SKC-38/2017 (C27219013)²²

[6.3] No lietā iesniegtajiem atbildētājas paskaidrojumiem redzams, ka atbildētāja uz šādiem apstākļiem nav atsaukusies, līdz ar to tiesai nebija pamata tos vērtēt. Atbildētāja šādu argumentu pirmo reizi norādījusi kasācijas sūdzībā, tādēļ tas nav apspriežams, jo, kā atzīts tiesību doktrīnā, nav apspriežami Senātā prāvnieku pirmo reizi kasācijas sūdzībā pievestie paskaidrojumi (*Civilprocesa nolikums. 1932.gada izdevums ar Latvijas Senāta Civilā Kasācijas Departamenta paskaidrojumiem. Sastādījuši: Senators*

F.Konrādi un Rīgas Apgabaltiesas loceklis A.Walter, *Izdevniecība JURIST*, 1933, 323.lpp. [L. nr.56, 1920.g.]²³).

17.05.2017. SKC-315/2017 (C13053014)²⁴

[10.3] Analizējot jautājumu par to, vai Civillikuma 1927.panta piemērošanas obligāts priekšnoteikums ir parādnieka visas mantas dāvinājums, Augstākā tiesa 2014.gada 19.februāra spriedumā lietā Nr.SK-590/2014 (C32290110), atsaukdams uz Latvijas Senāta kā kasācijas instances tiesas starpkaru laikposmā judikatūrā izteiktajām atziņām, nonākusi pie secinājuma, ka minētajā tiesību normā (formulējums precīzi atbilst Baltijas Vietējo likumu kopojuma 4494. pantam, kura iztulkojums sniegts Senāta Civillietu departamenta 1931.gada 25.novembra spriedumā lietā Nr.2033 un 1938.gada 15.jūlija spriedumā lietā Nr.759) regulētā iespēja vērst piedziņu dāvinātāja parādsaistību izpildei uz dāvanu saistīta nevis ar visas mantas uzdāvināšanas faktu kā tādu, bet gan ar to, vai dāvinātājs no atlikušās mantas ir spējīgs apmierināt kreditoru prasījumus (sk. šā sprieduma 9.1.punktu). Tātad Augstākā tiesa, nesaskatīdama pamatu atkāpties no judikatūras, kas izveidojusies, interpretējot Civillikuma 1927.pantu kopsakarā ar šā likuma 1.pantā nostiprināto tiesību izlietošanas labā ticībā principu, norādījusi, ka aizsardzību nebauda tāds dāvinājums, kurš vērst uz to, lai izvairītos no saistību izpildes. Savukārt apstākļiem, kā dāvinājuma liguma noslēgšanas brīdī parādniekam piederēja arī cita manta (tostarp nekustamais īpašums), kas pārdota izsolē, nav piešķirama juridiska nozīme situācijā, kad tās tirgus vērtība nesedz kreditoru prasījumus.

26.05.2017. SKC-166/2017* (C04397112)

[8.2] Tiesību doktrīnā skaidrots, ka atkarībā no defekta rakstura juridiskā aktā civiltiesības kādu aktu atzīst par nederīgu, tas ir, par spēkā neesošu tieši uz likuma pamata (*ipso jure*) vai par atceļamu, kurā ir nepieciešama ieinteresētās personas darbība – apstrīdēšana. Akta nederīgums iestājas tieši – pats no sevis, piemēram, ricībnespējīgas personas noslēgts akts. Tiesai pašai jāatzīst akts par spēkā neesošu, kaut

²³ Šeit svarīgi atzīmēt, ka Spriedumu biroja tēzēs, katrā gadījumā tiek atzīmēta un ņemta vērā attiecīgā Senāta spriedumā izdarītā atsaucē uz agrāko Senāta praksi. Šī iemesla dēļ biroja tēžu krājumos (kas radīti apstrādājot Senāta spriedumus, sākot ar 1938.gada 1.janvāri) faktiski atspoguļojas Senāta prakse par daudz ilgāku laiku atpakaļ. Piemēram, pie tēzes, kurā izteikts Senāta Civildepartamenta viedoklis par prāvnieka pirmo reizi tikai kasācijas sūdzībā izteikto iebildumu ievērošanu, kuras tēzes pamatā ir Senāta Civildepartamenta 1938.gada spriedums, atrodas atsaucē uz Senāta 1920.gada spriedumu Nr.56. Tas dod pārskatu par tēzē fiksētās Senāta prakses ilgumu. Pie tam pie šīs pašas tēzes atrodas arī norādes uz tēzē izteiktā viedokļa uzturēšanu turpmākā Senāta praksē. Izvilkums no Spriedumu biroja vadītāja K.Ducmaņa 1940.gada 29.jūnija pārskata Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāja kungam. LVVA 7252.fonds, 1.apraksts, arhīva lieta nr.55, 7.lp.

Senāta Civilā kasācijas departamenta 1920.gada 16.jūlija spriedums nav publicēts. LVVA 1535.fonds 3.apraksts, arhīva lieta nr.58, 14.lp. Uz to dotas atsaucē F.Konrādi 1932. un 1939.gadā izdotos Civilprocesa likuma komentāros. Civilprocesa likums (1938.g. izd., 1939.g. iespied.) ar paskaidrojumiem – izvilkumiem no Latvijas Senāta un Tiesu palātas spriedumiem un no attiecīgās zinātniskās literatūras, kā arī dažiem aizrādījumiem uz likumdošanas motīviem. Sastādījuši: Senators F. Konrādi, Tiesu palātas Civildepartamenta priekšsēdētājs T.Zvejnieks un c. Rīga, 1939, Valsts tipogrāfijas izdevums, 264.lpp. Civilprocesa nolikums. 1932.gada izdevums ar Latvijas Senāta Civilā Kasācijas departamenta paskaidrojumiem. Sastādījuši: senators F.Konrādi un Rīgas Apgabaltiesas loceklis A.Walter, izdevniecība JURIST, 1933, 323.lpp. 4.punktā šī lieta kļūdaini ir norādīta ar 36. numuru.

¹⁹ Bukovskis V. *Civilprocesa mācības grāmata*. Rīga: Autora izdevums, 1933, 293.lpp. atsaucies uz: 25.04.1927. Ronēsa lieta Nr.37, kas izskatīta 25.04.1929. šajā spriedumā ir atsaucē uz 1925.gada 30.septembra spriedumu lietā Nr.98 un 1927.gada 27.oktobra spriedumu lietā Nr.423. Senāta Civilā kasācijas departamenta 1929.g. spriedumi. Oficiāls izdevums. Rīga, Valsts tipogrāfija, 1937, 153.ieraksts, 140.lpp.

²⁰ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

²¹ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

²² <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

arī ieinteresētās personas to neapstrīdētu. Turpretī atceļamības sankcija neiestājas pati no sevis, bet tikai uz tiesas sprieduma pamata. Atceļot aktu, jāatzīst, ka tas nemaz nav bijis. Līdz tiesas spriedumam tāds akts ir spēkā (sk. K.Čakste. *Civiltiesības. – Rīga, 1937, 27.–28.lpp.; K.Čakste. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. – Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2011, 60.–61.lpp.*).

Līdzīgi par jautājumu, kad tiesa, neesot pretprasībai par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu, ir tiesīga izvērtēt lietas dalībnieka ierunās izteiktos argumentus par darījuma tiesiskumu, paudis arī Latvijas Senāts. Tā 1933.gada 22.novembra nolēmumā lietā Nr.37 Senāts norādījis, ka „pēc Tiesu palātas pareiza aizrādījuma atbildētājam bija tiesība uz darījuma fiktīvo raksturu atsaukties arī ierunas ceļā, neceļot sevišķu pretprasību atzīt darījumu par fiktīvu vai atcelt darījumu. [...] Tiesu palātas konstatējums par darījuma fiktīvo raksturu vien jau deva Tiesu palātai pietiekošu pamatu pārņemšanas darījumu atzīt par nederīgu pēc CL (Latvijas (Baltijas) privātlikuma) 2951., 2922.p.”. Līdzīga atziņa izteikta Senāta 1938.gada 14.decembra nolēmumā lietā Nr.43 (sk. *Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940), 12.sējums, Senāta Civilās kasācijas departamenta spriedumi. – Rīga: Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998, 4906.–4907.lpp., XV. Izvilkumi no Latvijas Senāta Civilās kasācijas departamenta spriedumiem. Sastādījuši senators F.Konradi un Tiesu palātas loceklis A.Valters. – Tieslietu Ministrijas Vēstneša pielikums, 1939, 42.–43.lpp.*).

Faktiski mūsdienu lietās ir dotas atsauces uz vēl senākiem spriedumiem. Robežu strīdu lietās (20.12.2016. **Nr.SK-197/2016** (C33219310)²⁵; 28.12.2015. **Nr.SK-247/2015** (C20438911)²⁶) nereti tiek dota atsauce uz *Civillikumi ar paskaidrojumiem. Otrā grāmata. Lietu tiesības. Sastādījuši: Sen. F. Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A. Walter. 1935, Grāmatrūpnieks izdevums, 122.lpp.*, kurā ir izvilkumi

²⁵ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

²⁶ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

no Krievijas Senāta Mērnecības departamenta 1894. gada sprieduma, bet 10.05.2014. spriedumā lietā **Nr.SK-37/2014** (C04237909)²⁷ dota atsauce uz šī paša izdevuma 101.–102.lpp., kurā ir izvilkums no Krievijas Senāta Mērnecības departamenta 1892. gada sprieduma Tislara lietā, kā arī atsauce uz šī paša izdevuma 308.lpp. 10.10.2013. spriedumā lietā **Nr.SK-166/2013** (C20392609), kura ir izvilkumi no Krievijas Senāta Mērnecības departamenta 1891. gada sprieduma Ziverta lietā. Šajās lietās vairāk nekā pirms gadsimta spriedumos izteiktās atziņas netiek apstrīdētas, tās tiek izmantotas, lai norādītu uz to nozīmību arī mūsdienās, kas neapšaubāmi liecina par tiesu prakses stabilitāti attiecīgā juridiskā jautājuma risinājumā gadsimtu garumā.

Var piekrist senatora Kārļa Ducmaņa 1940.gada Spriedumu biroja darba pārskatā izteiktai atziņai, ka faktiski arī mūsdienu spriedumos atspoguļojas Senāta prakse par daudz ilgāku laiku atpakaļ, šajā gadījumā var runāt par tiesu praksi, kas iesniedzas jau otrā gadsimta dzīlēs.

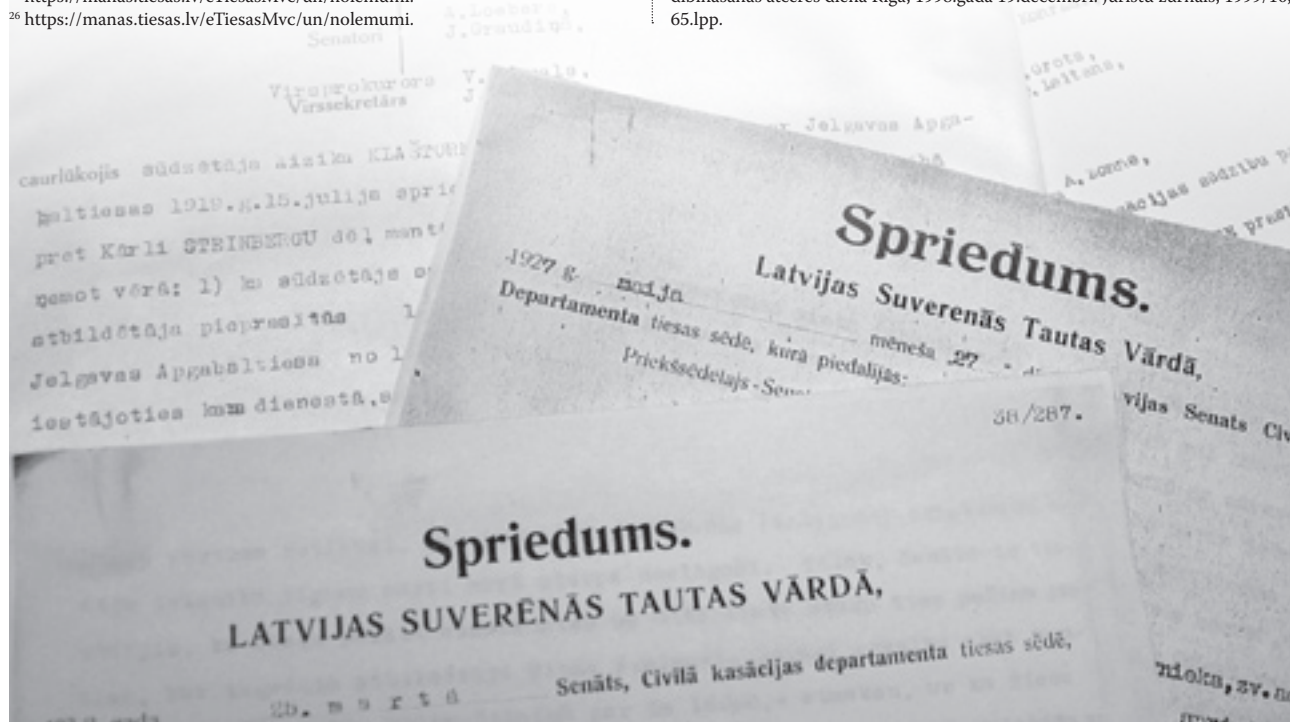
Tādējādi pakāpeniski istenojas Dītriha Lēbera pagājušā gadsimta nogalē izteiktais vēlējums, ka starpkaru Senāta spriedumi ir ņemami vērā, ja tie noder kā pamatojums Latvijas likumu piemērošanā. Senāta spriedumi lietojami tiktāl, ciktāl viņos ietverti „tiesību vispārējie principi”. Ieskatoties Senāta spriedumos, redzam, ka daudzi atzinumi balstās uz tādiem principiem. Ar vārdu sakot, Senāta spriedumi veido Latvijas tiesību sastāvdaļu.²⁸

Mg.iur., phil. **Zinaida INDRŪNA**

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas konsultante likumu piemērošanas jautājumos

²⁷ <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/un/nolemumi>.

²⁸ Lēbers Dītrihs A. Latvijas Senāts viņdienās un mūsdienās. Uzruna Senāta dibināšanas atceres dienā Rīgā, 1998.gada 19.decembrī. Juristu žurnāls, 1999/10, 65.lpp.

JURIDISKĀS LITERATŪRAS JAUNUMI

Latvijas Republikas Augstākās tiesas spriedumi un lēmumi 2016

Šis ir jau divdesmit pirmais Augstākās tiesas nolēmumu krājums, ar ko tiek turpināta Latvijas Senāta kopš 1995.gada atjaunotā tradīcija katru gadu grāmatas veidā saglabāt vēsturei liecību par augstākās tiesu instances darbu un juridiskās domas virzības tendencēm.

No vairāk nekā 4100 lietām, kas izskatītas kasācijas instancē 2016.gadā, šim krājumam atlasīti 75 nolēmumi, kuri, Augstākās tiesas ieskatā, ir bijuši vissvarīgākie judikatūras attīstībai. Skaidrojums tam, kāpēc publicēšanai izvēlēti konkrētie nolēmumi, atrodams katras krājuma daļas anotācijā (gan latviešu, gan angļu valodā).

Krājumu veido trīs daļas – katram Augstākās tiesas departamentam sava. Publicētie nolēmumi ir sistematizēti, katram nolējumam pievienotas arī judikatūras tēzes. Katrai daļai atsevišķi pēc dažādiem kritērijiem izveidoti vairāki rādītāji, kas palīdzēs atrast gan interesējošo nolēmumu, gan konkrētu judikatūras atziņu. Krājumā veidošanā piedalījušies Augstākās tiesas departamentu priekšsēdētāji Veronika Krūmiņa, Edīte Vernuša un Pēteris Dzalbe, departamenta priekšsēdētājas palīdzē Silvijs Kuškina un zinātniski analītiskā padomniece Nora Magone, Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja Anita Zikmane, konsultantes Zinaida Indrūna un Liena Henke, kā arī Tiesu namu aģentūras Tiesiskās informācijas un izdevējdarbības daļas juriste Signe Terihova. Grāmatu izdevusi Tiesu namu aģentūra sadarbībā ar Augstāko tiesu.

Satversmes komentāru ceturtais sējums

Apjomīgajā 864 lappušu sējumā komentētas divas Satversmes nodaļas: III nodaļa „Valsts prezidents” un IV nodaļa „Ministru kabinets”, skaidrojot un apkopojot Valsts prezidenta un Ministru kabineta pilnvaras, funkcijas un tiesības. Komentāros analizēta ne vien pastāvošā prakse, bet likts pamats arī tālākām diskusijām par šo institūtu attīstību.

Autoru kolektīvā arī Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa un tiesnese Jautrīte Briede.

Veronika Krūmiņa kopā ar tiesību zinātņu doktoru Jāni Kārklīņu komentējuši Satversmes 38.pantu par Valsts prezidenta amata nesavienojamību ar citu amatu. Savukārt tiesību zinātņu doktore Jautrīte Briede kopā ar Edvīnu Danovski komentējuši Satversmes 58.pantu „Ministru kabinetam ir padotas valsts pārvaldes iestādes”.

Līdz ar šo izdevumu no astoņām Satversmes nodaļām būs jau komentēts Satversmes ievads un Satversmes I, III, IV, VI, VII un VIII nodaļa. Atlikušās vēl divas, kas ir par parlamenta darbu, – II nodaļa „Saeima” un V nodaļa „Likumdošana”. Darbs pie pēdējo nodaļu komentēšanas jau ir uzsākts un, kā norādījis projekta vadītājs Latvijas Universitātes zinātniskā projekta vadītājs profesors Ringolds Balodis, ir pamats cerībai, ka līdz Latvijas valsts simtgadei konstitūcija pilnībā tiks zinātniski izskaidrota.

Kalvis Torgāns civiltiesībās un dzīvē

Nu jau vairākām juristu paaudzēm šī grāmata būs atgriešanās bijušajā kopā ar savu iemīloto profesoru, studentiem un darba kolēģiem – pārsteigumiem bagāta iespēja satikt profesoru ārpus ikdienā ierastā, vēl citiem – iepazīšanās ar izcilu personību: zinātnieku, pedagogu, bijušo senatoru un lielisku cilvēku, kura atziņas vērts ieklausīties.

Darbā atrodams piepildīts dzīves gājums ar nozīmīgiem cilvēkiem tajā, jurisprudences atziņas, dažādu mūsdienu sabiedrības izpausmju vērtējums. Tajā lieliski atklājas profesoram raksturīgās izcilās stāstnieka spējas un smalkais humors.

Paša profesora stāstījumu caurvij laikabiedru, kolēģu, kā arī tuvinieku atmiņas un pārdomas par profesoru. To papildina bagātīgs fotoattēlu klāsts un iespaidīga profesora Torgāna darbu bibliogrāfija grāmatas beigās.

Kaut arī tiesneša amatā Kalvis Torgāns bijis īsu savas dzīves daļu – tikai sešus gadus –, šim laikam veltīta vesela grāmatas nodaļa „Tiesneša darbs tuvplānā”. Savulaik, kad viņam prasīts, ko darīt, ja Augstākā tiesa, tas ir, pēdējā tiesu instance, ir kļūdījies, atbilde bijusi: vienīgā izeja tad ir raudāt. „Tāpēc arī mana izšķiršanās bija par to, ka jāmazina tādi raudāšanas gadījumi, un es tiesā varu ietekmēt un pārņemt tādu atziņu īstenošanos, kas virto gaisā, jo tāda iespēja ir tiesnesim, ne zinātniekam,” atklāj Kalvis Torgāns.

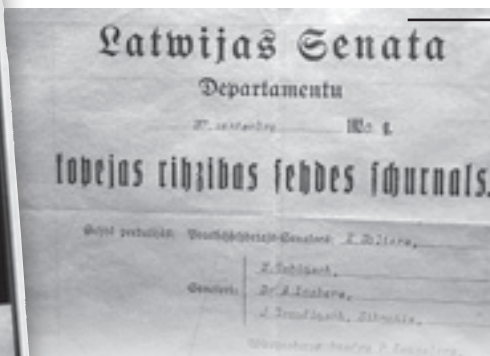
Viņa stāstījumu par tiesneša darbu papildina kolēģu Edītes Vernušas un Valērijana Jonikāna atmiņas.

LATVIJAS SENĀTA APVIENOTĀS SAPULCES PRIEKŠSĒDĒTĀJS KRISTAPS VALTERS

KRISTAPS VALTERS – MASKAVAS UNIVERSITĀTES TIESLIETU STUDENTS, 1889.GADS.

Aktīvs studentu biedrības „Austrums” un korporācijas „Fraternitas Letica” biedrs. Iesaistījies arī Jaunajā Strāvā, bijis avīzes „Dienas Lapa” redaktors un līdzizdevējs.

LATVIJAS SENĀTA DEPARTAMENTU KOPĒJĀS RĪCĪBAS SĒDES ŽURNĀLS, 1920.GADS.

Sākumā Apvienotās sapulces priekšsēdētāja amatu katru reizi izpildīja tā departamenta priekšsēdētājs, no kura nāca lieta vai uz kuru attiecās apspriežamais jautājums. Pastāvīgs Senāta priekšsēdētāja amats izveidots „kopīgu rīcības un tiesas sēžu vadīšanai” un “lai būtu atbildīgā persona šo sēžu sagatavošanai un sasaukšanai”.

SENATORI UN PROKURORI, 1925.GADS.

No kreisās: Aleksandrs Haritonovskis, Felikss Blūms, Fricis Zilbers, Kārlis Puriņš, Aleksandrs Gubens, Andrejs Šimanis, Kristaps Valters, Kārlis Ozoliņš, Augusts Lēbers, Jānis Kalacs, Boļeslavs Nagujevskis, Aleksandrs Pētersons.

SENATORI UN PROKURORI, 1934.GADS.

Pirmajā rindā centrā blakus sēž abi Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāji – pensijā aizejošais Kristaps Valters un nākamais priekšsēdētājs Aleksandrs Gubens.

Pēc Kārļa Ulmaņa 1934.gada 15.maija apvērsuma Senāts saņēmis autoritatīvu mājienu nosūtīt Ministru prezidentam apsveikumu, tanī izceļot apvērsuma tiesisko jēgu. Kristaps Valters norādījis, ka apsveikumu var sūtīt, bet atzīt apvērsuma likumību nav iespējams. Pēc tā Valters zaudēja tiesneša amatu – viņam lika aiziet pensijā. Tiesas neatkarības vārdā Valters arī iepriekš konsekvēnti norobežojās no politiskās darbības un atteicās no Pētera Juraševska ministru kabinetā piedāvātā tieslietu ministra portfeļa un no aicinājuma kandidēt Valsts prezidenta amatam pēdējās vēlēšanās 1933.gadā.

KRISTAPS VALTERS BIJA PIRMAIS ...

... SENATORS. 1918.gada 7.decembrī valdība par pirmajiem Latvijas Senāta senatoriem iecēla zvērinātus advokātus Kristapu Valteru un Jāni Graudiņu. Viņus par vispiemērotākajiem augstākajiem tiesnešu amatiem bija izvirzījuši paši latviešu juristi savās sanāksmēs.

... ADMINISTRATĪVĀ DEPARTAMENTA

PRIEKŠSĒDĒTĀJS. 1919.gada 2.oktobrī kopsēdē Senāts sadalīja senatorus pa departamentiem un ievēlēja departamentu priekšsēdētājus: Civilās kasācijas departamentam Kārli Ozoliņu, Kriminālās kasācijas departamentam Miķeli Gobiņu, Administratīvajam departamentam Kristapu Valteru.

... SENĀTA APVIENOTĀS SAPULCES

PRIEKŠSĒDĒTĀJS. 1920.gada 3.jūnijā Kristaps Valteris kā gados vecākais senators iecelts šajā amatā un pildīja to līdz 1934.gada novembrim.

OZOLU SPĒKS MŪSU SAKNES TUR

Par Latvijas Senāta simtgades simbolu Augstākā tiesa izvēlējusies Sipju dižozolu no Latvijas Senāta Apvienotās sapulces pirmā priekšsēdētāja Kristapa Valtera dzimtā Rumbas pagasta. Kristapa Valtera stingrā pārliecība par tiesneša neatkarību un taisnīgumu ir kā ozola sakņu spēks, kas notur staltu stumbru un caur dzīves vētru mežglotajām zaru rokām dod dzīvības sīkstumu kokam kuplot gadu simtus. Ozols ir stipru cilvēku koks.

2018.gada 19.decembrī Latvijas Senāta (1918 – 1940) simtgade
Latvijas Republikas Augstākā tiesa ir Latvijas Senāta darba un tradīciju turpinātāja

Plašu informāciju par Augstākās tiesas darbu var atrast mājaslapā

www.at.gov.lv